

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Közigazgatási Kar

A közigazgatás földrajza

ideiglenes egyetemi jegyzet

Tózsá István

Budapest
2017

A közigazgatás földrajza

A közigazgatásban dolgozóktól méltán várható el, hogy a Nemzeti Közszerzési Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Karán megszerzett ismereteik alkalmazásának a térbeli tájékozódó képesség hiánya ne emeljen gátat. A közigazgatás történetének és szerkezetének térbeli látása mind a történelmi és a jelenkori Magyarország, mind az Európai Unió, az európai országok és a globális nagyhatalmak vonatkozásában hozzájárul a tájékozott, jó szakember benyomását keltő közigazgatás-szervezőről kialakuló képhez. Ehhez segít hozzá a tantárgy a közigazgatást illető történelmi-földrajzi ismeretekkel, továbbá a magyar és az uniós országok jogszabályokkal meghatározott téregységek határainak és központjainak térképes megjelenítésével, a NUTS rendszerek térbeli vetületének megismertetésével, a magyarországi igazgatás struktúrájának a bemutatásával, valamint a globális hatalmak, a többpólusú világ meghatározó tényezőinek (az USA, Kína, az EU és Oroszország) földrajzi – igazgatási bemutatásával.

Tartalom

Magyarország és a Kárpát-medence regionális közigazgatás-történelmi földrajza	004
• PANNÓNIA	004
• HUNNIA	006
• AVARORSZÁG, SZLÁVIA	007
• HONFOGLALÁS ÉS A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS KEZDETE	008
• A KIRÁLYI VÁRMEGYE	011
• A NEMESI VÁRMEGYE	012
• TÖRÖKVILÁG	012
• ABSZOLUTIZMUS	015
• JÁSZ, KUN, HAJDÚ, SZÉKELY, SZÁSZ TERÜLETI AUTONÓMIA	016
• DUALIZMUS	018
• TRIANON	020
• II. VILÁGHÁBORÚ	022
• MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG	022
• MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS AZ EURÓPA UNIÓS TERÜLETI ELVEK	023

A magyar közigazgatás területi szerkezete	027
• MAGYAR VÁROSOK	028
• A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS SZAKTERÜLETI BEOSZTÁSA (2014-2018)	032
A közigazgatás földrajzi vetületei Magyarországon	037
• ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSI KÖRZETBEOSZTÁS	037
• SPECIÁLIS IGAZGATÁSI KÖRZETEK	038
• LOGISZTIKAI KÖRZETEK	043
• A MAGYAR KÜLKÉPVISELETEK	045
• MAGYAR NÉPRAJZI TÁJAK	046
• MAGYAR GAZDASÁGI RÉGIÓK	049
Irodalom	055
A régiók Európája	056
• EURÓPA ORSZÁGAI ÉS FŐVÁROSAI	056
• AZ EURÓPAI KULTÚRA	058
• EURÓPAI DE FACTO ORSZÁGOK	061
• EURÓPAI ÖSSZESÍTÉSEK	064
Az Európai Unió közigazgatási földrajza	068
• FRANCIAORSZÁG	068
• OLASZORSZÁG	069
• BENELUX	069
• NÉMETORSZÁG	071
• EGYESÜLT KIRÁLYSÁG, ÍRORSZÁG	072
• DÁNIA, SVÉDORSZÁG, FINNORSZÁG	074
• SPANYOLORSZÁG, PORTUGÁLIA, GÖRÖGORSZÁG	074
• AUSZTRIA	076
• A 2004-ES CSATLAKOZÓK	076
• A 2007-ES CSATLAKOZÓK	079
• A 2014-ES CSATLAKOZÓ	080
Melléklet I. Az USA közigazgatási földrajza	081
Melléklet II. Oroszország közigazgatási földrajza	117
Melléklet III. Kína közigazgatási földrajza	152

Magyarország és a Kárpát-medence közigazgatás-történeti földrajza

PANNÓNIA

Kr. e. 15 és Kr. u. 395 között, 410 éven át a Kárpát-medence Ny-i fele a Duna jobb partja római provincia volt. A rómaiak Augustus császár idejében hódították meg a Dunántúlt és a Dráva-Száva közti területet (Szlavóniát), ahol a Vaskor végén itt megtelepedő, első olyan nagyobb nemzetségi csoportokba tömörülő népesség élt, akiket már – az egyes csoportok laza összetartozása miatt – népnek lehetett nevezni. Ezek voltak a **kelták**, akiknek két népcsoport neve a **pannon** és a **dák** – a rómaiak közvetítésével, földrajzi, tartományi elnevezés révén fennmaradt és később jelentős szerepet játszott a Kárpát-medence két hatalmas régiójának, a Dunántúlnak és (a romániai) Erdélynek az identitás tudatformálásában. A Dunántúl Pannóniaként a magyar történelmi örökség része, míg Erdély román mivoltát a történelmi alapokat nélkülöző dák-román elmélet a Dacia elnevezéssel próbálja igazolni. Bár a kelták esetében a kőkorszaki, rézkori, bronzkori és vaskori kultúrák után már megjelenik a nép fogalom a Kárpát-medencében, kelta közigazgatásról nem beszélhetünk. A közigazgatás, a tudatos állami területszervezés tehát elsőként a rómaiakkal jelent meg a Kárpát-medencében.

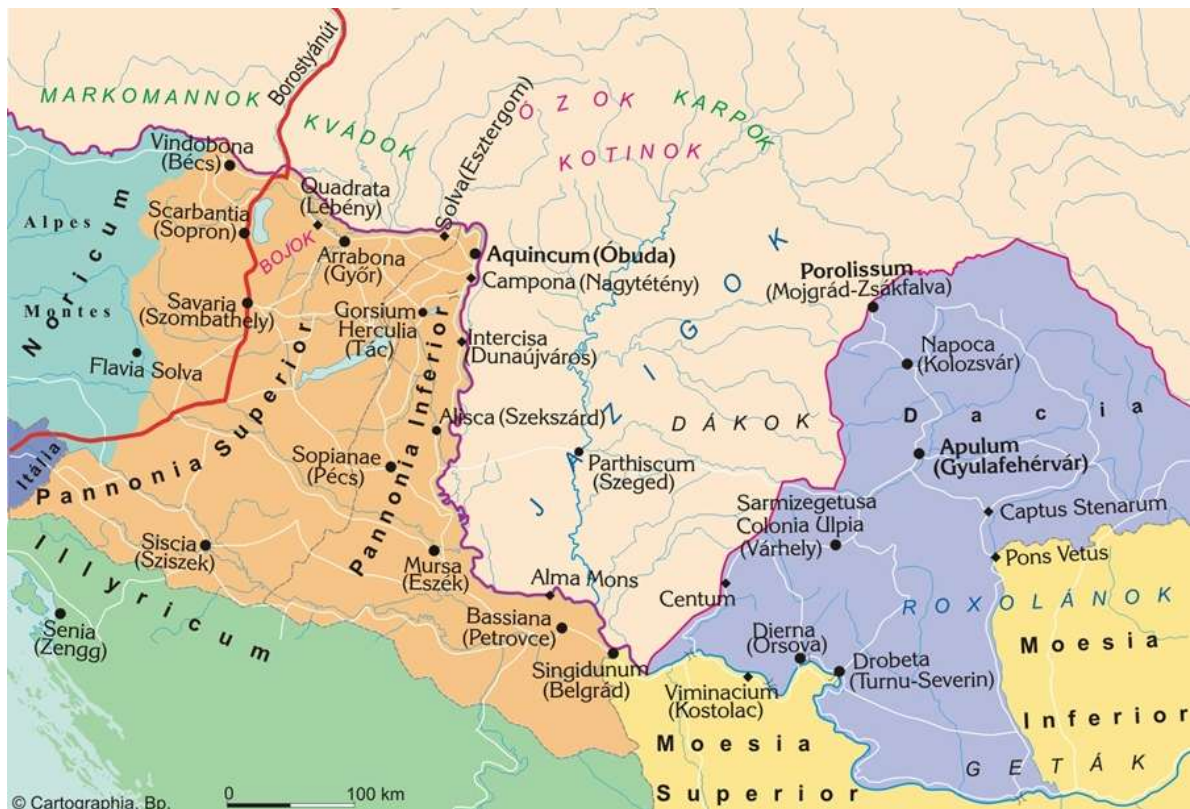
A több mint 400 éven át tartó pannóniai római közigazgatás a II. század elején, 108-ban, Traianus császár idejében két nagy tartományra osztotta a provinciát: Felső- és Alsó Pannóniára (**Pannonia Superior**, a Dunántúl és Szlavónia északnyugati fele, ill. **Pannonia Inferior**, a terület délkeleti fele). Felső-Pannónia székhelye Carnuntum (a mai burgenlandi Petronell), Alsó-Pannóniáé Aquincum (Óbuda) volt. A III. század végén, 293-ban, Diocletianus uralkodása alatt Felső-Pannónia északi része **Pannonia Prima**, míg a Dráva és Száva folyók közötti terület **Savia** néven két provinciára oszlott. Ugyanebben az időben Pannonia Inferiort is két közigazgatási egységre osztották fel: Az északi rész **Valéria**, a déli rész **Pannonia Secunda** nevet kapta. Pannónia Prima székhelye Savaria (Szombathely), Savia székhelye Siscia (a Száva menti mai, horvátországi Sziszék), Valéria székhelye Sopianae (Pécs), míg Pannónia Secunda székhelye a Száva menti Sirmium (ma Mitrovica). Még a II. század elején Traianus császár meghódította Erdély nagy részét, és azt délen a Zsil és az Olt folyók völgyével együtt **Dacia** provincia néven a birodalomhoz csatolta. Ez a régió 165 éven át volt római tartomány (Kr. u. 106-271 között). A III. században a gótoknak engedték át a provinciát.

A kor legmagasabb szintű közigazgatása, egy évezred viszontagságait elviselő úthálózat, a települések igen fejlett ellátó (infrastrukturális) rendszere olyan települési alapokat adott a Dunántúlnak, amely a történelem folyamán a mai napig a Kárpát-medence legfejlettebb településhálózatát tudta létrehozni. A

pannóniai római települések két fő formája a katonai, légiós tábor, a castrum, s a polgárváros, a colonia, vagy municipium. A **castrum** központi része a császári legátus palotája (palatium legati Augusti), a polgárváros legfontosabb középítményei a főtér (fórum), a törvénykezési csarnok (basilicia), a gyűlésterem (Collegium Iuventutis), a tanácskozó épület (curia), a színház (amfiteátrum), a közfürdő (balneum), a szentély és a temető, a vízvezeték (aquaeductus), és a városfalak. A polgárvárosok közül a **colonia** a római mérnökök által tervezett, sakk-táblaszerű utcahálózattal rendelkező város, míg a közigazgatási hierarchiában alacsonyabb fokon álló **municipium**nak a már meglévő településekre épülő római kori városokat nevezték. A **civitas** a meghódított területek őslakossága (törzs, nemzetség) által lakott közigazgatási területi egység volt, melynek élén a római katonai prefektus állt, s a civitas arisztokráciájából választott princeps (előjáró) segítségével irányította a területet. A városokon kívüli római szórvány településeknek, a villáknak, két típusát lehet megkülönböztetni: a **villa rustica** lakás céljára is szolgáló, mezőgazdasági jellegű épületkomplexum volt (vö. majorság). Szépen feltárt példái Pannóniában a Veszprém melletti Balácapusztán, vagy a burgenlandi Parndorf a Fertő-tónál. A villák másik típusa a **villa suburbana**, amely üdülési, pihenési célt szolgáló vidéki lakóhely volt, mint pl. a Keszthely környéki Valcum (Fenekpuszta) – ahol Nagy Teodorik, a gótok legnevesebb, ravennai uralkodója született –, vagy ilyenek a Balatonfelvidéki, egykori római villák is. A Sió csatornázását a Balaton vízszintjének szabályozása miatt végezték el a rómaiak Valerius uralkodása idején, s ennek oka éppen a tó partján épülő villa suburbanák rekreációs kényelmének a biztosítása lehetett. A pannóniai Sió átjutottak az első angolnak a Balatonba, tehát a halfaj – amelyet később, már a Mátyás korabeli receptek is említenek – néhány, a jelenkori angolna-pusztulásokkal kapcsolatos környezetvédő állítással szemben, nem betelepített, behurcolt, hanem őshonos faj a Balatonban.

A provinciát – így Pannóniát is – településtani szempontból tehát a teljes jogú római polgárok lakta coloniák (nagyvárosok), az alájuk rendelt és a római polgárokon kívül az őslakosok által is benépesített municipiumok (kisvárosok), a castrumok (katonavárosok), a civitasok (az őslakosság falvai) a villák (római majorságok és üdülők), valamint a limesek (a határ-védművek láncolata) jelentette. A Dunántúlon rekonstruált egykori római villákat, majorságokat a Tác mellett, az M 7-es autópálya szomszédságában feltárt Gorsium-Herculia és a Veszprémfajszt melletti Balácapusztán a szépen helyreállított Caesariana, valamint a castrumokat a Keszthely környéki Fenekpuszta (Valcum) képviseli. A III. században Pannónia és a Duna mentén húzódó sáncrendszerek, a limesek katonai jelentősége egyre nőtt (lásd pannón katonacsászárok), hiszen ez a terület jelentette a birodalom pajzsát a keleti irányból meg-megújuló barbár támadások (népvándorlás) ellen. Az Alföldet északról és keletről körbeölelő egykori sáncrendszert, amelynek maradványait a Bükkalján Csörsz-árkának, a Szilágyságban Ördög-árokknak nevezett el a népnyelv; római mérnökök építették a Duna-Tisza-

közén és a Tiszántúlon élt egykori, Róma szövetségesének számító barbár népekkel (a szarmatákkal). Végül a hun birodalom roppantotta meg a Pannóniát védő limesek vonalát és 395-től Attila haláláig, 455-ig, Pannónia – a Kárpát-medence egészével együtt – hun fennhatóság alá került.

A római közigazgatás a Kárpát-medence térségében

Térkép: Cartographia; www.szeretlekmagyarorszag.hu

HUNNIA

A hun fejedelmek, ahogyan ez a folyton úton lévő nomád népeknél jellemző volt, nem területek, hanem népek felett uralkodtak. A nomád állam társadalomszervezési egységeiben (törzs, nemzetség, család) és nem területszervezési egységeiben működött, így pl. hun közigazgatásról nem beszélhetünk. A hun fejedelmi központ a Tisza és a Maros találkozásánál volt, Szegedtől délre, a mai **Szőreg** térségében. A rövid, mintegy 60 éves hun uralom azonban – a középkori magyar krónikások révén¹ – elterjesztette Európa-szerte a magyar – hun rokon-

¹ A Kárpát-medencei magyar területszerzés, a honfoglalás ösztönös geopolitikai igazolása volt az Árpád-házi magyar királyok krónikásai útján a hun-magyar rokonság hangsúlyozása. Azaz, miként pl. Izrael állam alapításakor a bibliai Kánaán visszafoglalására, a zsidóság hazatérésére hivatkoztak, ugyanúgy, a magyarok Attila hun uralkodó örökségét jöttek el visszafoglalni, tehát nem erőszakos területszerzés, hanem egyfajta jogos hazatérés volt a honfoglalás. A világhódító zseniális hadvezérral, a hun Attilával való rokonság hangsúlyozása a reformkori művészetekben újra éledt és szerepet játszott a magyarok területi identitásának – ezen keresztül a hazaszeretetének – az erősítésében. A „hun” szó viszont a nyugat-európai civilizációk társadalmi tudatában a magyar „barbár” vagy „vandál” kifejezéssel egyenértékű, illetve azt

ság téveszméjét. Ez az arculatformáló és regionális identitástudatot formáló erő azonban európai szemmel nézve káros a magyarságra, hiszen a hun pusztítás az európai népek társadalmi tudatában éppen olyan mélyen és éppen olyan negatív módon gyökerezik, mint a magyarokéban a tatárjárás. Magyarország elnevezése sok nyelvben a barbár pusztítással asszociált „hun” szóból ered, s ezért a „Hungária” név éppen úgy cseng a nyugat európai fülnek még ma is, mint a magyar fülnek a „Tatárország”, ami egyféle idegenkedésnek, bizalmatlanságnak, távolságtartásnak nyit utat még ma is, az Európai Unió csatlakozásunk után is.

A „hun, ung, veng” képzős magyar ország- és népelnevezések negatív kicsengése a latin (pl. a francia, spanyol, olasz, portugál), és a germán (elsősorban az angol, a holland, a skandináv, és kisebb mértékben a német) nyelvű társadalmak „fülében” jelentkezik; a szláv népeknél ez a pejoratív áthallás kisebb mértékű, míg a 40 milliós lengyel barátainknál ez egyáltalán nem érződik. Ahol a magyar elnevezés pozitív érzelmeket kelt, ott országunk és a népünk megnevezése a „magyar” képzővel alakult ki. Ilyen a 80-80 milliós török és a perzsa (!) társadalmi „tudat,” valamint az összes belső-ázsiai nép országa; az ún. „sztánok,” mint Kazahsztán, Kirgizisztán, Türkmenisztán, Tadzsikisztán és Üzbegisztán egészen Mongóliával bezárólag.

AVARORSZÁG, SZLÁVIA

A hun uralom után a gótok (456-473), a VI. században a longobárdok (Dunántúl) és a gepidák (Tiszántúl és Erdély), majd 567-805 között az avarok uralták a Kárpát-medence nagy részét. Az avar uralkodó, a kagán székhelye a **Csepel-szigeten** volt, az avar birodalom földrajzi középpontjában. A IX. században az avarokat a Keleti Frank Királyság katonái kiszorították a Dunántúlról és helyüket itt, az akkoriban tömegesen megjelenő szlávok foglalták el. A Frank birodalom keleti határát az Alpoknál húzódó Limes Pannonicus és a Limes Avaricus sáncevonalak jelentették. A dunántúli, apró szláv fejedelemségek, amelyek egy-egy vár közvetlen körzetére korlátozódtak, frank, vagy morva hűbéresek voltak. A legnagyobb dunántúli szláv központ a mai **Zalavár** volt, Pribina szláv fejedelem székhelye. A Felvidék nyugati része ekkoriban a Garam folyóig a Morva Fejedelemséghez tartozott. A pannóniai romanizált lakosság egyes zárt közösségek – elsősorban a Dél-Dunántúlon – évszázadokig fenntartották antik kultúrájukat, még az avarkorban is. A Kárpát-medence nem tartozott szorosan egyetlen államiség alá sem. A Dunántúl és a Felvidék nyugati része frank és a morva hűbéres szláv uralom alatt állt, a medence keleti részén az elszlávosodó avarok, míg a déli peremvidékeken a Kelet-római Császárságot egy időre felvál-

helyettesíti! Érdekes, hogy a „nyugatra szakadt” magyarokkal való etimológiai rokonságot ösztönösen számon tartó törökök és a közép-ázsiai népek nem a Belső-Mongóliából és a Góbi-sivatagból származó „hun,” hanem az eredeti, Urál-Altáji „magyar” szóból származtatják országunk és népünk nevét: Magyarisztán, Macaristan; csakúgy, mint az ezer évig velünk élő horvátok és szlovákok: Madarsko, madar.

tó, török eredetű, de ekkoriban már szintén elszlávosodó Bolgár Birodalom határvidéke került el. A Kárpát-medence elszlávosodását földrajzi neveink eredete is jelzi. Míg az eredetileg török nyelvet beszélő avarok nyomán szinte alig maradt fenn török eredetű helynév a magyarban, addig földrajzi neveink jó része szláv eredetű. A bolgár, a frank és a morva állam a Kárpát-medencétől messze került el, a Kárpát-medencei szlávoknak pedig nem volt nagyobb területre kiterjedő területi államiságuk: fennhatóságuk jószerivel egy-egy vár (földvár) területére korlátozódott.

A Kárpát-medence műholdfelvétele. Az éghajlati szélsőségektől (az Alpok, a Kárpátok, a Dinári-hegység) láncával védett, nagy folyókkal (Duna, Tisza, Száva, Dráva) öntözött, jó termőtalajú medence a Föld legideálisabb földrajzi környezetét adta egy állam számára.

Kép: NASA, www.emfk-kryonblogspot.hu

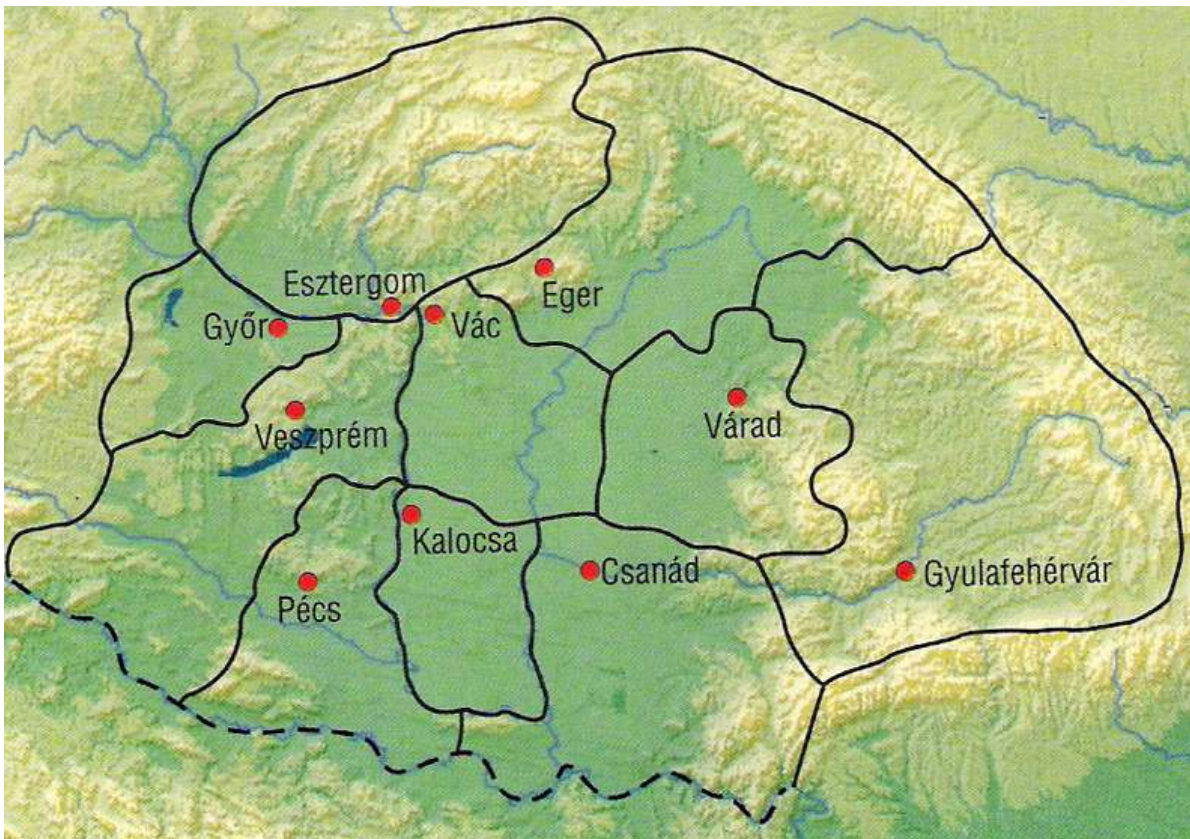
HONFOGLALÁS ÉS A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS KEZDETE

900 körül a hét magyar és a három kabar törzs alkotta szövetség letelepedett a Kárpát-medencében. A hét magyar törzs a Kárpát-medence állattartásra legalkalmasabb vidékein telepedett le, középen a szent fejedelem törzsével, a névadó megyerivel (magyarral). A három, „fekete magyaroknak” is nevezett kabar törzs az állattartásra kedvezőbb síkvidéki és alacsony dimbes-dombos te-

rületekről mintegy kiszorult a Felvidék hegyes-völgyes vidékére: Hont, Gömör, Nógrád, Borsod és Abaúj térségébe (Aba, Bors és Örs népe). A homokfűvásos, magas talajvizes, süppedékes, állattartásra és földművelésre egyaránt alkalmatlan Duna-Tisza-köze pedig jószerivel lakatlan maradt. A harcokat vezető gyulák népe (keszi törzs) Erdélyben, a Maros-medencében maradt, s valószínűleg az ott megmaradó avarokkal keveredett. Érdekes megfigyelni, hogy a honfoglalás után még hét-nyolc évszázad múltán is, a tiszántúli embereket nyughatatlan, heves vérű, kötekedőknek ismerték pl. az 1700-as években a dunántúli kurucok is ezzel az idegenkedéssel fogadták a Dunán átkelő Károlyi generális tiszántúli hadait. Ennek az oka a regionalizmusban keresendő, hiszen, a honfoglalás után a dunántúli római–germán–szláv települési kontinuitásra rátelepedő magyar nemzetiségek aránylag gyorsan alkalmazkodtak a földműveléshez. Ezzel szemben a Tiszántúl vizenyős legelőin, a Tiszaháton és a Nyírségben megtelepedő jenő törzs, ill. a Temesköz és a Körös vidék táján szállást foglaló tarján törzs nemzetségei hosszabb ideig nomadizáltak: a legelőkön, évszázadokon át előbb egymással, később a betelepített kunokkal is állandóan tusakodva és háborúskodva. Ez a harcias magatartás nyomta rá a bélyegét hosszú időn át a tiszántúliakra és a kunokra. Mintegy 100 éven át – Szent Istvánig – nem jelent meg a magyar közigazgatás, hiszen a lovas – nomád társadalomban az államhatalom szervezési egységei a vérségi (rokon) kötelékeken alapultak: nagycsalád, nemzetség, törzs. A nomádok nem területek, hanem népek felett uralkodtak: a területi szemlélet – mint ország-alkotó elv, még nem jelent meg. A törzsi magyar társadalom államhatalmát egyrészt a szent fejedelem, a Nap (törökül *kündü*) megszemélyesítője, a *kende* (Álmos, Árpád, Fajsz, Taksony) viselte, másrészt a végrehajtó hatalmat képviselő hadi vezető, a Hold (törökül *dzsila*) megszemélyesítője, a *gyula* (Kurszán, Bulcsú, Zombor). A két hatalmi központ ennek megfelelően a kende székelyén, a **Csepel-szigeten**, ill. a gyulák rezidenciáján, az erdélyi **Gyulafehérváron** alakult ki. Gyulafehérvár a Bolgár, ill. a Bizánci Birodalom érdekszférájába tartozva felvette a kereszténységet. Ezt látva Géza fejedelem is áttette csepeli székhelyét a fővárosi szerepre alkalmasabbnak tűnő **Esztergomba** és a gyulafehérvári riválisának bizánci kapcsolatát ellensúlyozandó, a Német-római Birodalom irányába orientálódott.

Géza fia István kezdte el a magyar államhatalom területi szervezését – német mintára. Az új magyar közigazgatás a területek feletti uralmat testesítette meg a Kárpát-medence nagy részében először, a volt római provinciák területén pedig 600 év elmúltával ismét. A Honfoglalás és a területi hatalmat képviselő állam megalapítása közötti 100 esztendőben a Kárpát-medencében a magyar államhatalom igen erősen decentralizált volt. Ez nem csak két pólusban jelent meg (Csepel – Gyulafehérvár viszonylatában), hanem az egyes törzsek szálláshelyei szintjén. A magyar törzsszövetségen belül a törzsek szinte teljesen önálló bel- és külpolitikát folytattak (pl. kalandozások). Szent István keresztény királtságának megszervezésével viszont megkezdődött a tudatos, területi alapú centralizált ál-

lamhatalom kiépítése. Vagyis a vérségi társadalomszervezést felváltotta a területszervezés. Ennek egységeit nyugatról importálta István, de nem vette, nem vehette át a német magán-grófságokat, hiszen azok „magántulajdonú” területszervezési egységek voltak, míg a magyar király területszervezési egységei eleinte kizárólag királyi tulajdonban voltak. A területszervezés kezdetben a nyugati kereszténység 970-75 közötti, majd István és Gizella házassága után megindult második hullámú terjeszkedése jegyében kezdődött. Megjelentek a püspöki székhelyekhez kötött **egyházmegyék**. Ezekkel párhuzamosan megkezdődött a **vármegyék** kialakulása is. A megye szó szláv ugyan (határvonalat, „mezsgyét” jelent), de ez nem azt jelenti, hogy a területi államhatalmat képviselő vármegye intézménye szláv találmány lett volna. A környező szláv államokban sehol nem használták a megye szót közigazgatási kontextusban. Az Árpád-házi királyok alatt mindig a németországi latin elnevezéseket használták: **comitatus** (vármegye és várispánság – noha ez két külön közigazgatási intézmény volt), ill. **comes** (várispán). Létezett olyan várispánság is, melynek vára körül nem alakult ki vármegye. Míg a várispánság önálló adminisztrációval és személyi állománnyal rendelkezett, addig a vármegyének nem volt önálló tisztikara: vezetése azonos volt a várispánságéval, amely a várhoz kapcsolódott, annak ellátását szolgáló külön birtokot jelentett. A kezdeti vármegyék központi jelentőségű objektuma a vár volt, ami legtöbbször egy-egy vaskori alapokon épült földvárat jelentett.

A magyar (egyházi) közigazgatás kezdetei: a püspökségek kialakítása

Térkép: Sulinet

A KIRÁLYI VÁRMEGYE

Az általában elsőként alapított egyházmegyék és a kissé később szerveződő vármegyék területe kezdetben egybe esett. Amennyiben egy egyházmegyén belül több vármegye alakult ki, úgy a vármegye és az egyházmegye főespereségei estek egybe. A vármegyei közigazgatás vezetője az ispán volt. Egyetlen kivétel a középkor folyamán Pest vármegye, amelynek ispánja a mindenkori nádor volt. Kezdetben fennhatósága valamennyi társadalmi rétegre kiterjedt, később számosan mentességet élveztek: az egyháziak, a városok, magánosok. A korabeli német vármegyék magángrófságok voltak, de az István által kialakítottak – kezdetben – a király kizárólagos tulajdonát jelentették. Az Árpád-házi királyok első sorának uralkodása idején kialakult **királyi vármegye-rendszer** mellett két speciális regionális hatalom is kialakult: az egyik az erdélyi **vajdaság** benne a székely székekkel, s később a szász székekkel. A másik a hercegség, pontosabban az „ifjabb király” intézménye, a **dukátus** (ducatus). Ez utóbbi időszakos jellegű volt, s valójában nem is regionális, decentralizált államhatalmi képződmény, sokkal inkább önálló államiságú terület, hiszen önálló külpolitikája, adózási, adományozási jogosítványai voltak. Szent László és Könyves Kálmán hódításai nyomán a magyar állam felépítése **birodalmi** jellegűvé vált: a királyi vármegyékre, főesperességekre, ill. egyházmegyékre osztott **anyaországon** kívül megjelentek a közigazgatásilag autonóm területek (Erdély mellett Szlavónia), ill. megjelentek olyan meghódított, de közigazgatásilag be nem olvasztott **tartományok**, mint Horvátország, Dalmácia és Gácsország (Galícia), valamint a **hűbéres országok** saját fejedelmeikkel, mint Bulgária, Havasalföld, Moldva, Bosznia. A tartományok élén a magyar király személyét képviselő bán állt: a **bánság** így közvetlenül a királyhoz kapcsolódó, vármegyék feletti közigazgatási intézmény volt. A magyar királyi vármegyerendszer a Bizáncban nevelkedett III. Béla királyunk uralkodása alatt élte fénykorát. A királyi vármegyerendszer bomlásának szélsőséges formája volt a gyenge központi uralom idejében (Kun László) kibontakozó **tartományurassági** (kiskirályi) rendszer, amikor egész országrészek felett gyakorolták az államhatalmat a kiskirályok, a vármegye-rendszer közjogi szerkezetére való tekintet nélkül.

IV. Bélának a nagyapja, III. Béla erős királyi vármegyerendszerének a visszaállítására tett kísérlete a mongol betörés elleni főúri összefogás hiányában bosszulta meg magát. A tatárjárásnak azonban az a haszna volt, hogy a vereséget szenvedett király az országban eladdig csak a (német betörések elleni) nyugati és a (bizánci támadások elleni) déli gyepükön létező védelmi funkciót (várakat) kiterjesztette az egész ország területére egyenletesen. Így a kő- és földvárak mindenütt megjelentek, s három évszázad múltán azt a szálkát jelentették, ami végül is megakadt az országot lenyelni készülő, oszmán- török világhódító, Szulejmán szultán torkán (pl. Kőszeg: 1532, Eger: 1552, Szigetvár: 1566).

A NEMESI VÁRMEGYE

A **nemesi vármegye** a közrendűek (*servientes regis* = királyi szerviensek, *jobbagaus casti* = jobbágyok), a kialakuló köznemesség összefogásának és érdekérvényesítésének a terméke. Kialakulását II. Endre Aranybullája, IV. Béla 1267. évi rendeletében foglalt kiváltságok, Nagy Lajos 1351. évi ősiség törvénye és Werbőczy 1514-es szokásjog-gyűjteménye, Hármaskönyve (Tripartitum) fémjelzi. A király fokozatosan elvesztette tulajdonosi túlsúlyát a földbirtok tekintetében. A nemesi vármegye **főispánját** – a központi hatalom érdekérvényesítő intézményét – továbbra is az uralkodó nevezte ki, de a főispán mellett megjelent a szolgabíróság intézménye. Az 1290. évi 16. törvény értelmében vármegyénként 4 **szolgabírót** választhatott a nemesi közgyűlés. Ekkor alakult ki a szolgabírák illetékességi területét jelentő **járás** is. Egy járás nagyságát annak a területnek a nagysága határozta meg, amelyet egy ember lóháton, egy nap alatt körbe tudott járni, innen származik az elnevezése is: járás, ill. egy másik magyarázat szerint a járasszékhelytől olyan távolságban található falvak tartoztak egy járásba, ahonnan egy nap alatt gyalogosan meg lehetett tenni az oda-vissza utat és ügyeiket is el tudták intézni. A nemesi vármegyék adminisztrációs központja nem az egykori földvár volt többé, hanem valamelyik gazdaságilag virágzó település. A nemesi vármegyék mellett létező speciális közigazgatású területek voltak a tatárjárás után véglegesen betelepített nomád kun nemzetiségi szállások szerint kialakított (bírói) **székei**, a kunokkal együtt érkező északiráni eredetű, alán nép, a jászok székei (kun- ill. jász-kapitányság), az erdélyi székely és szász székek, valamint a **szabad királyi városok** intézménye. A törökkor kezdetén Erdély 1556-tól önálló államiságú **fejedelemséggé** vált, ahol választások útján töltötték be a fejedelmi széket.

A Magyar Birodalom legnagyobb területi kiterjedését Nagy Lajos (Lengyel Királyság perszónalunióban, Bosznia, Szerbia, Havasalföld, Moldva, Bulgária hűbéresként), ill. a Hunyadi Mátyás idején (szerb, bosnyák, stájer, osztrák, morva, sziléziai területek, havasalföldi és moldvai hűbéresség) érte el.

TÖRÖKVILÁG

A XVI. század második felében Magyarországon megjelent a török közigazgatás. A legmagasabb regionális egység a **vilajet** volt, a szultán által kinevezett beglerbég, ill. a **pasa** kormányzása alatt. Ez alatt a megyényi méretű **szandzsákok** a szandzsákbégek vezetésével, azok alatt pedig a járásnak megfelelő **náhiyék** helyezkedtek el. A falvak – nem örökletes – tulajdonosai a **szpáhik** voltak. A szultán személyes tulajdonának minősített nagyobb városok (a **khász városok**) magyar lakossága önkormányzati rendszerű, viszonylagos védeltséget élvezett, ezért lakosság számuk nagy volt, a falvak viszont a szpáhik gyors meggazdagodásra való törekvése, a kettős adóztatás és a településtípus védetlensége miatt fokozatosan elnéptelenedtek a Hódoltság területén. A legjelentősebb khász

városok: Nagykőrös, Cegléd, Kecskemét, Kiskunhalas, Gyöngyös, Jászberény és – egy ideig – Debrecen. Magyarországon két vilajet jött létre. A Budai, amely a Dunántúlon a Száváig, a Duna mentén pedig Nándorfehérvár környékéig terjedt, s 20 szandzsákból állt. A Temesvári vilajet a Duna-Tisza-közét s a Tiszántúlt foglalta magába 7 szandzsákkal. A török uralom legnagyobb kiterjedése idején, a két legfontosabb magyar végvár török kézre kerülésével átmenetileg kialakították a Kanizsai és az Egri vilajetet is, az előbbit a Budai, az utóbbit a Temesvári vilajet területéből kiszakítva. A Kanizsai vilajet a Dél-Dunántúlt és a Dráva-Száva közti szlavón vidéket foglalta magába, az Egri pedig a Duna-Tisza-közét és a Tiszántúlt északi negyedét. A töröknek meghódolt területeken a volt nemesi vármegyék birtokosai nem törődtek bele státuszuk és birtokuk elvesztésébe.

A magyar nagyhatalom területe Európában

Térkép: www.toriblog.glog.hu

1569-től megjelent a „**menekült vármegye**” intézménye. A menekült nemesség formailag így fönn tudta tartani a **hódoltság**ba került nemesi vármegyéket. A hódoltság peremvidékein a kettős adóztatás révén kezdetben a vármegyei jogfolytonosságot gyakorlatilag is sikerült fenntartani. A generációkon át megszállva tartott megyék (Temes, Torontál, Csanád, Keve, Krassó, Bács, Bodrog) menekült nemessége azonban nem tudta ezt megvalósítani, s ennek katasztrofális következményei lettek: a török kiűzése után az ekképpen „gazdátlaná” vált területekre a Bécs által elősegített szerb és román bevándorlás indult meg. A köztudatban Buda eleste és felszabadítása fémjelzi a „150 éves” török uralmat. Délvidéken, Temesvár környékén viszont 1390 és 1790-ig volt jelen az oszmán török uralom vagy a török háborús pusztítás – azaz kerek 400 évig!

A tatárjárás után elkezdődött várépítési láz az 1500-as években hozta meg gyümölcsét. Az, hogy a védelmi funkció az ország belsejében is ki tudott épülni – kvázi mélységi védelmet létrehozva – lelassította, s végül meg is állította a török terjeszkedést. A magyarországi végvári lánc legendás tagjai: Kőszeg, Temesvár, Gyula, Szolnok, Drégely, Eger, Kanizsa, Szigetvár, Sárvár, Várpalota, Pápa, Tata (amelyekhez olyan történelmi nevek asszociálódnak, mint Jurisics Miklós, Losonczi István, Kerecsényi László, Nyáry Lőrinc, Szondi György, Dobó István, Thury György, Zrínyi Miklós, Nádasdy Ferenc, Gyulaffy László és Huszár Péter).

A törökkori városépítészet kevés nyomot hagyott maga után. Elsősorban erődítményeket, palánkokat építettek, a meglévő kővárak falait erősítették. Az egykori fogadók (szerájok) nyomtalanul eltűntek és a török vallási építmények (dzsámi, minaret és türbe) közül is csak kevés maradt fenn (Pécsett, Siklóson, Szigetváron /dzsámik/, Budán /Gül baba türbéje/, Érden és Egerben /minaretek/). A budai hévizes fürdők közül négynek (Rudas, Császár, Király és Rác) eredeti törökkori részei is fennmaradtak. Nem törökkori eredetű viszont a Lukáccsal szemben, a Malom-kerti tó mellett látható fürdőrom: ez a volt Népfürdő romja, neogót utánezat az 1900-as évek elejéről.

A királyi Magyarországon a polgári közigazgatás (nemesi vármegyék) feletti katonai, védelmi jellegű intézmény jelent meg: a **főkapitányságok** rendszere. Erdély önálló fejedelemség volt. Az 1600-as években a török hódoltság meggyengülő északi határán, elsősorban Pest, Heves vármegyék és a Jászság vidékén jelent meg a **parasztvármegye** közigazgatási intézménye. A fél évszázadig fennálló intézmény a kóborló, fosztogató katonák elleni önvédelmi, rendészeti szervezet volt. 1605-ben egy másik speciális közigazgatás jött létre, a Bocskai István féle hajdútelepítés. A **hajdúvárosok** (a Bocskai által alapított hat „öreg hajdúváros” – (Hajdú) Böszörmény, (Hajdú) Dorog, (Hajdú) Nánás, (Hajdú) Hadház, (Hajdú) Szoboszló, Vámospércs – és a későbbi erdélyi fejedelmek hajdúvárosai, utolsóként a II. Rákóczi Ferenc által alapított Tarpa). A szabolcsi, bihari hajdúvárosok a XVIII. századig meg tudták őrizni kollektív nemesi jogai-

kat (hajdúkapitányság) a nemesi vármegyékkel szemben. Az önálló ön-, ill. közigazgatású Hajdúkerület csak 1876-ban szűnt meg, beleolvadván Hajdú vármegyébe. A törökkor végi közigazgatási specialitás még az ún. „hét vármegye” a **Partium**, amely a királyi Magyarország, Erdély és a török hódoltság ütközőpontjában a politikai és hadászati helyzetnek megfelelően hol Bécshez, hol a kuruc mozgalmak érdekszférájába, hol Erdélyhez tartozott. Az Erdélyre és a törökökre is támaszkodó „hét” vármegyében a törökkor végi németellenes kuruc szabadságmozgalmak (Bocskai István, Bethlen Gábor, I. és II. Rákóczi György, I. Rákóczi Ferenc, Thököly Imre, Zrínyi Ilona majd Tokaji Ferenc, Esze Tamás, Kiss Albert és végül II. Rákóczi Ferenc nevével fémjelezve) újra és újra fellángoltak. A magyar szabadság illegális kardhordozóinak, a „bujdosó hazának” Borsod, Abaúj, Zemplén, Szabolcs, Bereg, Szatmár és Ugocsa hegyes-völgyes, vagy mocsaras-lápos vidéke adott menedéket. Regényes földrajzi nevek ebben a témakörben: Szalánci-erdő, Munkács, Sárospatak, Tokaj, Hegyalja, ahogy az irodalomból is ismerjük: "Az egy Munkács várába szorult a szabadság", vagy "Kiált Patak vára, jajgat Tokaj vára"

ABSZOLUTIZMUS

A magyar területi szemléletben az 1700-as évek elejétől kezd megjelenni a Dunán túl való (Dunántúl), a Tiszán túl való (Tiszántúl), ill. a Tiszán innen és Dunán innen (Duna-Tisza köze) régió megjelölés. A török kiűzése után a bécsi udvar egyrészt elismerte a menekülésből visszatért vármegyék számára az újjászerveződést, de a déli végeken katonai, kamarai irányítás alá vonta: katonai **határőrvidékek**, bánóságok alakultak ki, ahová folyamatosan megindult a nem magyar anyanyelvű lakosság – elsősorban a nálunk rác néven ismert szerbek, németek és a románok – betelepülése. A határőrvidékek katonáskodó rác betelepülői jelentős részt vállaltak a Rákóczi szabadságharc leverésében. A határőrvidékek kamarai irányítás alá kerülését Kollonich bíboros szervezte. A megyék fölötti régiókat elsőként Kollonich kívánta bevezetni három guberniumre (kormányzóságra) osztva az ország területét: Budán a nádor, Kassán az országbíró, Zágrábban a horvát bán vezetésével. Az elgondolás terv maradt. A török uralom alól utoljára felszabadított, igen gazdag termőtalajú Temesközben létrehozott Temesi Bánágot csak Mária Terézia csatolta vissza Magyarországhoz 1778-ban. Vármegyei rendszeren kívüli különleges státuszt vívott ki magának a Hajdúság, amikor Szabolcs megyéből önállósodott 1733-ban. A jászok és a kunok autonómiáját az 1745. évi megváltás (redemptio) tette lehetővé. I. Lipót császár közigazgatási reformtervével ellentétben II. József 1785-től kezdve gyakorlati kísérletet tett a megyék fölött álló régiók bevezetésére, a megyei nemesség hatalmának a gyengítése, az erősen centrális közigazgatás, a központi hatalom erősítése érdekében. A „kalapos király” az országot 10 kerületre osztotta fel, ezek élén a **királyi biztosok** álltak. A szabad királyi városokat a megyének rendelte alá, a megyéket viszont döntési jogkör nélkül hagyta. Horvátország és az 1690-

től perszonálunió keretén belül ismét a Magyar Királysághoz tartozó Erdély továbbra is külön közigazgatás alatt maradt. A kötelező közigazgatási német nyelvűség bevezetése hozzájárult a vármegye védelmében a nemzeti ellenállás fokozódásához. Az 1990-es évek regionális igazgatási szerkezetét előrevetítő, korát messze megelőző „jozefinista” közigazgatás 1790-ig működött. A XVIII. század végén Magyarország településrendszerének fejlettsége már nagy regionális különbséget mutatott: a „római” alapokról indult Dunántúl és a török-kuruc háborúktól jobban megkímélt Nyugat- Felvidék (a bányavárosok) fejlettebb, gazdaságilag erős városokban sűrűbb település hálózattal rendelkezett, mint a török háborúk által sokszor elpusztított Alföld, a Felvidék sokat szenvedett keleti része és Erdély.

A reformkorban a nemesi vármegyék hatalmi súlyát a törvényhatósági jogkörrel és kollektív nemességgel rendelkező szabad királyi városok korlátozták. A **mezővárosok** kiváltsága a közös földesúri szolgáltatásokra és a vásárjogra korlátozódott.

JÁSZ, KUN, HAJDÚ, SZÉKELY, SZÁSZ TERÜLETI AUTONÓMIA

A **Jász- Kun Kerület** a kunok és jászok jogszolgáltatási önállóságát garantálta a nádor legfőbb bírói tiszte alatt a néptörzsek beköltözésétől (1239, ill. 1246-tól) 1876-ig. A kunok kiváltságait IV. László I. kun törvénye (1279) említi, a jászokat név szerint Károly Róbert 1323. évi, a jászkapitányokat kijelölő oklevele említi elsőként. A nádor, mint a kunok és jászok örökös ispánja, a személyes ítélkezést fokozatosan átengedte a külső-Szolnok megyei, ill. budai bíráknak, s később a kunok és jászok köréből a területileg választott kapitányoknak, a székkapitányoknak. A székek megjelenésével a két-háromszáz éves vérségi kötelékek meglazultak és területi kun, ill. jász közigazgatási autonómia jött létre, a XV. századra. Ezt a török hódoltság szétzilálta, s később, az újjáéledő autonómia során már nem két külön népként, hanem egységesen jászkunokként említik őket. Az 1800-as évek elején a **jászok** szállásai két ítélszékhez tartoztak: a Berény székhez (Jászberény központtal Jászfényszaru, Jászárokszállás, Jászfákóhalma, Pusztamonostor, Jászdózsa, Jászfelsőszentgyörgy és Tarnaörs) és tőle keletre: az Apáti székhez (Jászapáti székhellyel Jászkisér, Jászládány, Heves, Jászszentandrás, Jánoshida és Alattyán). Ez utóbbi székhez tartozott még Szolnoktól délre szigetként Pest- Pilis-Solt megyében Jászkarajenő és Kocsér is. Mindkét jász szék a mai népi tájnévvel illetett Jászság (a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye észak-nyugati negyedén terület el, a már említett jászkarajenői „sziget” kivételével). A **kun** autonóm igazgatás ugyanebben az időben négy székre tagozódott: a Karszagi szék (központja Karcag, s hozzá tartozott Kunmadaras, Kunhegyes, Kisújszállás, Túrkeve). A karcagi szék a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye észak-keleti negyede, tájnevén a Nagykunység. A második kun szék a Jászkun kerületben: a Félegyházi szék (központja Kiskunfélegyháza, hoz-

zá tartozott: Orgovány, Jakabszállás, Kunszállás, s mélyen lenyúlva déli irányban: Kiskundorozsma, Üllés). A Félegyházi szék a mai Bács-Kiskun megye keleti felén, ill. Csongrád megye nyugati szélén volt. A harmadik kun széknek, a Halasinak Kiskunhalas volt a központja (hozzátartozott Kiskunmajsa, Szank, Zsana és Pusztamérges a mai Bács-Kiskun megye dél-nyugati sarkában, ill. Csongrád nyugati szélén). Végül a negyedik kun szék a Miklósi volt a mai Bács-Kiskun északi, ill. Pest megye déli részén, Kunszentmiklós központtal. (Hozzá tartozott Szabadszállás, Fülöpszállás, Kerekegyháza, Lajosmizse és „szigetként”, a széktől északra Kiskunlacháza is.) A kiskun székek tehát a Kiskunság tájnévvel illetett területen három nagyobb tömbben alakultak ki, félhold alakú karéjban északról délre, délen kicsit belógva a mai Csongrád, északon pedig Pest megyébe is. A Jászkun Kerület 1876-ban olvad be az akkor kialakított Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébe (ide a két jász és a nagykun szék), ill. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyébe (a három kiskun szék), a Csongrád vármegyébe kerülő Dorozsma (Kiskundorozsma) kivételével.

A jászkun autonómiához hasonlóan a **hajdúvárosok** önkormányzata is kezdetben katonai jellegű volt és fokozatosan polgárisodott, bár jóval később alakult ki, mint a jászkun önkormányzat. 1605-ben Bocskai István erdélyi fejedelem több mint 9 ezer hajdút telepített le birtokán létrehozva az „öreg” hajdúvárosokat: Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Vámospércs. A „hajdúk” ószláv szó, jelentése: terelő, hajtó. A hajdúk a középkor során megjelenő, a magyar Alföld felől az Adria, ill. Velence irányába történő szarvasmarhahajtásra szakosodott, valószínűleg olyan kun eredetű társadalmi csoport volt, akiket a Brankovics György szerb főúr által uralt Debrecen közvetítésével erős szerb hatás is ért – több kutató ezzel is magyarázza az ortodox, és görög-katolikus vallás mély gyökereit a Hajdúságban. A terelő, hajdú életmód a török korban is folytatódott, majd a települési kiváltságokat a már említett erdélyi magyar szabadságharcok során karddal szerezték meg és tartották fenn Hajdú vármegye megalakulásáig a hajdúk. Mind a jászkunok, mind a hajdúk igen sokáig megőrizték területi identitástudatukat, kulturális, történelmi emlékeiket.

A magyarral közeli rokon bolgár-török eredetű **székelyek** avar, magyar, besenyő közvetítéssel kerültek a Kárpát-medencébe, s az Árpád-házi királyok alatt határőrizeti, kiváltságos, katonáskodásra szakosodott csoportokba szerveződtek. Eredetileg a nyugati és déli határszálláson (gyepűn) is jelen voltak: a későbbi Nyitra, Pozsony, Moson, Sopron, Vas, Zala, Somogy, Baranya, Valkó, Szerém és Keve vármegyékben, a határszállási térségekben. Erre utal többek között a -lövő utótag az egyes települések nevében. A hosszú török uralom miatt az egykori bolgár, ill. bizánci határt őrző székelység települési emlékei igen ritkán maradtak fenn (ellentétben a nyugati gyepű őreinek településeivel). Legnagyobb tömegben azonban a székelyek Erdélyben, az országésznek a keleti, dél-keleti felében maradtak fenn – napjainkig. A közigazgatási autonómia megtestesítője a

bíráskodási székek rendszere volt. A hét régi erdélyi főszék: a Telegdi-, (később Udvarhely-), a Maros-, a Csík-, az Aranyos-, a Sepsi-, a Kézdi- és az Orbaiszék. Ez utóbbi három egyesült később Háromszék néven. A székelység legfőbb előjárója a király által kinevezett székely ispán, a székek élén a székbíró és a kapitány állt. A székek közigazgatási „osztódása” ún. fiúszékeket eredményezett. Csíkszékből vált ki pl. Gyergyó(fiú)szék és Kászón(fiú)szék. A legnagyobb székely települések: Marosvásárhely (Marosszék), Csíkszereda (Csíkszék), Gyergyószentmiklós (Gyergyószék), Kézdivásárhely (Háromszék), Székelyudvarhely (Udvarhelyszék). 1876-ban számolta fel a közigazgatás a székely székeket és hozta létre a négy (székely) vármegyét: Maros-Tordát, Csíkot, Udvarhelyt és Háromszéket. Székelyföld négy megyéje az 1950-1960-as években Magyar Autonóm Tartományként korlátozott közigazgatási autonómiát élvezett. Jelenleg a magyar hagyományokat Erdélyben leginkább őrző Székelyföld a mai Románia Maros (Mureș), Hargita (Harghita) és Kovászna (Covasna) megyéiben fekszik.

A Rajna vidékéről származó **szászok** először II. Géza kezdte el betelepíteni Erdélybe 1160-ban, az országgrész déli határsávjának egyes településeire. A Szászföld néven ismert, közigazgatásilag sokáig autonóm régió létrehozására 1224-ben került sor (II. Endre alatt). 1324-ben Károly Róbert az így kialakult, négy szász (medgyesi, brassói, szebeni és az Észak-Erdélyben fekvő, az előzőktől elkülönülő besztercei) területet a székelyekéhez hasonló székekre osztotta. Az addigi szász előjárókat, a gerébekeket, felváltotta a szász királybíró, majd 1486-tól a szász gróf intézménye lett az egész szászság feje. A szász városok (a három legnagyobb: Nagyszeben, Brassó, Beszterce) Erdély gazdasági motorját jelentették a történelem során. Gyulafehérvár kivételével minden nagyobb erdélyi várost (Kolozsvár, Torda, Dés, Segesvár, Medgyes, Fogaras) a szászok kezdték el építeni. A szászok esetében a jászoktól és a kunoktól eltérően nem az etnikai alap, ill. a székelyektől és a hajdúktól eltérően nem katonai szerep, hanem a német területszervezési rutin által létrehozott települési tömb és a gazdasági erő indokolta a kiváltságokat. Az erdélyi szászság történelmileg három nagy régiót alkotott: a szebeni szász települések kiterjedése a legnagyobb (Nagyszeben, Újegyház, Nagysink, Nagysejk, Medgyes, Segesvár, Szászkezd, Fehéregyháza és Kőhalom központokkal az egykori Királyföld, mai nevén Sibiu megyében). Észak-Erdélyben Beszterce környékén (ma Bistrița-Năsăud megyében), ill. Brassó környékén a Barcaság nevű népi tájon (ma Brașov megyében). Erdély történelmi címerében a hét bástya a hét legjelentősebb szász várost (Beszterce, Brassó, Kolozsvár, Medgyes, Nagyszeben, Segesvár, Szászsebes) szimbolizálja, s Erdély német neve (*Siebenbürgen*) is erre utal.

DUALIZMUS

Az 1848-49. évi szabadságharc leverése után az ún. Bach-korszakban a császári közigazgatás 1851-60 között a Magyar Birodalmat öt **koronatartományra** osztotta (a Magyar Királyságra, a Partiummal kibővített Erdélyre, Hor-

vátországra, a Szerb Vajdaságra és a katonai határőrvidékre). A Magyar Királyság területén szintén öt közigazgatási **kerületet** alakított ki Pozsony, Sopron, Buda, Kassa és Nagyvárad központtal. Egy-egy kerületet 6-10 vármegye alkotott, s a királyságnak összesen 43 vármegyéje és 244 járása volt. A szabad királyi városokat a megyék alá rendelték, s a szakigazgatási feladatok a megyéktől elkülönülő hivatali rendszerhez kerültek. 1860-tól azonban az Októberi Diploma értelmében a vármegyék újjászervezhették magukat funkcióik, törvénykezésük és eredeti határaik helyreállításával. Az 1867. évi osztrák-magyar, majd az 1868. évi magyar-horvát kiegyezést követően Horvát-Szlavónország a Magyar Királyság társországa lett, Erdély végre közigazgatási értelemben is egyesült az anyaországgal, a fiumei kerület pedig a koronához csatolt autonóm testként biztosította magyar tengeri kijáratot. Maga Dalmácia a dualizmus egész időszakában osztrák közigazgatás alatt maradt. Az Erdéllyel kiegészült Magyar Királyság, Horvát-Szlavónia és Fiume szövetségi, föderatív jellegű állammá vált. A közigazgatás igen sokrétű területi rendszere elsősorban nemzetiségi alapon alakult ki és működött: a magyarok lakta központi régiók mellett léteztek a magyar nemzetiségi centrumok és a nemzetiségek által lakott periférikus régiók.

A Magyar Királyság vármegyei rendszere a XIX. és XX. század fordulóján

Térkép: www.kiralyiudvar.lapunk.hu

A térszerveződés centruma ebben az időben az 1872 végén – Buda, Pest, „Ó-Buda” és a „Margit-sziget” fúziójaként – létrejövő „Buda-Pest” mellett a Felvidéket szervező Pozsony, a keleti országrészt szervező Kolozsvár, valamint a társországi főváros, Zágráb.

Az ország népsűrűségét tekintve a legsűrűbben lakott vármegye Pozsony és Nyitra volt (50-55 fő/km²). Az ország észak-nyugati részén emellett Sopron és Trencsén, ill. Horvátországban Varasd vármegye is sűrűn lakottnak számított (45-50 fő/km²). A középső, déli és keleti országrészek vármegyéiben már csak fele ennyi volt a népsűrűség (kivétel: Temes és Krassó délen, valamint Küküllő Erdélyben 35-45 fővel), míg a legritkábban lakott vármegye Máramaros volt észak-keleten: 5-10 fő/km²-rel. A legnagyobb városok az 1867 után megindult magyar ipari forradalom és urbanizáció hatására alakultak ki: a 100 ezer fős lakosság számot csak két város haladta meg: Budapest és Szeged. 100 és 50 ezer közötti lakosságú nagyvárosaink ebben az időben: Pozsony, Fiume, Zágráb, Pécs, Újpest, Kecskemét, Szabadka, Temesvár, Hódmezővásárhely, Arad, Nagyvárad, Debrecen és Miskolc.

TRIANON

Az 1918. évi I. világháborús vereséget követően az egyetlen radikális próbálkozástól eltekintve (Tanácsköztársaság, 1920) az ország területi integritását nem tudta megőrizni. A 325 ezer km² kiterjedésű Magyar Birodalom az Osztrák-Magyar Monarchiával együtt széthullott, s az 1920. évi békeszerződés, ill. az azt követő határkiigazítások csak 93 ezer km² nagyságú területet hagyott meg a Magyar Köztársaságnak. Az ország népessége 21 millióról 8 millióra csökkent. Az új határokon kívül rekedt magyar nemzetiségű lakosság léte mindmáig (2002) állandó politikai feszültség forrást jelent. A „Communitas Fidelissima” (hűséges város) kitüntetést az a néhány település kapta, ahol helyi népszavazás dönthetett a trianoni határ magyar oldalán való megmaradásról. 1921 óta Sopron a „Hűség Városa,” s az utolsó ilyen település 1923-ban a vas megyei Szentpéterfa volt, amelynek nagyrészt horvát nemzetiségű lakói döntöttek Magyarországgal mellett – viszonzva a magyarok gesztusát, amikor a török időkben a horvát menekülteket itt otthonra találtak.

Geopolitikai értelemben azt kell látni, hogy Magyarország és a magyarok I. világháborút követő tragédiáját nem a környező román és szláv népek nacionalizmusa okozta. Az ilyen veszély elhárítására jó példa Stromfeld Aurél hadjárata, amikor a politikailag már földre kényszerített, a háborúban kivérzett és a kommunista diktatúrával is sújtott ország egyetlen serege néhány hét alatt kisöpörte a cseh és szlovák megszállókat a Felvidék keleti részéről (lásd „Eperjesi Tanácsköztársaság”). A terület- és népességvesztést annak köszönhetjük, hogy a győztes angolszász és francia hatalom egyszer és mindenkorra le akart számolni a tehetséges és számukra veszélyes Németország világpolitikai ambícióival. Ennek érdekében a Közép- és Kelet-Európa felé orientálódó német nagyhatalom hídfőállását és legfontosabb hátszögét, az Osztrák-Magyar Monarchiát egyszer és mindenkorra el kellett törölniük a föld színéről és egymással civakodó, újra soha sem integrálható államokat kellett létrehozni területén. Az

Alpok hegyei közé szorított Ausztria – a magyar mezőgazdasági és demográfiai háttér nélkül – már nem jelenthetett német birodalmi támaszt Közép-Európa keleti felén Kelet-Európa felé. Sajnos éppen a Kárpát-medence országhatárokkal felszabdalt magyarsága „vitte el” a Monarchia utód-országainak újra integrációját még egy évszázad múltával is sikerrel megbénító nemzetiségi alapú, politikai feszültség-keltés „balhéját.” A magyarság tragédiáját jelentő trianoni határrendezés a francia és az angolszász nagyhatalmi politika szemében eszköz volt a német nagyhatalom Kelet-Európa felé történő leárnyékolásához. Ezért túrték el, sőt bátorították a csehszlovák, a szerb és a román területszerzési étvágyat a Felvidéken és Erdélyben még a többségében, illetve 100 %-ban magyarok lakta országrészekben is – mindkét világháború után.

A trianoni határok következtében Budapest – városként az országhoz képest – túlméretezetté vált. Az országhatárok közelében pedig a vonzaskörzetük jelentős részét elvesztett, területi háttér és az egymás közötti összeköttetés nélkül maradt „nagyvárosok” (Győr, Miskolc, Debrecen, Szeged és Pécs) próbálták ellensúlyozni Budapestet – kevés sikerrel. A két világháború közötti Magyarországon 25 vármegyét alakítottak ki. Baja, Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged és Székesfehérvár önálló törvényhatósági jogkörű városok voltak. 1924-45 között a trianoni határok következtében területileg megcsonkított megyéket összevontan tartották fenn a k.e.e. (közigazgatásilag egyelőre egyesített) megnevezéssel.

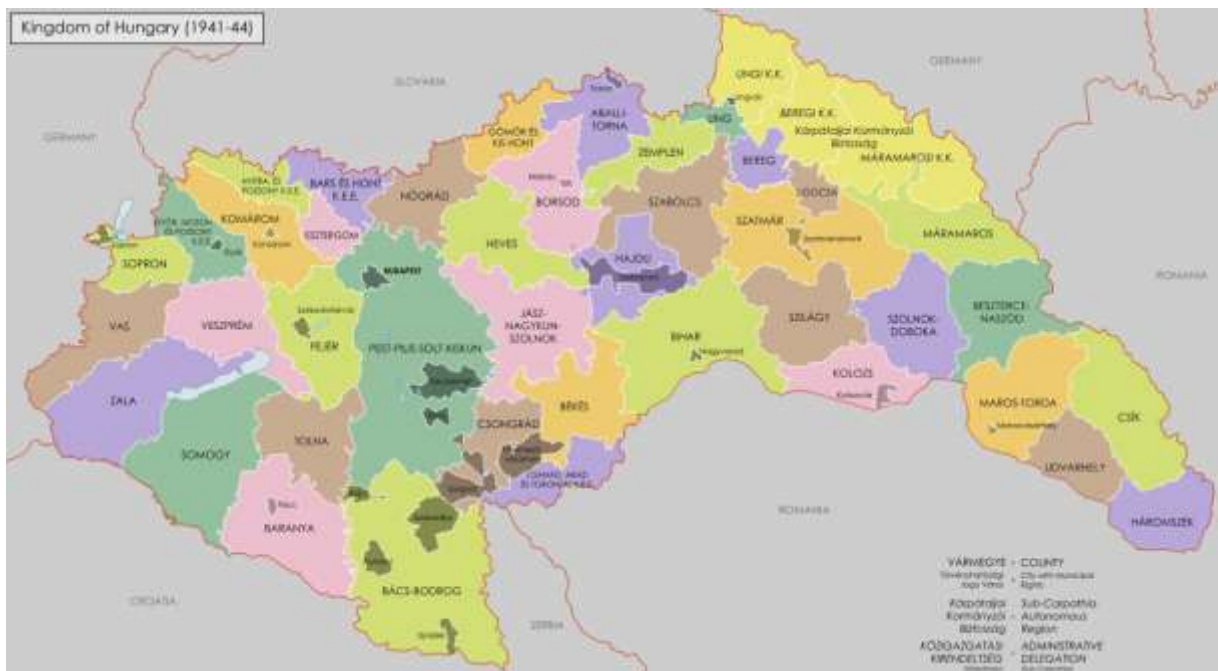

Trianon közigazgatási „eredménye”

Térkép: www.nagymagyarorszag.network.hu

II. VILÁGHÁBORÚ

1938-41 között a háborúba sodródó Magyarország évente újabb területeket tudott visszaszerezni a történelmi országrészből. A bécsi döntések értelmében Csehszlovákiától, Romániától, majd Jugoszláviától a visszacsatolt területeken visszaállították a régi megyehatárokat és újraszervezték a járásokat. Az 1930-as évek végén, ill. az 1940-es évek elején Budapestet, Debrecent, Győrt, Miskolcot, Pécsset, Szegedet, Szombathelyet, majd – a visszacsatolás után – Kaszát, Kolozsvárt és Újvidéket tekintették a területszervezés központjainak. A rövid időszak hadigazdálkodása azonban háttérbe szorította a közigazgatás szervezését. A második világháborút lezáró párizsi béke még a trianoninál is kedvezőlenebb volt, többek között abban, hogy nem tett említést területi revízióról, vagyis a megváltoztatott államhatárokat örök időkre ismerte el, szemben a trianoni szerződés 70 évre rögzített területi felülvizsgálásával – amely viszont éppen a párizsi béke miatt nem valósult meg. A párizsi békeszerződés – a trianoni-val ellentétben – negligálta a nemzetiségek önrendelkezési jogát is, abban a feltetelezésben, hogy ez majd az általános európai politikai kultúra részeként magától értetődővé válik minden országban.

A II. világháború idején visszacsatolt területek közigazgatása

Térkép: Wikipedia

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG

1949-ben a közigazgatásban bevezették a nagyon erősen centralizált, központi pártirányítás alatt álló **tanácsrendszert** (a megyei, járási, városi, ill. községi tanácsok egymásnak való szoros alárendelésével). Ekkor az ország területét 19 **megyére** és 140 **járársra** osztották. Ezek biztosították a közigazgatás területi aspektusát. Az 1938. évi 25 megyéhez képest az új beosztás eltüntette az elnevezésből a kisebb töredék megyéket: Arad, Bereg, Bodrog, Csanád, Gömör, Hont,

Kishont, Moson, Pozsony, Torna, Torontál, Ung, Ugocsa esetében. Néhány megyeszékhely funkciót is áthelyeztek: Esztergomtól Tatabánya, Balassagyarmattól Salgótarján, Gyulától Békéscsaba, Szentestől Hódmezővásárhely vett át megyei irányító szerepet. Baja, Berettyóújfalu, Mátészalka, Sátoraljaújhely és Sopron elveszítette megyeszékhely szerepét. A városok viszont – a 19 új megyeszékhely, valamint Baja, Nagykanizsa, Sopron és Szeged kivételével – a járások jogkörébe kerültek. A megyéknél magasabb szintű regionális közigazgatási beosztás nem jött létre, viszont számos javaslat született a **gazdasági-tervezés** – megyénél magasabb szintű – **körzeteinek** lehatárolására. Ezek általában a Pest megyére koncentráló Központi Körzet, a három észak-magyarországi megyét magába foglaló Észak-magyarországi Körzet, a hat megyét jelentő Észak-dunántúli Körzet, a négy megyéből álló Dél-dunántúli Körzet, valamint a három-három megyét jelentő Észak-alföldi és Dél-alföldi Körzet voltak. 1971-ben – a járásokra, mint **városjárásokra** – alapozva Bibó István nevével fémjelezve született olyan korszerű regionális tagolás is, amely nem tartotta „tisztelőben” a megyehatárokat, s budapesti, miskolci, debreceni, szegedi, pécsi és győri városjárásokra osztotta az országot. Az első tudományos kutatásokra alapozott regionális településfejlesztési program az 1971. évi Országos Településhálózatfejlesztési Konceptió volt. Ennek keretében az országban kartográfiai hexagonális rendszerű hálózathoz többé-kevésbé igazodva megjelent a **központok rendszere**. A központi (párt)irányítás alatt álló területfejlesztési politika aszerint osztotta le a települések fejlesztésére szánt anyagi forrásokat, hogy az egyes települések milyen besorolást kaptak: kiemelt vagy részleges felső-, közép-, vagy alsó-fokú központok. Ez a rendszert egyenletes területi fejlődést biztosított egyrésztől, másrésztől viszont hagyta elszorvadni a (központi) ellátó-szolgáltató szerep nélküli, többnyire apró településeket.

Az 1969-85 közötti időszakban – a megyék szerepének erősödése mellett – a járások fokozatosan elvesztették közigazgatási szerepüket, majd megszűntek. Ezzel egy olyan fontos regionális középszint szűnt meg a magyar közigazgatásban, amelyre az uniós csatlakozás és a korszerű, decentralizált közigazgatási rendszer kialakítása során igen nagy szükség mutatkozott a későbbiekben. 1988-ban két lényegesebb megyehatár-módosulás következett be: Zala megye visszakapta Veszprémtől egykori Balaton partjának egy részét a Badacsonnyal és az egész Keszthelyi-hegység területét, Tolna megye pedig Dombóvárt kapta vissza nyugati határán – Somogytól.

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG, ÉS AZ EURÓPA UNIÓS TERÜLETI ELVEK

Az 1989-90. évi „rendszerátalakítás” területi közigazgatási lényege az volt, hogy a megyék közigazgatási szerepe erősen gyengült, a helyi önkormányzatoké viszont erősen megnőtt. Mindezt az 1990. évi önkormányzati törvény deklarálta az új, demokratikus területirányítási decentralizáció nevében. A központi kormány szerepével szemben a túlzottan elaprózott helyi önkormányzatok nem tud-

tak megfelelő ellensúlyt képezni. A regionális középszinten a megcsonkított közigazgatási szerepű megyék pótlására létrehozták a rövid életű **köztársasági megbízott** intézményét (1990-1994). A területi politikára a napi politika nyomta rá bélyegét.

1996-ban a területrendezési törvény megpróbált keretet adni egy Európai Unió kompatibilis területi közigazgatás kialakításához. Ennek megfelelően adoptálták a **NUTS** (*Nomenclature des Unités Territoriaux Statistiques* ill. *Nomenclature of the Units of Territorial Statistics* = területi statisztikai egységek rendszere) elnevezésű beosztást. Így a NUTS-1 szint maga az ország, a NUTS-2 szint a hét ún. (nagy)régiók szintje, a NUTS-3 szint a 19 megye szintje, a NUTS-4 szint a járások nyomain kialakított 150 kistérség szintje, míg a NUTS-5 szint a lokális, a települési önkormányzatok szintje (mintegy 3 130 db, a rész- és kisebbségi önkormányzatokat nem számítva). Közigazgatási szerepükkel egyelőre a NUTS-1, a NUTS-5 szint bír, ill. a NUTS-3 megyei szint rendelkezik még egy kevés funkcióval. A NUTS-2 szint a központi területfejlesztési célleírások újraelosztásában jut szóhoz, míg a NUTS-4 szint annyiban létezik, hogy 2000-ben a Miniszterelnöki Hivatal úgynevezett **kistérségi megbízottakat** nevezett ki a 150 kistérség élére, akiktől egyfajta térségmenedzser szerepet várnak el, de semmiféle közigazgatási jogosítvánnyal nem rendelkeznek. A regionális középszint hiánya érezhető. Az önkormányzati törvény értelmében a települések a központ által kreált statisztikai kistérségek mellett több mint 200, alulról szerveződő, szabadon választott, **önkormányzati társulást** is létrehoztak. A társulás – tehát a középszintű régió – szintjén ezek sem rendelkeznek természetesen közigazgatási szereppel, s azt lehet mondani, hogy ezek az önkéntes önkormányzati társulások nem mások, mint a helyi elit *ad hoc* összefogása egy-egy területfejlesztési pénzeszköz megszerzése reményében. NUTS-2 szinten, a kijelölt 7 nagyrégió mellett létrejött még két – közigazgatási szerep nélküli – formáció, amit lehet szubrégiónak is tekinteni. Ezek nem mások, mint a különösen exponált környezeti helyzetük és állapotuk miatt önálló (megyéktől és régióktól elkülönített) területrendezési tervvel bíró, ún. **agglomerációk**: a budapesti és a balatoni.

Az uniós csatlakozást megelőző magyar közigazgatási reform lényeges része a régióépítés volt. Azonban túllőttünk a célon: az Európai Unió – a NUTS-2 – szint kivételével nem teszi kötelezővé minden egyes lehetséges NUTS szint megjelenését a közigazgatásban, s az egyes uniós államtípusokban (föderációs, regionalizált, decentralizált és unitáriánus) mindenütt más és más a régiók közigazgatásban játszott szerepe. Az erős regionális közigazgatási hagyományokkal rendelkező Magyarországon (lásd: vármegye rendszer) az 1990. évi rendszerváltás egy unitáriánus, vagyis a helyi közigazgatás túlsúlyával jellemezhető területi rendszert hozott létre. A regionális szintek visszaállítása jegyében egy évtized alatt a NUTS kereteit teljesen kitöltő, a kelletténél jóval több regionális szerveződés, kezdeményezés található a hazai pályán. A regionális középszintek vi-

szont nem tudnak közigazgatási szerephez jutni – hiszen egy demokratikusan választott, esetleg ellenzéki, de közigazgatási jogosítványokkal is rendelkező regionális közép-szint kialakítása nem érdeke a mindenkorai politikai irányításnak. Ennek ellenére a jövő útja az **unitariánus**tól a **decentralizált** állam-típus felé elmozdulás jegyében a demokratikusan választott és közigazgatási szerephez jutó regionális közép-szint megszilárdítása kellene, hogy legyen (a kistérség, és – főleg – a régió szintjén), hiszen Magyarországon ennek van hagyománya. Ami a megyerendszert illeti, az európai uniós NUTS 2 szint ajánlott régiós népessége (800 ezer és 3 millió lakosság-szám között) a megyéket nem teszi alkalmassá önmagukban a regionális közép-szint NUTS-2 szerepére, holott ez az uniós területfejlesztési forrásokhoz való hozzájárulás szempontjából elengedhetetlen. A NUTS-2 szintű magyarországi regionális területfejlesztési tanácsok területei mindenütt tiszteletben tartják a közigazgatási (megyei) határokat:

Területfejlesztési Régiók NUTS-2	Megyék (NUTS-3)	Székhely
Közép-magyarországi	Pest megye és Budapest főváros	Budapest
Budapest (2017)	Budapest (2017-től) önálló régió	Budapest
Pest megye (2017)	Pest megye (2017-től) „lyukas” régió	Budapest
Nyugat-dunántúli	Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Sopron
Észak-dunántúli	Komárom-Esztergom, Veszprém, Fejér	Székesfehérvár
Dél-dunántúli	Somogy, Tolna, Baranya	Szekszárd
Dél-alföldi	Bács-Kiskun, Csongrád, Békés	Szeged
Észak-alföldi	Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs –Szatmár-Bereg	Debrecen
Észak-magyarországi	Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén	Miskolc

A második Orbán kormány 2014-ben bevezetett területi igazgatási reformja a helyi önkormányzatok igazgatási funkcióinak szűkítésével és településfejlesztési funkcióinak az erősítésével erősítette a területi decentralizáció jegyében a területi közép-szintet. Ennek eredményeként ismét létrejöttek a járások (178 járás).

A Bibó István által ajánlott területi közigazgatás 5. alapelve, a **súlypontok váltakozási elve** szerint a területi igazgatási funkciók, jogosítványok koncentrációjának úgy kell változni, hogy nem szerencsés, ha két gyenge, vagy két erős szint szomszédos egymással a területi hierarchiában. A történelem során, kiemelt figyelmet szentelve az utóbbi időszaknak, ezt, az alábbi táblázat szemlélteti:

Színkulcs az igazgatási funkciókra:

---						-	
nincs		gyenge		közepes		erős	
Korszak→ Szint↓	Történelmi idők	1971 OTK	1982- 1985	1990 Ötv. -1996 - 2010	jelenleg Új Ötv. 2013	„Ideális” variációk	
Ország <i>centrum</i>	erős	erős	erős	közepes	erős	erős	gyenge
Régió <i>makro-</i>	nincs	nincs	nincs	nincs	nincs	gyenge	erős
Megye <i>mezo-</i>	erős	erős	erős	gyenge	gyenge	erős	gyenge
Járás <i>mikro-</i>	közepes	gyenge	nincs	nincs	erős	gyenge	erős
Település <i>lokális</i>	gyenge	gyenge	gyenge	erős	gyenge	erős	gyenge

A területi közigazgatási szintek igazgatási funkciók / jogosítványok intenzitása szerint.

(Saját szerkesztés)

Az erős központi kormányzat – a Bibói alapelv szerint – akkor egyeztethető össze az erős helyi, települési önkormányzattal, ha a járás (a területi mikroszint) és a régió (területi makroszint) gyenge. A gyenge települési igazgatási funkciók viszont egy federáció felé mutatnak, erős járással és erős régióval, viszont gyenge központi kormányzati funkciókkal. Az erős kormányzati funkciók és gyenge települési igazgatási funkciók az erős megyével kompenzálhatók. Magyarországon viszont van tradíciója a vármegye-járás erős szintjének, de nincs a régióknak. A működőképes területi igazgatás a jelenlegi (2016) állapot (gyenge település, erős járás, gyenge megye, gyenge régió, erős központ) adottságaival úgy funkcionálhatna, ha a középszintet, vagyis a mezei régiót (megyét) a mikrorégióval (járással) megosztva működtetjük. Így alulról: egy gyenge (lokális) - erős (mikro/mezei régió) - gyenge (makrorégió) - erős (centrum) funkciókoncentráció sorozat adódik.

A magyar közigazgatás területi szerkezete

Magyarország megyetérképe a 19 megyével
Kép forrása: Wikipédia.

Magyarország járás térképe a 197 (174 vidéki és 23 budapesti) járással
Kép forrása: FÖMI.

MAGYAR VÁROSOK

Magyarország megyéi és a megyeszékhelyek, illetve megyei jogú városok földrajzi ismerete alapvető kritérium. Az alábbi táblázat a 2015. évi helyzetet rögzíti a 346 magyar várossal megyénként és a városok lakosságának fel-tüntetésével (ezer fő).

MEGYE	MEGYEI JOGÚ VÁROS		VÁROS	
	MEGYE-SZÉKHELY		JÁRÁS-SZÉKHELY	
<i>Baranya</i>	Pécs (156,8)		Bóly (3,9), Komló (25,0), Mohács (18,6), Pécsvárad (4,0), Sásd (3,2), Sellye (2,7), Siklós (9,6), Szentlőrinc (6,8), Szigetvár (10,7)	Harkány (4,0), Kozármisleny (6,1), Mágocs (2,3), Villány (2,4)
<i>Bács-Kiskun</i>	Kecskemét (114,2)		Bácsalmás (6,6), Baja (37,3), Jánoshalma (8,9), Kalocsa (16,9), Kiskőrös (14,2), Kiskunfélegyháza (29,9), Kiskunhalas (28,4), Kiskunmajsa (11,7), Kunszentmiklós (8,5), Tiszakécske (11,2)	Dunavecse (3,9), Hajós (3,1), Izsák (5,9), Kecel (8,6), Kerekegyháza (6,3), Lajosmizse (11,0), Mélykút (5,0), Solt (6,2), Soltvadkert (7,4), Szabadszállás (5,8), Tompa (4,5)
<i>Békés</i>	Békéscsaba (63,7)		Békés (19,7), Gyomaendrőd (13,6), Gyula (31,6), Mezőkovácsháza (6,0), Orosháza (28,9), Sarkad (10,0), Szarvas (17,0), Szeghalom (9,1)	Battonya (5,5), Csorvás (4,9), Dévaványa (7,6), Elek (4,8), Füzesgyarmat (5,6), Kondoros (5,2), Körösladány (4,5), Medgyesegyháza (3,6), Mezőberény (10,8), Mezőhegyes (5,9), Tótkomlós (5,7), Újkígyós (5,2), Vésztő (6,6)
<i>Borsod-Abaúj-Zemplén</i>	Miskolc (166,8)		Cigánd (2,6), Edelény (10,0), Encs (6,2), Gönc (1,9), Kazincbarcika (28,6), Mezőcsát (5,8), Mezőkövesd (16,5), Ózd (33,7), Putnok (6,6), Sárospatak (12,5), Sátoraljaújhely (15,3), Szerencs (9,1), Tiszaújváros (16,5), Tokaj (4,8)	Abaújszántó (3,0), Alsózsolca (5,9), Borsodnádásd (3,0), Emőd (4,8), Felsőzsolca (6,7), Mezőkeresztes (3,8), Nyékládháza (5,0), Onga (4,7), Pálháza (1,0), Rudabánya (2,4), Sajóbáony (2,7), Sajószentpéter (11,9), Szendrő (4,0), Szikszó (5,3)
<i>Csongrád</i>	Szeged (170,0)	Hódmezővásárhely (46,5)	Csongrád (16,8), Kistelek (7,0), Makó (23,5), Mórahalom (6,0), Szentes (28,4)	Csanádpalota (2,9), Mindszent (6,6), Sándorfalva (7,9)

MEGYE	MEGYEI JOGÚ VÁROS		VÁROS	
	MEGYE-SZÉKHELY		JÁRÁS-SZÉKHELY	
<i>Fejér</i>	Székesfehérvár (101,7)	Dunaújváros (48,0)	Bicske (11,6), Enying (6,7), Gárdony (9,9), Martonvásár (5,8), Mór (14,2), Polgárdi (6,9), Sárbogárd (12,4)	Aba (4,6), Adony (3,9), Bodajk (4,0), Csákvár (5,2), Ercsi (7,9), Pustaszabolcs (5,9), Rácalmás (4,4), Velence (5,3)
<i>Győr-Sopron-Moson</i>	Győr (131,5)	Sopron (61,3)	Csorna (10,6), Kapuvár (10,3), Mosonmagyaróvár (32,7), Pannonhalma (3,9), Tét (3,8)	Beled (2,5), Fertőd (3,4), Fertőszentmiklós (3,8), Jánossomorja (5,9), Lébény (3,1)
<i>Hajdú-Bihar</i>	Debrecen (207,5)		Balmazújváros (17,3), Berettyóújfalu (15,1), Derecske (8,9), Hajdúböszörmény (31,3), Hajdúhadház (12,4), Hajdúnánás (16,9), Hajdúszoboszló (23,3), Nyíradony (7,7), Püspökladány (14,6)	Biharkeresztes (3,6), Hajdúdorog (8,8), Hajdúsámson (13,1), Kaba (5,9), Komádi (5,1), Létavértes (7,0), +Nádudvar (8,7), Polgár (7,9), Téglás (6,6), Tiszacsege (4,4), Vámospércs (5,2)
<i>Heves</i>	Eger (56,1)		Bélapátfalva (2,9), Füzesabony (7,7), Gyöngyös (32,3), Hatvan (20,2), Heves (10,4), Pétervására (2,4)	Abádszalók (3,9), Gyöngyöspata (2,4), Kisköre (2,6), Lőrinci (5,8), Verpelét (3,8)
<i>Jász-Nagykun-Szolnok</i>	Szolnok (74,3)		Jászapáti (8,9), Jászberény (26,9), Karcag (19,9), Kunhegyes (7,4), Kunszentmárton (8,3), Mezőtúr (17,3), Tiszafüred (10,6), Törökszentmiklós (21,0), Záhony (3,9)	Besenyszög (3,3), Fegyvernek (6,4), Jászárokszállás (7,8), Jászfényszaru (5,6), Jászkisér (5,1), Kenderes (4,6), Kisújszállás (11,3), Martfű (6,4), Rákóczi (5,3), Tiszaföldvár (11,1), Túrkeve (8,7), Újszász (6,3)
<i>Komárom-Esztergom</i>	Tatabánya (70,0)		Esztergom (30,4), Kisbér (5,2), Komárom (19,7), Oroszlány (18,6), Tata (24,9)	Ács (6,9), Bábolna (3,6), Dorog (11,9), Lábatlan (4,9), Nyergesújfalu (7,5), Tát (5,3)
<i>Nógrád</i>	Salgótarján (36,4)		Balassagyarmat (16,1), Bátonyterenye (12,6), Pásztó (9,5), Rétság (2,8), Szécsény (5,6)	

MEGYE	MEGYEI JOGÚ VÁROS		VÁROS	
	MEGYE-SZÉKHELY		JÁRÁS-SZÉKHELY	
<i>Pest</i>	BUDAPEST főváros (1757,6)	Érd (65,2)	Aszód (6,4), Budakeszi (14,5), Cegléd (37,7), Dabas (16,8), Dunakeszi (40,3), Gödöllő (34,1), Gyál (23,4), Monor (18,3), Nagykáta (12,5), Nagykőrös (24,4), Pilisvörösvár (13,7), Ráckeve (10,0), Szentendre (26,2), Szigetszentmiklós (34,8), Szob (2,9), Vác (34,8), Vecsés (20,9)	Abony (14,8), Albertirsa (12,4), Biatorbágy (12,8), Budakalász (10,5), Budaörs (29,6), Diósd (9,5), Dunaharaszti (20,2), Dunavarsány (7,4), Fót (18,9), Göd (18,5), Gyömrő (16,6), Halásztelek (9,3), Isaszeg (11,3), Kerepes (10,0), Kistarcsa (11,9), Maglód (11,9), Nagymaros (4,7), Ócsa (9,1), Órbottyan (7,4), Örkény (4,9), Pécel (15,4), Pilis (11,4), Piliscsaba (8,3), Pomáz (17,1), Süllyáp (8,2), Százhalombatta (18,8), Szigethalom (17,4), Tápiószele (6,1), Tököl (10,4), Törökbálint (13,5), Tura (7,7), Újhartyán (2,7), Üllő (11,4), Veresegyház (16,8), Visegrád (1,8), Zsámbék (5,4)
<i>Somogy</i>		Kaposvár (67,6)	Barcs (11,3), Csupogó (5,1), Fonyód (4,7), Marcali (11,5), Nagyatád (10,7), Siófok (24,3), Tab (4,2)	Balatonboglár (5,9), Balatonföldvár (2,0), Balatonlelle (3,7), Igal (1,3), Kadarkút (2,5), Lengyeltóti (3,2), Nagybajom (3,4), Zamárdi (2,3)
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>		Nyíregyháza (117,6)	Baktalórántháza (4,3), Csenger (4,7), Fehérgyarmat (7,8), Ibrány (6,8), Kemece (4,7), Kisvárd (16,4), Mátészalka (16,9), Nagykálló (9,8), Nyírbátor (12,0), Tiszavasvári (12,5), Vásárosnamény (8,6)	Ajak (3,5), Balkány (6,2), Demecser (4,2), Dombrád (3,9), Mándok (4,1), Máriapócs (2,0), Nagyecsed (6,0), Nagyhalász (5,5), Nyírlugos (2,7), Nyírmada (4,7), Nyírtelek (6,7), Rakamaz (4,5), Tiszalök (5,5), Újfehértó (13,0), Vaja (3,5)
<i>Tolna</i>		Szekszárd (33,3)	Bonyhád (13,7), Dombóvár (19,4), Paks (19,5), Tamási (8,3), Tolna (11,3)	Bátaszék (6,3), Dunaföldvár (8,6), Gyöng (2,0), Nagymányok (2,2), Simontornya (4,0)
<i>Vas</i>		Szombathely (79,3)	Celldömök (10,7), Körmend (11,6), Kőszeg (12,0), Sárvár (14,7), Szentgotthárd (8,8), Vasvár (4,1)	Bük (3,4), Csepreg (3,8), Jánosháza (2,4), Óriszentpéter (1,1), Répcelak (2,4), Vép (3,3)

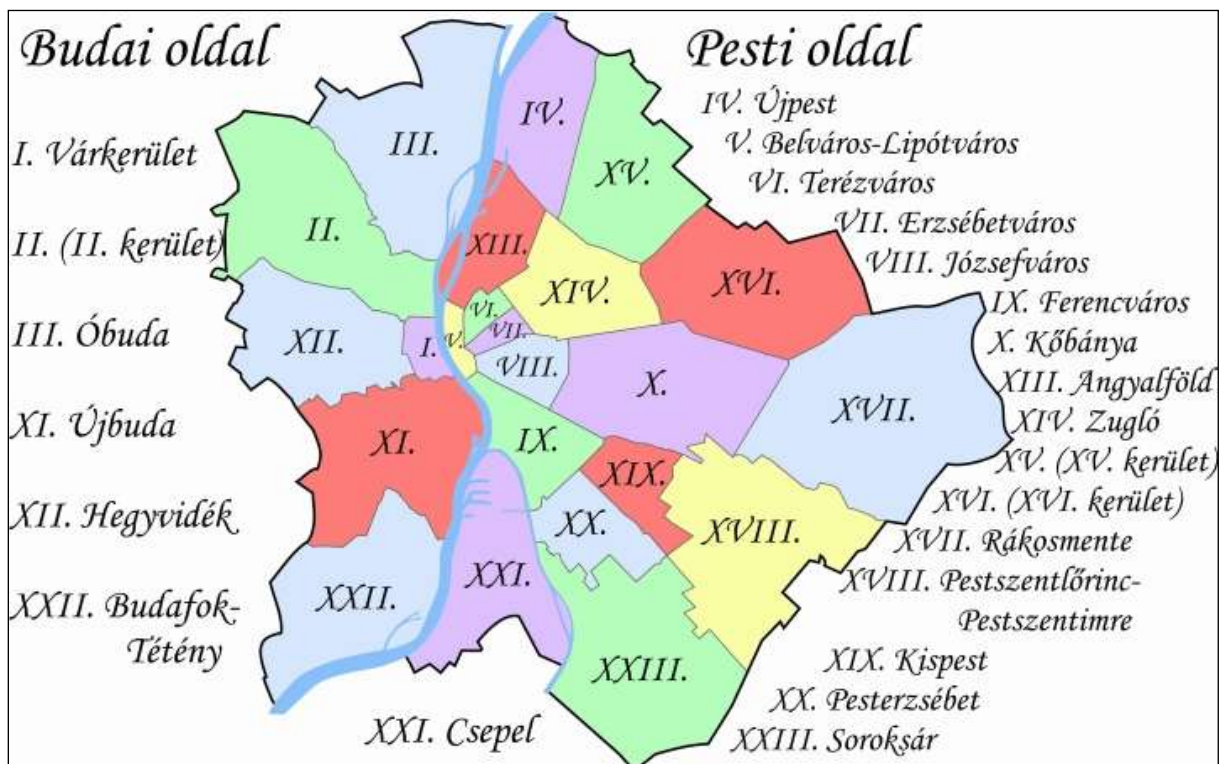
MEGYE	MEGYEI JOGÚ VÁROS		VÁROS	
	MEGYE-SZÉKHELY		JÁRÁS-SZÉKHELY	
Veszprém	Veszprém (64,0)		Ajka (29,0), Balatonalmádi (9,1), Balatonfüred (13,5), Devecser (4,3), Pápa (32,0) , Sümeg (6,1), Tapolca (15,5), Várpalota (20,3), Zirc (7,0)	Badacsonytomaj (2,0), Balatonfűzfő (2,0), Balatonkenese (3,1), Berhida (5,9), Herend (3,3)
Zala	Zalaegerszeg (61,8)	Nagykanizsa (49,3)	Keszthely (20,8), Lenti (7,9), Letenye (4,0), Zalaszentgrót (6,4)	Hévíz (4,3), Pacsá (1,7), Zalakaros (1,8), Zalaötvő (3,0)

Budapest kerületei egyenként is megfelelnek egy-egy magyar város lakosságának. A százezres számot két budai (délen Újbuda, északon Óbuda) kerület lakossága haladja meg, valamint három pesti (északon Újpest és Zugló, délkeleten Pestszentlőrinc – Pestszentimre).

Szám	Neve (földrajzi helye)	Lakosság ~ 1000	Szám	Neve (földrajzi helye)	Lakosság ~ 1000
I.	VÁRKERÜLET (Tabán, Vár, Víziváros)	24,9	XIII.	ANGYALFÖLD, Újlipótváros	120,2
II.	HÜVÖSVÖLGY, PESTHIDEGKÚT, Máriaremete, Pasarét, Rózsadomb, Törökvesz, Vérhalom, stb.	89,6	XIV.	ZUGLÓ	125,0
III.	ÓBUDA, BÉKÁSMEGYER, Aquincum, Csillaghegy, Római-part, stb.	128,5	XV.	Rákospalota, Pestújhely, Újpalota	80,3
IV.	ÚJPEST, Káposztásmegyér	101,2	XVI.	Árpádföld, Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály, Sashalom	73,0
V.	BELVÁROS, Lipótváros	26,3	XVII.	RÁKOSMENTE (Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákoskert, Rákosliget)	87,6
VI.	TERÉZVÁROS	38,8	XVIII.	PESTSZENTLŐRINC, PESTSZENTIMRE	101,6
VII.	ERZSÉBETVÁROS	54,1	XIX.	KISPEST	60,9
VIII.	JÓZSEFVÁROS	77,0	XX.	PESTERZSÉBET	65,9
IX.	FERENCVÁROS	59,1	XXI.	CSEPEL	76,8
X.	KŐBÁNYA	78,7	XXII.	BUDAFOK, BUDA-TÉTÉNY, Nagytétény	54,5
XI.	ÚJBUDA (Albertfalva, Gazdagrét, Gellérthegy, Kelenföld. Lágymányos, Őrmező, Sashegy, Sasad,	152,6	XXIII.	SOROKSÁR	22,8
XII.	HEGYVIDÉK (Farkasrét, Istenhegy, Krisztinaváros, Kútvölgy, Németvölgy, Zugliget, stb.)	58,3		Budapest összesen	1757,6

Megjegyzés: Budapest esetében a földrajzi neveket rendhagyó módon egybeírják, pl. Gellért-hegy helyett Gellérthegy, Margit-sziget helyett Margitsziget, Német-völgy helyett Németvölgy és így tovább.

Budapest jelenlegi közigazgatási beosztását 1950-ben alakították ki, amikor a budai oldalon Albertfalvát, Budafokot, Budatétényt, Nagytétényt, Pesthidegkutat és Békásmegyert; a pesti oldalon pedig Újpestet, Rákospalotát, Pestújhelyt, Rákosszentmihályt, Sashalmot, Cinkotát, Mátyásföldet, Rákoscsabát, Rákosligetet, Rákoshegyet, Rákoskeresztúrt, Pestszentlőrincet, Kispestet, Pestszentimrét, Pestszenterzsébetet, Soroksárt és Csepelt csatolták a fővároshoz. Így Budapest 14 kerülete 22-re bővült. Ez a szerkezet csak 1994-ben módosult jelentősen, amikor Soroksár – Pesterzsébettől elválva – önálló, 23. kerületté vált.

Budapest kerületei
Térkép: www.magyar.webulo.hu

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS SZAKTERÜLETI BEOSZTÁSA (2014-2018)

A magyar közigazgatás belső szerkezetének a feltérképezése is része a közigazgatási földrajznak, ahol a végrehajtó hatalom szervezetének a szerkezetét kell ábrázolni. Magyarországon a 2013. évi közigazgatási reformot XX. század első felében tevékenykedő, legnagyobb magyar igazgatásszervező tudós, Magyary Zoltán koncepciójának megfelelően Gál András Levente vezetésével alakították ki (Magyary Program). Ebben – részben az ország földrajzi sajátosságainak megfelelően – 8 csúcsminisztérium alá szervezték a közigazgatást:

Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület		
	Miniszterelnökség	Szervezés, koordináció	Miniszterelnökségi sajtó	
		Közigazgatás	Kormányiroda	Közigazgatási stratégia
	Gazdasági ügyek		Személyi ügyek	
	Elektronikus közigazgatás		EU és nemzetközi igazságügy	
	Igazságügy		Igazságügy és magánjogalkotás	Közjogi jogalkotás
			Területi közigazgatás és választások	Területi közigazgatás és választások
	Kormányzati kommunikáció	Területi államigazgatás fejlesztés	Kormányzati kommunikáció	
	Társadalmi felzárkóztatás	Társadalmi felzárkóztatás	Társadalmi felzárkóztatás	
	Egyházi és civil kapcsolatok	Nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatok	Egyházi és civil kapcsolatok	
	Miniszterelnök-helyettes	Nemzetpolitika	Miniszterelnök-helyettes	
	Dekonzentrált szervek			
		19+1 Közigazgatási és E - Közigazgatási Központi Hivatal	19+1 Igazságügyi Hivatal	
	Központi hivatal	19+1 Központi Statisztikai Hivatal		

A **közigazgatás** és az **igazságügy** központi, kvázi kancellária értékű csúcsmisztériuma mellett a **belügy** (rendőrség, bevándorlás-ügy, katasztrófavédelem, önkormányzatok, építésügy) önálló minisztériumot kapott:

Belügy-minisztérium	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület	
	Parlamenti ügyek	--	
	Közigazgatási	Szabályozás és koordináció	Gazdaság és informatika
		EU és nemzetközi	Területrendezés és építésügy
		Önkormányzatok	Önkormányzatok
		Területi közigazgatás és választások	Területi közigazgatás és választások
		Területi államigazgatás fejlesztés	
	Dekonzentrált szervek		
		19 Rendőr-főkapitányság, + BRFK, + kapitányságok, őrök	
	Központi hivatalok / szervezetek	Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK)	Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal
Alkotmányvédelmi Hivatal		Büntetés-végrehajtás országos parancsnokság	
Országos Katasztrófavédelmi Hivatal		Állami Építésügyi Szakigazgatási Hivatal	

A **pénzügyet, munkaügyet, kereskedelmet, turizmust** és az **ipart** a gazdasági minisztérium képviseli:

<p style="text-align: center;">Nemzetgazdasági Minisztérium</p> <p style="text-align: center;">Pénzügy Gazdaság Munkaügy Kereskedelem Turizmus Ipar</p>	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület
	Közigazgatási	--
	Parlamenti és gazdaságstratégia	--
	Foglalkoztatáspolitikai	--
	Államháztartás	Költségvetés Kincstár
	Adó és pénzügy	Adóügy Pénzüggpolitika
	Belgazdaság	Turizmus és kereskedelem Vállalkozásfejlesztés és ipar
	Külgazdaság	Külgazdaság Nemzetközi és EU ügyek
	Dekonzentrált szervek	27 Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) igazgatóságok 7 Regionális munkaügyi központ 7 Regionális munkaügyi felügyelőség 7 Regionális munkavédelmi felügyelőség 7 Nemzeti fogyasztóvédelmi hatósági felügyelőség 7 Mérésügyi és műszaki biztonsági hatóság
	Központi hivatalok /szervezetek	Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal Magyar Turizmus Zrt Nemzeti Innovációs Hivatal Foglalkoztatási Hivatal Magyar Államkincstár (MÁK) Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság Országos Munkaügyi és Munkavédelmi Főfelügyelőség

A **közeledés, az energiaügy, az informatika, a hírközlés** és a **vagyongazdálkodás** szakterületeinek felügyelete a „fejlesztési” minisztériumban kapott helyet:

<p style="text-align: center;">Nemzeti Fejlesztési Minisztérium</p>	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület
	Parlamenti	--
	Közigazgatási	--
	Fejlesztéspolitika	Fejlesztési ügyek Monitoring és informatikai ügyek
	Infokommunikáció	Kormányzati informatika Hírközlés és audiovizuális média

Nemzeti Fejlesztési Minisztérium	Infrastruktúra	Közlekedés
	Klíma- és energiaügy	Zöldgazdaság-fejlesztés, klímapolitika
		Energetika
	Vagyonpolitika	Vagyongazdálkodás
		Közbeszerzés
	Kiemelt állami szerződések	--
Közlekedés Energiaügy Informatika	Dekonzentrált szervek	7 Nemzeti közlekedési hatóság regionális igazgatóság
	Központi hivatalok / szervezetek	Nemzeti Közlekedési Hatóság, Magyar Állami Földtani Intézet, Magyar Fejlesztési Bank, Országos Atomenergia Hivatal, Magyar Energia Hivatal, Magyar Vállalkozásfejlesztési Alap, Közlekedéstudományi Intézet, Országos Bányászati Földtani Hivatal, MÁV Kórház

Az agráriummal foglalkozó csúcsmisztérium a **mezőgazdaság** és a **földügy** mellett felelős a **vidékfejlesztésért**, a **vízügyért**, a **környezetügyért**, a **természetvédelemért** és az **élelmiszergazdaságért**:

Vidékfejlesztési Minisztérium	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület	
	Parlamenti		
	Közigazgatás		
	Környezetügy	Környezet- és természetvédelem	
		Vízügy	
	Élelmiszerlánc felügyelet	Élelmiszerlánc-felügyelet és agrárigazgatás	
	Agrárgazdaság	Agrárgazdaság	
	Vidékfejlesztés	Vidékfejlesztés	
	Agrárium Vízügy Környezetügy Természetvédelem	Dekonzentrált szervek	12 Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság
			10 Környezet- természet- és Vízügyi Felügyelőség
			10 Nemzeti park igazgatóság
19+1 Mezőgazdasági és vidékfejlesztési hivatal kirendeltség			
19+1 Mezőgazdasági szakigazgatási hivatal			
19+1 Földhivatal			
Központi hivatalok / szervezetek	Nemzeti Földalapkezelő Szervezet, Földmérési és Távérzékelési Intézet, Erdészeti Tudományos Kutató Intézet, Halászati Kutató Intézet, Élelmiszer-tudományi Kutatóintézet, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, Magyar Élelmiszer-biztonsági Hivatal, Nemzeti Park Igazgatóság, Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság		

A humáninfrastruktúrát képviselő csúcsmisztériumban található az **oktatás-ügy**, az **egészségügy**, a **szociális ellátás**, a **kultúra** és az **örökség- és műemlékvédelem**, a **sport**, a **család és ifjúságvédelem**:

	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület
Nemzeti Erőforrás Minisztérium	Parlament	--
	Közigazgatás	--
	Egészségügyi	Egészségügy koordináció Egészségpolitika
	Oktatás	Közoktatás Felsőoktatás
	Szociális ügyek, család- és ifjúságvédelem	Szociálpolitika
	Kultúra	Kultúrapolitika
	Sport	Sport
Oktatás Egészségügy Szociális Kulturális Sport Örökségvédelem	Dekonzentrált szervek	7 Regionális egészségbiztosítási pénztár 7 Regionális nyugdíjbiztosító igazgatóság 7 Állami Népegészségügyi Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) 7 Kulturális örökségvédelmi hivatal regionális irodái 7 Oktatási hivatal regionális irodái 19+1 Központi Statisztikai Hivatal
	Központi hivatal / szervezet	Országos Egészségbiztosító Pénztár, ÁNTSZ, Országos Nyugdíjbiztosító, Nemzeti Kulturális Alap, művészeti, sport, egészségügyi közalapítványok, Fulbright, TEMPUS, Oktatási Hivatal, Nemzeti Színház, Magyar Állami Opera

A belüghöz hasonlóan a honvédelem és a külügy önálló minisztériumot kapott:

	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület
Honvédelmi Minisztérium	Parlament	--
	Közigazgatás	--
	Honvéd Vezérkar	--
	Dekonzentrált szervek	Katonai szervezetek
	Központi hivatal	Honvéd vezérkar csoportfőnökségek

	Államtitkársági szakterület	Helyettes államtitkársági szakterület
Külügy-minisztérium	Parlament	--
	Közigazgatás	Gazdaság és igazgatás
		Biztonságpolitika
		Globális ügyek
EU kapcsolatok, sajtó- és kulturális diplomácia		

Külggy- minisztérium	EU ügyek	EU ügyek
	Dekoncentrált szervek	110 Nagykövetség, főkonzulátus, képviseleti iroda

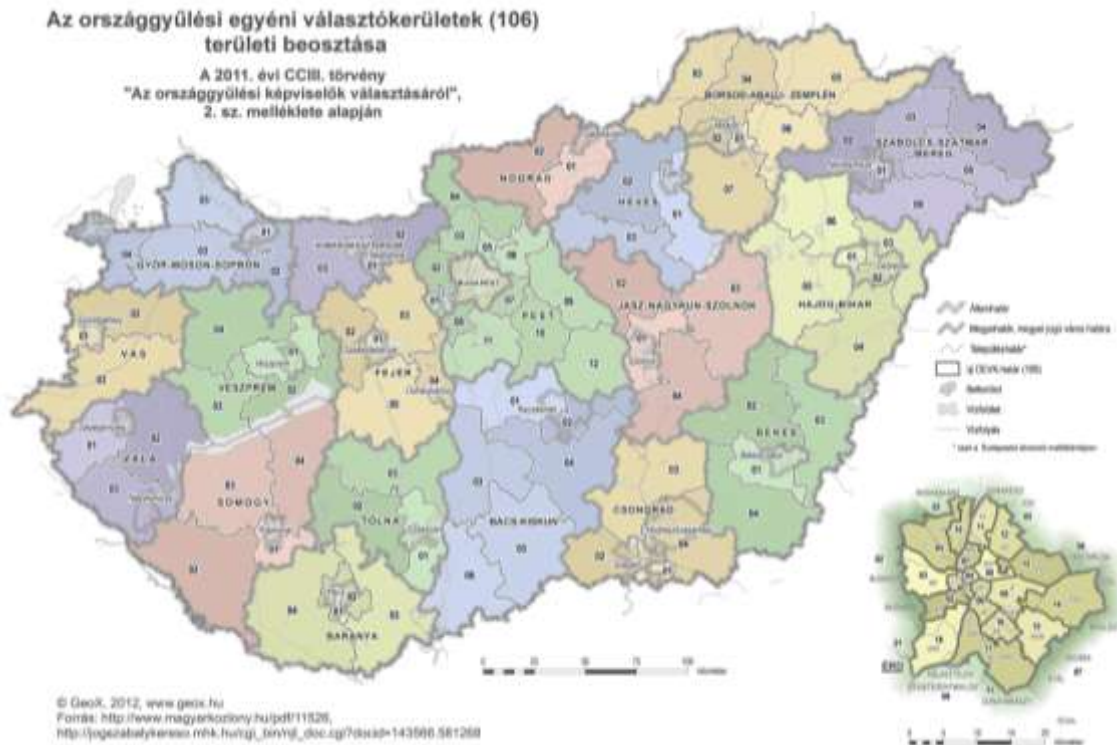
A közigazgatás földrajzi vetületei Magyarországon

ORSZÁGGYÜLÉSI VÁLASZTÁSI KÖRZETBEOSZTÁS

Mivel a hatályos magyar országgyűlési választási rendszer (2011. évi CCIII. törvény) ötvözi az egyéni kerületi rendszer és az országos pártlistás parlamenti képviselet elemeit. A 199 országgyűlési képviselő mintegy 53 %-a egyéni választókerületekből kerül a parlamentbe. Magyarország területét a választásra jogosult népesség számával arányosan **106 egyéni választókerületre** osztották. A pártok területi listáin a képviseleti mandátumok Budapestre és a 19 megyére szólnak. Az egyéni választókerületek viszont regionálisan fedik le az országot, a népesség számával arányosan.

Ennek megfelelően **a 23 budapesti kerület 18 választókerületre oszlik.** **Baranya megyében 4** kerület található: az 1-2. Pécs, a 3. Mohács, a 4. Szigetvár nevével fémjellezve. **Bács-Kiskun megye 10** választókerületre oszlik: 1-2. Kecskemét, 3. Kalocsa, 4. Kiskunfélegyháza, 5. Kiskunhalas, 6. Baja központtal. **Békés megyéhez 4** kerület tartozik: 1. Békéscsaba, 2. Gyula, 3. Békés, 4. Oroszáza centrummal. **Borsod-Abaúj -Zemplén 7** kerületre oszlik: 1-2. Miskolc, 3. Ózd, 4. Kazincbarcika, 5. Sátoraljaújhely, 6. Tiszaújváros, 7. Mezőkövesd. **Csongrádban 4** választókerület van: 1-2. Szeged, 3. Szentes, 4. Hódmezővásárhely székhellyel. **Fejér megyében szintén 5** választókerület van: 1-2. Székesfehérvár, 3. Bicske, 4. Dunaújváros, 5. Sárbogárd központtal. **Győr-Moson-Sopronban az 5** kerület központjai: 1-2. Győr, 3. Csorna, 4. Sopron, 5. Mosonmagyaróvár. **Hajdú-Biharban már 6** választókerület található: 1-3. Debrecen, 4. Berettyóújfalú, 5. Hajdúszoboszló, 6. Hajdúböszörmény központtal. **Heves megyében 3** kerület van: 1. Eger, 2. Gyöngyös, 3. Hatvan centrummal. **Jász-Nagykun-Szolnok megye 4** választókerületre oszlik: 1. Szolnok, 2. Jászberény, 3. Karcag, 4. Törökszentmiklós. **Komárom-Esztergom 3** kerületre oszlik: 1. Tatabánya, 2. Esztergom, 3. Komárom székhellyel. **Nógrádban mindössze 2** kerület van: 1. Salgótarján, 2. Balassagyarmat központtal. **Pest megyében** van Budapest után a legtöbb, **12** választókerület: 1. Érd, 2. Budakeszi, 3. Szentendre, 4. Vác, 5. Dunakeszi, 6. Gödöllő, 7. Vecsés, 8. Szigetszentmiklós, 9. Nagykáta, 10. Monor, 11. Dabas és végül 15. Cegléd központtal. **Somogy 4** kerületre oszlik: 1. Kaposvár, 2. Barcs, 3. Marcali, 4. Siófok székhellyel. **Szabolcs-Szatmár-Beregben** is magas a választókerületek száma: **6**. Az 1-2. Nyíregyháza, a 3. Kisvárda, a 4. Vásárosnamény, az 5. Mátészalka, s a 6. Nyírbátor nevével fémjellezve. **Tolnában 3** kerület található: 1. Szekszárd, 2. Dombóvár és 3. Paks köz-

ponttal. **Vas megyében** is **3** választókerület van: 1. Szombathely, 2. Sárvár, 3. Kőrmend központtal. **Veszprém megye** **4** kerületre oszlik: 1. Veszprém, 2. Balatonfüred, 3. Tapolca, 4. Pápa centrummal. Végül **Zalában** **3** választókerület található: 1. Zalaegerszeg, 2. Keszthely, 3. Nagykanizsa központtal.

Magyarország választókörzetei

Térkép: GeoX 2012, www.geox.hu

SPECIÁLIS IGAZGATÁSI KÖRZETEK

Az épített környezet tekintetében a legmagasabb rendű védettséget a **Világörökség** címet megkapott területeink élvezik. A hollókői falu skanzen a legrégibbi, ezt követi a budapesti Duna-korzó és palotasor a budai Várnegyeddel közösen, a pannonhalmi Milleneumi Bencés Apátság és a pécsi ókeresztény sírkamrák. 2002-től várható a világörökségi cím a magyarországi műemlékek közül a visegrádi, középkori királyi központnak, a budapesti Andrássy sugárút palotásorának az alatta húzódó milleneumi földalatti vasúttal és a Hősök terével együtt. A cím várományosai között pedig megemlíthető Budapesten a VII. kerületben a zsinagóga negyed, Komáromban a magyar-szlovák oldal erődrendszere, Esztergomban a középkori vár, Békés megyében a Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok, Tolnában egy 240 tájházból álló hálózat, végül Szabolcs-Szatmár-Beregben az Észak-keleti Kárpát-medence fatemplomainak hálózata.

Az **Állami Erdészeti Szolgálat** 10 területi szervét úgy alakították ki, hogy Pest, Fejér, Komárom-Esztergom megye területe alkotja a **budapestit**. Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykunszabolcs megyék alkotják a **Debreceni** Szolgálat illetékességi területét. Békés, Csongrád és Bács-Kiskun me-

gyék területéből áll össze a **kecskeméti** egység, bár a Hajós, Vaskút, Baja erdészeti székhely és a hozzájuk tartozó terület, vagyis a Dunától keletre eső széles sáv leválik Bács-Kiskun megyéről és a Baranyát, Tolnát egyesítő **pécsi** központhoz tartozik. Heves és Nógrád együtt alkotja az **egri** körzetet, Győr-Moson-Sopron és Vas ugyancsak együtt a **szombathelyi**. Egy-egy megye területét ölelik fel a további szolgálati központok: a **miskolci** (Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, bár Ózd és környéke a megyehatártól elszakadva Egerhez tartozik), a **veszprémi** (Veszprém megye a Zalaéhoz tartozó Keszthelyi-hegységgel együtt), a **zalaegerszegi** (Zala megye a Keszthelyi-hegység nélkül) és a **kaposvári** (az ország legerdősültebb megyéjével, Somoggal).

A **Határőr-igazgatóság** 10 határrendészeti és bűnügyi szerveinek a területi beosztása a következő: a **győri** központhoz 3 megye tartozik (Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom és Fejér), valamint Pest megyének az északnyugati csücske (a Pilisvörösvári kistérséggel). A **szombathelyi** parancsnokság 2 megyéje: Vas és Veszprém. **Nagykanizsához** tartozik Zala és Somogy megye. Ez utóbbiból a Barcsi kistérség északi fele azonban "kilóg" és a **pécsi** igazgatósághoz tartozik egész Baranya és Tolna megyével együtt. A **miskolci** igazgatóság területe Borsod-Abaúj-Zemplén megye, valamint Heves megye dél-keleti harmada (a Hevesi és a Füzesabonyi kistérségek déli felével). A **nyírbátori** igazgatósághoz tartozik Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Hajdú-Bihar megye nagyobb része a délnyugati negyed (Püspökladányi kistérség környéke) kivételével. Ez utóbbi már az **orosházai** igazgatóság illetékességi területe egész Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megyével együtt, valamint Csongrád megye háromnegyed részével (a Csongrádi és a Kisteleki kistérség kivételével). Csongrád észak-nyugati negyede tehát egész Bács-Kiskun megyével már a **kiskunhalasi** igazgatóság illetékességi területe. Budapest és Pest megye középső és déli része a **budapesti** igazgatósághoz tartozik. Pest megye északi része (Aszód, Dunakeszi, Vác és Szob térsége), egész Nógrád megye, valamint Heves megye északi és nyugati harmada viszont a **balassagyarmati** igazgatósághoz tartozik.

A **környezetvédelmi igazgatás** területi vetülete, a 12 környezetvédelmi felügyelőség nagyrészt igazodik a megyehatárokhöz, kivéve az Alföld déli részén, ahol a nagy folyók, a Duna és a Tisza egyes szakaszainak vízgyűjtő területéhez igazodnak az illetékesség területei. Így a Baja központú **Alsó-Duna-völgyi** felügyelőség illetékességi területe magába foglalja Bács-Kiskun megye nyugati felét, míg a megye keleti fele Csongrád megyével és Békés megye déli, Maros menti szegélyével már a Szeged központú **Alsó-Tisza-vidéki** felügyelőséghez tartozik. Három megyére terjed ki a Szolnok központú **Közép-Tisza-vidéki** felügyelőség illetékességi területe: Jász-Nagykun-Szolnok megyén kívül Bács-Kiskun és Pest megyék területét is érinti.

A többi környezetvédelmi felügyelőség (KvF) területe illeszkedik a megyehatárokhöz: a Győr központú **Észak-dunántúli** KvF Győr-Moson-Sopron és

Komárom-Esztergom megyékhez, a Budapest központú **Közép-Duna-völgyi** KvF Pest és Nógrád megyékhez, a Székesfehérvár központú **Közép-dunántúli** KvF Veszprém, Fejér és Tolna megyékhez, a Pécs központú **Dél-dunántúli** KvF Somogy és Baranya megyékhez, a Szombathely központú **Nyugat-dunántúli** KvF Vas és Zala megyékhez, a Nyíregyháza központú **Felső-Tisza-vidéki** KvF Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez, a Miskolc központú **Észak-magyarországi** KvF Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékhez, a Debrecen központú **Tisza-vidéki** KvF Hajdú-Bihar megyéhez és a Gyula központú **Körös-vidéki** KvF Békés megyéhez.

A **vízügyi igazgatás** területi szerve, a 12 vízügyi igazgatóság mind területi illetékességét, mind székhelyeit tekintve pontosan megegyezik a környezetvédelmi felügyelőségek fentebb ismertetett rendszerével. 2002-től a vízügyi igazgatás a természet- és környezetvédelmi igazgatás mellé került a Környezetvédelmi Minisztérium égisze alatt.

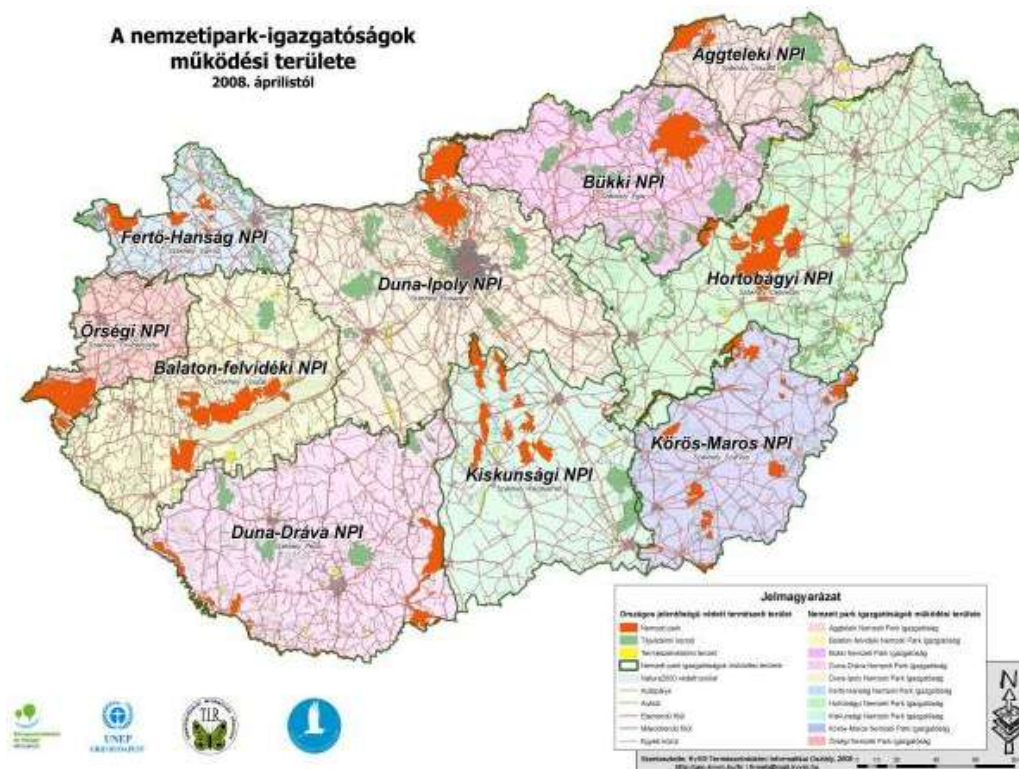
A Vízügyi Igazgatóságok megyehatárokon átnyúló illetékességi területei

Térkép: www.vizugy.hu

A **természetvédelmi igazgatás** 10 nemzeti park igazgatóság területén oszlik meg. Az igazgatóságok területei 5 kivétellel igazodnak a megyehatárokhhoz. A legnagyobb eltérés az Aggteleki Nemzeti Park igazgatósága képviseli, amely Borsod-Abaúj-Zemplén megye területének észak-nyugati részét foglalja el a Sajó és a Bódva folyók között, Putnok, Rudabánya, Szendrő, Szalonna vonalában (1). Csongrád megyét kettéosztja a Kiskunsági és a Körös-Maros Nemzeti Park, mégpedig úgy, hogy a Tisza jobb (nyugati) oldalán elterülő Pusztaszeri és a Tisza mindkét oldalán húzódó Mártélyi Tájvédelmi Körzet, valamint Szeged köz-igazgatási területe a Tisza bal partján is a Kiskunsági Parkhoz tartozik (2). A Csongrád megye keleti felét és Békés megyét felölelő Körös-Maros Nemzeti Park viszont Jász-Nagykun-Szolnok megyétől szakítja el a Dévaványai Tájvédelmi Körzet területét Kunszentmárton és Öcsöd térségében (3). A Kiskunsági

Nemzeti Park két északi területe, a Felső-Kiskunsági puszta (Kunszentmiklóstól Bugyi községig), valamint a Peszéradácsi rétek (Tatárszentgyörgynél) mélyen benyúlik Pest megye területére (4). Végül, a Balaton-fevidéki Nemzeti Park Kis-Balaton nevű védett területe a Zala és Somogy megyéket tradicionálisan elválasztó Zala-Somogy határárok keleti oldalára, azaz Somogy megyébe is átnyúlik (5).

A nemzeti park (NP) igazgatóságok illetékességi területe más helyeken "tisztelőben tartja" a megyehatárokat, vagyis a Sarród központú **Fertő-Hanság** NP Vas és Győr-Moson-Sopron megyékre, a Budapest központú **Duna-Ipoly** NP Komárom-Esztergom, Fejér és Pest megyékre, a Veszprém központú **Balaton-felvidéki** NP Zala és Veszprém megyékre, a Pécs központú **Duna-Dráva** NP Somogy, Baranya és Tolna megyékre, a Kecskemét központú **Kiskunsági** NP Bács-Kiskun, ill. részben Csongrád megyékre, a Szarvas központú **Körös-Maros** NP Békés és részben Csongrád megyékre, a Debrecen központú **Hortobágyi** NP Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok megyékre, az Eger központú **Bükk** NP Nógrád, Heves és részben Borsod-Abaúj-Zemplén megyékre, s végül a Jósvafő központú **Aggteleki** NP pedig Borsod-Abaúj-Zemplén megyének egy részére terjed ki. A 2002-ben létrehozott **Őrségi** NP Vas megyének a dél-nyugati csücskét foglalja el. A jövőben tervezett további nemzeti parkjaink: a szigetközi, a zempléni, és a szatmár-beregi – ezek jogállása jelenleg (2017) tájvédelmi körzet.

A Nemzeti Park Igazgatóságok megyehatárokon átnyúló illetékességi területei
Térkép: <http://enfo.agt.bme.hu>

A természetvédelmi igazgatás területi egységei között meg kell említeni a legmagasabb rendű védettséget képviselő UNESCO **Természeti Világörökség** (World Heritage) címmel kitüntetett területeinket: az Aggteleki és a Dél-szlovák karsztvidék (1996), a Hortobágyi szikes puszták (2000), valamint a Fertő-tó osztrák-magyar területét (2001). Világörökségi várományos területeink 2002-től: Budán a rózsadombi termál karszt területe, a Hévízi-tó, a miskolctapolcai barlangfürdő, az ipolytarnóci ősmaradványok területe, a tokaji borvidék és a Tihanyi-félsziget. (A többi, világörökség címmel kitüntetett, ill. felterjesztett és várományos magyar területek a műemlékvédelemnél szerepelnek, mert azok elsősorban az építészeti világörökség részei, ill. a kultúrtáj kategóriában talán több bennük az építészeti érték, mint a természeti.) Az Európa Tanács ún. **Európa Diplomás területei** Magyarországon a Pilisszentiván, Nagykovácsi és Piliscsaba közigazgatási területén található Kis-Szénás hegycsoport a Budai-hegységben, a pilisszentiváni len (*Linum dolomiticum*) egyedüli élőhelye a világon és az élőhely-fenntartó munkálatokat díjazta a diplomával az Unió. A másik Európa Diplomás hely Ipolytarnóc, ahol a híres ősmaradványok bemutatásának módját érte a kitüntetés. A vizes élőhelyek a leginkább sérülékenyek. Egy iráni város nevével fémjelzett nemzetközi szerződés szerint a fokozottan védett vízi élőhelyek, azaz a **Ramsari területek**, Magyarországon az alábbiak: a kiskunsági szikes tavak, a hortobágyi halastavak, beleértve a Tisza-tó északi medencéjében a tiszafüredi madárrezervátumot, a Fertő-tó, a Kis-Balaton, a Bodrogsziget holtágai, a Gemenci-erdő holtágai, a biharugrai halastavak és maga a Balaton októbertől áprilisig, időszakosan. A nemzeti park igazgatóságok kezelésében jelenleg 34, a nemzeti parkoktól területileg elkülönülő **tájvédelmi körzetünk is** van. A nemzeti parkok és a tájvédelmi körzetek összefüggő területfoltjain kívül eső, országos jelentőségű **természetvédelmi területek** és objektumok száma 138. A hozzávetőlegesen 1100 helyi természetvédelem alatt álló, **helyi jelentőségű védett terület**, vagy objektum "gazdája" a területileg illetékes, helyi, települési önkormányzat, amely rendeleti úton vonhat helyi védelem alá különféle területeket: élőhelyeket, természeti képződményeket.

A **9 idegenforgalmi intézőbizottság** közül területi illetékesség tekintetében a **balatoni** a legheterogénebb, hiszen a tó partvonalát követve Zala, Veszprém és Somogy megye egyes települései alkotják. Székhelye Balatonfüred. A Tiszafüred székhelyű **Hortobágyi** Bizottság illetékességi területe Hajdú-Bihar megye nyugati, Jász-Nagykun-Szolnok megye észak-keleti, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megye dél-keleti sávján fekszik. Budapesten és Pest megyén kívül – a Dunakanyar, ill. a Börzsöny-hegység miatt – Komárom-Esztergom megye keleti és Nógrád megye nyugati szegélye is a **Középmagyarországi** Bizottság illetékességi területe. Nógrád, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén többi része az egri székhelyű **Észak-magyarországi** Bizottsághoz tartozik. A Gárdony központú **Közép-dunántúli**, ill. a Pécs központú **Dél-dunántúli** Bizottságok illetékessége 3-3 megyére terjed ki (Komárom-

Esztergom a Dunakanyar kivételével, Fejér és Veszprém a balatoni régió kivételével, valamint Tolna, Baranya és Somogy a Balaton-part kivételével). Sopron a központja a **Nyugat-dunántúli** Bizottsághoz tartozó 3 megyének: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala (ez utóbbi a Balaton part nélkül). Az **Észak-alföldi** Bizottság (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyéknek a Hortobágy nélküli területén) Szolnok központtal és a **Dél-alföldi** Bizottság (Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megyék területén) Gyula központtal működik.

LOGISZTIKAI KÖRZETEK

A Magyar Logisztikai Egyesület 2000-ben a hét magyar régióra vetítve tervezett ún. logisztikai (szállítási, raktározási, elosztási) körzeteket az országban: a Közép-magyarországi régióban Budapest, ezen belül **Soroksár** a logisztikai központ, s a körzet a budapesti agglomerációt foglalja magába. A Nyugat-dunántúli régió logisztikai körzete területileg a legtöbb lábbon áll: hárompólusú: **Győr** és vonzáskörzete az egyik, amely Pápa irányában átnyúl a Közép-dunántúli régióba is. **Sopron** a másik központ, amely Kapuvár, Vasvár Szombathely városokig terjed. A harmadik pólus **Nagykanizsa**, melynek körzetét Lenti, Zalaegerszeg jelöli nyugaton, keleten pedig átnyúlik a Dél-dunántúli régióba Marcali, Böhönye és Csurgó vonalában. A Közép-dunántúli régió logisztikai körzetének központja **Székesfehérvár**, amelynek vonzáskörzete Veszprémig és Mórig terjed. A Dél-dunántúli régióban **Pécs** központú a logisztikai körzet Harkány, Mohács, Baja, Szekszárd, Komló körrel, s mint ilyen, Bajával és vonzáskörzetével átnyúlik a Dél-Alföldre is. Észak-Magyarország logisztikai körzetét a **Miskolc - Tiszaújváros**, kétpólusú tengely jelenti, amely észak-nyugaton Putnokig, keleten Szerencsig ér. Az Észak-Alföldön két logisztikai körzet is körvonalazódik: a **Záhony** központú Nyíregyházát is magába foglalja Mátészalka, Debrecen, Tiszavasvári, Rakamaz határokkal. A másik észak-alföldi logisztikai körzet központja **Szolnok**, amely Jászberény, Nagykáta, Nagykőrös, Tiszaföldvár, Karcag vonalban helyezkedik el, s mint ilyen átnyúlik a Közép-magyarországi régióba is. Végül a Dél-alföldi régióban **Szeged** a logisztikai körzet-központ egy Makó, Orosháza, Szentes, Csongrád, Kiskunfélegyháza és Mórahalom által határolt körben, amely Hódmezővásárhelyet is magába foglalja. Nagyvárosaink közül tehát Salgótarján, Eger, Dunaújváros, Tatabánya, Kaposvár, Békéscsaba, Kecskemét marad ki ebből a nagyon fontos, tercier funkciókat hordozó tevékenységi körből, Veszprém és Szombathely pedig csak érintőlegesen kerül bele.

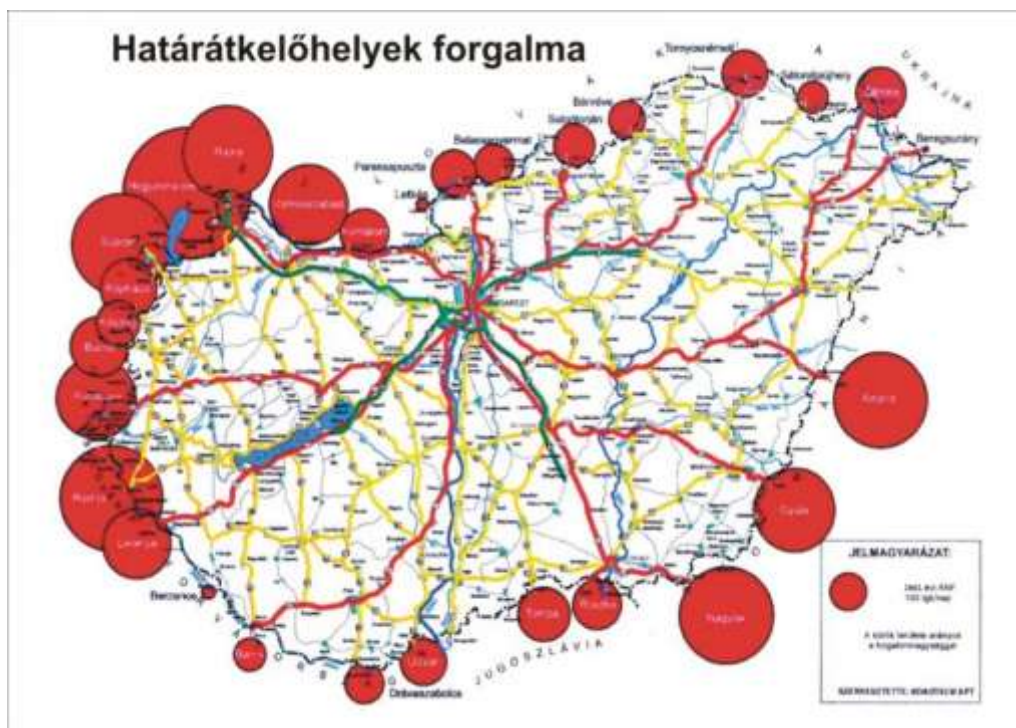
A határátlépő helyeket az alábbi táblázat szemlélteti.

határ- szakasz	nemzetközi		"kishatár" forga- lom
	személy- forgalom	személy- és áruforgalom	
szlovák (20)	Aggtelek, Esztergom	Balassagyarmat, Bánréve, Hidasnémeti, Komárom, Parassapuszta, Rajka, Salgótarján, Sátoraljaújhely, Somoskőújfalu, Szob, Tornyosnémeti, Vámoszabadi	Ipolytarnóc, Letkés, Pácin, Sátoraljaújhely, Tornanádaska
román (12)	Battonya, Csenegersima, Méhkerék	Ártánd, Biharkeresztes, Gyula, Kőtegyán, Lökösháza, Nagylak, Nyírábrány	Ágerdőmajor, Nyírábrány
osztrák (12)	Fertőd, Fertőrákos, Mosonszentjános	Bucusu, Fertőújlak, Hegyeshalom, Kópháza, Kőszeg, Sopron, Szentgottárd	Bozsok, Szentpéterfa
horvát (7)	Berzence	Barcs, Drávaszabolcs, Letenye, Mohács, Murakeresztúr	Beremend
szerb (6)	Hercegszántó	Kelebia, Röske, Szeged, Tompa	Tiszasziget
ukrán (6)	Beregsurány, Tiszabecs	Eperjeske, Záhony	Barabás, Lónya
szlovén (6)	Bajánsenye	Rédics	Felsőszölnök, Magyarszombatfa, Nemesnép, Tornyiszentmiklós

A határok gazdasági átjárhatóságát az a tény is szemlélteti, hogy közel légvonalban számolva az egyes államhatár szakaszokon hány átlépő hely található. Ebben az értelemben a sorrend úgy alakul, hogy a legnagyobb sűrűségben a **szlovén** határszakaszon vannak átkelőhelyek, mégpedig átlagosan 15 km-enként. Meg kell jegyezni, hogy domborzati és vízrajzi akadályok ezen a szakaszon nem jellemzőek, és a határátlépők nagyobbik része kishatárforgalomra szakosodott, vagyis Zala és Vas déli részén, a Hetés nevű tájon a területi kohézió elég erős a Muraközszel, pontosabban a Lendva völgyével. Szintén átlagosan 15 km-enként található határátlépők az **ukrán** határszakaszon, holott itt a Tisza hidak relatív hiánya miatt, csak a magyar oldal beregi településeiről érhető el közvetlenül Kárpátalja síkvidéke, de a 6 átkelőből csak 2 kishatáros, tehát itt a nemzetközi személy- és áruforgalom sokkal nagyobb szerepet kap, mint a szlovén határon.

Szám szerint a **szlovák** határon van a legtöbb átkelőhely (20) és ez a leghosszabb határszakasz is, bár a Dunántúlon – Komárom és az esztergomi, új Mária Valéria híd kivételével – a Duna bénítja a határforgalmat. Átlagosan 25 km-enként található egy határátkelőhely. A **szerb** határon szintén 25 km az átl-

gos átkelőhely távolság, noha itt sem vízi, sem domborzati akadályt nem állít a természet. Az **osztrák** szakaszon 30 km az átlépők átlagos távolsága, de itt a hegyes-völgyes domborzat akadályozza a közlekedést. A **horvát** határszakaszon a Dráva hidak relatív hiánya jelenti a természeti akadályt, s ezért ott a többiekhez képest igen ritkán, átlagosan 35 km-enként található egy-egy átkelőhely. A határátlépő helyek a legritkábbak, s így a gazdaságilag – sajnos – a legnehezebben átjárható a **román** határszakasz, noha itt sem folyó, sem domborzat nem jelentene akadályt a közlekedésnek: átlagosan kb. 35 km-enként található egy-egy átlépő hely.

A nagyobb határátkelőhelyek forgalma

Térkép: <http://retroradio.hu>

A MAGYAR KÜLKÉPVISELETEK

A Magyar Köztársaság 2002 februárjában 76 nagykövetséget tartott fenn külföldön (Európában 33, Ázsiában 26, Afrikában 8 és a tengeren túl /Amerikában és Ausztráliában / 9 szervezetet). A 76 követség összesen 148 országgal tart fenn követségi szintű diplomáciai kapcsolatot. 22 magyar konzulátus működik a világban (Európában 12, Ázsiában 3, Afrikában 1, a tengeren túl 6). Nem személyes diplomáciai kapcsolat a világ 25 országával létezik (Európában 1, Ázsiában 1, Afrikában 16 és a tengeren túl 7). Kontinensenként a diplomáciai kapcsolatok száma legnagyobb az európai államokkal (63). Ebben a tekintetben második helyen áll Afrika (52), majd Ázsia (44), végül a tengeren túl (36). A külföldi diplomáciai csatornák összes száma 195.

MAGYAR NÉPRAJZI TÁJAK

A magyarság népi kultúrája meglehetősen egységes, nyelvjárásai sehol sem érik el a meg nem értés különbözőségét. Ennek ellenére megkülönböztethetők olyan csoportok, amelyek népi építészeti sajátossága, tradicionális népviselete, népköltészete, gasztronómiája, hagyományos mesterség-köre stb. eltér a környezetétől. Ezek a sziget-szerű csoportok a Kárpát-medencében első sorban földrajzi tájakhoz (pl. Göcsej – göcsejiek, Rábaköz – rábaköziek, Szilágyság – szilágyságiak, Szamoshat – szamoshátiak) kisebb részben pedig asszimilálódott népekhez, vagy kiváltságokkal izolált, összetartó csoportokhoz (pl. jászok – Jászság, hajdúk – Hajdúság, székelyek – Székelyföld) kötődnek (Balassa – Ortutay 1979). A néprajzi csoportok a közigazgatás szempontjából egyáltalán nem mellékesek. A "Régiók Európájában" a régiók belső, társadalmi kohéziója éppen attól függ, hogy az ott élők rendelkeznek-e területi identitás tudattal. A régióépítés nélkülözhetetlen kelléke az összetartozás érzését, a területhez, a régióhoz való kötődést, az azzal való azonosulást reprezentáló identitás tudat. A politikai behódolástól mentes, "természetes" területi identitás tudat három tényezőt tartalmazhat: a régióról meglévő vagy megszerzett *ismereteken*, a régióhoz, az adott tájhoz fűződő *érzelmeken* és az összetartozás tudatát erősítő anyagi *érdeken* (Böhm 2000). Nem nehéz belátni, hogy az egy-egy tájhoz kötődő etnográfiai csoport – amennyiben *ismeretekkel* rendelkezik saját múltját és környezetét illetően – erős *érzelmi* kötődéssel is bír az adott táj, ill. régió iránt, vagyis egy néprajzi tájban a régióépítés két alapfeltétele eleve adott.

A Kárpát-medencében a magyarság etnográfiai csoportjai négy nagy területi egységbe foghatók össze: az Alföld, a Felvidék, a Dunántúl és Erdély. Az Alföld néprajzi tájai közül legjelentősebb – a kunok után – a Kunság, pontosabban a Tisza és a Körösök között elterülő **Nagykunság** (nagykunok) és a Duna-Tisza-közi **Kiskunság** (kiskunok). Hasonló régió a kunokkal együtt érkező, alán eredetű jászok lakta **Jászság** az Észak-Alföldön a Duna-Tisza-közén. Jelentős alföldi néprajzi táj a Tizántúl északi részén letelepített hajdúkról elnevezett **Hajdúság**. Az alföldi nagyvárosok környéke etnográfiai szigeteket alkotott. Ilyenek **Szeged** (a Kiskunság felé kirajzó szegedi tanyavilággal), **Debrecen** (a környékén terjedő "cívis" kultúrájával), **Kalocsa** (környékének tarka népviseletével), és az ún. "**három város**" (Cegléd, Kecskemét és Nagykőrös) vidéke. A földrajzi tájhoz illeszkedő alföldi etnográfiai csoportok közül délen (ma jórészt Jugoszláviában) kerül el a Duna és a Tisza között a soknemzetiségű **Bácska**, s ugyancsak a török utáni betelepítések tarkaságát az "egységesülő sokszínűséget" tükröző **Bánát** a Tisza, a Maros és a Temes folyók között (ma részben szerb, részben román területen). Egyedi (magyar, román és szlovák keveredésű) folklór köti össze **Békés** településeit a Körösök és a Maros között. A Sárrett is két részre, a Kettős-Körös és a Sebed-Körös közötti **Kis-Sárre**re, valamint a Berettyótól északra elterülő **Nagy-Sárre**re osztható. Az Alföld északi részén a **Nyírség**ben

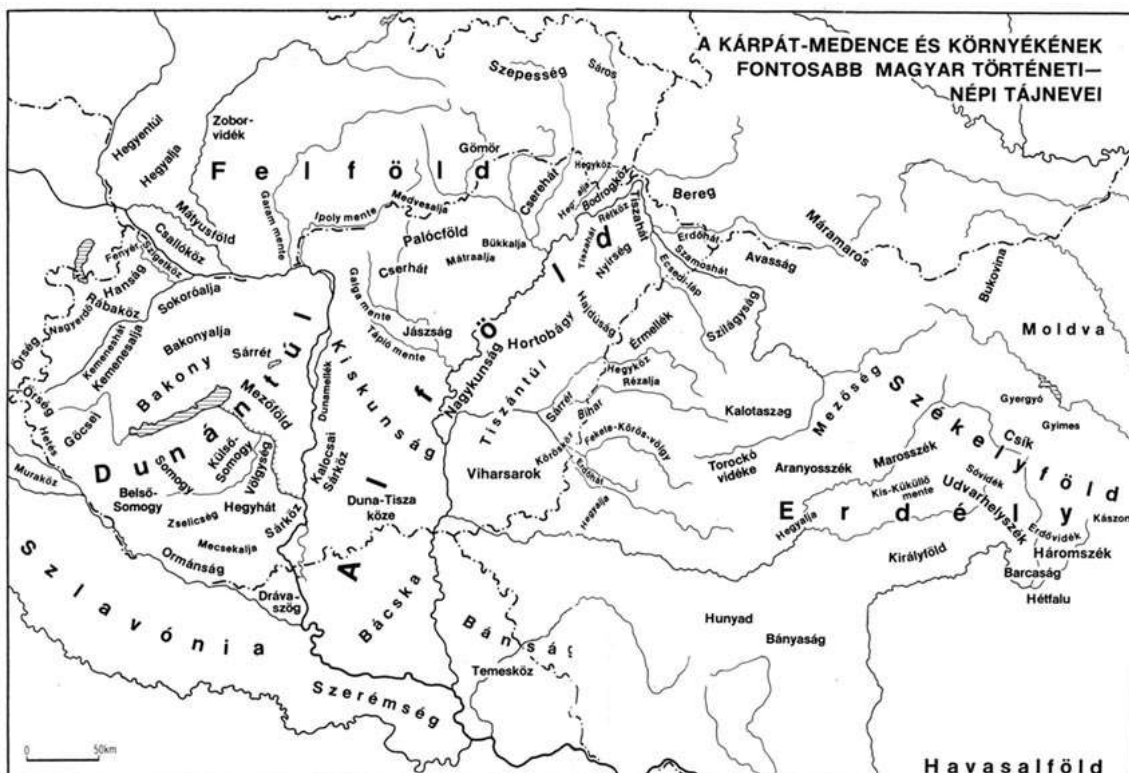
élnék a nyíriek, a Lónyai-csatorna és a Tisza közötti egykori lápvidéken a rétköziek (a **Rétközben**), a Tisza és a Bodrog között pedig a bodrogköziek (a **Bodrogközben**). A Tiszától északra a Zempléni-hegység és a Bükk előterében fekszik a **Taktaköz**. A Beregi-síkság vidékének település- és népcsoportja a **Tiszahát**, attól keletebbre a Szamos és a Tisza között pedig a **Szamoshát**. Az Alföld keleti peremvidéke a Berettyó és a Kraszna között az **Érmellék** (nagyreszt román területen).

A Felvidék egyetlen, teljesen sík alföldi területe a **Csallóköz** (Aranykert), a mai Szlovákia legnagyobb magyar etnikumú országrésze, az egykori, dunai aranymosó térség. Ettől északra a Kis-Duna és a Vág között, ill. a Kis-Kárpátok területén húzódik a névadó Csák Mátéra visszautaló táj, a **Mátyusföld**. Szlovákia legészakibb magyar etnikuma a Vág mentén, a Fehér-Kárpátok és a Kis-Kárpátok között található: a **Zoborvidék**. A legnagyobb etnográfiai csoportot a Felvidéken a **palócok** alkotják, de érdekes módon ők nem kötődnek olyan jól körülhatároló földrajzi tájhoz, mint a jászok, vagy a kunok. Egyébként a palóc szó szlovákul kunt jelent, de származásuk bizonytalan, valószínűbb, hogy a kabarok leszármazottai. A palócság fő lakhelye Nógrád megye, az Ipoly völgye, a Cserhát, a Mátra és a Dél-szlovák-medence vidéke. A palócok északi népcsoportja a **barkó**, a Sajó felső folyása mentén, Losonc és Rimaszombat között Szlovák területen kis palóc csoport hazája a **Medvesalja**. A déli palócok A Gödöllői-dombság és az Alföld találkozásának vidékén a galgamentiek (**Galgamente**). Az egykori Gömörben és Borsod megye észak-nyugati részén, ill. Ózd környékén az **Erdőhát** és a Tarna völgyében a **Homok** a keleti palócok népcsoportjait képviselik. A Bódva és a Hernád közötti terület a "sötét" Abaúj (**Cserehát**) amely Szlovákiában is folytatódik Kassa felé. A **Hegyalja** a bortermezítés és a szabadságharcok által összekovácsolt terület Göncről Tokajon át Sátoraljaújhelyig a Zempléni-hegység peremén. A Zempléni-hegység egy kis medencéje, a **Hegyköz** szintén elkülöníthető néprajzi egység. Aránylag kis területen, csak Mezőkövesd környékén, a Bükkalján élnek a színes népviseletükről híres a **matyók**, nevükben Mátyás királyra emlékezve.

A Dunántúl magyar népcsoportjai mind földrajzi tájakhoz kötődnek. Az ország legnyugatibb szeglete az egykori határőr településekből, a szerekből fennmaradt **Őrség** (a Vasi-hegyháton), a Szlovéniával határos terület a Mura folyóig a **Hetés**, a Zalai-dombság területén pedig a "szeges" határőr falvairól ismert **Göcsej**. A Somogyi-dombság és tágabb környezetének településeit egyszerűen csak **Somogyországnak** nevezik. A Mecsek nyugati előterének dombvidéke a **Zselicség**, a mecsek és a Dráva közötti síkvidék az **Ormánság**. A Mecsektől északra a Kapos és a Sió közötti tolnai dombvidék a **Hegyhát**, A Sárvíz és a Duna közötti tolnai terület a **Sárköz**, s ettől északra egész Fejér megyéig a Balaton és a Duna közötti terület a **Mezőföld**. Külön csoportot alkotnak a **Balatonfelvidék** és a **Bakony**, a Marcali-medencében a **Kemensalja**, a Rába bal

partján a Kisalföldön a **Rábaköz**, tőle északra az egykori lápvidék, a **Hanság** és a **Szigetköz** falvai. A Bakony és a Kisalföld találkozásának néprajzilag jellegzetes tája a **Sokoróalja**.

Végül Erdély magyarlakta vidékeinek néprajzi csoportja román területen található. A Sebes-Körös és a Szamos között van a **Szilágyság**. Elzárt magyar nyelvsziget a **Fekete-Körös völgye** a Béli- és a Bihar-hegység között. Kolozsvártól nyugatra a Bihari-hegységig terül el **Kalotaszeg**. Erdély közepének dombvidéke a Mezőség, az egykori Torda megyében fekszik a **Torockó** vidék. A legjelentősebb etnikum a **székely**. **Székelyföld** a Szamos felső folyásától az Olt felső szakaszáig terjedő vidék, amely a Hargitai-havasokat is magába foglalja. Központja a Maros felső folyása és a Küküllő közötti vidék. Az egykori katonai közigazgatás hagyományain a jelentős székely nép- és település csoportok közé tartozik keletről nyugati irányban az **Aranyosszék**, **Marosszék**, **Udvarhelyszék** és **Háromszék**, északon pedig **Csik**. A székelyek keletre került kisebb csoportjai a Kárpátok vízválasztóján túl, **Bukovinában**, ill. Moldvában a **csángók**, a legkeletibb magyar népcsoportokat alkotják. Ugyanígy a Kárpátok keleti lábainál a Szeret folyóig elkerült **gyimesi csángók**, a Déli-Kárpátokban, Brassó környékén a **Barcaságban** pedig a "**hétfalusi csángók**" maradtak fenn.

Magyar néprajzi tájak

Térkép: <http://mek.oszk.hu>

MAGYAR GAZDASÁGI RÉGIÓK

A tervutasításos szocialista gazdaság az 1989. évi rendszerváltással megszűnt Magyarországon és a gazdasági tevékenység piaci alapokra helyeződött át. Ezzel párhuzamosan értelmét veszítette a gazdasági régiók addigi körzeteinek a taglalása, mint bányavidék, nehézipari régió, gépgyártási, vagy élelmiszeripari körzet, alumínium ipari vertikum stb. A gazdasági régióbeosztás elsősorban a természeti adottságoktól függő viszonyban lévő mezőgazdaság (primér szektor) és az ipari termelés (szekunder gazdasági szektor) területén létezett – akkor, amikor központi tervek alapján működött a gazdaság. A piacgazdaság kereslet-kínálat viszonyára építkező gazdasági tevékenysége egyrészt nem regionalizálható – még a mezőgazdaság területén sem –, másrészt a XX. sz. végén, a földrajzi adottságoktól erősen függő primér és szekunder szektor Kelet-Közép-Európában elveszítette a jelentőségét. Helyüket a terciér (a szolgáltatások gyűjtőneve) gazdasági szektor vette át. Vagyis az a régió, az a város lehet sikeres manapság, ahol a munkavállalók döntő hányada a terciériben tevékenykedik. A terciér ágazat pedig még a tervutasításos rendszerben is nehezen tervezhető. A terciér mellett manapság a kvaterner (a tudománnyal, a kutatással, a felsőoktatással, a kultúrával és az újjáélesztett vagy fennmaradt ősi kézműiparral összefüggő tevékenységek) ágazatainak a jelenléte a legnagyobb előny, amit egy régió, vagy egy város magáénak tudhat a települések piaci versenyében. Amikor tehát a magyarországi gazdasági régiókról esik szó, akkor a speciálisan csak a Magyarországhoz, ill. azon belül az egyes régiókhoz, földrajzi helyekhez, településekhez köthető, ún. *hungarikumokat* (mint terméket, vagy mint szolgáltatást) előállító tevékenységek térbeli koncentrációját célszerű tekinteni – amennyiben ezeknek van térbeli koncentrációja. Ide tartozhat a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, esetleg a kézműipar egy-két speciális terménye, ill. terméke, amennyiben ezek jól körülhatárolható földrajzi helyhez köthetők. Ide tartoznak a magyar borvidékek, az idegenforgalmi körzetek és a hévizekhez köthető balneológiai szolgáltatások földrajzilag meghatározott formái.

Magyar borvidékek. Megyei szinten tekintve a legnagyobb bortermelők sorrendje: Bács-Kiskun, Pest, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén. A középmezőnyt Tolna, Veszprém, Baranya, Zala, Somogy és Csongrád képviseli, míg Fejér, Komárom-Esztergom, Győr-Sopron, Jász-Nagykun-Szolnok bortermelése alacsony. A sereghajtók: Vas, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Nógrád, s végül Békés. A szőlő termésátlagát tekintve Heves, Tolna, Veszprém és Győr-Sopron áll az élen. A magyar borrhégek történelmileg alakultak ki.

Területre legnagyobb az **Alföldi (Dunai) borrhégek**, lényegében a Duna-Tisza-közét teszi ki a Jászságtól Bácskáiig. Olyan borvidékek tartoznak ide, mint a **Csongrádi**, a **Hajós-Bajai**, a **Kunsági**, s ezen belül az **Izsáki**, a **Monori** és a **Soltvadkerti**. Jellegzetessége az ún. homoki bor.

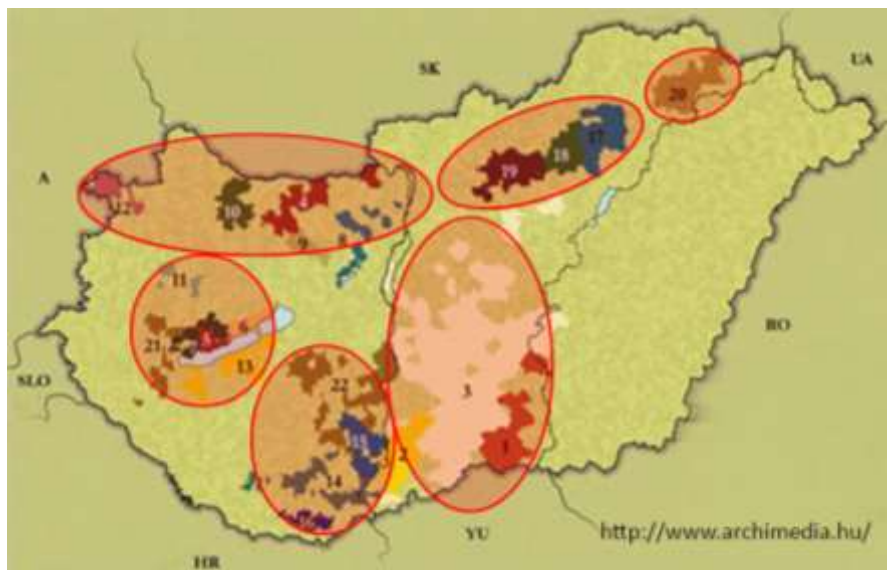
Világhírű borvidék **Tokaj-Hegyalja** (Tarcal, Tállya, Tokaj, Tolcsva, Mád, Olaszliszka, Sárospatak központtal) amely jellegzetesen fehér borokat termel.

Keletről nyugat felé haladva a **Felső-Magyarországi borrégió** a következő. Ezen belül található a **Bükki** borvidék, az **Egri** (Eger, Feldebrő), ezen belül a **Mátrai** borvidék, melynek központjai: Gyöngyös, Domoszló, Abasár. Szintén a Mátraalján található a **Debrői** borvidék.

A Dunántúlon szintén három nagy borrégió található. Délen, Baranya és Tolna megyékben találjuk a vörösborokra szakosodott **Pannon borrégiót**, olyan borvidékekkel, mint a **Villány-Siklósi**, a **Szekszárdi** és a **Tolnai**, a Villányi-hegységben, a Szekszárdi-dombvidéken, ill. a tolnai dombokon. A **Pécsi** (Mecsek-alji) borvidék Pécstől Mohácsig húzódik.

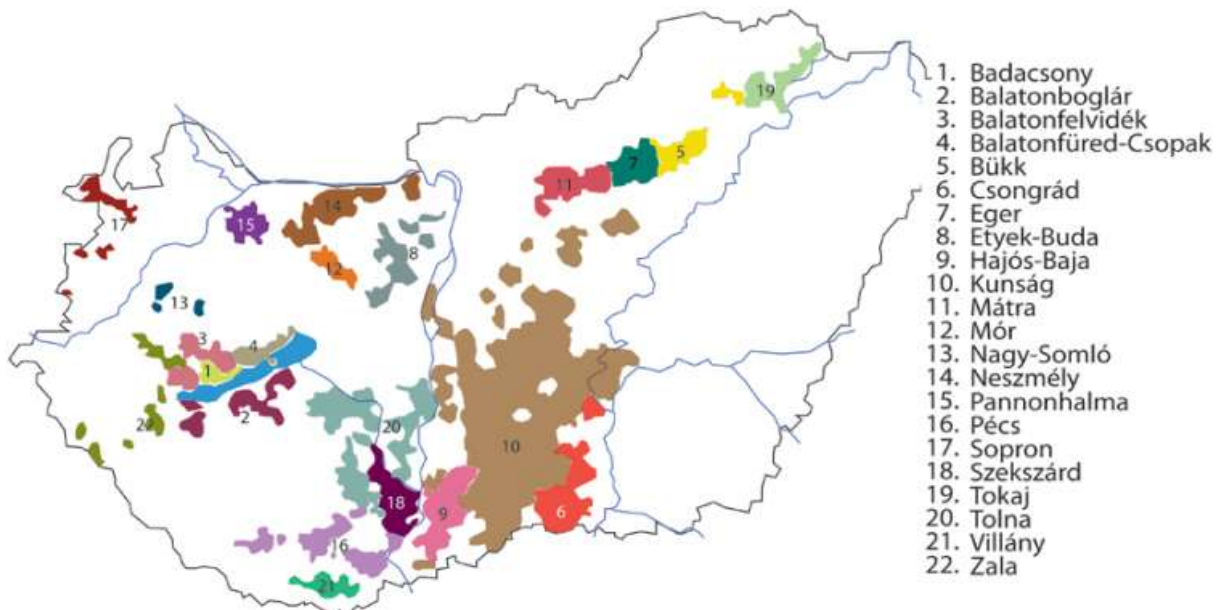
A **Balaton borrégióban** hat híres borvidék is található: A **Balatonboglári (Dél-Balaton)** Boglárlelle, Köröshegy, Karád központtal, a **Badacsonyi**, amely talán a legismertebb közülük, a **Balatonfüred-Csupaki** és a **Balatonfelvidéki** (mely utóbbi a Káli-medencétől a Nagyberekig veszi körül a Balatont). A **Tihanyi** borvidék központja a Tihanyi-félsziget. A hatalmas Somló-hegy önálló borvidéket alkot (**Somló**), míg a Zalai-dombságon a **Zalai** borvidék található.

A **Felső-Pannon borrégió** jól ismert borvidékei a **Soproni**, a Soproni-hegység és a Fertő-tó között, ill. a tótól délre. A Vértes és a Bakony között helyezkedik el a **Móri** borvidék. A Bakony északi lejtőin és a Gerecse nyugati lábánál, ill. a Kisalföld keleti szélén találjuk az **Ászár-Neszmélyi** borvidéket (Ászár és Almásneszmély központtal). Ide tartozik még a **Pannonhalmi** borvidék a Pannonhalmi-dombságon és a pezsgőgyártásáról ismert **Etyek-Budai** borvidék az Etyeki-dombságon.

A hat magyar történelmi borrégió

Térkép: Tolnai Gábor <http://slideplayer.hu/slide/5590818/>

Magyarország 22 történelmi borvidéke

Térkép: <https://wonderfultasting.com>

A **magyar termál és hévizek** jelentik a XXI. század elején az egyetlen, viszont világviszonylatban is igen jelentős természeti erőforrását az országnak. Ezért igazgatási szempontból sem elhanyagolható ennek az erőforrásnak a hozzávetőleges területi ismerete. Azokat a forrásokat, amelyeknek az állandó víz-hőmérséklete meghaladja az évi középhőmérsékletet (Magyarországon ez 10 °C) szubtermális víznek nevezzük. A 24 – 34 °C közötti állandó vízhőmérsékletű források vize a termálvíz, míg a 35 – 99 °C hőmérsékletű víz a hévíz. Ásványvíznek azt nevezzük (hőmérséklettől függetlenül) amelynek 1 literében 1 grammnál több oldott só található. Gyógyvíz az a víz, melynek gyógyhatását klinikai körülmények között 50 kezelt betegen végzett kúra 50 kontrol (vígyógyászatilag kezeletlen) beteghez képest bebizonyította, ill. igazolta. Gyógyfürdőhely az olyan, (minősített) gyógyvízzel rendelkező település, ahol balneológiai (vízgyógyászati) szolgáltatások állnak rendelkezésre. Magyarországon Veszprém, Fejér, Komárom-Esztergom, Tolna és Nógrád megyék kivételével minden megyénk bőséges geotermális vízkészlettel rendelkezik. A legnagyobb hozamú és legforróbb készlettel Csongrád és Békés területe rendelkezik. A nálunk megtalálható geotermális víz alapfajtái: alkalikus (alkáli hidrogén-karbonátos), földes-meszes (kalcium-magnézium hidrogén-karbonátos), jódos (jódos-brómos), keserű (szulfátos), radioaktív, savanyú (szénsavas), sós (kloridos) és vasas.

Térkép: <http://people.inf.elte.hu/szptabi/>

Országos jelentőségű, minősített gyógyvizű gyógyfürdőhelyeink: Balf, Bükk, Balatonfüred, Hévíz, Zalakaros, Dombóvár (Gunarasfürdő), Harkány, Parádfürdő, Eger, Mezőkövesd, Nyíregyháza, Debrecen, Hajdúszoboszló, Szolnok, Csongrád és Gyula. Budapesten a Lukács, Király, Rác, Rudas, Gellért, Széchenyi és a Pesterzsébeti fürdők. A fentiekén kívül minősített gyógyvizes forrás, ill. fürdő működik Csornán, Komáromban, Dunaalmáson, Sárospatakon (Végardón), Berekfürdőn, Kisújszálláson, Gyomán, Cserkeszőlőn, Gyopárosfürdőn, Nagyszénáson, Szentesen és Szegeden. Legismertebb ásványvizeink: a balfi, a büki, a kocsi (Igmándi), a mohai (Ágnes), a kékkúti (Theodora), a fonyódi, a harkányi, a simontornyai, a visegrádi, a parádi, a sóshartyáni, a bükkszéki (Salvus), a mucsonyi (Borsodi), a hajdúszoboszlói (Pávai-Vajna), a debreceni, a szolnoki, a tiszajenői, a tiszkecskei, a szegedi, a jászkarajenői (Mira). Budapesten a Rudasfürdői (Juventus), a Lukács-fürdői a margitszigeti (Kristály), a Széchenyi fürdői, a kelenföldi (Hunyadi, Apenta).

Magyar idegenforgalmi tájegységek. Az ország két leglátogatottabb idegenforgalmi tájegysége **Budapest** és a **Balaton** környéke. Ezt követi a **Dunakanyar** (beleértve a Börzsönyt, a Visegrádi-hegységet, a Pilist és a Szentendrei-szigetet is), majd a **Mátra-Bükk** vidék (lényegében a két hegység területe). Látogatottság tekintetében 5. a **Nyugat-Dunántúli** körzet, ami a Soproni- és a Kőszegi-hegységen túl a Fertő-tavat és Szombathelyt is magába foglalja. A következő három körzet nagyjából hasonló látogatottságú: a **Velencei-tó** (a tó kör-

nyékével és a Velencei-hegységgel), **Mecsek-Villány** (Péccsel, és a két hegyvidékkel), valamint a **Hortobágy** (Debrecennel). 9. az **Alsó-Tisza** (Szeged tág környékével), majd **Ráckeve** (a Csepel-sziget egészével), a **Vértes-Gerecse** vidéke, valamint a **Budai hegyvidék** és a **Szigetköz**. 14. helyen áll a **Gödöllői-dombság**, az **Alsó-Duna** (Pakstól Mohácsig a folyam mentén), a **Szanazug** (Gyula és környéke), a **Hármas-Körös** menti sáv, a **Tiszazug** (a Tisza és a Körös összefolyása, ill. Csongrád tágabb környéke). 19. a **Zalai-dombság** (Zalaegerszeggel), a **Somogy-Tolnai-dombság** (Kaposvártól Dunaújvárosig nyúló sávval), **Aggtelek** (a karsztvidékkel), a **Zemplén** (a Zempléni-hegységgel, Tokaj-Hegyaljával és a Bodrogek egy részével), a **Bakony**, a **Cserhát-Karancs** (Nógráddal) és az **Őrség**. Sereghajtó idegenforgalmi körzet a **Nyírség** (Nyíregyházával és környékével), a **Közép-Tiszavidék** (a Tiszatóval) és a **Felső-Tiszavidék** (a folyó mente Záhonytól a Sajó torkolatig).

Magyarország turisztikai nagyrégiói

Térkép: Raffay Zoltán: <https://www.slideshare.net/birdito/turizmusfejlesztési-koncepcik>

A földrajzi helyhez kötődő hungarikumok Benedek (2001) szerinti csoportosításában első helyen említhető a bikavért, ami egy *cuvée*, azaz "házasított" vörösbor. A Bükkalján, a déli fekvésű dombokon, az egeri borvidéken termelt alapborokhoz (kadarka vagy kékfrankos) oportót, medoc-noirt, merlo-t, vagy cabernet-t adnak. A bikavérhez járuló legenda Gárdonyi Gézának is köszönhető "marketingje" tette ezt a borfajtát igazán sikeressé és egyedülállóvá. Újabban a Szekszárdi-dombvidék szőlőiből is készítenek bikavért, de a hozzá köthető márkanev elsősorban: **Eger**. A világhírű Béres csepp feltalálójának, Béres Józsefnek a lakhelyéről **Kisvárd**a, gyártásának helyéről pedig **Szolnok** nevét tette ismertté. Balogh József és Stéberl András gyulai hentesmesterek nevéhez fűződik a világhírnévre szert tett gyulai kolbász receptje, s **Gyula** városa. A kaolinból, földpátból és kvarchomokból előállított kemény porcelán alapanyagra világhírű gyártást valósított meg Stingl Vince, s a Bakony déli részén épült üzem az 1800-as évek második felében és a XX. század első felében számos világkiállítási

nagydíjat is nyert. A földrajzi márkanév: **Herend**. A Duna-Tisza-közi homokvidékre telepített kajszi barack ültetvények gyümölcséből érlelt és párolt barackpálinka is egyedülálló földrajzi helyhez kötött. A **Kecskemét** környéki homok, az "aranyhomok" rossz hőtároló képességű talajt képez, ami a napfénymentes időszakokban is sugároz ki magából hőt. Ez, és az ország legmagasabb napfénytartamú vidéke, együttesen biztosítják a kecskeméti barack termőhelyét a híres helyi pálinkához, amelyről VIII. Edward király azt találta mondani, hogy "szódával jobb, mint a whisky, teával jobb, mint a rum". A **Makó** környéki hagyma úgy tett szert világhírnévre, hogy az ottani, csanádi talajok meglehetősen kötöttek, ezért a hagyma kevés vízhez jut, s a második évben csak csenevész termést hozna. A helybeliek ezért a hagymákat kemence fölé akasztott hőkezelésnek vetik alá (hagymaszáritás). Így azután a kétéves termelési eljárás következtében a makói hagyma bioaktív anyag tartalma minden más hagymafajénál magasabb. Az Amerikából török közvetítéssel hozzánk is eljutott paprika (a törökbors) termelése két városunknak is világhírnevet szerzett: az egyik **Kalocsa** (jóllehet a tényleges paprikatermelő központok Bátya és Fajsz községek), a másik **Szeged** (ahol viszont Röszeke a fő termőhely). A legnagyobb hazai termőterület központja Szent-Györgyi Albert is a szegedi paprikából mutatta ki elsőként a C vitamint. Szeged egyébként nem csak a paprikáról, hanem a Pick Márk által alapított szalámi gyártásáról is világhírű. A szalámi érlelésének helyi titkai közül földrajzi jellegű az, hogy a Tisza folyó partjára épült üzem ablakainak kinyitásával, becsukásával annak idején szabályozni lehetett az érleléshez optimális páratartalmat, s a mai, számítógépekkel vezérelt korszerű klimatechnika az egykori természetes, tiszai mikro-meteorológiai folyamatok pontos körülményeit képezi le és biztosítja. A borok királya és a királyok bora (*Vinum regum, rex vinorum*) a tokaji. A fehérbor termelésre már évszázadokkal ezelőtt specializálódott Hegyalja furmintja, muskotálya, hárslevelűje és szamorodnija, de mindenek előtt az aszú, világhírnevét a Zempléni-hegység vulkanikus talajainak, a déli lejtőknek, a speciális pincekultúrának köszönheti. A hegyaljai szőlőtermelő vidék központja és a márkahordozó földrajzi név: **Tokaj**. A tokaji borokat dicséri egy kevésbé ismert anekdota is Tállyával kapcsolatban, amikor is Draskovich pécsi püspök a tridentinusi zsinaton 1562-ben tállyai borral kínálta III. Julius pápát, az elragadtatásában hirtelen ezt a szójátékot rögtönözte: *Summum Pontificum Tallya vina decent* (a szentatyát illeti a tállyai bor). Az aromás égetett szeszes italok egyedi vé formálásában a gyógynövények is szerepet kaptak. A magyarországi éghajlaton, talajon és termőhelyen díszlő gyógynövényekkel ízesített párlatok közül világhírnévre **Budapest** városához kötődve a Zwack Unicum tett szert, immár két évszázados múltjával. A hungarikumok sorát zárva **Pécs** nevét is meg kell említeni, ahol Zsolnay Vilmos kerámiagyára az eozinos (fém-máz), világszeretted ismert és elismert díszkerámia termékeket kísérletezett ki.

Irodalom

- Balassa I. - Ortutay Gy. **Magyar néprajz**. Corvina Budapest, 1979.
- Benedek P. (szerk) **Látnivalók Magyarországon**. Well-PRess, Miskolc, 2001.
- Bóhm A. **Térségi identitás Magyarországon**. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. Szerk.: Glatz F. MTA, Budapest, 2000.
- Ehleiter J. **Urbanisztika és regionalizmus**. BKÁE Államigazgatási Kar, főiskolai jegyzet. 2000.
- Forman B. **Az Európai Unió földrajza**. VÁTI Kht. Budapest, 2000.
- Hajdú Z. **A magyar közigazgatási régiók történeti problematikája**. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. Szerk.: Glatz F. MTA, Budapest, 2000.
- Hajdú Z. **Magyarország közigazgatási földrajza**. DIALÓG CAMPUS KIADÓ, Pécs, 2001.
- Kristó Gy. **Az alföldi megyék kialakulása**. In: A mi Alföldünk Szerk.: Rakonczi J. – Szabó F. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba, 1996.
- Lőrincz L. **A közigazgatás alapintézményei. A helyi igazgatás**. BKÁE Államigazgatási Kar, főiskolai jegyzet, 2001.
- Lőrincz L. **A közigazgatás alapintézményei. A központi igazgatás**. BKÁE Államigazgatási Kar, főiskolai jegyzet, 2001.
- Márkus I. **Európa élre tör**. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- Rechnitzer J. 2000 In:
- Szigeti E. **Az államigazgatás dekoncentrált szervezet-rendszerének térszerkezete** In: Régió, Közigazgatás, Önkormányzat. Szerk.: Szigeti E. MKI, Budapest, 2001.
- Magyarország új nemzeti atlasza**. MTA FKI, Budapest 1989.
- Magyarország népeinek története az őskortól a honfoglalásig**. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1982.
- Történelmi világtalasz**. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1991.

A régiók Európája

EURÓPA ORSZÁGAI RÉGIÓI, ÉS FŐVÁROSAI

Az Európa görög eredetű név, hiszen a hellén föld volt a mai európai kultúra bölcsője is. Jelentése „széles arc” (eur-ópé) avagy „jó a fűzfáknak” (európé), aminek jelentése nem más, mint vízzel jól ellátott föld. A mitológia szerint Poszeidón istennek egy Líbia nevű ókeánisztól – Ókeánosz titán (az Atlanti-óceán megszemélyesítője) és Tethüsz titanisz (vagyis a Földközi-tenger) egyik lányától – született fia, Agénor, föníciai király. Az ő leánya volt **Európé**, akit Zeusz fehér bika formájában csábított el és Kréta szigetére vitt, ahol is Európé egyik, Zeusztól született fia – Mínosz – megalapította a *krétai* birodalmat. Európa **földrajzi határait** egyértelműen jelöli délen a Földközi-tenger medencéje, nyugaton az Atlanti-óceán, északon a Jeges-tenger. Keleten az észak-déli futású Urál-hegység vízválasztója, az Uráltól délre pedig a Kaszpi-tengerbe ömlő Ural folyó jelzi Európa és Ázsia közötti határt. A Kaszpi-tenger nyugat partján pedig a Kaukázus hegláncának vízválasztója különíti el Európát Kis-Ázsiától, ill. a Közel-Kelettől. Ezért a Kaukázusi köztársaságok, Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán egy része, valamint a Kaszpi-tengernél Kazahsztánnak az Ural folyótól nyugatra eső kis része még Európának számít. Európában szokás megkülönböztetni Nyugat-, Észak-, Dél-, Közép- és Kelet-Európát. Kiterjedésüket tekintve a Kelet-európai síkság 1500 x 2000 km kiterjedésű, végtelen sztyeppéje önmagában nagyobb, mint a kontinens összes többi része együttvéve!

Európa a legkisebb kontinens, mégis az európai civilizáció hódította meg a világot, **Európa lett a világ ura**. (A világ jelenlegi legerősebb gazdasági hatalma, az USA, szintén európai gyökerű.) Ez történelmi távlatokban meglepő, hiszen nem európai uralkodók építették az egyiptomi piramisokat, a kínai nagyfalat, az azték és maja templomokat, az indiai palotákat. A világ legnagyobb birodalmainak korlátlan hatalmú, városokat emelő isten-királyai nem európaiak voltak. Hogyan lehetséges az, hogy a kicsiny Európa földbevájt kunyhóiban tengődő néhány tucat paraszton uralkodó földesurak akkora gazdasági ütőerőt tudtak létrehozni, hogy Cortez vagy Pizarro néhány száz konkvisztáddal földrésnyi birodalmakat hódíthatott meg és százezres hadseregeket győzhetett le? A varázsszó az ember **állandóságra** való törekvése. Az ázsiai, afrikai és újvilági birodalmak a legkedvezőbb természeti adottságok mellett jöttek létre. A talaj, az éghajlat kedvező, kiszámítható – és állandó – volt. Ezzel szemben a kicsiny Európában a talajok rosszak voltak, az éghajlat változó, s az ember, hogy életben maradhasson rákényszerült a társadalmi **munkamegosztásra**, a fémeszközök, a kerék, az igavonó állatok feltalálására, ill. munkába állítására. Azért, hogy a kedvezőtlen természeti adottságok mellett is meg tudjon élni a földből. Azért, hogy biztosítsa magának az állandóságot. Ez korai társadalmi munkamegosztást

szült és ennek következményeként megindult az **árutermelés**, a **kereskedelem**, a későbbi polgári társadalom alapja. Mivel pedig Európa partja földrajzilag nagyon tagoltak, a sok kis kolóniából nem alakulhatott ki egyetlen hatalmas birodalom az egyiptomihoz, kínaihoz, vagy az indiaihoz hasonlóan. A **földrajzi tagoltság** magával hozta a **politikai tagoltságot** is. Az egyetlen nagy központi birodalom hiánya viszont szükségessé tette a feleslegre termelt áruk kereskedelmét. A többi kontinens nagy birodalmaiban ugyanis az erős központi hatalom begyűjtötte, majd újra elosztotta a megtermelt felesleget – ezért a piacgazdaság feltételei nagyrészt hiányoztak. Európában ezzel szemben egymással állandó politikai és gazdasági harcban, ill. kereskedelemben álló apró államok sokasága alakult ki, s az árutermelés, a **piacra való termelés** igen korai megjelenése biztosította a legfejlettebb, gazdaságilag legütőképesebb **polgári társadalom** megjelenését. Az európai gazdaság így – a kontinensek között – versenytárs nélkül vált a világ urává a XIX. században. Európát csak az **Amerikai Egyesült Államok** volt képes utolérni és a gazdasági versenyben legyőzni, mivel ott az európai mintát követve, de a feudális kötöttségeket mellőzve, ideális körülmények között tudott fejlődni az amerikai polgári társadalom és a piacgazdaság.

Közép-Európa földrajzi értelemben vett **határait** nyugaton a Rajna jelenti, de a német-holland határnál az Ems folyó veszi át a határsáv szerepét. A magyar nyelv „Óperencia” szava is arra utal, hogy „túl az Ems folyón” (Ober Emsia) a Közép-európai ember számára már egy másik világ: Nyugat-Európa kezdődik. Az „Óperenciás tenger” már Nyugat-Európa tengere, vagyis az Atlanti-óceán. Az Észak-Európa-hoz tartozó Dán-félszigetet, Jyllandot, a Kieli-csatorna választja el Közép-Európától. Délen Közép-Európa határát Rajna és a Száva folyó között az Alpok vízválasztója jelenti, s a Száva egész Belgrádig, a Dunába való betorkolásáig jelöli ki a határt Közép- és Dél-Európa között. Ezután a Duna veszi át a határfolyó szerepét, s a Vaskaputól a Kárpátok karéjának a vízválasztója jelenti a határt Közép- és Dél-, ill. Kelet-Európa között. Közép- és Kelet-Európa között a Máramarosi-havasok és a Bug folyó forrásvidéke közötti 150 km elég bizonytalan: a galíciai ukrán és lengyel lakosság nemzetiségi megoszlása alapján egy széles sáv jelenti itt Közép-Európa határát: az ukránok lakta vidék Kelet-, a lengyelek által lakott Közép-Európát jelenti. Bresztig a Bug folyó jelenti a határt, majd Lengyelország és Belorusszia (Fehér-Oroszország), ill. Lettország és Belorusszia, valamint Oroszország között a katolikus és a pravoszláv népesség többségi elterjedése vonja meg Közép-Európa határsávját a katolikus többség oldalán. Észtország már egyértelműen Észak-Európa része. Politikai földrajzi értelemben, a közigazgatást tekintve természetesen nem tartjuk meg a most említett természeti földrajzi határokat, ezért közép-európainak a következő államokat tekintjük: Németország, Svájc, Ausztria, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Litvánia, Lettország és Románia. Magyarország tehát Közép-Európa keleti felén terül el, tehát földrajzi értelemben és a magyar nyelvtan szabályai szerint: **Kelet-Közép-Európában**

található. Nem pedig – mint gyakran hallható – **Közép-Kelet-Európában** (hiszen ez a terület földrajzi és nyelvtani értelemben Kelet-Európa középső része, vagyis Moszkva, Novgorod és Kazán térsége).

A szláv (szlovák, horvát, szerb, ukrán), germán (német) és latin (román) népek és nyelvek közé ékelődött magyar nép „tájidegen” Európában, hiszen ha az európai nyelveket és népeket tekintjük, csak négy olyan nemzetiség, ill. három állam található az európai országok között, amely nem tagja az Indo-európai nyelvcsalád kiterjedt rokonságának: az **Urál-Altáji nyelvcsaládba** tartozik a **magyar** és – testvére – a **török**, valamint távolabbi nyelvrokona a **finn**. E hármon kívül Európában már csak egyetlen *nem* indo-európai nép él, a bizonytalan eredetű baszk nép, ill. nyelv.

Európa legnagyobb városa **Moszkva** (a világon a 13.) több mint 8 millió lakosával. Ezt követi Párizs hasonló nagyságrenddel, majd London (23.) és Európa ázsiai peremén Isztambul (23.) mintegy 6 és fél millió lakossal. A világ 35. legnagyobb városa ismét európai: Szentpétervár 5 milliós nagyságrenddel, majd Madrid (47.) 4 millió fővel. A 62. Berlin 3 és fél millióval, ezt követi Athén (66.) 3 milliós nagyságrenddel, Róma (77.) 2,8 millióval, az angliai Birmingham (84.) 2,7 millióval, az ukrajnai Kijev (88) és az angliai Manchester (90.) 2,6 millióval, Bukarest (114.) 2,2 millióval, az angliai Leeds (120) 2 millióval. Budapest a világon a 124., Bécs a 130. legnagyobb város, mintegy 1,7 milliós lakossággal.

Az Európai Unió országainak a Maastrichti Szerződésben (1992) véglegesített regionális tagolásának ismerete egy csatlakozni kívánó ország közigazgatásában dolgozó esetében az általános műveltség részét kell, hogy képezze.

AZ EURÓPAI KULTÚRA

2015-től megjelent Európában egy Németország felé irányuló népvándorlás elsősorban a polgárháború-sújtott Szíriából, valamint Irakból, Afganisztánból kiindulva, továbbá az észak-afrikai mélyszegénység és szintén helyi, polgár, illetve törzsi háborúk által sújtott Észak Afrikából. Ami egységes a kibocsátó zónában: az Iszlám kulturális globális régió országai alkotják. Megengedve, de nem teljesen fenntartva a multikulturalizmus társadalmi-gazdasági előnyeit, ehelyett tisztázni kell, hogy mik jelentik az európai kultúra alapjait. Az európai kultúra három alappillére:

ókori görög - római mitológia,	a koraközépkori kelta-germán tradíció	a zsidó -keresztény vallás és tanítás
amely a római birodalom, később a latin nyelv közvetítésével fennmaradt és az összes európai nép képző- és előadó művészetében maradandó nyomot hagyott, az úgynevezett „klasszikus műveltség” formájában.	amelyek a legtöbb, de főleg a nyugati és északi európai régiókban átítták a népszokásokat és mondákat, meghatározták az értékrendet.	amely a zsidó hagyományokkal keveredve, azokból Jézus kultusszá alakulva, meghatározza a társadalmak erkölcsét, értékrendjét, gazdaságát, társadalmi tudatát szinte az összes európai országban.
		

A három alappillér egyik legfontosabb közös nevezője egy olyan momentum, amely teljességgel hiányzik az iszlám kultúrából és civilizációból: ez pedig a nemek közötti egyenlőség. Gondoljunk a mediterrán görög mitológiában a legfontosabb, leghatalmasabb istennőkre (*Pallasz Athéné* a bölcsesség, *Héra* vagy *Júnó*: a család, *Aphrodité*, vagy *Vénusz*: a szépség, stb.). Az északi kelta és germán mitológiában ugyanez figyelhető meg; sőt, még a rettenthetetlen harcos vikingek között is, az első amerikai gyarmatok vezére *Freydis Ericdottir* – egy női vezető. A kereszténységben is teljes a női egyenjogúság, például Szent István Magyarországot nem is Jézus Krisztusnak, hanem *Szűz Máriának* ajánlotta fel. 2015 volt az első év, hogy az iszlám világ egyik emblemikus országában, Szaúd-Arábiában a nők egy része részt vehetett a választásokon, de – jegyezték meg a hírügynökségek – gépjárművezetői engedélyt még mindig nem kaphatnak! Míg az európai civilizáció visszanyúlva az egyiptomi, mezopotámiai, perzsa, s azon keresztül az ókori görög, római, zsidó, keresztény gyökerekig, idestova 3-5 ezer éves, addig az Iszlám, az alapítója, Mohamed próféta (Kr. után 570-632) életéhez kötve fiatal vallás; a kereszténységnél éppen 6 évszázaddal fiatalabb. Gondoljuk el, hol tartott az akkor már 1400 éves kereszténység 600 évvel ezelőtt? A vallásháborúk korában. Az Iszlám meg éppen most 1400 éves.²

Az országhatárokon átözönlő népvándorlás közigazgatási problémát is jelent, és kiváltó okait tekintve tévút a globális felmelegedés emlegetése. A migráció indítómotorját azok az amerikai bázisú, politikailag arctalan pénzhatalmi

² Nem szabad félreértelmezni az Iszlámot. Mohamed próféta hite eredetileg éppen úgy a béke vallását hirdette, mint a kereszténység. A jelenkori dzsihád a kereszties háború egyfajta reinkarnációja.

körök gyűjtötták be, akik pénzelték a radikális iszlám szervezeteket, köztük az Iszlám Államot. Az így életre hívott, radikális vallási köntösben színre lépő szervezetek az Arab tavasz nevében az egész iszlám világra kiterjedő vallási és polgárháborút kezdeményeztek, ugyanakkor szétzúzták az európai „kapukat” (Líbiát és Szíriát) őrző diktatúrákat, szabad folyást engedve ezzel a háborúval felkavart régiókból menekülők számára Európa felé.³

Felmerül a kérdés mi a célja a pénzhatalmi körök által generált háborúnak és európai népvándorlásnak? A lokális háborúk elengedhetetlen feltételei a gyors, dekonjunktúrához nem vezető gazdasági fejlődésnek, hiszen a fegyverek piaca nem telítődik, a hadi áru élelciklusa rövid, ugyanakkor mégis rendkívül jó áron értékesíthető „tartós” fogyasztási cikk; a hivatalos csatornákat kikerülve pedig a kábítószerekhez hasonló profitot biztosítanak, ugyanakkor folyamatos technológiai innovációt generálnak, ami jótékonyan visszahat a „normális” gazdaság fejlődésére is. Tehát „távoli” háborúkra mindig szüksége volt és van a fegyvereket rentábilisan előállítani képes gazdaságnak, ha dekonjunktúrát akar elkerülni (a két világháború tette gazdasági szuperhatalommá az Amerikai Egyesült Államokat is). A kérdés másik felére, tudni illik, hogy kinek az érdekét szolgálja az Európára zúduló migránsáradat, a válasz pedig az, hogy az amerikai bázisú multinacionális pénzhatalmi körökét, akik joggal tartanak attól, hogy az Európai Unió (benne a legerősebben dübörgő német gazdasággal) az USA fejére nő. 2014 volt az első év, amikor az EU 28 tagország összes GDP-je meghaladta az USA GDP-jét! Nyilvánvaló, hogy meg kell roppantani az EU gazdasági motorját – Németországot. Hogyan lehet ezt „elegánsan” háború, gazdasági szankció és az USA kormányának a bevonása nélkül elérni? Egy népvándorlással, amit kelthet akár a „globális felmelegedés” is!

Ezen a ponton – ha továbbgondoljuk, és feltételezzük, hogy az amerikai indíttatású, a német gazdasági erőt gyengítő folyamattal a német politikai vezetők is tisztában vannak –; látszólag nem lehet mit kezdeni a német kancellár és Brüsszel hivatalos bevándorláspárti politikájával. E mögött az állhat, hogy ugyanezen – látszólag a természeti erők, a globális felmelegedés által generált krízishelyzetet az eredeti céljával ellentétes hatásúvá tegyék, egy egységes Európai Unió megszületése érdekében. Ezért lehet az, hogy bár Németország befo-

³ Kép: www.civilhetes.net

gadna pár millió menekültet, egy részüket más országokra is erőltetné, éreztetvén velük, hogy szükség van az egyesült Európára, az EU centralizációra, a nemzetállamok és az egyes nemzeti érdekek háttérbe szorítására – nem csak menekültügyi, hanem általános gazdasági EU érdekből kifolyólag. Tehát a hivatalos brüsszeli menekültügyi politika mögött a krízishelyzet beengedésével egy – hangsúlyosabban német hegemonia alatti – egységesebb és gazdaságilag erősebb EU megalapozása állhat.

EURÓPAI DE FACTO ORSZÁGOK

RÉSZ	=	Területileg csak (kis) részben európai
ENSZ	=	az Egyesült Nemzetek Szervezete által el nem ismert
MIN	=	Mini állam (< 350 km ²)
MAX	=	Európai "nagy hatalom" (> 30 milliós lakosságszám)
	=	EU (Európai Unió) tagország

Ország név		Főváros		Nemzeti zászló	Megjegyzés
angolul, magyarul	nemzeti nyelve(ke)n	angolul, magyarul	nemzeti nyelven		
1. Abkhazia, Abházia	Аҧсны, Архазети, Абхазия,	Sukhumi, ~,	Sokhumi		ENSZ
2. Albania, Albánia	Shqipëria	Tirana, ~	Tiran		
3. Andorra ~	~	Andorra la Vella, ~	~		MIN
4. Armenia, Örményország	Հայաստան, Հայաստան	Yerevan, Jereván	Երևան		
5. Austria, Ausztria	Österreich	Vienna, Bécs	Wien		
6. Azerbajjan, Azerbajdzsán	Azarbaycan	Baku, ~	Baki		
7. Belarus, Fehéroroszország	Беларусь, Bielaruś	Minsk, Minszk	Мінск		
8. Belgium, ~	België / Belgique	Brussels, Brüsszel	Bruxelles		
9. Bosnia- Herzegovina, Bosznia Hercego- vina	Bosna i Hercegovina	Sarajevo, Szarajevó	~		
10. Bulgária, Bulgária	България, Bălgarija	Sophia, Szófia	Sofija		
11. Croatia, Horvátország	Hrvatska	Zagreb, Zágráb	~		

12. Cyprus, Ciprus	Κυπρος, Κύπρος	Nicosia, ~	Λευκωσία		
13. Czech Republic, Csehország	Česká	Prague, Prága	Praha		
14. Denmark, Dánia	Danmark	Copenhagen, Koppenhága	København		
15. Donetsk P. Republic, Donyecki N. Köztársaság	Донецкая Народная Республика	Donetsk, Donyeck	Донецьк		ENSZ
16. Estonia, Észtország	Eesti	Tallinn, ~	Tallin		
17. Finland, Finnország	Suomi	Helsinki, ~	Helsingfors		
18. France, Franciaország	~	Paris, Párizs	~		 MAX
19. Georgia, Grúzia	Sakartvelo, საქართველო	Tbilisi, Tbiliszi	თბილისი		
20. Germany, Németország	Deutschland	Berlin, ~	~		 MAX
21. Greece, Görögország	Ελλάδα, Elláda	Athens, Athén	Ἀθήναι, Athinaí		
22. Hungary, Magyarország	Magyarország	Budapest, ~	~		
23. Iceland, Izland	Ísland	Reykjavik, ~	~		RÉSZ
24. Ireland, Írország	Éire	Dublin, ~	Baile Átha Cliath		
25. Italy, Olaszország	Italia	Rome, Róma	Roma		 MAX
26. Kazakhstan, Kazahsztán	Қазақстан, Qazaqstan	Astana, ~	Астана		RÉSZ
27. Kosovo, Kosovó	Косово, Kosova	Pristina, ~	Prishtinë, Priština		ENSZ
28. Latvia, Lettország	Latvija	Riga, ~	Rīga		
29. Liechtenstein, ~	~	~	~		MIN

30. Lithuania, Litvánia	Lietuva	Vilnius, ~	~		
31. Luxembourg, Luxemburg	~	~	~		
32. Macedonia, Macedónia	Makedonija, Македонија	Skopje, ~	Скопје		
33. Malta, Málta	~	Valletta, ~	Vallette		 MIN
34. Moldova, ~	~	Chisinau, Kisinyov	Chişinău		
35. Monaco, ~	~	~	~		MIN
36. Montenegro, Montenegró	Црна Гора, Crna Gora	Podgorica, ~	Подгорица		
37. Mountain – Karabakh, Hegyi Karabak	Nagorno Karabakh	Stepanakert, ~	Xankəndi		ENSZ
38 Netherlands, Hollandia	Nederland	Amsterdam, Amszterdam	~		
39. Norway, Norvégia	Norge	Oslo, ~	~		
40. North Cyprus, Észak-Ciprus	Kuzey Kıbrıs	North Nicosia, Észak-Nicosia	Kuzey Lefkoşa		ENSZ
41. Poland, Lengyelország	Polska	Warsaw, Varsó	Warszawa		 MAX
42. Portugal, Portugália	~	Lisbon, Lisszabon	Lisboa		
43. Romania, Románia	România	Bucharest, Bukarest	Bucureşti		
44. Russia, Oroszország	Россия Rossiya	Moscow, Moszkva	Москва, Moskva		MAX, RÉSZ
45. San Marino, ~	~	~	~		MIN
46. Serbia, Szerbia	Srbija Србија	Beograd, Belgrád	Београд		
47. Slovakia, Szlovákia	Slovensko	Bratislava, Pozsony	~		
48. Slovenia, Szlovénia	Slovenija	Ljubljana, ~	~		

49. Spain, Spanyolország	España	Madrid, ~	~		 MAX
50. Sweden, Svédország	Sverige	Stockholm, ~	~		
51. Switzerland, Svájc	Suisse, Schweiz, Svizzera	Bern, ~	~		
52. South Ossetia, Dél-Oszétja	Хуссар Ирыстон, Хуссар Ирыстон	Tskhinvali, Csinvali	Цхинвал		ENSZ
53. Transnistria, Transzdnyesztria	Приднестрѳвс кая	Tiraspol, ~	Тираспол ь		ENSZ
54. Turkey, Törökország	Türkiye	Ankara, ~	~		MAX, RÉSZ
55. Ukraine, Ukrajna	Ukraïna	Kiev, Kijev	Kyïv		MAX
56. United King- dom, Egyesült Királyság	~	London, ~	~		 MAX
57. Vatican, Vatikán	Citta del Vaticano	~	~		MIN

EURÓPAI ÖSSZESÍTÉSEK

	ORSZÁG	GD P		ORSZÁG	GD P		ORSZÁG	GD P
1.	Monaco (miniállam)	133	20.	Spanyolország EU-1986	30	39.	Törökország (részben európai)	9
2.	Luxemburg (miniállam) EU-1958	128	21.	Vatikán (miniállam)	26	40.	Azerbajdzsán (részben európai)	8
3.	Norvégia	109	22.	Szlovénia EU-2004	25	41.	Fehéroroszország /Belorusszia/	8
4.	Svájc	91	23.	Málta (miniállam) EU-2004	25	42.	Bulgária EU-2007	8
5.	Liechtenstein (miniállam)	81	24.	Görögország EU-1981	24	43.	Montenegró	7
6.	Svédország EU-1995	64	25.	Észtország EU-2004	22	44.	Szerbia	6
7.	Dánia EU-1973	63	26.	Portugália EU-1986	21	45.	Macedónia	6
8.	San Marino (miniállam)	59	27.	Csehország EU-2004	20	46.	Albánia	4
9.	Ausztria EU-1995	54	28.	Ciprus EU-2004	19	47.	Bosznia-Hercegovina	4
10.	Hollandia EU-1958	52	29.	Szlovákia EU-2004	19	48.	Ukrajna	4
11.	Finnország EU-1995	52	30.	Lettország EU-2004	16	49.	Koszovó (nem elismert)	4
12.	Belgium EU-1958	51	31.	Oroszország (részben európai)	15	50.	Örményország	4
13.	Izland	50	32.	Lengyelország EU-2004	14	51.	Georgia /Grúzia/	4
14.	Németország EU-1958	48	33.	Litvánia EU-2004	14	52.	Hegy-Karabak (nem elismert)	2
15.	Írország EU-1973	48	34.	Horvátország EU-2013	13	53.	Moldova	2
16.	Andorra (miniállam)	47	35.	Magyarország EU-2004	13	54.	Abházia (nem elismert)	2
17.	Egyesült Királyság EU-1973	45	36.	Észak-Ciprus (nem elismert)	13	55.	Transznisztria (nem elismert)	2
18.	Franciaország EU-1958	44	37.	Kazahsztán (részben európai)	13	56.	Dél-Oszétia (nem elismert)	1
19.	Olaszország EU-1958	36	38.	Románia EU-2007	10			

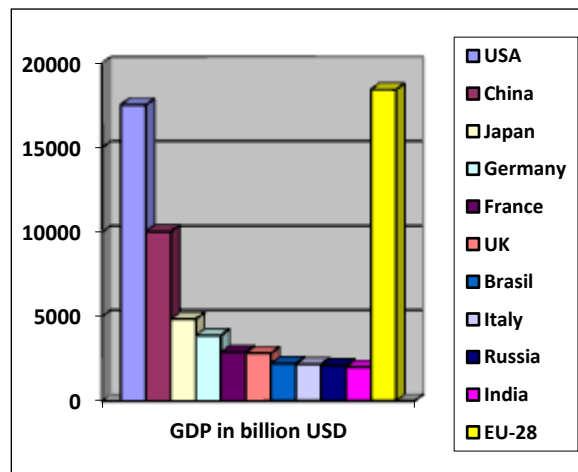
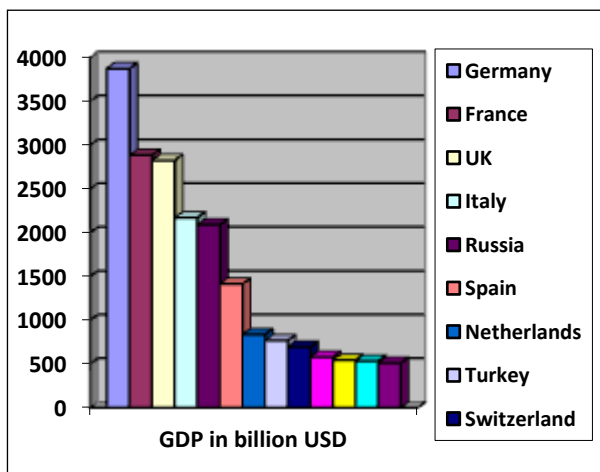
Az európai országok egy főre jutó GDP-je ezer USA dollárban, 2014-ben

Megjegyzések. Az EU = Európai Unió tagállam, a csatlakozás évével. A 21. állam (Vatikán) nem adat-szolgáltató; az összeg, becslés. Az 55. állam (Transznisztria) = Dnyeszter Menti Köztársaság. A *részben európai* = az ország területének nagyobbik része földrajzilag Ázsiában fekszik. A *nem elismert* = de

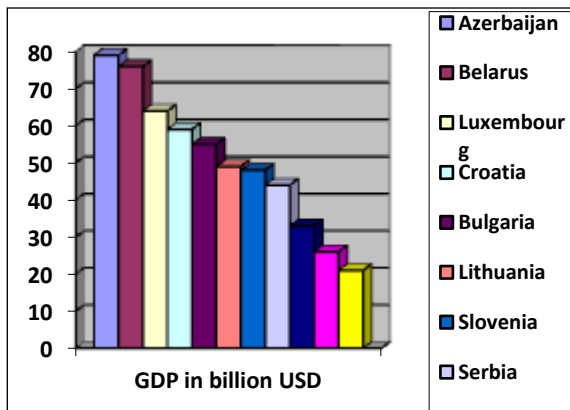
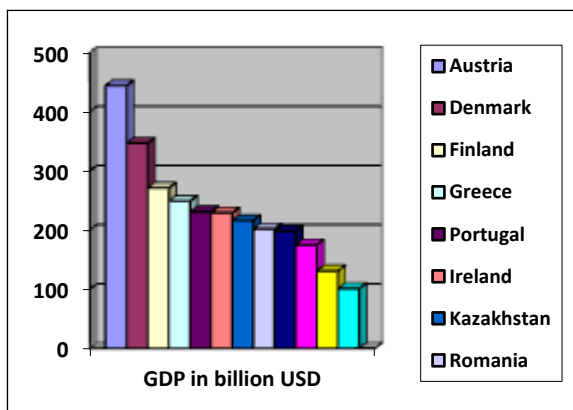
jure, az ENSZ által ~. Az el nem ismert, *de facto* országok közül, az Ukrajnából 2014-ben kivált Krími Köztársaság Oroszországhoz csatlakozott, és a szintén el nem elismert, ukrajnai Donyecki Népköztársaságról sincs külön adat. **Forrás:** World GDP Ranking 2014 Est. (www.knomea.com)

Az európai országok GDP-je milliárd USA dollárban, 2014-ben								
	ORSZÁG	GDP		ORSZÁG	GDP		ORSZÁG	GDP
	USA (<i>világ 1.</i>)	17528	17.	Görögország EU	249	38.	Georgia /Grúzia/	16
	Kína (<i>világ 2.</i>)	10027	18.	Portugália EU	231	39.	Izland	15
	Japán (<i>világ 3.</i>)	4846	19.	Írország EU	229	40.	Albánia	13
1.	Németország EU (<i>világ 4.</i>)	3875	20.	Kazahsztán	216	41.	Örményország	11
2.	Franciaország EU (<i>világ 5.</i>)	2885	21.	Románia EU	202	42.	Macedónia	11
3.	Egyesült Királyság EU (<i>világ 6.</i>)	2827	22.	Csehország EU	198	43.	Málta EU	10
	Brazília (<i>világ 7.</i>)	2216	23.	Ukrajna	175	44.	Moldova	8
4.	Olaszország EU (<i>világ 8.</i>)	2171	24.	Magyarország EU	131	45.	Kosзовó	7
5.	Oroszország (<i>világ 9.</i>)	2092	25.	Szlovákia EU	101	46.	Montenegró	4
	India (<i>világ 10.</i>)	1995	26.	Azerbajdzsán	79	47.	Monaco	4
6.	Spanyolország EU	1415	27.	Fehéroroszország /Belorusszia/	76	48.	Andorra	4
7.	Hollandia EU	838	28.	Luxemburg EU	64	49.	Észak-Ciprus	3.9
8.	Törökország	767	29.	Horvátország EU	59	50.	Liechtenstein	3.0
9.	Svájc	693	30.	Bulgária EU	55	51.	San Marino	1.9
10.	Svédország EU	580	31.	Litvánia EU	49	52.	Transznisztria	0.8
11.	Lengyelország EU	544	32.	Szlovénia EU	48	53.	Abházia	0.5
12.	Belgium EU	534	33.	Szerbia	44	54.	Hegyi-Karabak	0.4
13.	Norvégia	512	34.	Lettország EU	33	55.	Dél-Oszétia	0.2
14.	Ausztria EU	444	35.	Észtország EU	26	56.	Vatikán (<i>nincs adat</i>)	
15.	Dánia EU	347	36.	Ciprus EU	21			
16.	Finnország EU	271	37.	Bosznia-Hercegovina	19			

Forrás: www.knomea.com (IMF, WB, CIA), 2014

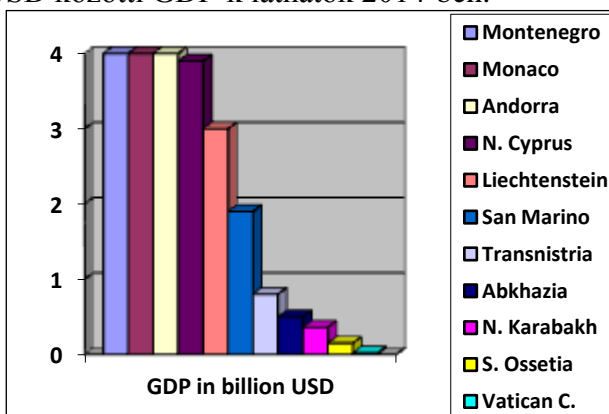
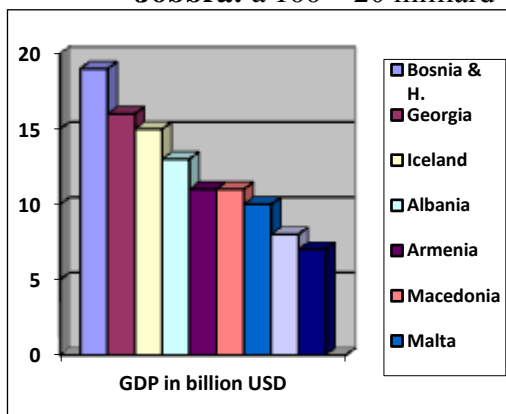

Balra: a grafikon szemlélteti a Gross Domestic Product-ot milliárd USA dollárban, 2014-ben az első 13 Európai uniós országra. Ebből kitűnik Németország meghatározó gazdasági ereje Európában. **Jobbra:** globális viszonylatban látható az első 10 ország, és az EU GDP-je. 2014 volt az első év, amikor az EU-28 GDP-je (18 437 Mrd) meghaladta az USA-ét, (17 528 Mrd) mintegy rávilágítva, hogy kinek a geoökonómiai érdeke 2015-től az EU, és azon belül a német gazdaság megrendítése a migránsáradattal.

Balra: az 500 és 100 milliárd USD közötti GDP-k láthatók 2014-ben.

Jobbra: a 100 – 20 milliárd USD közötti GDP-k láthatók 2014-ben.

Balra: az 20 és 5 milliárd USD közötti GDP-k láthatók 2014-ben.

Jobbra: az 5 milliárd USD-nél kevesebb GDP-k láthatók 2014-ben.

(A Szerző szerkesztése. Adatforrás: www.knomea.com)

Az EU határ- és vámövezeti rendszere a tőke és a munkaerő szabad vándorlását biztosító Schengeni Egyezmény (S.E.) relációjában

	EU tag és S.E. zóna tag	22 EU tagállam
	nem EU tag, de S.E. zóna tag	Izland, Norvégia, Svájc, és 5 miniállam
	EU tag, de nem S.E. zóna tag	Bulgária, Horvátország, Ciprus, Románia
	EU tag, és részben S.E. zóna tag	Írország, Egyesült Királyság
	nem EU és nem S.E. zóna tag	14 nem EU tagország és 8 el nem ismert ország

Forrás: Wikipedia; Schengen Area

Azt Európai Unió közigazgatási földrajza

FRANCIAORSZÁG (France)

Magyarországnál 5,8-szer nagyobb, 5,7-szer népesebb, GDP-je 31-szer több. Az ország területe nyolc nagyrégióra oszlik: az **Északi** (Nord pas de Calais, vagy más néven Artois) Kelet-Normandiát jelenti és Calais kikötőváros a központja. A legnagyobb francia terület egység a **Párizsi-medence** (Bassin Parisien), melynek központjában a párizsi agglomeráció -- **Île de France** -- külön nagyrégiót képez. Ezt hat másik régió veszi körül: észak-keleten Basse Normandie, amely Normandia nyugati része. Központja Le Havre kikötőváros a La Manche csatorna partján. A párizsi agglomerációt északon egyrészt a Haute Normandie nevű régió határolja Caen központtal, másrészt, attól keletre a Picardie régió Amiens város központtal. A párizsi régiót keletről a pezsgő őshazája, a Champagne - Ardenne régió határolja, Reims központtal. A régió nyugati felét már az Ardennek erdei foglalják el. Dél-keleten Bourgogne, vagyis Burgundia régiója fekszik Dijon központtal, míg délen a Központi (Centre) régió határolja a párizsi agglomerációt Orleans központtal. Franciaországnak ez a hatalmas területe kisvárosias településhálózattal jellemezhető -- természetesen Párizs kivételével.

Kelet-Franciaországot (Est) három nagyrégió alkotja: Lorraine, vagyis Lotaringia, az Ardennek vidéke, központjában Nancy-val. Alsace, vagyis Elzász a franciák Rajna menti tartománya Strasbourg központtal. A keleti terület déli részének nagyrégiója Franche Compté, vagyis a Vogézek vidéke Besancon központtal. Az ország **Nyugati** (Ouest) területén szintén három nagyrégió osztozik. A legészakibb a Bretagne-félsziget, vagyis a kelták egykori Britanniája, melynek az Atlanti-óceán partján fekvő Brest kikötőváros, ill. a régió nyugati felén fekvő Rennes a központja. Középen a Pays de la Loire, vagyis a Loire vidéke található Nantes, Angers, Le Mans nagyobb városaival. Délen Poitou-Charantes kisvárosias régiója fekszik, központja Poitiers.

Dél-nyugat (Sud Ouest) Franciaország három nagyrégiója közül a legészakibb Limousin a Francia-középhegység területén Limoges központtal. Aquitaine, vagyis Akvitánia hatalmas régiója az Atlanti-óceán partvidékén terül el, központja Bordeaux. A legnagyobb francia régiók egyike a Midi-Pyrénées, vagyis a Pireneusok vidéke Toulouse központtal. A két **közép-kelet** (Centre Est) francia régió közül a nyugati az ország közepén helyezkedik el, a Francia-középhegység, a Massif Central területén. Ez Auvergne, Clermont-Ferrand központtal. Tőle keletre a legnagyobb kiterjedésű francia nagyrégió fekszik, a Rhône-Alpes, vagyis a Rhone és az Alpok vidéke, melynek egy nagyváros, Lyon a központja, s Grenoble a híres téli üdülőhelye. Végül a két **mediterrán** (Méditerranée) régió közül a nyugati a Földközi-tenger partján elterülő

Languedoc, Montpellier központtal. A másik mediterrán régió az Alpes - Côte d'Azur, vagyis az Alpok és a Francia-riviéra, melynek központja a második legnagyobb francia város, Marseille. Korzika (Corse) szigete is külön régió.

OLASZORSZÁG (Italia)

Magyarországnál 3,2-szer nagyobb, 5,7-szer népesebb, GDP-je 23-szor több. **Észak-nyugat** (Nord Ovest) Olaszországot három régió alkotja, melyek közül a legkisebb olasz régió a Valle d'Aosta, vagyis az Aosta-völgy az önállóságra törekvő, alpesi terület. Középen a hatalmas kiterjedésű, iparilag fejlett Piemonte fekszik, Torinó régiója. Végül a harmadik régió e térségben a Ligur-tengerre néző üdülőrégió, Liguria, központjában Genovával. A legfejlettebb és legnagyobb olasz régió is északon fekszik: **Lombardia**, az Alpok és a Pó-síkság találkozásánál, Milánó központtal. **Észak-kelet** (Nord Est) Itáliát három régió alkotja. A legészakibb közülük az Alpok üdülővidéke: Trentino - Alto Adige. Központja Trento. Keleten Trieszt központtal fekszik Venezia, vagyis a Velence elnevezésű régió. A szintén Adria-parti Veneto régió központja viszont maga Velence (Venezia), míg a tartomány két másik jelentős városa Verona és Padova. Észak és Közép-Olaszország közé ékelődve található egy kelet-nyugati irányú széles sávban a Pó-síkság és az Appenninek magaslatai között **Emilia-Romagna**. Központja Bologna, ismertebb városai: Párma, Modena, Ferrara, Ravenna, és a híres üdülőhely az Adrián, Rimini.

Közép-Olaszország (Centro Italia) három régiója közül a Tírrén-tengerrel határos: Toscana. Központja Firenze, az Appenninek lábánál, ismertebb városai: Pisa és Livorno. Az Appenninek hegyvidékén fekszik Umbria, központja Perugia. Az Adriai-tengerrel határos Marche, Ancona kikötőváros központtal. Olaszország középső részén három önálló régió fekszik még. Az Adriai-tengerre néző oldalon **Abruzzo-Molise**. Abruzzo székhelye a hegyvidéki Aquila, ismertebb városa Pescara, míg Molise tartomány központja Campobasso. A félsziget Tírrén-tengerre néző oldalán a két legnagyobb olasz város régiói fekszenek. Rómáé **Lazio**, míg Nápolyé **Campania**. A falusias **déli** (Sud) régiók száma három. Egyikük az Adriai-tenger partján található Puglia, központja Bari, a kikötőváros. A Tarantói-öböl felé nyíló délolasz régió a bizánci kultúra maradványairól kapta nevét: Basilicata, központja Potenza. Végül az olasz csizma csücskén elhelyezkedő régió Calabria, központja Catanzaro. **Szicília** (Sicilia) szigete, Palermo nagyvárossal és **Szardínia** (Sardegna) szigete önálló régiók, az utóbbi központja Cagliari.

BENELUX

Belgium (Belgique, vagy België) területe Magyarországnak 0,3 része, lakossága nagyjából azonos, GDP-je 4,7-szer több. Belgium két nagy területegy-

ségre osztható. Az északi rész **Flandria** (Vlaams), amelynek hat régiója van. Nyugatról kelet felé haladva első Nyugat-Flandria (West Vlaanderen), Brugge /brüzs/ központtal. Kelet-Flandria (Oost Vlaanderen) régió központja Gent, az Antwerpeni régióé Antwerpen. Az országrész keleti régiója Limburg, központja Hasselt. Az Antwerpen régiótól délre található a Flandriai Brabant (Vlaams Brabant) nevű régió, melynek központja a főváros, Brüsszel. Belgium déli országrésze, **Vallónia** (Wallonne), öt régióból áll. A Brüsszeltől délre elterülő terület a Vallón Brabant (Brabant Wallon). A dél-nyugati régió neve Hainaut, székhelye Mons. Brabanttól délre már hegyvidéken található Namur régiója, az azonos nevű székhelyével. Nyugat-vallon régió Liege, amely félig a Németalföldi-síkságon, félig az Ardenneken fekszik, központja Liege. A legdélibb vallon régió neve Luxembourg.

Hollandia (Nederland) területe Magyarországnak 0,4 része, 1,5-ször népesebb, GDP-je 7-szer több. Az ország neve magyarul félrevezető, ugyanis -- mint látni fogjuk -- Észak- és Dél-Hollandia csak kettő a tizenkét "mélyföldi" (nederlandi) tartomány, ill. régió közül. **Észak-Hollandiát** (Noord Nederland) három régió alkotja. A Fríz-szigeteket is magába foglaló Frízia (Friesland) mélyföldjének központja Leeuwarden. Az ország legészakibb régiója egyetemvárosi központjáról kapta nevét: Groningen. A tőle délre fekvő régió neve Drenthe. **Kelet-Hollandia** (Oost Nederland) három régió együttese. Az ország közepét jelenti Flevoland mélyföldje a Markeni-tó partján, központja Lelystad. Ettől keletre fekszik Overijssel. Központja Zwolle, ismertebb városa Enschede. Gelderland régió központja Arnhem. **Nyugat-Hollandia** (West Nederland) négy régiója közül a legészakibb Észak-Hollandia (Noord Holland), ami a nyugat-fríz mélyföldet és a Rajna-csatornát foglalja magába, központja Amsterdam, székhelye Haarlem. Az ország közepén, Utrecht központtal fekszik az azonos nevű régió a mélyfölk és az alföld határán. A harmadik nyugat-hollandiai régió neve Dél-Hollandia (Zuid Holland), melynek székhelye Hága (Gravenhage), legnagyobb városa Rotterdam. A Rajna torkolatvidékétől dél-nyugatra terül el az Északi-tenger partján a Zeeland nevű régió Middelburg székhellyel. Végül **Dél-Hollandia** (Zuid Nederland) két régióból áll a Rajnától délre, a folyó bal partján. Az egyik Észak-Brabant (Noord Brabant), székhelye Hertogenbosch, ismertebb városa Eindhoven. A másik régió Limburg, székhelye Maastricht.

Luxembourg területe 40-szer kisebb Magyarországnál, lakossága 0,2 része, GDP-je a magyarénak 0,3 %-a. Régióbeosztással kis területe miatt nem rendelkezik, közigazgatása is egyszintű (nincsen különbség a központi és a helyi igazgatás között).

NÉMETORSZÁG (Deutschland)

Magyarországnál 3,8-szor nagyobb, 8-szor népesebb, GDP-je 42-szer több. Németország 16 szövetségi állam (Bundesland) föderációja, ami tükröződik regionális beosztásában is. Szövetségi fővárosa, **Berlin**, a vonzaskörzetével együtt önálló régió. Berlint **Brandenburg** régió öleli körül Németország keleti felében. Brandenburg központja Potsdam. Az Északi-tenger partvidékének nagy régiója a keleti országrészben **Elő-Pomenárina** (Mecklenburg Vorpommern), székhelye Schwerin. Brandenburgtól délre, ugyancsak a keleti országrészben a Német-síkság és a Szudéták találkozásánál található **Szászország** (Sachsen), központja Drezda, nagy városa Lipcse. Az egykori Kelet-Németország déli tartománya **Thüringia** (Thüringen), központja Erfurt. Végül az ötödik kelet-német állam a **Szász-Anhalt**, amely Magdeburg székhellyel három régióból áll: északon Magdeburg, keleten Dessau, délen Halle -- azonos nevű városokkal központjaikban.

Németország legészakibb tartománya és régiója az Elba folyótól északra, már a Dán-félszigeten található: **Schleswig-Hollstein**, melynek központja Kiel városa. Ettől délre, a Germán alföldön terül el **Alsó-Szászország** (Niedersachsen), melynek székhelye Hannover. Alsó-Szászországot négy régió építi fel. A legnyugatibb az Északi-tenger partvidékén Kelet-Frízia vidékén Wesser Ems, központja Oldenburg. A Weser folyó torkolata közelében önálló régió Bréma város agglomerációja és ugyanígy Hannoveré is, amely a Harz-hegységet is magába foglalja. Bréma és Hannover között terül el a Braunschweig nevű régió. Hollstein és Alsó-Szászország között önálló állam **Hamburg** nagyváros és vonzaskörzete.

Németország nyugati, középső részén terül el **Észak-Rajna-Vesztfália** (Nordrhein Westfalen) Mainz székhellyel öt régióból felépítve. Legészakibb régiója Münster, még a Germán alföldön fekszik. Tőle keletre található a Detmold nevű régió. A Rajna jobb partján, már a Német-középhegység területén van az Arnsberg régió, olyan nagyvárosokkal, mint Dortmund, Essen, Duisburg. A Ruhr-vidéki nagyvárosok közül kettőnek az agglomerációja önálló régióként szerepel: Düsseldorf és tőle délre ugyancsak a Rajna mentén Köln. Közép-Németország egy másik tartománya a Rajnától keletre a Német-középhegység területén **Hessen**, székhelye Wiesbaden. Hessent három régió építi fel. A legészakibb Kassel, tőle délre Giessen, míg a legdélebbi régió neve Darmstadt, s olyan nagy város található itt, a Majna mentén, mint Frankfurt. A Rajna bal partján, Vesztfáliától délre található a **Rajnavidék-Pfalz** (Rheinland-Pfalz) nevű tartomány, Mainz székhellyel. Három régiója: az Eifel-hegységben Koblenz, a Mosel folyó mentén, Luxembourggal határosan Trier, valamint a Pfalzi-erdő vidékén a Rheinhessen-Pfalz nevű régió. Önálló tartomány és régió a fejlett gaz-

daságú **Saar-vidék** (Saarland) Saarbrücken központtal a francia határon, a Mose és a Rajna között.

Németország déli részén található a két legnagyobb tartomány, Bajorország és **Baden - Württemberg**. Ez utóbbi az ország dél-nyugati részét foglalja el, székhelye Stuttgart és négy régióból áll. A Rajna-völgy és a Fekete-erdő találkozási mentén terül el Kalsruhe régiója, tőle keletre található a badeni régió Stuttgart régió néven. A württembergi országrészt is két régió képviseli a Sváb Alb nevű hegyvidéken található a Tübingen régió, míg a Rajnához közelebb, a Fekete-erdő vidékén a Freiburg régió. **Bajorország** (Bayern) székhelye München és Németország délkeleti szektorát foglalja el, mint a legnagyobb kiterjedésű tartomány. Hét régió alkotja. Legészakibb régiója Oberpfalz, Würzburg központtal. A Frank-erdő és a Frank Alb hegyvidéke között található az Unterfranken (Alsó Frankföld) régió. Tőle délre két régió található, a Fank Alb és a Bajor-erdő között: Oberfranken (Felső Frankföld) és tőle keletre Mittelfranken (Középső Frankföld). Bajorország nyugati peremének régiója Svábföld (Schwaben), Augsburg központtal. A Bajor-Alpok előterében és a Bajor-medencében terül el Felső-Bajorország (Oberbayern), tőle észak-keletre pedig a Bajor-erdő és a Duna mentén Alsó-Bajorország (Niederbayern) régiója, ez utóbbi központja Regensburg.

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG (United Kingdom) és ÍRORSZÁG (Ireland)

Magyarországnál 2,6-szor nagyobb, 5,8-szor népesebb, GDP-je 25-ször több. Az Egyesült Királyságnak négy alkotmányos országrésze van: A 39 grófságból és 7 nagyvárosi grófságból (metropolitan county) álló Anglia (England), a 8 grófság alkotta Wales és a 9 kerületre (region) osztott Skócia (Scotland) alkotja Nagy-Britanniát. A 26 körzetre (district) tagolt Észak-Írországgal együtt nevezzük Nagy-Britanniát Egyesült Királyságnak.

Az ország régiós beosztása nagyjából a fentiek szerint alakul. **Észak-Írország** (Northern Ireland) egy régió, székhelye Belfast. **Skóciának** a legészakibb régiója a Highlands (a Felföld), központja Inverness. Az Északi-tengerre néző Grampian központja Aberdeen. A hosszú nevű Borders - Central - Fife - Lothian - Tayside nevű régió központja Dundee, de itt található Skócia fővárosa, Edinburgh is. Skócia dél-nyugati negyedének szintén hosszú nevű régiója: Dumfries and Galloway - Strathclyde, amely a Déli-Felföldet foglalja magában. Központja Glasgow, a skót nagyváros. **Wales-t** két statisztikai régió alkotja. az északi rész: Clwyd, Dyfed, Gwynedd, Powys, a Cambriai-hegyvidéken. A fejlettebb déli része Wales-nek a Gwent, Mid-South-West, Glamorgan régió, melynek központja Swansea, s itt, ugyancsak a Bristol-i-öböl partján fekszik az egész wales-i tartomány székhelye, Cardiff is.

Angliát 8 nagyrégióra és 28 régióra tagolják. **North** (Észak) három régiója közül az észak-keleti Northumberland az Északi-tengerre nézve. Központja Newcastle. Tőle délre fekszik Cleveland - Durham, melynek központja Durham. A keleti oldalon, a Lake Distric (Tóvidék) üdülőkörzet régiója Cumbria /kambriö/, központja Carlisle. **Yorkshire and Humberside** a Pennine-hegység és a yorkshire-i lápok találkozásánál terül el. Északon a második legnagyobb angliai régió, North (észak) Yorkshire található. Tőle délre a Humber folyó tölcsértorkolata vidékén fekszik a Humberside régió, Hull székhellyel. West (nyugat) Yorkshire központja Wakefield, nagyvárosa Leeds, míg South (dél) Yorkshire székhelye Barnsley, nagyvárosa Sheffield. Az Ír-tenger partvidékén található a **North West** (Észak-nyugati) nagyrégió négy régióval. Legészakibb része Lancashire, központja Preston. Tőle délre fekszik a Merseyside, központja Liverpool. Ettől keletre, a Pennine-hegység nyugati előterében található Manchester vonzáskörzete önálló régióként (Greater Manchester), a Mersey folyó torkolatától délre még egy régió: Cheshire, azonos nevű központjával. Anglia középső, keleti felének nagyrégiója az **East Midlands**, amelyet három régió alkot. Az Északi-tenger partján fekvő régió Lincolnshire, központja Lincoln. Tőle nyugatra, a Pennine lábainál található Derbyshire - Nottinghamshire, Nottingham központtal. A déli midland régió Leicestershire - Northamptonshire, Leicester központtal. Wales és az East Midland között található a **West Midlands** három régióval. Shropshire - Staffordshire a legészakabbi, Stafford központtal. A déli régió Hereford - Worcester - Warwickshire, melynek központja Worcester. Végül a West Midlands régió két nagyváros, Birmingham és Coventry agglomerációját jelenti. Anglia legnagyobb régiója **East Anglia** (Kelet-Anglia) a The Wash és a Temze torkolat közötti, félsziget-szerű terület az Északi-tenger partvidékén. Központja Norwich. A következő nagyrégió a **South East** (Dél-kelet) hét régióval. Központjában található a londoni agglomeráció önálló régiója (Greater London). Tőle észak-keletre, a tengerparton fekszik Essex, központja Chelmsford. Londontól északra Bedfordshire - Hertfordshire régiója található Bedford központtal. A fővárostól észak-nyugatra Berkshire - Buckinghamshire - Oxfordshire régiója található. Központja Oxford. Londontól dél-nyugatra fekszik Surrey - East - West Sussex, központja Reading. Londontól délre fekvő régió Hampshire, központja Winchester, nagy kikötői Southampton és Portsmouth. Ehhez a régióhoz tartozik a híres üdülősziget: Wight is. Végül a Downs-ok vidékét foglalja magába Anglia "virágos kertje", Kent régió Londontól dél-keletre. Központja Maidstone, legismertebb átkelőhelye a kontinens felé: Dover. A **South West** (dél-nyugat) nagyrégió három régióból áll és lényegében a Cornwall-félszigetet jelenti. A Bristol-öböl végében az Avon - Gloucestershire - Wiltshire régió található, Bristol központtal. A La Manche partján a Dorset - Somerset régió fekszik, Dorchester központtal. Végül a félsziget csúcán a Cornwall - Devon régió található Exeter központtal.

Írország az EU regionális felosztásában a "Smaragd-sziget" (Emerald Island) egy régióként szerepel, fővárosa Dublin. Az ír lakosság a magyarénak csak 0,3 része, az ország területe 0,7 Magyarországnyi, de a GDP-je 1,8-szorosa a magyarénak.

DÁNIA, SVÉDORSZÁG, FINNORSZÁG

Dánia (Danmark) területe Magyarországnak a fele, lakossága is a fele a magyarénak. GDP-je 4-szer több. Fővárosa Koppenhága. Az országot 490 db sziget alkotja. A dán félsziget neve Jylland. Közigazgatásilag 14 kerület (amt) alkotja, de az EU régiók között az egész ország egy statisztikai területi egységet képvisel.

Svédország (Sverige) Magyarországnál 4,8-szor nagyobb, lakossága a magyarénak 0,8 része, GDP-je 5,1-szer több. 24 megyéjét nyolc EU régióra osztották. A Skandináv-félsziget déli csücske Dél-Svédország (Sydsverige), központja Malmö. Ettől északra található a Smaland med Öarna, vagyis a dél-keleti régió, Växjö központtal. Ettől északra található Kelet-Közép Svédország (Östra Mellansverige) régió Upsala központtal. A svéd főváros, Stockholm vonzáskörzete önálló régió ezen belül. Az ország délnyugati részének régiója Nyugat-Svédország (Västsverige), Göteborg központtal. Az ország középső régiója a Skandináv-hegység és a Botteni-öböl között Észak-közép Svédország (Norra Mellansverige) Falun nevű központja. Az ország ritkán lakott északi felét a Közép-Észak (Mellersta Norrland) és a Felső-Észak (Övre Norrland) régiók képviselik.

Finnország (Suomi, vagy Finland) Magyarországnál 3,6-szor nagyobb, lakossága a magyarénak a fele, GDP-je 2,8-szor több. A szárazföldi Finnország öt régióra tagolódik, ehhez jön a Botteni- és a Finn-ből közötti finn szigetcsoport Ahvenanmaan, vagy Aland nevű régiója. A főváros, Helsinki régiója Uusimaa a Finn-öböl partvidékén. Ettől északra található Dél-Finnország (Itä-Suomi) Tampere központtal. Karjala nagy tóvidékét képviseli Kelet-Finnország (Pohjois-Suomi) régiója Joensuu központtal. A Botteni-öböl felé eső országrész Nyugat-Finnország (Etelä-Suomi), központja Jyväskylä. Végül a Lappföldet jelentő, hatalmas kiterjedésű, ritkán lakott északi országrész Észak-Finnország (Väli-Suomi) régiója, központja Oulu a Botteni-öböl partvidékén.

SPANYOLORSZÁG, PORTUGÁLIA, GÖRÖGORSZÁG

Spanyolország (España) Magyarországnál 5,4-szer nagyobb, 3,9-szer népesebb, GDP-je 12-szer több. Az országot hét nagyrégió tagolja. Az **Északnyugati** (Noroeste) országrészben három régiót találunk. az Atlanti-óceán partján Galiciát, székhelye Santiago de Compostela, nagyobb városa, La Coruña. Et-

től keletre fekszik Asztúria (Principado de Asturias), központja Oviedo. Végül, a Vizcayai-öböl partján terül el Kantábria (Cantabria), Santander központtal. Az ország **Észak-keleti** (Noreste) részén négy régió található. Baszkföld (Pais Vasco), központja Vitoria, ismertebb városa Bilbao. Ettől délre fekszik La Rioja régiója, központja Logroño, az Ebro folyó mentén. A francia határon, részben a Pireneusokban található Navarra (Somunidad Foral de Navarra), központja Pamplona. Az országrész keleti szélén terül el Aragónia (Aragón), a Pireneusoktól az Ebro-medencén át az Ibériai-hegység területén. Központja Zaragoza.

Az ország fővárosa, **Madrid** körüli agglomeráció önálló nagyrégiónak számít (Comunidad de Madrid). Ezt a **Közép-Spanyolországi** (Centro España) régiók veszik körül. Északon a legnagyobb spanyol régió, Kasztília és León (Castilla y León), központja Valladolid. Madridtól délre és keletre fekszik a másik hatalmas régió: Kasztília La Mancha (Castilla La Mancha), amelynek Toledo a székhelye a Tajo folyó mentén. A harmadik közép-spanyol régió neve Extramadura, Madridtól dél-nyugatra, székhelye Mérida.

Kelet (Este) három régióra oszlik. A legészakibb, a Földközi-tenger melékén Katalónia (Cataluña), fővárosa Barcelona. Tőle délre húzódik Valencia (Comunidad Valencina), melynek központja az azonos nevű város. A Baleár-szigetek (Islas Baleares) régiójának központja Palma de Mallorca. **Dél** (Sur) szintén három régióból áll. A második legnagyobb spanyol régió Andalúzia (Andalucía). Központja Sevilla, nagyobb városai Cádiz, Málaga, Almería. A Gíbraltárral szemben, az afrikai kontinensen fekvő Ceuta önálló régiónak számít. Végül a **Kanári-szigetek** nagyrégióként szerepel Spanyolország EU régiós beosztásában.

Portugália (Portugal) területe Magyarországnak 0,9 része, lakossága is 0,9 része a magyarénak. GDP-je 2-szer több. A **Madeira-szigetek** jelentik az egyik portugál nagyrégiót, míg a **Kontinentális terület** (Continente) a másikat. Ez utóbbin belül öt régiót különböztetünk meg. Észak (Norte) Porto központtal. Közép-Portugália (Centro Portugal) régióját délen a főváros, Lisszabon régiója határolja. Az ország déli felének régiója Alentejo, míg a Cádizi-öböl partján húzódó keskeny, tengerparti régió neve délen: Alentejo.

Görögország (Ellada) Magyarországnál 1,4-szer nagyobb, lakossága nagyjából ugyanannyi, GDP-je 2-szer több. Görögországot négy nagyrégió alkotja. Az első **Észak-Görögország** (Voreia Ellada), amelynek legkeletibb régiója a Törökországgal és Bulgáriával határos Thrákia és a Kelet-Makedónia (Anatoliki Makedonia - Thraki) a Nyugat-Rodope hegység és a Trák-tenger között húzódva. Ettől nyugatra terül el Közép-makedónia (Kentriki Makedonia), központjában Thessalonikival. A Pindusz- és a Verno-, valamint az Olimposz-hegység vidékén találjuk Nyugat-Makedóniát (Dytiki Makedonia). Ettől délre

fekszik Thesszália síksága Thessalia régió néven, központjában Lárísza városával. **Közép-Görögország** (Kentriki Ellada) északi részén, a Pindosz-hegységben terül el Epírosz (Iperios) régió, központja Joánia. Az ország nyugati partvidékén, a Jón-tenger nagy szigetei (Korfu, Lefkáda, Kefalinia és Zakynthosz külön régiót alkotnak Jón-szigetek (Ionia Nisia) néven. Közép-Görögország (Sterea Ellada) régió hosszan terül el a Jón- és az Égei-tenger között. A Peloponnészosz-félsziget is közép-görög régió (Peloponnisos), központja Pátra, az északi partvidékén. A főváros, Athén agglomerációja önálló nagyrégió **Attika** (Attiki) néven. A negyedik görög nagyrégiót az **Égei-tenger szigetvilága és Kréta** (Nisia Aigaiou - Kriti) adja. Három régió alkotja: az észak-égei (Voreio Aigaio), a dél-égei (Notio Aigaio) és Kréta (Kriti).

AUSZTRIA (Österreich)

Területe Magyarországnak 0,9 része, lakossága a magyarénak 0,8 része, GDP-je 5,5-ször több. Az országot három nagyrégióra osztották. **Kelet-Ausztria** (Ostösterreich) három régiója közül a magyar határral határos, keskeny régió az Alpoknál és a Fertő vidéken Burgenland, melynek székhelye Kismarton (Eisenstadt). Bécs (Wien) önálló régiót jelent, amelyet Alsó-Ausztria (Niederösterreich) vesz körbe. Ennek központja Sankt Pölten. **Dél-Ausztria** (Südösterreich) egyik tartománya Stájerország (Steiermark) az Alpok vidékén, központja Graz. A másik dél-osztrák régió Karintia (Kärnten), Klagenfurt székhellyel. **Nyugat-Ausztria** (Westösterreich) négy magashegységi tartománya közül Felső-Ausztria (Oberösterreich) a Duna mentén terül el, fővárosa Linz. Salzburg régiójának az azonos nevű város a székhelye. Hosszan elnyúló alpesi tartomány Tirol, székhelye Innsbruck. Kicsiny régió Austria nyugati csücskében a Bodeni-tóval határos Vorarlberg, központja Bregenz.

A 2004-es CSATLAKOZÓK

Magyarországon kívül összesen kilenc ország csatlakozott az Európai Unióhoz ebben az évben. **Csehország** (Ceska) NUTS-2 szintű, jelenlegi (2002) régióbeosztása 8 egységű. A főváros, **Prága** (Praha) közigazgatási területe önálló régió, hogy ne emelje közvetlen környékének, Közép-Csehországnak az egy főre jutó GDP összegét. Az EU jelenlegi gyakorlata szerint, ugyanis azon régiók jogosultak a Strukturális Alapból történő területfejlesztési pályázatokon a részvételre, ahol az egy főre jutó GDP nem haladja meg az EU átlag 75 %-át. Kelet-Közép-Európa nagyvárosaiban mára a GDP statisztika átlaga már jócskán meghaladja ezt a szintet, s a nagyvárosok (fővárosok) statisztikája – amennyiben azok részei egy nagyobb régiónak – feljavitja az átlagot. Ennek jegyében Magyarországon is fontolgatja Pest megye, hogy önálló NUTS-2 szintű régióként jelenjen meg a statisztikában, hiszen a támogatási jogosultság szemszögéből magas budapesti átlag "veszélyezteteti" az EU területfejlesztési forrásokhoz való

távlati hozzájutást. **Közép-Csehország** a Cseh-medence központja, az Elba és a Moldva felső folyása mentén, központja szintén Prága, nagyobb városa Kladno. A történelmi Csehország (angolul Bohemia) négy további régiója szabályosan veszi körbe a központi régiót: **Dél-Csehország** központja České Budějovice, a régió a Šumava-hegység és a Cseh-Morva-dombság közötti nagy medencét tölti ki, nagyobb városa Tábor. **Kelet-Csehország** a Szudéták és a Cseh-Morva-dombság között terül el, központja Hradec Králové. **Észak-Csehország** központja Ústí nad Labem. A régiót az Érc-hegységet és a Szudétákhoz tartozó Óriás-hegységet áttörő Elba osztja két részre. Nagyobb városa Liberec. A Cseh-erdő és a Brdy-hegység között elterülő **Nyugat-Csehország** központja a söriparról ismert Plzeň, híres üdülővárosa Karlovy Vary. A történelmi Morvaország alkotja Csehország keleti harmadát: **Dél-Morvaország** központja Brno (Brünn). A régió Morva-medencében fekszik a Cseh-Morva-dombság és a Fehér-Kárpátok között. A Szudéták legkeletibb tagja, a Jeseník-hegység és a Nyugati-Beszkidék között található a fejlett iparú **Észak-Morvaország és Szilézia** központja Ostrava, nagyobb városa Olomouc (Olmütz). Csehország lakossága megegyezik a magyarral, területe a magyarénak 0,8 része, GDP-je 1,1-szer több.

Az 1993-tól önálló **Szlovákia** (Slovakia) Csehországhoz hasonlóan szintén 8, a központi városokkal fémjelzett NUTS-2 szintű régióra oszlik. A főváros, **Pozsony** (Bratislava) agglomerációja alkot egy régiót az ország nyugati szélén, a Kis-Kárpátok déli szegélyén. A főváros régióját öleli körül Nyugat-Szlovákiában a **Nagyszombat** (Tmava) régió a Csallóköz nyugati felén, valamint a Kis- és a Fehér-Kárpátok vidékén. Nyugat-Szlovákia déli fele a **Nyitra** (Nitra) régió a Csallóköz síkvidékén és a Fáttra déli szegélyén. Nyugat-Szlovákia északi része a **Trencsény** (Trenčín) régió a Kis- és a Nagy-Fáttra vidékén. Közép-Szlovákia déli fele a **Besztercebánya** (Banská Bystrica) régió a Madaras, a Jávoros, az Alacsony-Táttra és a Szlovák-érc-hegység vidékén. Közép-Szlovákia északi fele a **Zsolna** (Žilina) régió a Vág völgyében, az Árvai-Magura, a Magas-Táttra, ill. az Alacsony-Táttra közötti hegyvidéken. Végül Kelet-Szlovákia déli fele a **Kassa** (Košice) régió, amely hosszan húzódik a Szlovák-érc-hegységtől a kárpátaljai síkvidékig. Kelet-Szlovákia északi része az **Eperjes** (Prešov) régió a Magas-Tátrától a Keleti-Beszkidék vonulatáig. Szlovákia területe kicsivel haladja meg fél Magyarországot, lakossága a szintén kb. a fele a magyarénak, GDP-je a magyarénak 0,3-szorosa.

Lengyelország (Polska) 16 NUTS-2 szintű régióra, vagyis vajdaságra (województwa, angolul voivodship) tagolható. Északon, a Tengermellék (Pomorze) és a Lengyel-alföld öt nagyrégiója a következő: **Zachodniopomorskie** (Nyugat-Tengermellék), melynek központja a nagy kikötőváros az Odera tölcserátorkolatában: Szczecin. Tőle keletre található a **Pomorskie** nevű, tengermelléki régió Gdańsk központtal. Az Oderától keletre fekszik a **Lubiskie** régió, Zielona Góra központtal. A második legnagyobb kiter-

jedésű **Wielkopolskie** (Közép-Lengyelország) régiónak Poznan a központja, míg a Lengyel-alföld keleti felét a tengermelléki **Kujawsko-Pomorskie** régió foglalja el a Visztula mentén, Bydgoszcz és Toruń nevű nagyváros-pár alkotta közös székhellyel. Az ország keleti felén, a Mazur-tóhátságon és a Lengyel-hátságon négy nagyrégió osztozik: északon a **Warminsko-Mazurskie** régió Olsztyn központtal, a litván, belorusz határ mentén a **Podlaskie** régió Bialystok székhellyel, tőle délre, a Podóliai-hátságon a **Lubelskie** régió Lublin központtal, míg a Mazowsze vidékén, a Visztula mentén található a **Mazowieckie** régió, melynek Varsó (Warszawa), a főváros a központja. Az ország központi helyzetű régiója a Lengyel-középhegység térségében található: a **Łódzkie** régió Łódź központtal. Ehhez csatlakozik délkeletről a **Świętokrzyskie** régió Kielce székhellyel. Lengyelország déli, domb- és hegyvidéki harmadán öt nagyrégió fekszik: nyugaton, a Szudéták előterében a **Dolnośląskie** régió Wrocław központtal, tőle keletre az **Opolskie** régió Opole központtal, a Beszkidék vidékén a **Śląskie** régió Katowice központtal, tőle keletre a **Małopolskie** régió Krakó (Kraków) székhellyel, s végül az ukrán határ mentén, a Kárpátalján a **Podkarpackie** régió Rzeszów központtal. Lengyelország több mint háromszor nagyobb Magyarországnál, lakossága pedig hazánkénak négyszerese, GDP-je a magyarénak 5,8-szorosa.

Balti államok és Szlovénia. Kis területű, és kis lakosságú országok, ezért a NUTS-2 szint az egész országot jelenti, ez alól egyedül Litvánia lehetne kivétel, de ott sem történt meg a régiók kialakítása. A Balti-tengerrel, Oroszország ún. Kalinyingrádi területével, Lengyelországgal, Belorusziával és Lettországgal határos, síkvidéki **Litvánia** (Lietuva) területe a magyarénak 0,6 része, lakossága a magyarénak 0,3 része, GDP-je 0,06 része. Fővárosa Vilnius. **Lettország** (Latvija) a Balti-tenger Rigai-öblével, Litvániával, Belorusziával, Oroszországgal és Észtországgal határos. Fővárosa Riga. Lettország teljesen síkvidéki terület, nagysága 0,6 része a magyarénak. Lakosságúja a magyar 0,25 része, GDP-je a magyarénak 0,12 része. **Észtország** (Estonia) a Balti-tengerbe nyúló hatalmas félszigeten fekszik: nyugatról a Rigai-, északról a Finn-öböl határolja. Délen Lettországgal, keleten Oroszországgal, ill. a Csúd-tóval határos. Az észt főváros a tengerparti Tallin. Észtország területe fele Magyarországnak, lakossága csak 0,14 része, GDP-je 0,16 része a magyarénak. **Szlovénia** (Slovenija) jugoszláv utódállam, nem tévesztendő össze a Dráva és a Száva folyók közötti Szlovóniával, amely Horvátország része. Szlovénia fővárosa Ljubljana, az ország középpontjában. Ausztriával, Olaszországgal, Horvátországgal és Magyarországgal határos. Szlovénia túlnyomórészt hegy- és dombvidék: északi felén a Júliai-Alpok és a Karavankák magasodnak, középső és déli része pedig Európa legszebb mészkőhegysége, a Karszt-vidék. Északi részén a Muraköz síkvidék, délen az Isztriai-félsziget egy része jelenti a szlovén adriai tengerpartot. Területe a magyarénak egyötöde (0,2 része), úgyszintén a lakossága és a GDP-je viszont majdnem a fele a magyarénak.

A szigetek. Málta (~), lakossága csak 400 ezer fő, GDP-je pedig 7 %-a a magyarénak. Fővárosa Valletta A kis szigetállam Szicíliától dél-keletre található a Földközi-tengeren. Stratégiai jelentőségű, volt brit gyarmat; turizmusa jelentős. **Ciprus** (Kypros) lakossága csak egy tizede, GDP-je 10 %-a a magyarénak. Fővárosa: Nikózia. A Földközi-tenger keleti medencéjének legnagyobb szigete, lakossága görög, de az északi részén élő török lakosság – Törökország megszállása alatt – önálló ország, melyet az ENSZ nem ismer el. Gazdaságában a turizmusnak van kedvező adottsága, motorja a bankipar.

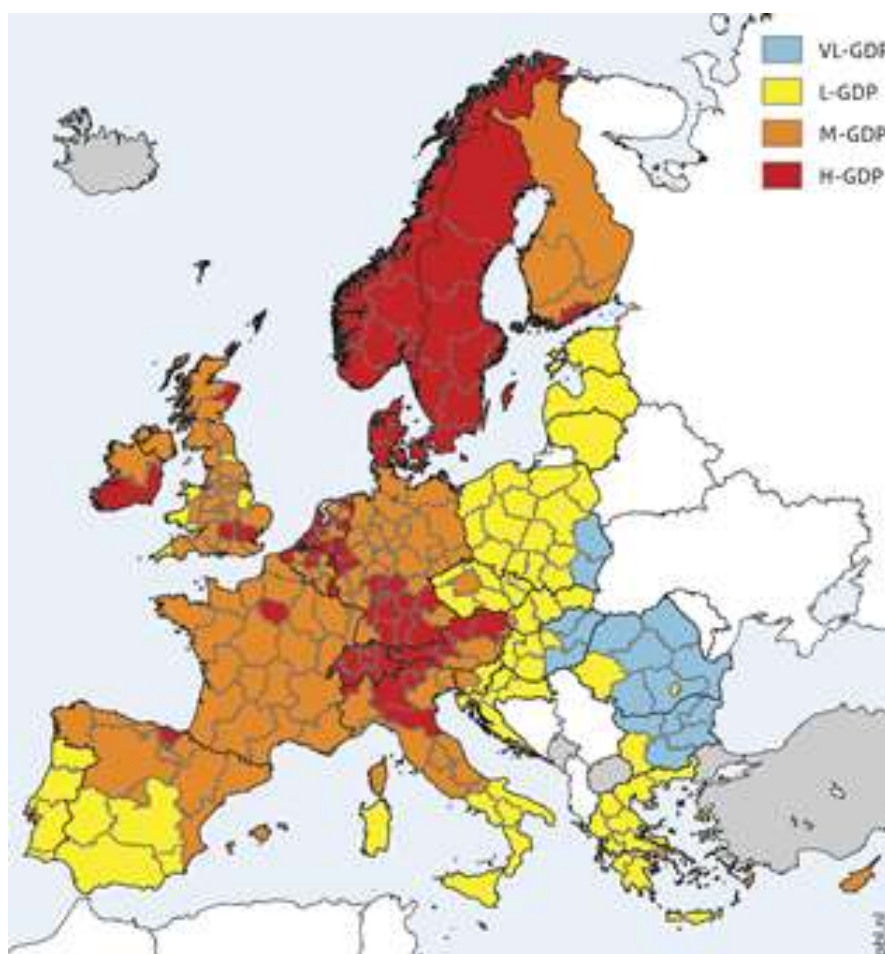
A 2007-es CSATLAKOZÓK

Románia (Romania) lakossága több mint kétszerese, GDP-je másfélszerese, területe két és félszerese a magyarénak. Fővárosa **Bukarest** (București), amely önálló NUTS-2 régió a Déli-Kárpátok és a Duna közötti Havasalföldön. A főváros régióját a szinté havasalföldi **Dél-Munténia** (Sud-Muntenia) régió veszi körbe Ploiesti központtal. A Havasalföld nyugati részén az Olt folyóról elnevezett **Dél-Nyugat Olténia** (Sud-Vest Oltenia) régió jelenti Craiova központtal. A legkeletibb román régió a **Dél-kelet** (Sud-Est) a Havasalföld keleti részét (Dobrudzsát), a Duna-deltát, és Moldova déli dombvidékét foglalja magába. Központja a Fekete-tengeri kikötőváros: Konstanca. A történelmi Moldova legnagyobb része, a Kárpátokon túli dombvidékkel **Észak-kelet** (Nord-Est) néven alkot egy régiót, fővárosa Iași, az egykori Moldovai fejedelemség központja, jelenleg Bukarest után a második legnépesebb román város. A történelmi, magyar Erdély három régióra osztva szerepel Romániában. A **Nyugati** (Vest) az egykori Dél-Erdély, a Bánát síkvidéke és a Déli-Kárpátok vonulatai: Arad, Temesvár, Karán-Sebes és Vajdahunyad vidéke. Központja Temesvár (Timișoara). Erdély központi része – Kovászna, Hargita, Szeben, Fehér, Maros, Brassó megyékkel alkotja a **Központi** (Centru) régiót, központja Brassó (Brașov), Erdély hegyes-völgyes és a Déli, illetve a Keleti-Kárpátok magashegységi vidékén. Végül Erdély **Észak-Nyugat** (Nord-Vest) – szintén hegyes-völgyes – régióját Beszterce-Naszód, Bihar, Szatmárnémeti, Kolozs megye, Máramaros és a Szilágyság alkotja; Kolozsvár (Cluj-Napoca) székhellyel.

Bulgária (Balgarija): lakossága 70 %-a, GDP-je csak egyharmad része a magyarénak, területe viszont valamivel nagyobb. **Észak-Nyugat** (Severo zapaden) gazdaságilag a leggyengébb bulgár régió, a Duna-menti alföldön; központja: Pleven. Az **Észak-Közép** (Severen tsentralen) régió déli része a Balkán-hegység, északi része a Duna-menti alföld; központja Rusze. Az **Észak-Kelet** (Severo iztochen) régió síkvidék, központja a tengerparti Várna. A **Dél-Nyugat** (Yugo zapaden) régió a legfejlettebb bulgár régió, központja a főváros: Szófia. hegyvidéken, a Balkán és a Rodope vidékén fekszik. A **Dél-Közép** (Yuzhen tsentralen) szintén hegyvidéki régió, Plovdiv központtal. A **Dél-Kelet** (Yugo iztochen) dombvidéki régió a Fekete-tenger parti kikötőváros, Burgasz központtal.

A 2013-as CSATLAKOZÓ

Horvátország (Hrvatska) lakossága kevesebb, mint a fele, területe egy kicsit több mint a fele, GDP-je pedig majdnem a fele a magyarénak. Fővárosa Zágráb. Északi része a Dráva és a Száva folyók közötti síkvidék: Szlavónia, és a Dinári-hegység vidéke. Ez az egyik NUTS-2 régiója Kontinentális régió néven, és Zágráb a központja. Az ország déli része hosszan elnyúlik az Adriai-tenger mentén dél-keleti irányban. Karsztos (mészköves) hegyvidék, amelynek szigeteken és öblökben gazdag mediterrán tengerpartját a világ legszebbjének tartják. Ez képezi Horvátország másik NUTS-2 régióját, az Adriai (Jadranska) régiót, melynek legnagyobb városa Rijeka (Fiume).

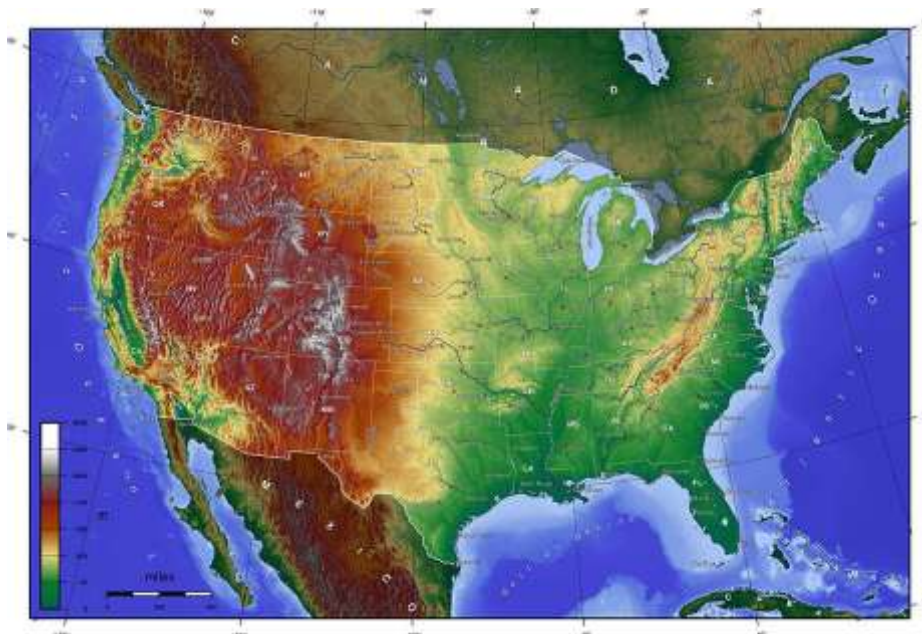

Az EU régióinak gazdasági szintjei:
nagyon alacsony (VL), alacsony (L), közepes (M) és magas (H).
Forrás: http://openjournals.wu.ac.at/region/paper_43/43-new.html

Melléklet I.

Az USA közigazgatási földrajza

Amerikai Egyesült Államok (United States of America = USA)

Forrás: http://ca.m.wikipedia.org/wiki/Fitxer:USA_topo_en.jpg

Jelképek és történelem

Az USA mind területét, mind lakosságát tekintve a Föld 4. legnagyobb országa. Területben csak Oroszország, Kanada és Kína előzi meg; lakosságszámban csak Kína, India és Oroszország. Magyarország területének majdnem százszorosa (98,4-szer nagyobb). A XX. század végén és a XXI. században az USA a világ gazdasági, és politikai superhatalma. Világszerte ismert nemzeti lobogója a „*stars and stripes*” (csillagok és sávok), amelyben az 50 fehér csillag az 50 államot, a 13 fehér-piros csík pedig az eredeti, alapító 13 kolóniát⁴ jelképezi. Címerében a fehérfejű rétisas (*bald eagle*) látható. Címerének mottója: *E Pluribus Unum* (sokból egy /lesz/). Az USA-t, különösen a nagyvárosait, úgy emlegetik, mint a népek nagy „olvasztó tégelyét” (*the Melting Pot*), vagy a „korlátlan lehetőségek hazáját” (*Land of Opportunity*), illetve, mint „Isten országát” (*God's Country*). A magyar társadalmi tudatban az USA, mint kivándorlási desztináció, sokszor az „ígéret földjeként” szerepel.⁵

Amerikát az európaiak 1492-ben fedezték fel újra, amikor a genovai Kolumbusz Kristóf a spanyol királyság szolgálatában a *Santa Maria* (Szűz Mária), a *Nina* (Kislány) és a *Pinta* (Festett) hajókból álló flottájával elérte Közép-Amerika szigetvilágát abban a hiszemben, hogy a Földet körülhajózva Indiába jutott. Ő adta a földrész őslakóinak az „indian” nevet.

⁴ **Az USA-t alapító 13 állam:** Connecticut, Delaware, Dél-Karolina, Észak-Karolina, Georgia, Maryland, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, New York, Pennsylvania, Rhode Island, Virginia

⁵ A „túl az **Óperencián**,” az „Óperenciás tengeren túl” a hollandiai *Ems* folyón (vagy más vélekedés szerint az ausztriai Enns folyón) túl, vagyis az *Ober Emsia* vidékén keresendő tengeri kikötőket, elsősorban Rotterdamt és az óceán túlszéljén található, szinte már mesebeli, szabad világot, Amerikát jelentette. Még a mai magyar nyelvben is keletkezik olyan szólás, amely az amerikai jólétre utal: „tisza Amerika.”

Tévedésének köszönhetően a Karib-tenger szigetvilágát Közép-Amerikában még ma is Nyugat-Indiának (*West Indies*⁶) nevezik. Manapság az indián megnevezés az USA-ban kerülendő; az őslakosok hivatalos megnevezése: *native American*.⁷ A kezdetben, Európában Új Világnak nevezett földrész Amerika elnevezése 1502-re vezethető vissza, amikor a szintén olasz *Amerigo Vespucci* bejárta a mai Dél-Amerika atlanti partvonalát; s leírásai nyomán, 1507-ben *M. Waldseemüller* földrajzkönyvében ezt a területet „*Amerigo földjének*” nevezte. A térképész *Mercator* nyomán az Amerika elnevezést már az Új Világ északi területeire is kiterjesztették.⁸ A földrészre azonban már 500 évvel korábban is eljutottak az európaiak, mégpedig a vikingek, akik Izlandon és Grönlandon át Észak-Amerika észak-atlanti partjain kolóniákat is létrehoztak.⁹ Ezeknek azonban nem volt utánpótlása, a grönlandi és amerikai viking telepeket felmorzsolta az idő és a kontinens indián őslakossága. Az indiánok Ázsiából, a Bering-tenger Aleut-szigetvilágán keresztül vándoroltak Amerikába jóval korábban; az első nomád bevándorlók mintegy 30 ezer évvel ezelőtt érkeztek. Ez a bevándorlás jelenti az emberiség történelme során végbement legjelentősebb, legnagyobb távolságot megtett, ismert migrációt. Az észak-amerikai indián népek majdnem teljes kiirtása pedig a világtörténelem legnagyobb népirtása, ami az európai civilizáció történelmében a fasiszta népirtás mellett a legnagyobb szégyenfolt.

Az észak-amerikai földrész európai gyarmatosításában a spanyolok (délen és nyugaton), a franciák (délen, középen és északon), valamint az angolok és a hollandok (keleten) vettek részt. Történelmi távlatból tekintve az angol gyarmatosítás volt meghatározó az USA-ra nézve. Bár az irodalomból jól ismert *Pocahontas* és *John Smith* kapitány története, mégis a *Mayflower* hajó megérkezését tekintik az angol gyarmatosítás igazi kezdetének. Az 1620. november 11-én ezzel a hajóval érkezett angol puritánok (*The Pilgrims Fathers*, vagyis a Zarándok Atyák) leszármazottai jelentik az USA „arisztokráciáját.” A hajó a mai Massachusetts állambeli Cod-foknál kötött ki.¹⁰ Az angolok 13 gyarmati kolóniát szerveztek meg az USA észak-keleti régiójában, s 1776-ban ezek önállósodási törekvéseinek eredményeképpen kitért az amerikai-angol függetlenségi háború: július 4-én deklarálták a Függetlenségi nyilatkozatot. Ez a nap azóta az USA nemzeti ünnepe, a Függetlenség napja (*Independence Day*). Az ország alkotmánya (1787) egy szövetségi, föderatív berendezkedésre szabott, a Föld addigi legdemokratikusabb alaptörvénye volt.

Az országot megszemélyesítő személy *Uncle Sam*, egy öregúr képében.¹¹ Az USA két hatalmas politikai pártját a demokraták és a republikánusok jelentik. Éles elkülönülésük a polgárháború idején éleződött ki, mégpedig úgy, hogy területileg az USA-tól elszakadni kívánó déli

⁶ Erről egy igazi amerikai vicc: „My wife went to the **West Indies**.” „*To Jamaica?*” „No, she wanted to go.” (Kulcs: a *tudszö méjkö* kiejtése hasonló a „did you make her” - *didzsu méjkö* – vagyis: „te vetted rá?” kiejtéséhez.)

⁷ Ugyancsak kerülendő az USA-ban a **néger** (*nigger*) kifejezés. Erről egy anekdota: kaliforniai kisfiú házi feladatot ír: „Apa, mit jelent az, hogy Schwarz?” „Black.” „És hány g-vel kell írni a niggert?” „Kisfiam, az sértő szó, nem szabad használni.” „Hát akkor mit írjak helyette?” „Black.” Később a papa olvassa a gyerek füzetében: „The governor of California is Arnold Black & Black.” (Schwarzenegger a gyerek olvasatában: Schwarz and nigger.)

⁸ Nem érdektelen megjegyezni, hogy Vespuccit szülei a magyar **Szent Imre** kultusz tiszteletére nevezték Imreföldjének, vagyis Amerigonak. Ilyen értelemben István király fia a földrész névadója.

⁹ A **viking** *Leif Ericson* és húga, *Freydis Ericdottir* legendás expedíciói 1000 körül érték el Észak-Amerikát, melyet *Vinland*-nek (Szőlőföldnek) nevezték. Az akkori melegebb klímára utal, hogy Grönlandot pedig *Greenland*-nek (vagyis: Zöldföldnek) nevezték.

¹⁰ Bár – a vikingektől eltekintve – a mai USA területén **az első állandó európai települést** a spanyolok alapították 1565-ben a mai Floridában *St. Augustine* néven.

¹¹ **Uncle Sam** eredetileg *Samuel Wilson*, aki az 1812. évi amerikai-angol háború során, és később a világháborúk idején a hadseregbe való belépésre bízta az amerikaiakat egy közismert toborzó plakáton.

államok, a Konföderáció népessége inkább demokrata, míg az ország egyben tartása mellett háborúba lépő északi államok lakossága inkább republikánus volt.

Képek forrásai: <http://www.unclesamsavengersmc.com>, <http://www.writerscave.org>, <http://www.onboardnewyorktours.com>

A demokraták jelképe a csökönyös szamár (*donkey*), a republikánusoké az esetlen elefánt (*elephant*). A 4 évente tartott elnökválasztási kampány össznépi karnevál-hangulatot teremt. Ezzel kapcsolatos a világszerte mindenütt elterjedt „oké” (OK) kifejezés keletkezése is.¹² Az USA jelenlegi lakosságából mintegy 50 millió rendelkezik német-osztrák bevándorló őssökkel, így a legnagyobb európai társadalmi komponens a német. Ennek ellenére a hivatalos nyelv mindig az angol volt, és a kezdeti erős német befolyást a két világháborúban vállalt amerikai szerep teljesen visszaszorította. Az USA fizetőeszköze világszerte akceptált és elterjedt értékmérő,¹³ amellyel csak az Euró konkurál – elsősorban Európában.

Az USA jelképe a New York-i kikötő öböl egy kis szigetén álló, a talapzattal együtt 90 m magas Szabadság szobor (*Statue of Liberty*). A talapzattal együtt 46 m magas műalkotást a franciák adományozták a fiatal amerikai államnak.¹⁴ A XIX. század során és a XX. század elején a hajóval érkező európai bevándorlók tömege (németek, angolok, írek, franciák, olaszok, lengyelek, és más kelet-európaiak, köztük rengeteg magyar is) ezt a szobrot pillantotta meg elsőként a szabadság földjén.

¹² *Martin Van Buren* elnök 1836. évi választási kampányában az őt támogató demokraták egy kitzűzöt viseltek, melyen az elnök rezidenciájának az elnevezése (angolszász szokás szerint ugyanis a nagy kertés házaknak a családok külön elnevezést adtak, mint pl. *Seven Oaks*, Hét tölgy, *Old Well*, Régi kút), pontosabban annak kezdőbetűi voltak olvashatók. A rezidencia neve **Old Kinderhook** volt, s így a korteskedők egymás felismerésére az **OK** betűket viselték kabátjukon. Később ez a győzelem és az egyetértés (oké) jelentéssel vált egyenértékűvé és a szavak karrierjének a legnagyobbikát futotta be a világon.

¹³ A **dollár** elnevezés az egyik értelmezés szerint egy csehországi, tradicionális német ezüstbánya (*Joachimsthal*) nevéből származik, amikor az eredetileg *Guldengroschen*nek nevezett érméket az 1400-as évek végén felváltotta a *Joachimsthaler*, vagy röviden a *thaler* = *tallér*, *daalder*, *daler*, *dollar* elnevezés.

¹⁴ **Statue of Liberty**: a 204 tonnás rézszobrot 1886-ban *F. A. Bartholdi* elzászi szobrász készítette, és az amerikai függetlenség 100. évfordulója alkalmából adományozta az USA-nak a Francia állam. A 7-ágú korona a nőalak fején a hét kontinenst képviseli. A szobrot, a budapesti Nyugati pályaudvart és a párizsi Eiffel-tornyot is tervező *G. Eiffel* francia építész szerelte össze.

Közigazgatási szerkezet

A hatalom hármias megosztását az alábbi közigazgatási szerkezet képezi:

1. A **törvényhozó** (*legislative*) hatalom szervezete a szövetségi kongresszus, melynek jelképe a *Capitolium* épülete. A kongresszus két háza a képviselőház (*the House of Representatives*), melynek jelenleg 435 tagja van, és amelybe közvetlen választások útján a népeiséggel egyenes arányban delegálnak tagokat két évente az egyes államok választókerületei. A kongresszus másik háza a 100 tagú Szenátus (*the Senate*) ahová 6 évente delegál 2-2 képviselőt minden állam.
2. A **végrehajtó** (*executive*) hatalom legfelsőbb szervezete az elnök (*the President*), akit 4 évente választanak az egyes államokból választott elektorok. Jelképe, s egyben az USA kormányának szimbóluma a Fehér Ház (*the White House*).
3. Végül az **igazságszolgáltató** (*jurisdictional*) hatalom legfőbb szerve a Legfelsőbb bíróság (*the Supreme Court*), melynek jelképe az azonos elnevezésű épület. Tagjait élet-hosszigan választják a politikai pártatlanság biztosítása végett.

Képek forrásai: <http://www.gameinformer.com>, <http://lifestyle.iloveindia.com>, <http://www.elcivics.com>

Az USA szövetségi, föderális államberendezkedése miatt minden államban megtalálható a fenti hármias hatalommegosztás intézményrendszere. Az egyes államok törvényhozása csak az alkotmánynak van alárendelve, éppen ezért eltérő gazdasági, politikai, büntetőjogi berendezkedéssel, viszonyokkal, törvényekkel találkozhatunk. Az államok élén a kormányzó (*governor*) áll. Ez azt is jelenti, hogy az államok saját költségvetéssel rendelkeznek, csak az országos (szövetségi) intézmények tartoznak Washington alá, ezek között mindenekelőtt a külügy és a hadügy. **Washington D.C.** a főváros, nevét az első elnökről, *George Washington*-ról kapta, aki egyben a függetlenségi háború népszerű tábornoka volt. Az ország fővárosának a nevében a D.C. jelentése: *District of Columbia*, ami azt jelzi, hogy egyik államhoz sem tartozik; Maryland állam területéből alakították ki egy államok feletti, kvázi semleges területet a szövetségi főváros megépítése céljával. Washington D.C. lakossága 600 ezer fő körül van. A közhatalom helyi gyakorlója a *sheriff*, melynek neve az angol *shire* = megye kifejezésből ered (*shire-reeve* ~ megyebíró). Az USA 50 államában a helyi közhatalmat mintegy 3000 sheriffiroda gyakorolja – megyénként. A helyi közszolgáltatások szervezése pedig a városi polgármester, a *mayor* kompetenciája.

Az Amerikai Egyesült Államok képviselőházába 1-1 – szavazati jog nélküli – tagot delegál Washington D.C. (*District of Columbia*) a szövetségi főváros és az ország néhány külbirtoka. Ezek a Karib-tengeri szigetvilágban: **Puerto Rico**¹⁵ (3,6 millió lakossal) és a **Virgin-szigetek** (100 ezer lakossal); valamint a Csendes-óceán néhány stratégiai fontosságú szigete: **Guam** (160 ezer lakossal), **Amerikai Szamoa** (70 ezer lakossal) és az **Észak-Mariana-szigetek** (80 ezer lakossal).

¹⁵ **Puerto Rico:** az 1898. évi spanyol-amerikai háború után az USA fennhatósága alá került sziget a Karib-tengeren. 1952-óta társult ország, saját önkormányzattal, melynek kül- és hadügye az USA kompetenciája. Területe ~ annyi, mint Bács-Kiskun megye.

		
Nemzeti lobogó	Ország címer	Szimbólum (Bald Eagle)

Képek forrásai: <http://flagspictureess.blogspot.hu>, <http://www.statesymbolsusa.org>, <http://www.allaboutbirds.org>

O say, can you see, by the dawn's early light,
 What so proudly we hailed at the twilight's last gleaming?
 Whose broad stripes and bright stars, through the perilous fight,
 O'er the ramparts we watched, were so gallantly streaming!
 And the rockets' red glare, the bombs bursting in air,
 Gave proof through the night that our flag was still there:
 O say, does that star-spangled banner yet wave
 O'er the land of the free and the home of the brave?

Oh, mondd, látod-e a hajnal korai fényénél
 Azt, amit oly büszkén üdvözöltünk az alkony utolsó ragyogásánál?
 Azt, melynek széles csíkjait, fényes csillagait, a veszélyes csatában
 A bástyák fölött figyeltünk, oly büszkén lobogni!
 És a rakéta vörös fénye, a bombák robbanása
 Mutatta az éjben, hogy zászlónk még mindig ott van.
 Oh, mondd, a csillagokkal hintett lobogó még ott lobog-e
 A szabadság földje és a bátrak otthona felett?

Az USA himnuszát „**A csillagos lobogót**” (**The Star-Spangled Banner**-t) 1931 óta használják hivatalosan. Szövegét F. Scott Key írta, 1814-ben az angol-amerikai háború során, amikor az angolok Baltimore városát lőtték a tenger felől. Zenéje az „Anakreónnak a mennybe” című angol bordalé, melyet J.S. Smith komponált 1800 körül.

A területi igazgatás földrajza

Az USA közigazgatásának területi, földrajzi jellemzését 9 nagyrégióra osztva célszerű tárgyalni.

1. Az észak-nyugati régió **Új-Anglia** (*New England*) **6** államot foglal magába: Connecticut, Maine, Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island, Vermont). Ezt a területet „Jenkiföldnek” (*Yankeeland*) is nevezik.¹⁶
2. A kontinens keleti részén helyezkedik el a **Közép-Atlanti** (*Mid-Atlantic*) régió **5** állama: Delaware, Maryland, New Jersey, New York, Pennsylvania.
3. A keleti part mentén, délebbre találjuk a **Dél-Atlanti** (*South Atlantic*) régiót **6** állammal. Dél-Karolina, Észak-Karolina, Florida, Georgia, Nyugat-Virginia és Virginia.
4. Délen, a Mexikói-öböl térségében található a **Közép-Dél-Kelet** (*Central South East*) régió **4** állama. Ez a terület az „igazi” Dél, az egykori amerikai rabszolgatartás központja, melyet Mély-délként (*Deep South*) is emlegetnek, vagy a déli államokat megsemmélyesítő szikár, sötétruhás jelképes alak után Varjú Jim országaként (*Jim Crow Country*). Alabama, Kentucky, Mississippi, Tennessee. A Dél-Atlanti és a Közép-Dél-Keleti 10 állam együttes elnevezése még a *Dixieland*.

¹⁶ A **jenki** elnevezés eredete a holland Jankó, Jani, amit gúnynévként használtak Új-Anglia lakóira, elsősorban a déli államok lakói, t.i. ezen a vidéken az első telepések hollandok voltak, magát New Yorkot is hollandok alapították Új-Amszterdam néven. Később azonban „polgárjogot” nyert a név és Európában például minden amerikaiakra használták. Maguk az amerikaiak is büszkék voltak rá, amit az is bizonyít, hogy az amerikai nemzeti dalként, kvázi himnusként használt induló, a *Yankee Doodle*, 1931-ig, a jelenlegi amerikai himnusz, a *Star Spangled Banner* (csillagos lobogó) hivatalossá tételéig volt használatos.

Az amerikaiak másik gúnynevét a mexikóiak adták: **gringó**. Ez spanyolul görögöt jelent, de „idegen” jelentéssel alkalmazták az észak-amerikai bevándorlókra, t.i. a latin nyelvekben az érthetetlen, idegen jelzót a görög írásra mondták v.ö. a magyar nyelvben „ez nekem kínaiul van;” a spanyolban: „ez nekem görögül van.”

5. A következő régió már a kontinens középső, déli része, a **Dél-Nyugat** (*South West*). Ez a kaktuszok és *ranch*-ok földje, a Cowboy ország (*Cowboy Country*). **4** állama: Arkansas, Louisiana, Oklahoma és Texas.
6. Ettől északra terül el az észak-amerikai kontinens középső régiója, a **Közép-Nyugat** (*Midwest*), ami az ország gazdasági erejére utalva az Ipari övezet (*Industrial Belt*), vagy, a hatalmas kiterjedésű tóvidékre, a Nagy-tavakra utalva a Nagy-tavak (*Great Lakes*) régiója. **5** állam tartozik ide: Illinois, Indiana, Michigan, Ohio és Wisconsin.
7. Középen, a kanadai határ mentén található a „nemzet kenyeres kosara” (*Bread Basket of the Nation*) régió, a gabonatermesztő profilkra utalva. Ez a „vidéki” Amerika, a füves pusztaság és dombvidék, a „préri,” hivatalos nevén a **Közép-Észak-Nyugat** (*Central Northwest*) régió **7** állammal: Dél-Dakota, Észak-Dakota, Iowa, Kansas, Minnesota, Missouri, Nebraska,
8. Az ország nyugati felében, a Sziklás-hegység vonulatain található régió az irodalomból és a filmekből „vadnyugatként” ismert terület, a **Nyugat** (*West* vagy történelmileg: *Wild West* = Vadnyugat). **8** állam sorolható ide: Arizona, Idaho, Kolorádó, Montana, Nevada, Utah, Új-Mexikó, és Wyoming.
9. Végül a nyugati parton, a Csendes-óceán térségében található régió a **Csendes-óceáni** (*Pacific*), amelyhez – az USA többi államához szárazföldön csatlakozó **3** állam, Kalifornia, Oregon és Washington mellett – csatlakozik az USA **2** olyan állama, amely nem határos a többivel: az Észak-Amerika észak-nyugati, hatalmas félszigetét elfoglaló Alaszka és a Csendes-óceán közepén elhelyezkedő szigetvilág, Hawaii.

Új-Anglia (*New England*)

1. Connecticut

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Qui Transtulit Sustinet</i> (Aki teremtett, létezik)		

A 13 alapító tag között ötödikként csatlakozott az unióhoz 1788-ban. Az állam nevének jelentése egy indián nyelven: „hosszú folyó.”¹⁷ Kiejtése: „kö netiköt.” Viszonylag sűrűn beépített, alacsony hegyvidéki jellegű, erdővel borított, kis területű állam (nagysága szerint a 46. ez kb. akkora, mint a Duna-Tisza-köze); lakossága 3,6 millió fő, ami után az állam 5 tagot delegál a szövetségi képviselőházba. Gazdasága fejlett, ipara nagyon erős; fővárosa: **Hartford**. Itt található az USA biztosító társaságainak központi szervezete. Másik jelentős városa *New Haven* a tengerparton fekszik; itt található az USA legpatinásabb *Ivy* (Borostyán) Liga egyetemeinek egyike, az 1701-ben alapított *Yale* Egyetem. Connecticut államot *Nutmeg State*-nek, vagyis „szerecsendió” államnak is nevezik, arra célozva, hogy eredeti lakói, a puritánok, olyan élelmiszek voltak, hogy fából faragott szerecsendiót adtak el fűszerként. Híres szülöttjei: *Mark Twain* az író, *Charles Goodyear*, az autógumi ipar egyik megalapozója és *Samuel Colt*, a fegyvergyártás egyik márkanéve. Az állam délnyugati részén élők a viszonylag közeli, New York állambeli New Yorkba ingáznak dolgozni.

2. Maine

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Dirigo</i> (Én vezetek)		

Az USA legészakabbi és legkeletebbi állama. 1820-ig Massachusetts állam része volt, attól kezdve egy önálló, 23. államként csatlakozott az unióhoz, a Missouri kompromisszum¹⁸ keretében. Az állam neve egy azonos nevű francia megyének az elnevezése. Kiejtése: „méin.” Eredetileg francia gyarmat volt. A területe nem nagy, 38. az államok között. Nem egészen akkora, mint Magyarország területe. Lakosság 1,3 millió körül van, ami 2 helyet biztosít a szövetségi képviselőházba. Az ittenieket az állam fekvéséből adódóan *down easters*-eknek (legkeletiebbeknek) nevezik. Területét az Appalache-hegység északi vonulata foglalja el; bel-földi turista desztináció üdülőkkel, hétvégi házakkal, s ezt az állam elnevezései is tükrözik: „Vakációföld, Amerika Svájc, Fenyőfa-ország, Gerenda (*Lumber*) állam. Ez utóbbi elnevezés a fafeldolgozó iparára céloz. Fővárosa **Augusta**, legnagyobb városa *Portland*. Jelentős a papírgyártása, almatermesztése és rák-, valamint szardínia halászata.

¹⁷ Az USA államneveinek egy része félreértésen alapul, amikor ugyanis a hivatalos szervek rákérdeztek az őslakos indiánoknál, hogy mi a neve egy adott vidéknek, azok – rendszerint – más, általuk feltételezett kérdésre adtak választ. Például: a ma Connecticut-nek nevezett folyóról közölték, hogy hosszú, vagy Idaho esetében azt találták mondani, hogy igen, már felkelt a nap.

¹⁸ **Missouri Compromise:** 1820-ban a rabszolgatartó és nem rabszolgatartó államok tekintetében az Unió belső egyensúlyának a fenntartása miatt *Missouri*, mint rabszolgatartó, *Maine* mint nem rabszolgatartó állam csatlakozott az Unióhoz. Ez a Missouri kompromisszum lényege.

3. Massachusetts

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Ense Petit Placidam Sub Libertate Quietem</i> (Karddal keresünk békét, de az csak szabadság alatt van)		

Az USA 13 alapító államának egyike. 1788-ban hatodik államként csatlakozott az Unióhoz. Nevének jelentése egy indián nyelven: „nagy hegyek.” Kiejtése: „mesző csuszitsz.” Itt szálltak partra és alapították 1620-ban az első angol kolóniát a Zarándok atyák (*Pilgrim Fathers*). Ezért Amerikában *Old Colony* (Régi gyarmat) néven utalnak rá. Massachusetts területe kicsi, 44. a sorban, ami majdnem annyi, mint egy fél Dunántúl nagyságú terület. Az állam keleti része az Atlanti óceánnal határos, és a kiterjedt Massachusetts-öbölről Öböl államként (*Bay State*) is emlegetik. Lakossága 6,6 millió fő, ami 9 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházba. Fővárosa, egyben legnagyobb városa **Boston**. Mivel az amerikai függetlenségi mozgalmak innen indultak ki,¹⁹ a várost a szabadság bölcsőjének (*Cradle of Liberty*) nevezik. Másik jelzője: Amerika Athénje, mert itt található az USA és az egész világ legnagyobb presztízsű egyeteme, a *Harvard*. Sűrűn beépített, iparosodott állam, de zöltséget, gyümölcsöt – főleg áfonyát – is termesztnek. Lakóinak gúnyneve – a takarékoskodó puritán múltra utalva – *baked beans* (sültbabok, illetve: Sültbab állam = *Baked Bean State*).

4. New Hampshire

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Live Free or Die</i> (Szabadon élni, vagy meghalni)		

1679-ben alapított angol gyarmat, amely 1788-ban kilencedikként csatlakozott az Unióhoz. Egyike a 13 alapító államnak. Nevét egy azonos nevű angliai megyéről kapta. Lakossága 1,3 millió, ami 2 képviselői helyet jelent az államnak a szövetségi képviselőházba. Az állam fővárosa **Concord**, nagyobb városa az amerikai *Manchester*. Területe főleg hegyvidék, kiterjedése kicsi, kb. megfelel egy fél Dunántúl nagyságú területnek, s ezzel az államok között a 43. sorrendben. Belföldi turisztikai desztinációja a *White Mountain* Nemzeti Park és a *Winnepesaukee*-tó. Fő terménye a juharszirup, iparát az elektronika, a papír- és a műanyagipar, valamint az *Appalache*-hegység kőbányászat jellemzi. Ez utóbbira utal az állam belföldi jelzője: Gránit (*Granite*) állam. 1944-ben egy itteni kisvárosban alapították a Világbankot és a Nemzetközi Valutaalapot (az *IMF*-et)

¹⁹ **Boston tea-party**: amikor az angol gyarmatárut (teát) szállító hajók rakományát 1773-ban a tengerbe öntötték.

5. Rhode Island

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Hope</i> (Remény)		

A legkisebb területű állam, amit belföldi elnevezése is tükröz: Little Rhody. Majdnem akkora csak, mint Heves megye területe. Egyike a 13 alapító államnak, és 1790-ben éppen tizenharmadikként csatlakozott az Unióhoz. Nevét a görögországi Rhodosz-ról, a rózsák szigetéről kapta. Egy másik interpretáció szerint pedig a holland „vörös sziget” kifejezés az eredete. Nevének kiejtése: „röud ajlönd.” Lakossága egymillió fő, ami 2 képviselői mandátumot jelent az államnak. Nyugati fele hegyvidék, keleti fele óceán-parti síkság. Fővárosa és legnagyobb városa: **Providence**. Almát és burgonyát termesztenek; iparát az elektronika, az ékszeripar és a halfeldolgozás adja jellemzően. Turisztikai attrakciói között van *Newport*, a jazz városa.

6. Vermont

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Freedom and Unity</i> (Szabadság és egység)		

1791-ben tizennegyedik államként csatlakozott az Unióhoz. Eredetileg francia gyarmat volt. Nevének jelentése is francia eredetű: „zöld hegyek.” Kiejtése: „vö maont.” Nem nagy kiterjedésű állam, az USA-ban a 42., ami kb. egy fél Dunántúl nagyságú területet tesz ki. Az Appalache-hegységben fekszik, ennek megfelelően gazdaságában megjelent a gránit- és márványbányászat, a faipar, bútortipar és a juharfa erdőkhöz köthető juharszirup (*maple syrup*) termelés. Emellett szerszámgyártása is jelentős. Fővárosa **Montpelier**, lakossága hatszázezer fő, ami után egy tagot delegálhat a szövetségi képviselőházba. Az állam jelzője a hegyvidékre utal: *Green Mountain State*, vagyis a Zöld-hegyek országa. Turisztikai desztinációja a *Green Mountain Nemzeti Park* és a *Champlain-tó*. Az amerikai nemzeti regényt megteremtő *J. F. Cooper* indián története, Az utolsó mohikán, ezen a tájon játszódik.

Közép-Atlanti (Mid-Atlantic) államok

7. Delaware

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Liberty and Independence</i> (Szabadság és függetlenség)		

Egyike a 13 alapító államnak. 1787-ben elsőként ratifikálta az USA alkotmányát, ezért egyik jelzője: *First State* (Első állam). Nevének két értelmezése is van: az egyik szerint az azonos nevű indián nép – a delevár – a névadó, a másik szerint *Lord de la Warr*, aki Virginia állam első kormányzója volt. Kiejtése: „delöveő.” Sűrűn lakott, kis területű állam, 47. a sorban, területe megfelel kb. Békés megye területének; lakossága alig éri el a egymilliót (0,9), ami egy mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Fővárosa **Dover**, nagyobb városa *Wilmington*. Itt található az USA legjelentősebb vegyi- és hadiüzeme, a Du Pont. Ezért Delaware egy másik jelzője Amerikában: *Duchy of the Du Ponts*, vagyis a Du Pont hercegség. További jelzői: *Diamond State* (gyémánt állam) mivel T- Jefferson „ékszernek” nevezte az államok között a stratégiai fontosságú Delaware-t; *Blue Hen State* (Kék tyúk) állam, az errefelé a múltban népszerű amerikai kakasviadalok után.

8. Maryland

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Fatti Maschii Parole Femine</i> (Férfias tettek, nőies szavak)		

A 13 alapító állam egyike, amely hetedikként csatlakozott az Unióhoz 1788-ban. Nevét I. Károly angol király felesége, *Henrietta Maria* tiszteletére kapta. Kiejtése: „meöirilönd.” Kis területű ország, az államok között a 41., és ez egy fél Dunántúlnyi területet tesz ki. Lakossága mintegy 5,8 millió, ami 8 mandátumra jogosítja a szövetségi képviselőházban. Fővárosa **Annapolis**, legnagyobb városa *Baltimore*. Területét az *Appalache*-hegység *Allegheny* vonulata, dombvidék, és az Atlanti óceán melléki síkság alkotja. Sűrűn beépített állam. Gazdaságát az elektronikai ipar (itt található a *Goddard Space Center*), a faipar, a tengermelléken pedig a halászat jellemzi. Ízig-vérig amerikai állam, ezért egyik jelzője a „Minitűr Amerika” (*America in Miniature*). A halászatra utaló jelzője az *Oyster State* (Osztriga állam), és a polgárháború idején nagy vitézségről tanúbizonyságot tett marylandi csapatok hősiessége után: *Old Line State* (~ Megrendíthetetlen arcvonala állam). Híres szülőtte *Edgar Allan Poe*, a költő.

9. New Jersey

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Liberty and Prosperity</i> (Szabadság és Jólét)		

1787-ben az alapító 13 állam között harmadikként csatlakozott az Unióhoz. Nevét a La Manche csatornában elhelyezkedő, angol Jersey-sziget után kapta. Kiejtése: „nyú dzsözi.” Területe egy fél Dunántúl nagyságú, s ezzel a 45. az államok között. Sűrűn beépített terület, amire egyik jelzője is utal: *Cross Roads State* (Keresztutak állama); északi része az Appalache hegyvidék, déli fele az Atlanti óceán melléki síkság. Fővárosa **Trenton**, legnagyobb városa *Newark*. Eredetileg holland gyarmat volt; lakossága valamivel több, mint 8,8 millió, amivel 12 helyet biztosít magának a szövetségi képviselőházban. Gazdaságát a gabona- és zöldségtermesztés, a vegyipar, a gyógyszergyártás és a textilipar jellemzi. Az állam keleti felének lakossága nagyrészt New Yorkba ingázik. Ilyen értelemben az állam partvidéki területeinek települései New York alvóvárosai, kertvárosai, amire egy másik jelzője utal: *Garden State* (Kert állam). Híres turisztikai desztinációja *Atlantic City*, a szerencsejátékok keleti parti városa és a *Miss USA* szépségverseny helyszíne. Itt található a magas presztízsű *Ivy Liga* egyetem: *Princeton*. Híres szülöttei: *Thomas Edison* a feltaláló és *Walt Whitman*, a költő.

10. New York

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Excelsior</i> (Kitűnő)		

A 13 alapító állam egyikeként 1788-ban tizenegyedikként csatlakozott az Unióhoz. Nevét az angliai Yorkról, illetve a Yorki herceg tiszteletére kapta. Kiejtése: „nyú jók.” Az állam első telepesei hollandok voltak, erre utal az állam gúnyneve is: *Knickerbocker* (= holland buggyos nadrág) *State*. Magyarországnál 1,4-szer nagyobb területű, mellyel az államok között a 29. Fővárosa **Albany**, legnagyobb városa *New York*, az USA leghatalmasabb, 10 milliós lakosságú, globális városa.²⁰ Az állam háromszög alakban helyezkedik el: keleti csúcsa New York, a *Hudson* folyó torkolatában, az Atlanti óceán partján, és vele szemben fekvő oldalt a Nagy-tavak határolják, az *Erie* és az *Ontario*. Ezek partján helyezkedik el két másik jelentős városa, *Buffalo* és *Rochester*. Az állam közepén az *Adirondack* és a *Catskill*-hegység emelkedik, mint az *Appalache* vonulat részei. A tenger mellék és a Nagy-tavak melléke síkság. Az állam lakossága majdnem 20 millió (19,5), ami után 27 képviselőt delegálhat a szövetségi képviselőházba. Ezzel Kalifornia után a második legnépesebb és politikailag a legbefolyásosabb állam. Az

²⁰ **New York** nagy városrészei (*boroughs*-jai): *Manhattan*, *Bronx*, *Brooklyn*, *Queens* és a *Staten Island*.

állam jelzője ennek megfelelően: „birodalmi” (*Empire State*). Itt koncentrálódnak a keleti partvidék gazdaságirányítása és kereskedelme. Itt van többek között olyan világcégek székhelye, mint a *General Motors*, vagy a *Kodak*. Turisztikai látnivalói a *Niagara*-vízesés,²¹ és New Yorkon belül elsősorban a *Manhattan*-sziget²² a felhőkarcolókkal. Híres szülöttei: *Washington Irving* és *J. F. Cooper* írók.

11. Pennsylvania

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>Virtue, Liberty and Independence</i> (Erény, szabadság és függetlenség)		

A 13 alapító állam egyike, amely 1787-ben másodikként csatlakozott az Unióhoz. Neve alapítójának, *William Penn*-nek a nevét őrzi: „Penn erdősége.” 1681-ben a „kvékerek” (*Quakers* = vallásos szekta) alapították a gyarmatot. Kiejtése: „phenszl vénjő.” Területe 1,3-szor nagyobb, mint Magyarország, s ezzel 32. az államok között. Az állam keleti fele síkság, középső része hegyvidék, északi és nyugati része dombvidék. Fővárosa **Harrisburg**. legnagyobb városa *Philadelphia*, az állam dél-keleti szélén. Philadelphiában írták az USA Alkotmányát (*Constitution*) és a Függetlenségi nyilatkozatot (*Declaration of Independence*), ez volt az ország első fővárosa, ma a 4. legnagyobb városa. A 12,7 milliós lakosságú állam 18 helyet birtokol a szövetségi képviselőházban. *Pittsburgh* ipari központ. Gazdaságát első sorban a nehézipar, a gépgyártás, a vegyipar és az elektronika jellemzi. Erre utalnak jelzői is: Szén (*Coal*), Acél (*Steel*), és Olaj (*Oil*) állam. Mint az Unió egykori legerősebb állama, a *Keystone State* (Alapkő állam) jelzőt is megkapta. Az első betelepülők között legnagyobb számban – nem véletlenül – a németek voltak. Ezek utódjai a *Pennsylvania Dutch* (nem holland, hanem a *Deutsch* változata, tehát német) a kézműiparral és mezőgazdasággal foglalkozó vallásos közösségek, szekták, mint az *Amish*-ok, a *Mennonites*-ek és a *Moravians*-ok. Nemzeti jelentőségű emlékhelye a polgárháború sorsfordító csatamezeje: *Gettysburg*.

²¹ Az USA leglátogatottabb természeti látványossága (***Niagara Falls***) az *Erie* és *Ontario*-tavakat összekötő folyón alakult ki, a kanadai határon, ahol másodpercenként átlagosan 6000 m³ víz zúdul le mintegy 50 m magasságból. Ez megfelel a fél Duna hozamának Budapestről.

²² ***Manhattan*** látványosságai a *Central Park*, a hírhedt *Harlem*, a *Broadway*, a színházvilág, és a *Wall Street*, a pénzvilág központja; az *Empire State Building*, az állam jelképe, és a gyászos emlékezetű 2001. szept. 11.

Dél-Atlanti (*South Atlantic*) államok

12. Dél-Karolina (*South Carolina*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Dum Spiro Spero</i> (Amíg lélegzem, remélek) <i>Aminis Opibusque Parati</i> (Felkészülve lélekben, javakban)		

Az 1621-ben létrehozott gyarmat 1788-ban nyolcadikként csatlakozott az Unióhoz, mint a 13 alapító állam egyike. Nevét I. Károly angol királyról nyerte. Kiejtése: „szauθkaerő lájñö.” területe síkvidék, csak észak-nyugaton emelkedik az Appalache hegylábfelszíne. Az Atlanti – óceán partvidéki síksága mocsaras terület, amit az állam egyik jelzője is tükröz: *Swamp* (mocsár) *State*. Ilyen mocsaras egész Karolina, Georgia, Florida partvidéke is. Fővárosa és legnagyobb városa: **Columbia**, nagy kikötővárosa: *Charleston*, a Dél tipikus arisztokrata városa. Lakossága 4,7 millió, ami után 7 mandátuma van a szövetségi képviselőházban. Területe $\frac{3}{4}$ Magyarországot tesz ki. Alapvetően mezőgazdasági állam, gyapotot, dohányt, rizst és gyümölcsöt termesztenek. Melegebb éghajlatára utal másik két jelzője: *Palmetto* (legezőpálma) és *Rice* (rizs) *State*.

13. Észak-Karolina (*North Carolina*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Esse Quam Videri</i> (Inkább olyannak lenni, mint látszani)		

Bár már 1585-ben megjelentek az angol hajósok (*Sir Walter Raleigh*) a mai állam partjainál, a gyarmatot csak 1729-ben alapították meg és I. Károly angol király tiszteletére nevezték el Károly-földnek. Az állam egyike a 13 alapítónak és 1789-ben tizenkettedikként csatlakozott az Unióhoz. Kiejtése: „nóθkaerő lájñö.” Területe $\frac{2}{3}$ részben síkság, csak a nyugati egyharmadán emelkednek az *Appalache* láncai (*Great Smoky Mountains*). Fővárosa **Raleigh**, legnagyobb városa *Charlotte*. Lakossága 9,7 millió, ami 13 képviselői mandátumot jelent. Területe másfélszer akkora, mint Magyarország. Fő terménye a dohány és a kukorica. Egyik városát, *Durham*-et a „világ dohány-fővárosaként” emlegetik. Iparát a bútortermelés és papírgyártás, valamint a vegyipar képviseli. Jelzői: *Turpentine* (terpentin) *State* és *Tarheel* (észak-karolinai ~ szurkos), illetve a *Blue Ridge National Parkway* panorámás útvonalára utalva: *Land of the Sky* (az ég földje). Kétes hírnevét viszont a fajgyűlölő *Ku-Klux-Klan* földjeként kapta.

14. Florida

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>In God We Trust</i> (Bízunk Istenben)		

Észak-Amerika déli részének nagy félszigete, amely mélyen benyúlva az Atlanti-óceánba, elválasztja azt a Mexikói-öböltől. 1513-ban vette spanyol birtokba *Juan Ponce de León*, s ő nevezte el *Pascua Floridának*, vagyis „virágfesztyávnak” a félsziget partvidékét. A spanyol fennhatóság után, 1822-ben került az USA ellenőrzése alá, s 1845-ben 27. államként csatlakozott az Unióhoz. Kiejtése: „flaoridő.” Területe teljesen sík és mocsaras, éghajlata szubtrópusi; kiterjedése több mint másfélszerese Magyarországnak, ezzel 21. az USA-ban. Fővárosa **Tallahassee**, legnagyobb városa *Miami*. Lakossága majdnem 20 millió (19,3) ami után Florida 27 tagot küldhet a szövetségi képviselőházba. Ez az állam az USA lakosságának fő nyári üdülőhelye, meleg éghajlata és a kellemesen meleg óceánvíz miatt. Leghíresebb strandjai: a *Miami*, *Daytona*, *Palm* és *Cocoa Beach*. Fő látványossága az *Everglades* (felláp) Nemzeti Park, amely egyharmad Magyarország nagyságú mocsárvilág. Másik turisztikai desztinációja a *Disney World* világhíres szórakoztatóparkja. A floridai *Cape Canaveral* az amerikai űrkikötő, illetve kilövőhely. Jelzői: *Alligator*, *Everglade*, *Flower* (virág), *Mockingbird* (szajkó), *Orange* (narancs) *State*.

15. Georgia

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>Wisdom, Justice, Moderation</i> (Bölcsesség, igazság, szerénység)		

A 13 alapító gyarmat egyike, amely 1788-ban negyedik államként csatlakozott az Unióhoz. Nevét II. György angol király tiszteletére kapta 1732-ben: György-föld. Kiejtése: „dzsódzső.” Az északi határán emelkedő dombvidéktől eltekintve teljesen síkvidék, amely alapvetően mezőgazdasági terület. Fő terményei: gyapot, földimogyoró, őszibarack, amelyek jelzőiben is visszaköszönnek: *Peach* (őszibarack) *Goober* (amerikai-, vagy földimogyoró) *State*. Iparából a textil- és papírgyártás említhető. Fővárosa és legnagyobb városa **Atlanta**. Lakossága Magyarországéval azonos (10 millió), ami 14 képviselői helyet biztosít az állam számára. Területe több mint másfélszerese Magyarországnak. Az amerikai Dél egyik legmarkánsabb állama, amit jelzője is tükröz: *Empire State of the South*, vagy *Yankeeland of the South* (a Dél birodalmi állama, illetve jenki-földje). Híres szülőtte *Margaret Mitchel* regényíró; s itt, Georgiában játszódik a világ legsikeresebb regénye, az *Elfújta a szél* (*Gone with the Wind*) cselekménye.

16. Nyugat-Virginia (*West Virginia*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Montani Semper Liberi</i> (A hegylakók mindig szabadok)		

Az állam 1861-ben az amerikai polgárháború kezdetén elszakadt Virginiától, mert nem akart a déli Konföderációhoz csatlakozni a polgárháborúban. 1863-ban az Unióhoz csatlakozott a 35. államként. Kiejtése: „uvesztvő dzsiniő.” Az egész állam területe hegyvidék; a keleti felén az *Allegheny*-hegység 1000 - 1400 m magas vonulatai húzódnak, nyugati fele dombvidék, amely az állam nyugati határát alkotó, nagy *Ohio* folyó felé lejt. Fővárosa és egyik legnagyobb városa: **Charleston**. Nyugat-Virginia területe kb. akkora, mint Magyarország a Dunántúl nélkül. Jelzője a hegyekre utal: *Mountain State* (Hegység állam). Másik jelzője az alakjára utal: *Panhandle* (serpenyőnyél) *State*. Lakossága 1,8 millió, ami 3 helyet biztosít számára a szövetségi képviselőházban. Főbb terményei: alma, dohány, kukorica. Szenet és földgázt bányásznak, vegyipara és acélgártása említésre méltó.

17. Virginia

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Sic Semper Tyrannis</i> (Így jár a zsarnok)		

Ez az állam volt egykor az első állandó angol gyarmat Észak-Amerika területén, melyet 1620-ban alapítottak, és I. Erzsébet, a „szűz” királynő tiszteletére nevezték el „Szűzföldnek.” Virginia egyike az USA 13 alapító államának, és 1788-ban tízedikként csatlakozott az Unióhoz. Kiejtése: „vő dzsiniő.” A kontinens belseje felé elkeskenyedő állam területének keleti része óceán-melléki síkság; nyugati, elkeskenyedő felén az *Appalache* hegyvidék vonulatai húzódnak. Területe csak egy kicsit nagyobb Magyarországnál; az USA-ban a 35. Fővárosa és legnagyobb városa **Richmond**, amely a síkság közepén helyezkedik el. Richmond volt az amerikai déli államok, a Konföderáció fővárosa a polgárháború idején. Az állam lakossága jelenleg 8,1 millió körül van, ami 11 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Az atlanti-óceáni partvidékét a *Chesapeake*-öböl alkotja. Az állam jelzői tükrözik az első gyarmat rangját: ősi, vagy régi domínium (*Ancient Dominion*), valamint azt a tényt, hogy az USA elnökei közül 8 is virginiai születésű volt, köztük az első 4: *G. Washington*, *T. Jefferson*, *J. Madison* és *J. Monroe*, illetve később *Woodrow Wilson*. Ezért az államot az Államférfiak anyjaként (*Mother of Statesmen*) is tisztelik. Egy másik jelzője fő gazdasági terményét, a kiváló minőségű dohányt jeleníti meg: *Tobacco State* (Dohány állam). Ipari termékeit leginkább az elektronikai cikkek képviselik.

Közép-Dél-Kelet (*Central South East – Deep South*)

18. Alabama

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Audemus Jura Nostra Defendere</i> (Meg merjük védeni jogainkat)		

Eredetileg spanyol gyarmat, amely 1813-ban került az USA fennhatósága alá. 1817-ben területé szervezték és 1819-ben 22. államként csatlakozott az Unióhoz. Neve egy indián kifejezés félreértésén alapul „itt megpihenünk,” vagy „táborhelyet alakítunk ki.” Kiejtése: „aelő baemő.” Fővárosa **Montgomery**, legnagyobb városa *Birmingham*, nehézipari központ. Az állam északi része az *Appalache*-hegység déli hegyláb felszíne, ahol szén és vasércet bányásznak. A többi területe síkvidék, ahol a fő termény a gyapot. Ezt az állam jelzői is tükrözik: *Cotton* (gyapot), *Plantation* (ültetvény) *State*. A gyapotfeldolgozó pamutipara is jelentős. Területe majdnem másfélszerese Magyarországnak, ezzel a 28. az USA államai között. Lakossága 4,8 millió körül van, s ez 7 alabamai mandátumra elég a szövetségi képviselőházban. Egyéb jelzői az élővilágára utalnak: *Yellowhammer* (citromsármány) és *Lizard* (gyík) *State*. Alabamát úgy is emlegetik, mint *Heart of Dixie* (Dixie szíve).²³

19. Kentucky

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>United We Stand, Divided We Fall</i> (Egyesülve megmaradunk, megosztva elesünk)		

²³ **Dixieland** (Dixie-föld) a déli államok összefoglaló neve, és a *Mason-Dixie* elnevezésű földmérési vonal után keletkezhetett, amely az északi államokat elválasztotta a déliektől. Az 1859-ben komponált Dixie című lendületes katonadal volt a Konföderáció nemzeti indulója, himnusza a polgárháború idején.

A Kentucky terület 1792-ben kivált Virginia államból és 15. államként csatlakozott az Unióhoz. Az állam keleti fele dombság, illetve az *Appalache*-hegység *Cumberland*-fennsíkja. Nyugati fele síkvidék, préri. Északi és nyugati határát a hatalmas *Ohio* folyó alkotja. Területe nem sokkal nagyobb, mint Magyarorszáé; ezzel a 36. az államok között. Lakossága kb. 4,4 millió, ami 6 képviselői helyet jelent a törvényhozásban. Fővárosa **Frankfort**, legnagyobb városa *Louisville*. Nevének jelentése egy indián nyelven: „sötét, véres föld,” illetve egy optimistább értelmezés szerint: „a holnap földje.” Kiejtése: „ken thaki.” Gazdaságát a mezőgazdaság és a szénbányászat jellemzi. Legismertebb terméke a *Bourbon whisky*, a KFC²⁴ és a dohány. Lótenyésztése és lóversenyei²⁵ világhírűek. Itt található a világ egyik legnagyobb barlangrendszere, a *Mammoth* (mamut) *Cave*. Az állam jelzője az amerikai füves pusztá, a préri jellegzetes füve után: *Bluegrass State*. Híres szülőtte *Daniel Boone* az Amerikát felfedező pionírok leghíresebbike.

20. Mississippi

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>Virtute et Armis</i> (Becsülettel és fegyverrel)		

A hatalmas *Mississippi* folyó²⁶ alsó folyása mentén, a folyam bal (keleti) partján elhelyezkedő, eredetileg francia befolyás alatti területen 1798 – 1802 között kezdték kiépíteni a közigazgatást és a terület 1817-ben csatlakozott az Unióhoz, annak 20. államaként. A Mississippi jelentése egy indián nyelven – nem meglepő módon – „nagy folyó.” Kiejtése: „miszi szipi.” Az állam területe tökéletes síkság, ahol gyapotot, földimogyorót, gabonát és rizst termesztnek. Magyarországnál 1,3-szor nagyobb, lakossága 3 millió, ami négy mandátumot jelent számára az USA törvényhozó testületében. Fővárosa és legnagyobb városa **Jackson**. Jelzői: *Magnolia* (liliomfa), továbbá *Groundhog* (földimalac) és *Border Eagle* (~ határőrző sas) *State*. Híres szülőtte *William Faulkner* a sötét hangulatú „déli” regények írója.

21. Tennessee

A területen, amelynek keleti fele hegyvidék, nyugati fele a *Mississippi* irányába lejtő síkság 1784-88 között önálló állam szerveződött, amely 1790-ben Észak-Karolinához csatlakozott. 1796-ban önállósulva, 16. államként csatlakozott az Unióhoz. Nevének jelentése egy indián nyelven: „folyó nagy kanyarral,” ami természetesen a *Tennessee*-folyóra utal. Kiejtése: „thenő szí.” Magyarországnál 1,2-szer nagyobb területével az USA-ban a 33. Lakossága 6,4 millió, ami után 9 tagot delegál a szövetségi képviselőházba. Fővárosa **Nashville**, legnagyobb városa *Memphis*. Gyapotot, dohányt és gabonát termesztnek. Vegyipara és elektronikai gépgyártása említésre méltó. A Tennessee-folyón hatalmas vízerőmű rendszert alakítottak ki, amely 7 déli államot lát el energiával. Turisztikai desztinációja a keleti határán emelkedő hegyvidék, a

²⁴ **KFC** = *Kentucky Fried Chicken* – 1952 óta az egész világon elterjedt, csirkére specializált gyorsétterem lánc.

²⁵ A **Kentucky Derby**-t 1875 óta rendezik, ez az USA leghíresebb lóversenye.

²⁶ **Mississippi**: Minnesota államtól a Mexikói-öböl 9 állam területét érintve, a 3 778 km hosszú folyó átszeli az USA területét észak-déli irányban. A „Vizek atyja” a Missouri folyóval együtt a világ 3. legnagyobb folyamát alkotja 6019 km hosszúságával – a Nílus és az Amazonas után.

Great Smoky Mountains; valamint Memphis-ben a *Graceland*, Tennessee híres szülőttjének, *Elvis Presley*-nek az emlékhelye. *Martin Luther King* afro-amerikai polgárjogi harcos neve is ide kötődik. Nashville Tennessee a *country* zene szülőháza.²⁷

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Tennessee állam mottója: <i>Agriculture, Commerce</i> (Mezőgazdaság, kereskedelem)		

Dél-Nyugat (*South West – Cowboy Country*)

22. Arkansas

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>Regnat Populus</i> (A nép uralkodik)		

Arkansas a *Louisiana Purchase*²⁸ révén vált francia érdekeltségből amerikai területté. Louisiana, majd a Missouri területéhez tartozott, s csak 1836-ban csatlakozott az Unióhoz, annak 25. államaként. Nevének jelentése egy indián nyelven: „a déli szél gyermekei.” Kiejtése: „árkensä.” Területe, amely 26. az államok között, Magyarországénak a másfélszerese. Lakossága közel 3 millió, ami 4 mandátumot jelent a szövetségi törvényhozásban. Fővárosa és legnagyobb városa is: **Little Rock**. Észak-nyugati negyedében az ásványkincsekben gazdag *Ozark*-hegység emelkedik, ahol a bauxit mellett még gyémánt bánya is van. Területének $\frac{3}{4}$ része síkság. Keleti határát a *Mississippi* folyam alkotja. Gyapotot, gabonát és dohányt termesztenek, textil- és vegyipara jelentős, mivel kőolajjal is rendelkezik. Lakóit tréfásan *arky*-nek nevezik. Híres szülőttjei *James Bowie* és *David Crocket* pionírok (*frontiersmen*). Ezzel kapcsolatos egyik jelzője: *Bowie State*. A mezőgazdasági és állattenyésztési kísérletekre specializálódott kutatóintézeteivel kapcsolatos a *Guinea Pig* (tengerimalac) *State*; termásvízkincsével kapcsolatos a *Hot Water* (meleg víz) *State* jelzője. Az arky-k szűkebb hazájukat nemes egyszerűséggel csak *Wonder* (csoda) államnak nevezik.

²⁷ Itt működik a **Grand Ole Opry**, egy olyan rádióprogram, amely 1925 óta megszakítás nélkül sugároz country zenét, s ezzel a világon egyedül álló.

²⁸ **Louisiana vásár** – 1803-ban, amikor a Napóleoni Franciaországot lekötötte az európai hegemonia megszerzése, a franciák eladták az egész Mississippi folyó vízgyűjtő területére kiterjedő érdekeltségeiket Kanadától a Mexikói-öbölhöz – több mint 2 millió négyzetkilométernyi területet – az USA-nak, potom 15 millió dollárért. Ezzel az USA addigi területe több, mint kétszeresére növekedett, és az így megszerzett területeken fokozatosan államokat építettek ki, melyek csatlakoztak az Unióhoz.

23. Louisiana

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Union Justice Confidence</i> (Unió, igazság, bizalom)		

A Louisianai vásár eredményeképpen a francia XIV. Lajos királyról elnevezett gyarmat (Lajos-föld) 1804-ben az USA fennhatósága alá került, és 1812-ben 18. államként csatlakozott az Unióhoz. Kiejtése: „lu-ízi aenő.” Teljesen sík terület a Mississippi folyam jobb (nyugati) oldalán, a deltavidéken. Területe majdnem másfélszerese (1,36-szorosa) Magyarországnak, amivel 30. az USA-ban. Lakossága eléri a 4,6 milliót, ami 6 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Fővárosa **Baton Rouge**, legnagyobb városa *New Orleans* – amely a *Mississippi* deltában található: *Grand Dame of the Delta* (a delta nagyasszonya). Gazdaságát az Öböl menti földgáz- és olajkészletek kitermelése, a kőolaj finomítás, vegyipar, a gyapot, rizs és cukornádtermesztés fémjelzi. Jelzői: *Child of the Mississippi* (a ~ gyermeke), *Sugar* (cukor), *Pelican* (pelikán) *State*. Mély fekvése miatt Amerika Hollandiájának is nevezik. Lakói a kreolok (*Creole State*) a spanyolok és franciák leszármazottai. A Cajun-ok pedig azon franciák leszármazottai, akiket a britek még 1755-ben a kanadai Nova Scotiából üldöztek el. Louisianában érződik leginkább a francia hatás az USA-ban. Fő turisztikai látványossága a Rióhoz hasonló, New Orleans-i *Mardi Grass* karnevál. Ez a vidék a *jazz* zene szülőháza.

24. Oklahoma

Az állam területe 1803-ban a Louisiana vásár során került USA fennhatóság alá. 1890-ig Indián területnek nevezték, és ide „deportálták” az USA délkeleti részén élő indián népeket, az „öt civilizált nemzetet.”²⁹ 1890-től Oklahomai területnek nevezték és időközben elkezdődött az európai telepeselek bevándorlása is. Csak 1909-ben csatlakozott az Unióhoz 46. tagállamként. Oklahoma jelentése egy indián nyelven: „vörös emberek.” Kiejtése: „öuklö höumö.” Területe majdnem kétszerese Magyarországnak, amivel az USA-ban a 17. Lakossága viszont csak 3,8 millió, ami 5 mandátumra elég a szövetségi képviselőházban. Fővárosa és legnagyobb városa **Oklahoma City**. Területe hegyvidék, amely gazdag olajban, földgázban és szénben. Búzát és gyapotot termelnek, repülőgépgyártása jelentős. Lakói – mint magyar viszonylatban a székelyek – az egyszeri vidéki ember témájú viccek szereplői, az „*okies*” (okik). Az állam jelzője a „*Sooner State*,” ami a területre a megadott földfoglalási határidő előtt érkező, illegális földfogalókra utal; lakói ennek megfelelően a *sooners*-ek (koraiak).

²⁹ **Öt Civilizált Nemzet:** *Cherokee* (cseroki), *Choctaw*, *Chickasaw*, *Creek* (krík), *Seminole* (szeminolék). Az útvonal, amelyen az őslakosokat a mai Oklahomába terelték: a *Trail of Tears* (Könnyek útja), amely Georgiából Alabamán, Mississippin és Arkansason keresztül vezetett, és az út alatt ezrével haltak meg az indiánok.

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Oklahoma állam mottója: <i>Labor Omnia Vincit</i> (A munka mindent legyőz)		

25. Texas

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Friendship</i> (Barátság)		

Spanyol gyarmat volt, majd 1836-tól önálló köztársaság lett. Az Unióhoz 1845-ben csatlakozott, 28. államként. Nevének jelentése egy indián nyelven „szövetségesek.” Kiejtése: „thekszösz.” Területe 7,5-szer nagyobb, mint Magyarországé; ez a legnagyobb kiterjedésű állam az USA egybefüggő észak-amerikai blokkjában; nagyobb, mint Franciaország, vagy Ukrajna. Keleti fele síkvidék, nyugati fele hegyvidék. Fővárosa **Austin**, legnagyobb városai *Houston*, *Dallas* és *San Antonio*. Az állam lakossága 26 millió, s ez igen befolyásos 36 mandátumot jelent számára. Igen gazdag olaj- és földgázlelőhelyei vannak, különösen a Mexikói-öböl mentén. Ennek megfelelően a petrolkémia ipara fejlett, mellette az elektronika, a repülő és űrhajógyártás; Houstonban található a NASA,³⁰ az amerikai űrkutatás központja, amely nem csak tudományos, de turisztikai jelentőséggel is bír. Mezőgazdaságában a húsipar és a szarvasmarha tenyésztés a meghatározó. Lévén egy ideig önálló köztársaság, nemzeti zászlójában csak egy csillag volt, így – zászlójáról – *Lone Star* (magányos csillag) *State*-nek nevezik. Nagyságáról pedig „*Jumbo*”³¹ államnak. A mexikói határt a *Rio Grande* folyó jelenti, s ennek a nagy kanyarjában található egyik fő turisztikai desztinációja, a *Big Bend* Nemzeti Park. Texas neve a marhapásztorok, vagyis a *cowboy*ok tradíciójával asszociálódott.

Közép-Nyugat (Midwest)

26. Illinois

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>State Sovereignty – National Union</i> (Állami szuverenitás – nemzeti unió)		

³⁰ **NASA**: *National Aeronautics and Space Administration* = Nemzeti Repülési és Űrkutatási Hivatal.

³¹ **Jumbo** = amerikai szó, jelentése: „nagy,” s egy népszerű, cirkuszi elefánt neve után terjedt el.

Az állam mai területét – mint Észak-nyugati területet – 1787-ben szállta meg az Unió, de csak 1818-ban csatlakozott 21. tagállamként. A terület Magyarország másfélszerese, amivel 23. az USA-ban; nevének jelentése egy indián nyelven: „a tökéletes emberek törzse.” Kiejtése: „ili noi.” Az állam nagy része síkság, déli csücskében találkozik az *Ohio* a *Mississippi* folyóval, amely utóbbi az állam nyugati határát képezi. Északi része dombvidék, és észak-keleti részén a hatalmas *Michigan* tóval határos. Fővárosa **Springfield**, ahol *Abraham Lincoln* elnök ügyvédként dolgozott 1860 előtt. Legnagyobb városa *Chicago*, az USA második legnépesebb városa, „az utak találkozási pontja” vagy *Al Capone* után egyszerűen: „gengszterföld.” Az államnak 18 helye van a szövetségi képviselőházban, mert lakossága 12,8 millió – amiben *Chicago* nagy szerepet játszik. Jelzője: „Préri (*Prairie*) állam,” mely füves pusztáira utal. Gazdaságát a kukorica- és búzatermesztés, valamint az acél- és energiaipar jellemzi leginkább. Híres szülöttei *Carl Sandburg* és *Upton Sinclair* írók.

27.Indiana

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>The Crossroads of America</i> (Amerika keresztútjai)		

Az 1787-ben megszállt Észak-nyugati terület része, amely 1816-ban 19. államként csatlakozott az Unióhoz. Nevének jelentése: „Indiánföld,” kiejtése: „indi aenö.” Területe akkora, mint Magyarországé, ezzel 37. az államok között. Nagyrészt dombvidék, dél-nyugati része síkság; délről az *Ohio* folyó határolja. Az állam gazdasági jellege mezőgazdasági (kukoricatermesztés, szarvasmarha tenyésztés) és ipari (acélipar, gépgyártás, gyógyszeripar). Lakossága hat és fél millió, amivel 9 tagot delegálhat a szövetségi képviselőházba. Fővárosa és legnagyobb városa **Indianapolis**. Belföldi turisztikai desztinációja az itteni autóverseny.³² Az állam jelzője: *Hoosier State*,³³ lakóinak neve: *hoosiers*.

28.Michigan

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Si Quaeris Peninsulam Amoenam Circumspice</i> (Ha egy kellemes félszigetet keresel, tekintsd körbe)		

Az állam 1787-től az Észak-nyugati terület része, és az Unióhoz csak 1837-ben csatlakozott 26.-ként. Területe több mint másfélszerese Magyarországnak, amivel 22. a sorban. Ez az ál-

³² Az **Indianapolis (Indy) 500** az USA legismertebb autóversenye, melyet 1911 óta rendeznek évente 500 mérföldön (805 km-en) nyár elején.

³³ A **Hoosier** név eredetének egyik magyarázata: az első angol telepesek a franciák által szított indiántámadások miatt nagyon bizalmatlanok voltak, s puskával a kezükben minden arra járóra így kiáltottak: *hoosier* = *who's here?* (ki van itt?).

lam a Nagy-tavak³⁴ közül négyvel is határos; a *Michigan*-tó ketté is osztja a területét, amely dombvidék. Nevének jelentése egy indián nyelven: „nagy víz,” kiejtése: „misigön.” Fővárosa **Lansing**, legnagyobb városa *Detroit*, az amerikai autóipar (*Ford*, *Chrysler*, *Chevrolet*) központja, amelyet *Motor City*-nek is neveznek. Lakossága 9,8 millió, ami 14 képviselői helyet jelent Washingtonban. Az ittenieket *Michiganders*-nek nevezik tréfásan (*gander* = gúnár). Ipara (acél-, gép- és autógyártás, bányászat) és mezőgazdasága (gabonatermesztés és -feldolgozás) egyaránt jelentős. Legismertebb jelzője „rozsomák” (*Wolverine*) állam, valamint „autó” állam. A Nagy-tavakra utal másik két jelzője: „tó” állam, valamint: *Lady of the Lake* (a tó hölgye). Nemzeti híressége a tóvidék tájképi szépségein kívül a *Henry Ford* múzeum *Dearborn*-ban.

29. Ohio

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>With God All Things Are Possible</i> (Istennel minden lehetséges)		

Az Észak-nyugati terület része volt 1787-től; és 1803-ban csatlakozott az Unióhoz 17. állammént. Egész területe dombvidék; délen az *Ohio* folyó, északon az *Erie*-tó határolja. Nevének jelentése egy indián nyelven: „messzire ellátni” kiejtése: „öu hájőu.” Kicsit nagyobb, mint Magyarország területe, s ezzel 34. a sorban. Lakossága 11,5 millió, ami 16 washingtoni képviselői helyet jelent. Fővárosa **Columbus**, legnagyobb városai: *Cleveland* és *Cincinnati*. Az országban, ebben az államban él a legtöbb magyar származású állampolgár, Clevelandot éppen ezért egykor Budapest után a második legnagyobb magyar városként emlegették ~ 300 ezer magyar származású lakosa miatt.³⁵ A magyarok mellett a német származású lakosság is jelentős az államban. Ohio erős gazdaságú állam, szenet és olajat bányásznak, acél- és autógyártása, vegyipara jelentős. Kukoricát és szőlőt termesztenek. Az amerikai őserdőt valaha vadgesztenye alkotta, s ezt tükrözi az állam jelzője: *Buckeye State*; lakóit pedig ennek megfelelően, tréfásan „vadgesztenyéknek” nevezik.

³⁴ **Great Lakes:** Felső-tó (*Lake Superior*, a világ legnagyobb kiterjedésű édesvízű tava, nem sokkal kisebb, mint Magyarország területe), *Huron*-tó (területe több mint fél Magyarország), *Michigan*-tó (fél Magyarországnyi kiterjedésű), *Erie*-tó (majdnem Dunántúl nagyságú) és *Ontario*-tó (fél Dunántúl nagyságú).

³⁵ **Magyarok az USA-ban:** jelenleg (2013) kb. 1,5 millió magyar vagy magyar származású ember él; sorrendben a legtöbb az alábbi államokban: Ohio, New York, Kalifornia, Pennsylvania, New Jersey, Michigan és Florida.

30. Wisconsin

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Forward</i> (Előre)		

1787 után az Észak-nyugati terület része, bár a britek ezt a területet nem adták fel egészen a 1812-es amerikai-angol háború befejezéséig. Az Unióhoz csak 1848-ban csatlakozott 30.-ként. Területe másfélszer akkora, mint Magyarország. Wisconsin nevének jelentése egy indián nyelven „a vizek gyülekező helye,” és valóban: tavakban,³⁶ mocsarakban, folyókban igen gazdag terület, főleg dombvidék. Északon, a Felső-, keleten a *Michigan*-tó határolja, nyugaton a *Mississippi*. Kiejtése: „uvi szkanzin.” Iparában a gép- és autógyártás, mezőgazdaságban a szarvasmarha-tenyésztés és a tejtermékek előállítása dominál. Emellett árpát termesztenek és sörgyártása igen jelentős. Legnagyobb városát, *Milwaukee*-t a „világ sör fővárosának” (*beer capital of the world*) is nevezik ezért. Fővárosa: **Madison**. Az állam egyik jelzője is élelmiszeriparára utal: *America's Dairyland* (Amerika tejtermék-földje). Wisconsin országszerte közismert jelzője: *Badger* (borz) *State*, s lakosai ennek megfelelően „borzok,” akik létszáma 5,7 millió, s ennek megfelelően 8 tagot delegálhatnak a szövetségi képviselőházba.

Közép-Észak-Nyugat (*Central Northwest – a nemzet kenyeres kosara*)

31. Dél-Dakota (*South Dakota*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Under God the People Rule</i> (Isten irányítása alatt az emberek uralkodnak)		

A volt francia befolyási övezetből a Louisiana vásár során került USA fennhatóság alá 1803-ban, de csak 1889-ben csatlakozott az Unióhoz 40. tagállamként. Területe több mint kétszerese Magyarországnak, amivel 15. az államok között. Területe dombvidék (hullámos préri = *rolling prairie*), nyugati felén pedig hegyvidék (a dakota, vagy sziú népek szent helye: a *Black Hills*³⁷), A *Missouri* folyó átlósan kettészeli az államot ÉNy-DK irányban. Fővárosa **Pierre**, lakossága nem éri el az egymilliót (0,8), ami csak egy képviselőhelyet jelent számára a szövetségi törvényhozásban. A dakota szó jelentése sziú nyelven: „barátok.” Az állam nevének kiejtése: „szauθdö khöutö.” Területén több indián rezervátum és a *Badlands* (rosszföl-

³⁶ Több mint 14 ezer tó található az államban.

³⁷ Itt található a **Mount Rushmore** nemzeti emlékhely, ahol G. *Borglum* 1867-1941 között 4 US elnök egyenként 18 m magas portróját véste sziklába: G. *Washington*, T. *Jefferson*, A. *Lincoln* és T. *Roosevelt*.

dek) elnevezésű nemzeti park homokkő formái kínálnak látványosságot.³⁸ Ez a terület volt a legnagyobb indián mészárlások helyszíne, mint pl. *Wounded Knee* (1890). Az állam jelzője a füves puszták jellegzetes állatáról *Coyote* (prérifarkas) *State*. Gazdaságát leginkább a búza- és kukoricatermesztés, valamint gépgyártás és elektronikai ipar jellemzi.

32.Észak-Dakota (*North Dakota*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Liberty & Union Now & Forever One & Inseparable</i> (Szabadság és egység mindörökké elválaszthatatlan)		

Az állam nyugati fele a Louisiana vásár (1803), a keleti fele az 1812-es angol-amerikai háború következményeként került az Unió ellenőrzése alá, de államként csak 1889-ben csatlakozott, mint a 39. Közel kétszerese a területe Magyarországnak (sorrendben ezzel a 16. állam), de lakossága nem éri el az egymilliót (0,7), amivel csak 1 képviselőhelye van a szövetségi törvényhozásban. Nevének jelentése dakota (vagy francia interpretációban sziú) nyelven: „barátok.” Az állam kiejtése: „nóŐdö khöütő.” Fővárosa **Bismarck**. Fő terménye a búza és a bab. Területén olajat és földgázt is bányásznak. Felszíne alacsony dombvidék, a Sziklás-hegység keleti hegyláb felszíne. Fő folyója a *Missouri*. Jelzője az őslakossága után „sziú” (*Sioux*), illetve jellegzetes állatfaja után a „földi mókus” (*Flickertail*) állam. Vidéki nyugalma miatt nevezik még „békekert” (*Peace Garden*) államnak is.

33.Iowa

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Our Liberties We Prize, Our Rights We'll Maintain</i> (Szabadságunkra büszkék vagyunk, jogainkat védjük)		

1803-ban a Louisiana vásár eredményeképpen került át francia érdekeltségi övezetből az Unió ellenőrzése alá, de csak 1846-ban csatlakozott 29. tagállamként. Felszíne alacsony, termékeny talajú dombvidék és síkság, amelyet nyugatról a *Missouri*, keletről a *Mississippi* folyók határolnak. Ezt nevezik a hullámzó préri földjének (*Land of Rolling Prairie*). Iowa területe Magyarországnál több mint másfélszer nagyobb, ezzel a 24. az USA-ban. Gazdaságát leginkább a mezőgazdaság, jelesül a búza- és kukoricatermesztés, valamint a szarvasmarha tenyésztés jellemzi. Fővárosa **Des Moines**; az állam lakossága mindössze 3 millió, ami 4 képviselői mandátumra jogosítja a szövetségi törvényhozásban. Nevének jelentése egy indián nyelven:

³⁸ A *Thunderhead*-hegyen sziklarobbantásos módszerrel a világ legnagyobb szobra készül **Crazy Horse** dakota harci főnök emlékére 1948 óta. A tervezett lovas szobor 196 m hosszú, és 172 m magas; egyedül a feje 27 m magas.

„ez az a hely.” Kiejtése: ájóuö.” Az állam jelzője – egykori indián őslakosságára utalva – „súlyomszem” (*Hawkeye*) állam, lakói „súlyomszemek.”

34.Kansas

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Ad Astra Per Aspera</i> (A csillagokig, göröngyös úton)		

A Louisiana vásár révén 1803-ban került az Unió ellenőrzése alá, de csak 1854-ben szervezték meg a területet a Kansas-Nebraska törvény keretében, amely felváltotta a Missouri kompromisszumot (amely viszont eladdig biztosította az egyensúlyt a rabszolgatartó és nem rabszolgatartó államok között). Az itteni szavazási konfliktus az északiak és déliek között elősegítette a polgárháború kitörését. Kansas csak 1861-ben csatlakozott az Unióhoz 34. tagállamként, Nebraskával együtt. Területe nyugat felé emelkedő alacsony dombvidék, alapvetően mezőgazdasági műveléssel: búza, kukorica, napraforgó. Szarvasmarha tenyésztése és olajkitermelése is említésre méltó. 2,3-szor nagyobb, mint Magyarország, ezzel sorrendben a 13. állam. Lakossága viszont mindössze 2,8 millió, ami 4 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Fővárosa **Topeka**, legnagyobb városai *Wichita* és *Kansas City*.³⁹ Kansas nevének jelentése egy indián nyelven: „gyors szél,” kiejtése: „khaenzösz.” Jelzője mezőgazdasági arculatára utal: „napraforgó” (*Sunflower*) állam. Turisztikai desztinációja *Dodge City*, az USA „cowboy fővárosa.” Az állam a tornádók, szélviharak hazája is – amint azt „Őz a csodák csodája” című világhírű meséből (1900) és filmből (1939) is megtudhatjuk.

35.Minnesota

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>L'étoile du Nord</i> (Észak csillaga)		

1787-től az Észak-nyugati terület része, a nyugati fele pedig 1803-ban a Louisiana vásár után került uniós fennhatóság alá. 1858-ban lépett be az Unióba 32. államként. Nevének jelentése egy indián nyelven: „az eget visszatükröző víz.” Kiejtése: „mini szöütö.” 2,3-szor nagyobb, mint Magyarország, ezzel a 11. az államok között. Lakosságát tekintve 5,3 millió, ami 8 képviselői mandátumot jelent a szövetségi törvényhozásban. Az állam dombvidék a Nagytavaktól nyugatra. Az USA vasérckészletének $\frac{3}{4}$ része itt található. Északi része mocsarakban és tavakban bővelkedik, itt ered a *Mississippi* folyó is. Az USA legnagyobb búza-termesztője, amit egyik jelzője is tükröz: „búza” (*Wheat*), de úgy is nevezik, hogy „vajás kenyér” (*Bread*)

³⁹ **Kansas City** Missouri államban is „folytatódik,” sőt annak legnagyobb városa; a Missouri folyó két partján terül el.

and Butter) állam. A mezőgazdaság és bányászat mellett elektronikai- és vegyipara fontos; egészségügyi intézményei (pl. a rochester-i *Mayo* klinika) világhírűek. Fővárosa **St. Paul**, legnagyobb városai *Minneapolis*, *Duluth* és *Rochester*. St. Paul és Minneapolis ikervárosok a Mississippi jobb, illetve bal partján. Jelzője a *North Star* (északi csillag) *State* – földrajzi elhelyezkedésére utalva. Belföldi turisztikai látványossága a St. Paul-i téli karnevál.

36. Missouri

A francia gyarmati befolyás alatt álló terület 1803-ban, a Louisiana vásár után került az Unió ellenőrzése alá és 1821-ben lett az USA 24. állama a Missouri kompromisszum keretében (az Új-angliai Maine-nel együtt). Nevének jelentése egy indián nyelven: „fakenu,” kiejtése: „mi zuöri.” Területe alacsony dombvidék, keleti határát a *Mississippi* folyó képezi. Az államot NY-K-i irányban kettészeli a névadó *Missouri* folyó, s ahol eléri a Mississippit ott épült a legnagyobb városa, *St. Louis*. A bevándorlás korában ez volt a „Vadnyugat kapuja” (*Gateway to the West*) innen indult a 2000 km hosszú *Oregon Trail* (ösvény) nyugat felé, és a *Santa Fé Trail* dél-nyugat felé. Másik nagy városa a kansasi határon (a *Kansas* és a *Missouri* folyók találkozásánál épült) *Kansas City*. Fővárosa viszont egy kisebb település: **Jefferson City**. Az állam lakossága 6 millió, ami 8 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Területe majdnem kétszer akkora, mint Magyarország, amivel 18. az államok között. Gazdaságában a szénbányászat, a búza- és árpatermesztés, a söripár és a repülőgépgyártás emelhető ki. Egy ideig St. Louisban alkotott *Mark Twain* író, ide köthető *Charles Lindbergh* az Atlanti-óceán első átrepülője és olyan vadnyugati karakterek, mint *Billy a Kölyök*, *Jessie James* vagy *Buffalo Bill*. Jelzője a nyugat felé történő útmutatást tükrözi: *Show Me* (vezess engem) *State*.

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Missouri állam mottója: <i>Salus Populi Suprema Lex Esto</i> (Az emberek jóléte a legfőbb törvény)		

37. Nebraska

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Equality Before the Law</i> (Törvény előtti egyenlőség)		

A Louisiana vásár révén 1803-ban került az Unió ellenőrzése alá, de csak 1854-ben szervezték meg a területet a Kansas-Nebraska törvény keretében, amely felváltotta a Missouri kompromisszumot (amely eladdig biztosította az egyensúlyt a rabszolgatartó és nem rabszolgatartó államok között). Az északi és déli szavazók utaztatása és a konfliktus elősegítette a polgárháború kitörését. Nebraska a magyar kiegészítés évében, 1867-ben csatlakozott az Unióhoz. Területe több mint kétszerese Magyarországnak, ezzel a 14. állam nagyság szerinti sorrendben. Felszíne nyugat felé emelkedő dombvidék, keleti határa a *Missouri* folyó. Fővárosa **Lincoln**,

legnagyobb városa *Omaha*. Lakossága csak 1,8 millió, ami 3 képviselői helyet jelent a szövetségi törvényhozásban. Nebraska állam érdekessége, hogy egykamarás parlamentje van; 1934-ben eltörölték a képviselőházat és csak közvetlenül – pártállás megjelölés nélkül – választott szenátorai vannak. Az állam nevének jelentése: „sima víz,” amely a *Platte* folyó indián elnevezése. Kiejtése: „nö braeszkö.” Mezőgazdasága főleg kukoricát, búzát, babot és burgonyát termeszt, iparában a gépgyártás és az elektronika emelhető ki. Jelzői: „kukoricafosztó” (*Cornhusker*) állam, bár a Kukoricafosztók egy bajnok amerikai futball csapatuk neve volt.

Nyugat (*West* – *Vadnyugat*)

38.Arizona

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Ditat Deus</i> (Isten gazdagít)		

Az USA-Mexikói háború (1846-48)⁴⁰ és az 1853. évi *Gadsden* vásár után az Unió fennhatósága alá került terület 1912-ben 48.-ként csatlakozott az USA-hoz. Nevének jelentése a spanyol „száraz területből” származik, kiejtése: „aeri zöunö.” A Magyarországnál 3,2-szer nagyobb terület (amely 5. legnagyobb az államok között) valóban száraz: a Csendes-óceán felől érkező nedves légtömegek felemelkednek a Sziklás-hegység vonulatain; ahogy ereszkednek lefelé a keleti oldalon, egyre szárazabbá válnak, ezzel sivatagos éghajlatot és tájat alakítanak ki. Arizona fővárosa és legnagyobb városa **Phoenix**, másik jelentősebb nagyvárosa *Tucson*. Lakossága 6,5 millió, ami 9 képviselői mandátumot jelent. Gazdaságát rendkívüli rézérc lelőhelyei fémjelzik, az USA rézvagyonának a fele itt található. Több indián rezervátumot alakítottak ki az államban, többek között a hírhedt apacsokét, akiknek egy valódi, és egy Európában közismert irodalmi alakja van *Geronimo*, illetve *Winnetou* személyében.⁴¹ Legfőbb és világhírű természeti szépsége a *Colorado* folyó Nagy-kanyonja,⁴² amit az állam jelzője is képvisel: *Grand Canyon* (Nagy-kanyon) *State*. További természeti szépségei és turisztikai desztinációi a Megkövült-erdő (*Petrified Forest*) és a Festett-sivatag (*Painted Desert*).

39.Idaho

Bár az egykori francia érdekerület a Louisiana vásár során 1803-tól az Unió ellenőrzése alá került, a közigazgatást csak 1846-1863 között kezdték el kiépíteni a ritkán lakott hegyvidéki területen. Az Unióhoz csak 1890-ben csatlakozott 43. tagállamként. Kiterjedése több mint Magyarország területének kétszerese (2,3-szor), amivel az állam a 12. helyen áll. Idaho nevé-

⁴⁰ Texas elszakadása után tört ki a háború, melynek befejezéséért az USA 15 millió dolláros áron megvásárolta Mexikótól a mai Arizona, Kalifornia, Colorado, Nevada, Új-Mexikó és Utah területét. A **Gadsden vásár** (*Purchase*) J. Gadsden mexikói USA nagykövét nevéhez fűződik, amikor az Unió 1853-ban ismét megvásárolt Mexikótól olyan területeket, amelyek ma Arizonához és Új-Mexikóhoz tartoznak.

⁴¹ Kevésbé ismert, hogy **Karl May** német regényíró vadnyugati könyvsorozatában az apacs főnök, *Winnetou* mellett az igazi főhős – *Old Shatterhand* – alakját egy magyar földmérő mérnök életrajza ihlette; az 1849-ben a bukott szabadságharc miatt Amerikába emigrált *Xantus Jánosé*.

⁴² **Grand Canyon**: több mint 400 km hosszú, több km széles és 1-2 km mély természeti képződmény, amely a világon egyedülálló geológiai csoda.

nek eredete egy indián kifejezés: „fénylik a nap a hegy felett,” kiejtése: „ájdöhöu.” Fővárosa **Boise**; lakossága csekély, alig több mint másfél millió, ami csak két képviselői helyre elég a szövetségi törvényhozásban. A Sziklás-hegység ezen része ásványkincsekben gazdag, ami az állam jelzőjében is kifejezésre jut *Gem* vagy *Mountain Gem* (hegyi ékkő) *State*. Különösen az állam ezüstbányáit kell megemlíteni. Mezőgazdaságának fő terménye a völgyekben termesztett burgonya, ami olyan jó minőségű, hogy az USA burgonyatermésének egynegyede származik innen. Az idahói burgonya ugyanúgy márkanév, mit a georgiai őszibarack, vagy a washingtoni alma. A Sziklás-hegység (*Rocky Mountain*) sok látnivalót kínál, mint például a mély Pokol-kanyont (*Hell Canyon*), vagy a Holdkrátereket (*Craters of the Moon*). Télen a sísport jelenti az állam vonzerejét.

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Idaho állam mottója: <i>Esto Perpetua</i> (Örökké élj)		

40. Kolorádó (*Colorado*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Nil Sine Numine</i> (Semmit – megfontoltság nélkül)		

A terület keleti része a Louisiana vásár (1803) a nyugati része a Mexikói háború (1848) utáni vásár révén került az Unió fennhatósága alá, de az USA 38. tagállama csak 1876-ban lett. Nevének jelentése a spanyol „vörös” szóból ered, kiejtése: „kalö rádöu.” A Sziklás-hegységben helyezkedik el szabályos trapéz formában. Területe majdnem háromszorosa Magyarországnak, amivel az USA-ban a 7. helyen áll. Lakossága 5,2 millió, ami 7 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Fővárosa és legnagyobb városa is egyben: **Denver**. Itt található az USA legnagyobb repülőtere 1995-től. Az állam gazdaságát a nemesfémek bányászata, kohászata és a gépgyártás jellemzi. 1858-ban egy aranyláz helyszíne is volt, amikor a szerencsevadászok a 4300 m magas *Pike's Peak*-et célozták meg. Az állam hegyvidéke kiváló adottságokat biztosít a télisportok számára – ezért Amerika Svájcának is nevezik – akárcsak Maine államot a keleti parton. Colorado jelzője a „századfordulós” (*Centennial*) állam, mivel az 1876. évi csatlakozása éppen az USA 100 éves fennállásának évfordulójára esett.

41.Montana

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Oro y Plata</i> (Arany és ezüst)		

Washington, Idaho, Nebraska és a Dakota államok területéből alakították ki 1864-ben, de csak 1889-ben csatlakozott az Unióhoz, mint a 41. tagállam. Kiterjedése több mint négyszerese Magyarországnak, amivel a 3. legnagyobb területű állam az USA-ban. Lakosságszáma azonban rendkívül kicsi, mindössze egymillió, ami 1 mandátumot jelent a szövetségi képviselőházban. Nevének eredete a spanyol hegység szóból ered, kiejtése: „mán thaenö.” Fővárosa: **Helena**. Iparát hatalmas rézbányái, mezőgazdaságát gabona- és burgonya-termesztése, birka és szarvasmarha tenyésztése jellemzi. Keletről nyugat felé haladva egyre emelkedik a dombvidék, míg eléri a Sziklás-hegység 2-3 ezer méteres magasságát. A hegyvidék és az indián rezervátumok (például a feketelábúaké) mellett a Gleccser (*Glacier*) nemzeti park és a *Little Big Horn*-i csata⁴³ emlékhelye kínál látnivalót. Az állam jelzői „kincses” (*Treasure*) a nagy égbolt országa (*Big Sky Country*), és a *Bonanza* (érclélőhely, illetve jólét) *State*.

42.Nevada

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>All for Our Country</i> (Mindent az országunkért)		

Az 1848-as Mexikói háború után jutott ehhez a területhez az Unió. 1850-1861 között szervezték a közigazgatását és 1864-ben csatlakozott, mint az USA 36. tagállama. Az állam területe száraz, sivatagos, nyugat felé a *Sierra Nevada* hegyláncjai emelkednek. Nevének jelentése a spanyol „hóval borított” kifejezésből ered, kiejtése: „nö vádö.” Területe több mint háromszorosára Magyarországnak, amivel a 6. legnagyobb állam. Lakossága 2,7 millió, ami 4 képviselői mandátumot jelent *Washington D.C.*-ben a képviselőházban. Gazdaságát rézbányái fémjelzik, innen az egyik jelzője: „ezüst” (*Silver*) állam. Fővárosa **Carson City**. Ismert városai: *Las Vegas* „a világ szerencsejáték (*gambling*) fővárosa,” valamint *Reno*, „a világ válás (*divorce*) fővárosa,” ahol a helyi törvények lehetővé teszik a házastársak azonnali elválását és összeházasodását. Másik jelzője a sivatagos tájképre utal: *Sagebrush* (zsályacserje) *State*.

⁴³ **Little Big Horn** (Kis-nagy Szarv): Itt győzték le a dakota és a csejen indiánok a legendás *Custer* tábornok seregét Ülő Bika (*Sitting Bull*) és Örült Ló (*Crazy Horse*) vezetésével 1876-ban.

43. Utah

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Industry</i> (Iparkodás)		

A Mexikói-USA háború után, 1848-ban jutott hozzá az Unió a területhez, amely közel két és félszer akkora, mint Magyarország, s ezzel az USA 10. legnagyobb állama. 1896-ban csatlakozott az Unióhoz, 45. tagállamként. Hegyvidéki, sivatagos, száraz vidék, ahol öntözéssel gabonát, almát, burgonyát termesztenek és aranyat, ezüstöt, vasat, uránt bányásznak, acél- és orvosi műszer gyártása, valamint hadiipara jelentős. Fővárosa és legnagyobb városa **Salt Lake City**. Lakossága 2,8 millió, akiknek kétharmada egy vallásos, gazdaságilag aktív, és igen szorgalmas szekta tagja.⁴⁴ Ere utal az állam jelzője is: *Beehive* (méhkaptár) *State*. Utah 4 mandátumot birtokol a szövetségi parlamentben. Látványosságai a sajátos kézműparral dicsekedő navaho indián rezervátumok⁴⁵ mellett a Nagy-sóstó (116 x 48 km), a *Bonneville*-i sós síkság, ahol a világ gyorsasági autó teszteléseit rendezik, a *Zion* nemzeti park a sós szikla-képződményekkel, vagy a Szivárvány-híd (*Rainbow Bridge* = egy 85 m hosszú, 94 m magas természetes kőhíd). Az állam nevének jelentése egy indián nyelven: „hegytető,” kiejtése: „jútá.”

44. Új-Mexikó (*New Mexico*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Crescit Eundo</i> (Gyarapodva haladunk)		

1848-ban a Mexikói háború után vált az Unió területévé, de csak 1912-en csatlakozott az USA-hoz, mint a 47. tagállam. A Mexikó név jelentése azték nyelven: „hadisten.” Kiejtése: „njú meksziköu.” Fővárosa **Santa Fe**. Lakossága 2 millió, ami 3 képviselői mandátumot biztosít *Washington D.C.*-ben. Területe majdnem három és félszer nagyobb Magyarországnál. Száraz, hegyvidéki, sivatagos táj. Ásványokban gazdag, gazdaságát a színesfémek, az uránium, valamint a kőolaj és a földgáz kitermelése, feldolgozása jelenti. Mezőgazdasága inkább az állattenyésztésre korlátozódik. Katonai kísérletek helyszíne, itt történt 1947-ben a hírhedt *Roswell*-i „UFO baleset” is. Sivatagi és hegyvidéki természeti szépségei miatt jelzője: „a varázslat földje” (*Land of Enchantment*), illetve „kaktusz” (*Cactus*) állam. Nem véletlen, hogy az állam jellegzetes homokkő tornyai adják a háttérrel a klasszikus western filmeknek. Legis-

⁴⁴ Ezek a **mormonok**, akiknek a vallását *Joseph Smith* alapította 1847-ben. Ezért Utah állam másik jelzője: „a mormonok földje.”

⁴⁵ A navaho földeken található a **Monument Valley**, agyag és homokkő tornyaival, mint a „Vadnyugat” tájképi szimbóluma. Ez a vidék a *Four Corners*, ahol 4 állam; Utah, Kolorádó, Arizona és Új-Mexikó határa találkozik.

mertebb őslakosai a puebló indián népek. Itt található a *White Sands* nemzeti park és a *Carslbad Caverns* barlangrendszer.

45. Wyoming

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Cedant Arma Togae</i> (A fegyverek hódoljanak a női ruha előtt)		

Oregon, Idaho, Dakota és Utah államok területéből alakították ki 1869-ben, és 1890-ben, 44. tagállamként csatlakozott az Unióhoz. Nevének jelentése egy indián nyelven: „nagy síkság.” Jóllehet az állam területén, amely Magyarországénak majdnem háromszorosa (2,7-szerese) teljes egészében a Sziklás-hegység vonulatai emelkednek. Kiejtése: „uváj öuming.” Az USA 8. legnagyobb államának a lakossága igen alacsony, mindössze félmillió, ami egy képviselői mandátumra elég a szövetségi törvényhozásban. Fővárosa **Cheyenne**. Jelzője „egyenlőség” (*Equality*) állam, mert a wyoming-i törvényhozás volt az első, amely 1869-ben szavazati jogot adott a nőknek. Búzát termesztenek, birkát tenyésztene; gyapjú- és fafeldolgozó ipara jelentős, kőolajat, földgázt és követ bányásznak. A Coloradóhoz hasonlóan teljesen szabályos trapéz alakú állam egy másik jelzője szerint Amerika csodaföldje (*Wonderland of America*), s ezt természeti szépségeinek köszönheti. Észak-nyugati részén található a *Yellowstone*⁴⁶ és a *Grand Teton* nemzeti parkok, melyek világhírűek.

Csendes-óceáni (*Pacific*) államok

46. Kalifornia (*California*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Eureka</i> (Megtaláltam)		

⁴⁶ A *Niagara*-vizesés és a *Colorado* Nagy-kanyonja mellett az USA harmadik leglátogatottabb turisztikai desztinációja a **Yellowstone** Nemzeti Park, a világ első nemzeti parkja, amelyet még 1872-ben alapítottak. Területe valamivel nagyobb, mint Bács-Kiskun megye területe, nagyrészt *Wyomingban* fekszik, de *Idahoba* és *Montanaba* is átnyúlik. Itt található sok állatfaj mellett a csaknem teljesen kipusztított amerikai bölény (buffalo), a Sziklás-hegység (*the Rockies*) gyönyörű tájképei és a híres gejzír, az *Old Faithful*.

1848-ban a Mexikói háború után került az Unió fennhatósága alá a terület. Számos helységnevében érződik a spanyol eredet. Nevének kétféle interpretációja is spanyol eredetre utal: „a kemence melege” és „Paradicsom közeli hely.” Kiejtése: „kaeli fónjő.” Területén a Sziklás-hegység csendes-óceáni hegláncai emelkednek, nyugati oldalán a *Sierra Nevada*. Hosszanti völgyei: a *Sacramento* és a *San Joaquin*. Területe 4,5-szer nagyobb, mint Magyarország, ezzel a 2. legnagyobb az USA egybefüggő területén. Lakossága 38 millió, ami 53 mandátummal meghatározó politikai erőt ad neki a szövetségi képviselőházban. Fővárosa **Sacramento**, legnagyobb városai *Los Angeles*, *San Francisco* és *Oakland* az információ kommunikáció és az elektronikai innováció világszerte híres otthonával, a Szilícium-völgygel (*Silicon Valley*⁴⁷). Továbbá: *San Diego*, *San Bernardino*,⁴⁸ *San Jose*, *Santa Ana*, *Santa Barbara*, *Long Beach*. Az állam önmagában a világ 8. legerősebb gazdasága lenne. Éghajlata kellemes, a partvidéken mediterrán; sajnos az óceánban a Kalifornia-áramlat hideg, ezért fürdésre nem a legideálisabb. Elektronikai iparán kívül a szőlő és bortermelését érdemes kiemelni. Rengeteg látványossága közül néhány: *Hollywood* a világ filmiparának fővárosa, a *Beverly Hills* városnegyed, a *Malibu Beach* a gazdagok világa, a *Berkley* egyetem, a *Golden Gate*-öböl és a *Walt Disney* által 1955-ben alapított *Disneyland*, a szórakoztatóipar *non plus ultrája*. Legszebb nemzeti parkja a *Yosemite*, melynek vízesése 740 m magas. Kaliforniában él az óriás mamutfenyő.⁴⁹ Az állam keleti és déli részén már száraz, sivatagos az éghajlat, itt található a hírhedt *Death Valley* (Halál-völgy), vagy a földrengésveszély miatt baljós Szent András törésvonal. Az állam jelzői tükrözik nagyságát: „arany” és „bearanyozott” (*Golden* és *El Dorado* – az 1849. évi kaliforniai aranylázra utalva) valamint a „tudomány” (*Science*) állam. Kalifornia a társadalmi szélsőségek otthona is, amennyiben innen indult ki az 1960-as évek hippy-mozgalma, vagy az extravagáns Pokol angyalai (*Hell's Angels*) motoros társaság.

47. Oregon

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>The Union</i> (Unió)		

1846-ban kezdték szervezni a közigazgatást ezen a területen, a Sziklás-hegység nyugati részén (*Cascade*-hegység). A terület 1859-ben csatlakozott az Unióhoz 33. tagállamként. Területe majdnem háromszor (2,7-szer) nagyobb, mint Magyarország, s ezzel a 9. az államok között. Lakossága 3,8 millió, ami után 5 képviselőt delegálhatnak *Washington D.C.*-be. Az állam neve a francia „hurrikán” (*ourigan*) szóból eredetezhet, kiejtése: „arigön.” Fővárosa **Salem**, legnagyobb városa: *Portland*. A partvidéki síkságot nyugat felé magas hegyek váltják fel, így az állam kétarcú földrajzi szempontból. Nyugaton gyümölcsöt termesztenek és tengeri halászata jelentős. Keleten, a hegyvidéken a fafeldolgozás és a papíripar említhető. Ezt tükrö-

⁴⁷ **Silicon Valley.** Vigyázat: nem Szilikon-völgynek fordítandó! Ez a világ olyan (legfejlettebb) régiója, ahol a gazdaság kvaterner szektora az uralkodó munkahely. Kvaterner = tudományos kutatás és felsőoktatás.

⁴⁸ Itt nyitotta *R. Kroc* 1955-ben hamburgeres gyorséttermét *R.* és *M. McDonald* üzletében. Az óta a világ legnagyobb gyorsétterem láncja az amerikai üzleti siker jelképe.

⁴⁹ **Sequoia fenyő.** Ezek a világ legnagyobb fái (ha úgy tetszik élőlényei): legnagyobb példányai 90 m magasak, 3200 évesek, 1000 tonna súlyúak, törzsük átmérője 8 m.

zi az állam jelzője is: *Beaver* (hód) *State*. Természeti látnivalói a *Crater Lake* és az Oregoni Dűnék nemzeti parkok.

48. Washington

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>Ai - Ki</i> (Isten veled)		

Kanada (egykori angol gyarmat) és az USA között 1846-ban megkötött szerződés rendezte a határt a 49. szélességi fok mentén. 1853-ban különült el az észak-nyugati terület *Oregontól*, s 1889-ben a *George Washingtonról* elnevezett állam 42.-ként csatlakozott az Unióhoz. Kiejtése: „uvasingtön.” Az USA legszélső, észak-nyugati állama csaknem kétszer akkora, mint Magyarország (amivel 19. az államok között). Közepén a *Cascade*-hegység emelkedik. Legmagasabb vulkanikus csúcsa a *Mount Rainer*.⁵⁰ Itt található a *Mount St. Helens*, amely szintén vulkán, s 1980-ban váratlan, hatalmas kitörést produkált. Az államot a Kanadából érkező *Columbia* folyó szeli ketté. völgyeiben kiváló minőségű almát termesztnek, az óceán partján a halászat dominál, a hegyvidékeken a fafeldolgozás és a papírgyártás, ezeken kívül repülőgépgyártása említhető meg. Lakossága majdnem 7 millió (6,9), s ez 10 képviselői helyet jelent számára. Fenyveseiről az „örökzöld” (*Evergreen*) jelzőt kapta, de nevezik még az itteni őslakos indiánok után *Chinok* államnak is. Fővárosa **Olympia**, legnagyobb városa: *Seattle*.

49. Alaszka (*Alaska*)

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Mottó: <i>North to the Future</i> (Észak a jövő felé)		

Észak-Amerika észak-nyugati része, egy hatalmas félsziget. Területe kis híján annyi, mint három Franciaország (16,5-szer Magyarország). Ezzel az USA legnagyobb kiterjedésű álla-

⁵⁰ Mount Rainer: 4391 méteres magasságával csak 8 méterrel marad el a Sziklás-hegység USA területén lévő legmagasabb csúcsától, a coloradói *Denvertől* nyugatra emelkedő *Mount Elbertől*. Az egyszerűség kedvéért az USA közigazgatási földrajza címszó alatt az ország egész nyugati felének É-D-i hegyláncjai **Sziklás-hegység** néven szerepelnek, de tudni kell, hogy természetföldrajzi értelemben a Parti-hegység (pl. a *Sierra Nevada* és a *Cascade*-hegység) már nem a *Rocky Mountains* része, ahogy a *Midwest* (Közép-nyugat) hegyvidéki területei sem.

ma, de nincs egy szárazföldi blokkban a többi 48 állammal.⁵¹ Lakossága pedig mindössze 700 ezer, ami rendkívül alacsony népsűrűséget eredményez. Egy képviselője (és természetesen, mint minden államnak, 2 szenátora) van *Washington D.C.*-ben. Fővárosa **Juneau**, legnagyobb városa *Anchorage*. Fő folyója a hatalmas *Yukon*. Alaszka nyugati fele síkvidék, keleti fele a Kanada felé emelkedő hegyvidék, éghajlata nagyon hideg, tundra jellegű. Gazdasági erejét az itt feltárt hatalmas kőolaj készlet jelenti, amely legnagyobb részt csővezetéken áramlik az USA-ba. Az Alaszka név jelentése egy eszkimó⁵² nyelven: „nagy föld,” kiejtése: „ö laeszkö.” Alaszkába, és ezen keresztül egész Amerikába a jégkorszak idején még a 3000 km hosszú szárazföldi hidat alkotó, mai *Aleut*-szigeteken át vándoroltak be az őslakosok. 1741-ben egy *Bering* nevű felfedező találta meg az Ázsia és Amerika közötti, ~ 60 km széles tengersizort, melyet róla neveztek el. Alaszkában ez után oroszok telepedtek le. Egy *W. Seward* nevű USA külügyminiszter 1867-ben, a magyar kiegyezés évében, 7,2 millió dollárért megvásároltatta a hatalmas jeges területet az orosz cártól. 1912-ben szervezték meg a területi közigazgatását, de államként – mégpedig a 49.-ként – csak 1959-ben csatlakozott az Unióhoz. Jelzői: a feltáratlan területeiről „utolsó határvidék” (*Last Frontier*); a múltjával kapcsolatban pedig: „orosz Amerika” (*Russian America*), vagy tréfásan: „Seward hűtőszekrény” (*Seward’s Icebox*).

50.Hawaii

		
Elhelyezkedés	Állami lobogó	Címer/pecsét
Móttó: <i>Ua Mau Ke Ea O Ka Aina I Ka Pono</i> (A föld élete az igazságosságban örök)		

Az USA legfiatalabb állama szintén 1959-ben csatlakozott, mint az 50. tag. Az USA 1989-1900 között szállta meg a *J. Cook* kapitány által 1778-ban felfedezett, és az admirális lordjáról *Sandwich*-szigeteknek elnevezett szigetcsoporthoz. A Csendes-óceán közepén található vulkanikus szigetcsoporthoz összes területe kb. akkora, mint Bács-Kiskun és Pest megye területe együtt. 7 nagyobb és 125 kisebb szigetből áll, amelyek 1200 km hosszan helyezkednek el; ez olyan, mint a Budapest-Bagdad, vagy még szemléletesebben a Budapest-Lisszabon távolság⁵³ légvonalban. Fővárosa és legnagyobb városa **Honolulu**. Lakossága másfél millió, ami két képviselői mandátumot jelent számára a washingtoni törvényhozásban. Őslakossága polinéziai. Mezőgazdasága ananászt, kókuszdiót, cukornádat és kávétermeszt. Éghajlata trópusi, ami kiváló nyári turistaparadicsomot jelent.⁵⁴ Nevének jelentése „az istenek lakhelye,” amely két-

⁵¹ Ezért a fenti címszavak területnagysági információjában Texas szerepel a legnagyobbként, s utána sorban a 47 összefüggő területű állam.

⁵² Az eszkimók („nyershúsevők”) közkeletűbb elnevezése az USA-ban az *inuit*. Ők Alaszka, Észak-Kanada és Grönland őslakossága. Alaszkában ~ 60 ezer *inuit* és 25 ezer *aleut* él. Sok európai az 1900-ban kitört, kanadai, *klondike*-i aranyláz lecsengése után telepedett le Alaszkában.

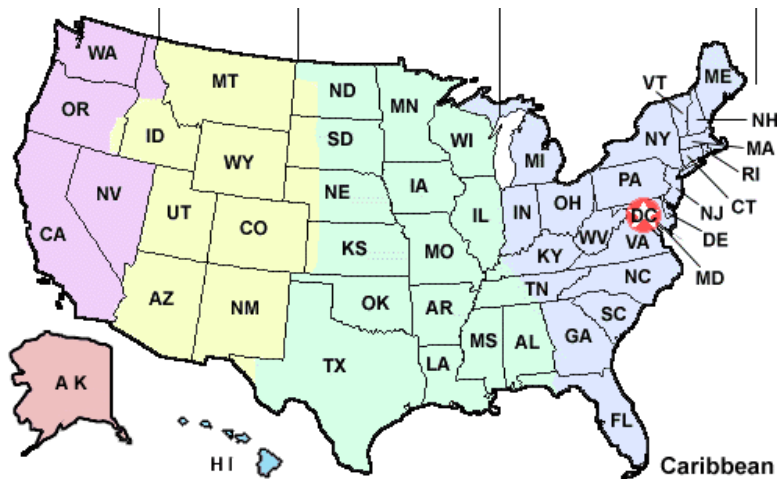
⁵³ Hogy ennek a közigazgatási problémáit érzékeljük, gondoljunk szegény hawaii postásokra az infokommunikációs eszközök korszaka előtt!

⁵⁴ Ez a nyári tengerparti üdülés *non plus ultrája*, amit a magyar nyelv is érzékelt a luxuskörülmények kifejezésére: „tisztá Hawaii.”

ségtelenül egyik látványossága, a ma is aktív *Mauna Kea* bazalt vulkán, amely 4200 méterrel emelkedik az óceán szintje fölé.⁵⁵ Hawaii kiejtése: „hō uváj,” jelzője: *Aloha* (helló) *State*.

Időzónák

Az USA-t nagy kiterjedése miatt 4 időzónára osztják, ami a keleti és nyugati part között 4 óra időeltolódást jelent. Amikor New Yorkban reggel 8 van, akkor Los Angelesben hajnalai 4. A közigazgatás dolgát jó néhány államban nem könnyíti meg az a tény, hogy az állam egy-egy megyéje, vagy éppen tekintélyes része más-más időzónába esik. Az ország keleti régiójában a **Keleti (Eastern) standard időzóna** szerint mérik az időt; Florida, Tennessee és Michigan állam az, amelyeknek egy-egy tekintélyes része átnyúlik az ettől nyugatra eső **Középső (Central) standard időzónába**. Ez utóbbiból Kansas, Nebraska, Dél- és Észak-Dakota egy-egy része nyúlik át a **Hegyvidéki (Mountain) standard időzónába**. Ez utóbbiban pedig Idaho állam egy része tartozik a legnyugatibb, a **Csendes-óceáni (Pacific) standard időzónába**.

Az USA időzónái: *Pacific – Mountain – Central – Eastern*

Forrás: <http://www.time-for-time.com>

Az USA legismertebb „landmark”-jai

Képek forrásai: <http://cudave93.files.wordpress.com>, <http://wallpaper.avantzone.com>, <http://www.gorp.com>, <http://viragcenter.hu>

Összeállította: Tózsa István
Pilisszentiván, 2013. július

Források:

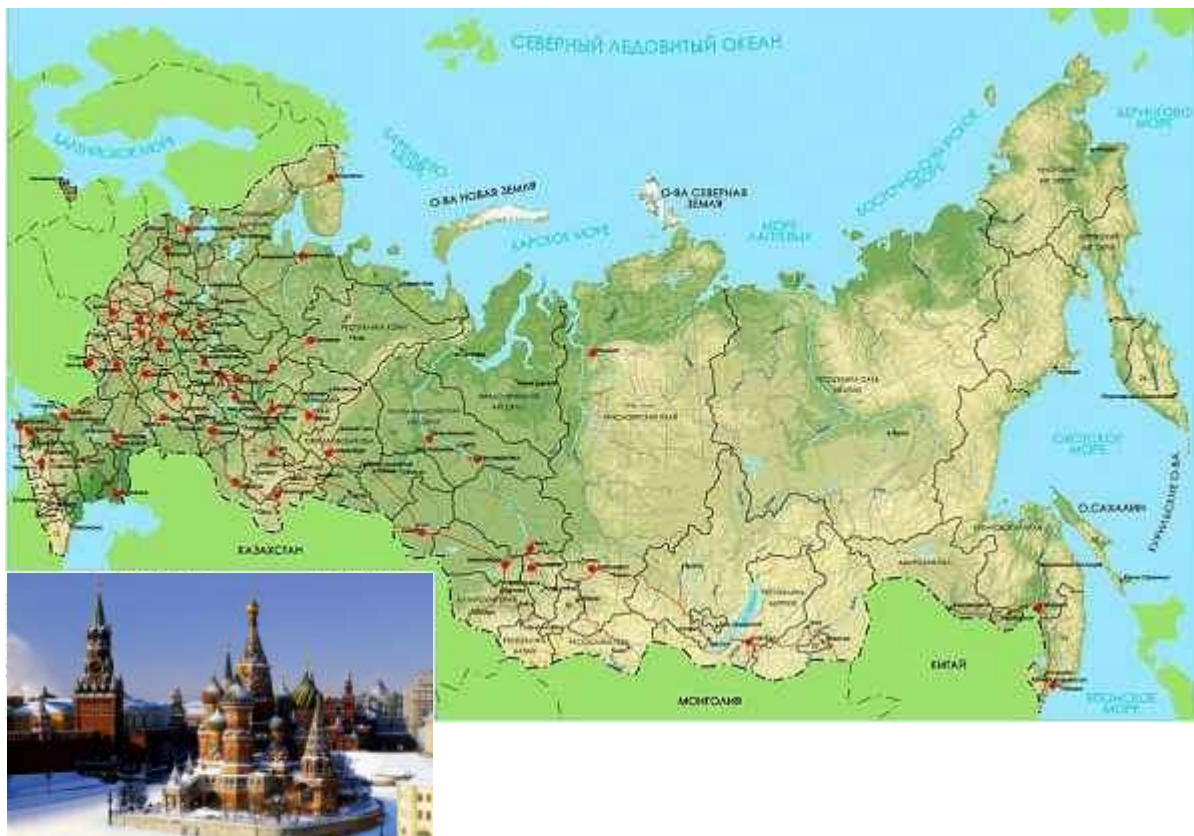
⁵⁵ Ha ehhez hozzávesszük a szigetek körüli 5000 m-es vízmélységet, a **Mauna Kea** hegy magassága mintegy 400 méterrel meghaladja a *Mount Everest* magasságát is.

- **Across the United States of America** – Tomakhin, G. D. Prosveshcheniye Kiadó, Moszkva, 1980
- **Földrajzi világtlasz** – Kartográfia, Budapest, 1992.
- **Know Your USA** – A Rand McNally Book, Chicago - New York - San Francisco - Washington, 1975.
- **List of US States** – https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_US_states (térképek, zászlók, címerek, lakosságszám: 2012)
- **Oxford Guide to British and American Culture** – Oxford University Press, Oxford, 1999.

Melléklet II.

Oroszország közigazgatási földrajza

Oroszországi Föderáció

Szerző: Tózsá István

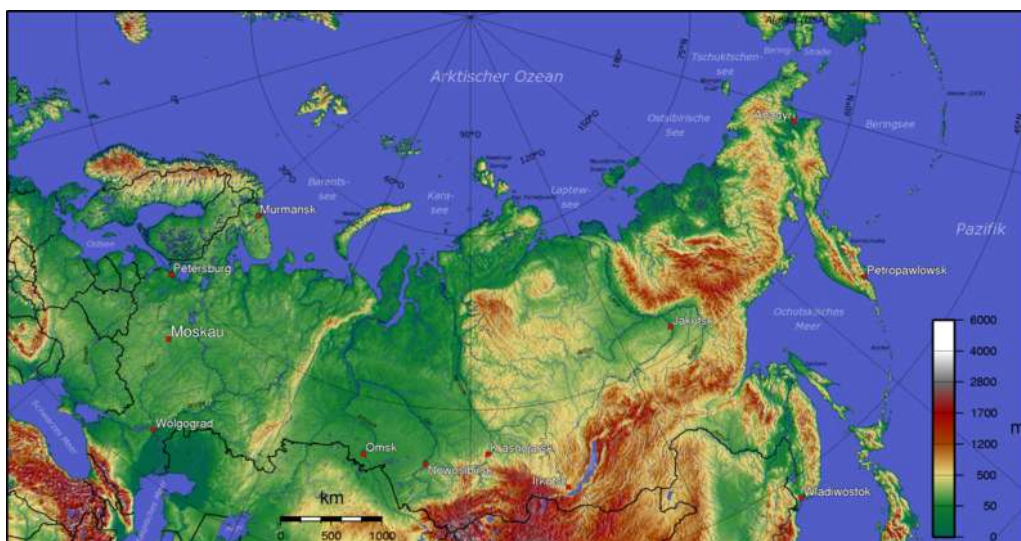
egyetemi tanár, a BCE Gazdaságföldrajz Tanszék vezetője,
az NKE Közpolitikai és Közigazgatás-fejlesztési Tanszék külső munkatársa

Lektor: Bihary Gábor

az Európai Unió Régiók Bizottsága (a Committee of Regions)
magyar tagozatának tagja

Budapest
2014

Oroszországi Föderáció (Российская Федерация⁵⁶)

Az ország mintegy 1/4 része Európában, 3/4 része Ázsiában fekszik.

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termesztudomanyok/foldrajz/regionalis-foldrajz/kelet-europa-foldrajza/oroszorszag-foldrajza>

Történelem és közigazgatás

Kelet-Európa hatalmas síkvidékén a szláv népek, a szláv nyelv keleti ágát beszélő oroszok (nagyoroszok), ukránok (kisoroszok), beloruszok (fehéroroszok) telepedtek meg. Államiságuknak a kelet-európai nagy folyókon is kalandozó vikingek egyik nemzetségének, a rurikoknak köszönhetik, akik 862-ben megalapították Novgorodot, majd később Kijevet, így jött létre a novgorodi és a kijevi „rusz” (népgyűlés), amelyből a „ruszkij” (orosz) név is ered. A sorban kialakuló orosz fejedelemségeket, a Magyarországot is időlegesen elpusztító tatárok (pontosabban mongolok) Aranyhordája részben szintén elpusztította, részben uralta. Végül Novgorod és a Moszkvai fejedelemségek felülkerekedtek a mongol uralmon, és *Rettegett Iván*, az első orosz cár uralma alatt egyesültek. Kelet felé, Szibérián keresztül egészen a Csendes-óceánig, sőt azon túl, Észak-Amerikában is terjeszkedtek. A fejedelemségek közül Moszkváé lett a vezető szerep. *Nagy Péter* cár tette Oroszországot európai nagyhatalommá, ahol az I. világháborút követően *Lenin* vezetésével kommunista állam alakult; a Szovjetunió. A polgárháborút átvészelve, *Sztálin* uralma alatt a Szovjetunió nem csak túlélte a II. világháborút, de megerősödve, a hidegháború kétpólusú világában a kommunizmus letéteményesévé vált.

A Szovjetunió olyan óriási területű birodalom volt,⁵⁷ hogy az 1990-es évek elején, amikor összeomlott és 14 önálló nemzetállam szakadt el tőle⁵⁸ a maradék Oroszország terjedelmét tekintve, még mindig a világ legnagyobb országa maradt. Területe majdnem kétszázszorosa (185-szöröse) Magyarországnak, lakossága 145 millió.

⁵⁶ Átírva: „Rosszjizskaja Fegyercija”

⁵⁷ Az 1950-80-as évek Magyarországa is a szovjet politikai befolyási övezet volt, melynek egyik társadalmi vetülete a politikai vicckultúra volt. Egy idevágó vicc: milyen a szovjet törpe? ... Óriási.

⁵⁸ **Azerbajdzsán, Belorusszia, Észtország, Grúzia, Lettország, Litvánia, Moldávia, Örményország és Ukrajna** (Európában), valamint **Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán** (Ázsiában)

Az orosz állam történelmi formálói

Képek forrásai: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rurik>, <http://tortenelemklub.com>, <http://members.iif.hu>, <https://en.wikipedia.org>, <http://commons.wikimedia.org>, <http://users.atw.hu>

1993-ban a Szovjetunió összeomlását követően az új orosz alkotmány újra körvonalazta a totalitáriánus, egypártrendszerű diktatúrát felváltó szövetségi köztársaság területi igazgatási kereteit. Ennek értelmében 14 addigi tagköztársaság önálló állam lett, az Oroszországi Föderációban pedig a 2008. évi alkotmány-módosítás óta 83 – különböző típusokba sorolható – területi igazgatási egység működik. Ezek lényegében megegyeznek a szovjetrendszerrel örökölt, 1961 óta változatlan 88 egységgel, mivel 1991 óta csupán egy új köztársaság jött létre és hat kis népességű autonóm körzet szűnt meg. (A mai beosztás sok tekintetben hasonlít az egykori cári kormányzóságok rendszerére is, bár azok száma csak mintegy fele volt a mai régiókénak. Lásd: Jegyzet.) Nyilvánvaló, hogy egy unitáriánus regionális igazgatásból a decentralizált és a regionalizált területi igazgatás lépcsőit kihagyva, nem lehet zökkenőmentes az átalakulás a szövetségi, föderális rendszerbe. Ez az utóbbi két évtizedben tapasztalható is volt Oroszországban, a belpolitikai krízisekben és a korrupcióban manifesztálódva.

Oroszország közigazgatási beosztása

21 köztársaság (республика „reszpublika”); **9 határterület** (край „kraj”); **46 terület** (область „oblaszty”); **2 szövetségi jelentőségű város** (город федерального значения „górad federálnava znacsényija”); **1 autonóm terület** (автономная область „avtonómnaja oblaszty”); és **4 autonóm körzet** (автономный округ „avtonómnij okrug”).

http://hu.wikipedia.org/wiki/Fájl:Map_of_Russian_subjects_by_type nyomán

Mind a 83 területi igazgatási egység egyenként 2-2 tagot delegálhat a parlament felső házába, a Szövetségi Tanácsba, amely így – az USA Szenátusához hasonló elven felépítve –, 166 tagot számlál. Mindegyik területi egységnek van választott, regionális parlamentje és alkotmánya (chartája), valamint helyi törvényhozása. A területi típusok különbségei az autonómia mértékében, valamint az orosz és az egyéb nemzetiségek arányában manifesztálódnak.⁵⁹ Az orosz törvényhozás alsóháza a 450 taglétszámú *Duma* (jelentése gondolat, elmélkedés, töprengés). Ide a választókerületek pártlistáiról kerülnek be a képviselők, 2005 óta egyéni jelöltek indulására nincsen lehetőség. Oroszországban 6 nagyobb (parlamentari) és több kisebb párt működik. Az elnöki végrehajtó hatalom – mivel az elnököt közvetlen választások útján választják – az amerikai rendszerhez hasonlóan erős.

		
Az orosz nemzeti zászló	A parlament székhelye: a Kreml	Oroszország állami címere

Kép forrása: <http://www.utikalauz.hu>

Az orosz területi közigazgatás az **aszimmetrikus föderalizmust** képviseli, amikor is etnikai, nyelvi és kulturális különbségek miatt a hatalommegosztás aránya nem azonos az egyes területi igazgatási egységekben. Ennek megfelelően az orosz területi igazgatás típusai:

- A **köztársaság** (**республика**, reszpublika) olyan területi egység, ahol eredetileg jelentős arányban élnek nemzetiségek (bár sokukban ma már orosz a többség). Elnevezésük általában az egy vagy két jelentős őslakos nemzetre utal. A köztársaságokat az orosz alkotmány államoknak nevezi, de csak néhány formális következményt kapcsol ehhez, például fővárosuk van, nem pedig székhelyük, mint a többi területi egységnek.
- **Autonóm terület** (**автономная область**, avtonomnaja oblaszty) ma már csak egy van,⁶⁰ a Sztálin által a Távols-Keleten létrehozott Zsidó autonóm terület, ahova az 1930-as években több tízezres zsidó közösség érkezett, mára azonban a számuk jelentősen csökkent. Az autonóm területek a szovjet időszakban valamely határterülethez (krajhoz) tartoztak, a Zsidó autonóm terület azonban 1991-ben kivált a Habarovszki határterületből.
- Az **autonóm körzet** (**автономный округ**, avtonomnij okrug) a szovjet korszakban a kis létszámú északi és szibériai őslakos nemzetiségek kulturális autonómiájának adtak teret, és valamely határterülethez vagy területre tartoztak. Számuk a Szovjetunió felbomlásakor 10 volt, mára 4-re csökkent, közülük Csukcsföld 1991-ben kivált a Magadani területből, a másik három az Arhangelszki és a Tyumenyi területre tartozik részleges önállósággal.
- A **terület** (**область**, oblaszty) és a **határterület** (**край**, kraj) túlnyomórészt orosz lakosságú igazgatási egység. A szovjet korszakban az volt közöttük a különbség, hogy autonóm terület csak határterülethez tartozhatott, területre nem. A határterület ezen kívül az oroszok által benépesített területek egykori határán alakult ki, illetve a Távols-Keleten és a kínai határon, ahol a katonai, határvédelmi infrastruktúra dominált. Ma már pusztán elnevezésbeli a különbség, aminek nincs különösebb jelentősége.

⁵⁹ Az ilyen szövetségi területi igazgatási rendszer az **aszimmetrikus föderáció**.

⁶⁰ A korábbi 4 autonóm terület köztársasággá alakult át.

- **Szövetségi jelentőségű város** (город федерального значения, gorod fegyeralnovo znacsenyija) a két, önálló régióként működő nagyváros: a két főváros, az „új” Szentpétervár, és a „rég-új” Moszkva).

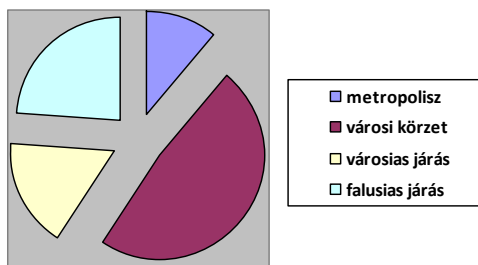
A felsorolt területi egységek a regionális önrendelkezést hivatottak képviselni, míg a központi, szövetségi államigazgatási szervek összehangolására 2000-ben kialakították az elnöki adminisztráció legfontosabb területi intézményrendszerét, a **szövetségi körzeteket**. Számukat egygel bővítve 2010 óta összesen 8 szövetségi körzet létezik, melyek irányítói az elnöki megbízottak. Amikor Oroszország közigazgatási földrajzáról beszélünk, a 83 „szubjektum” (vagy az oroszul is gyakran használt összefoglaló megnevezéssel „régió”) jellemzését ezekre a körzetekre bontva célszerű adni, mert ezeknek van jól körülhatárolható földrajzi vetületük.

A helyi önkormányzati rendszer

Oroszország régióinak kétszintű önkormányzati rendszerét egy 2003-ban elfogadott szövetségi törvény („A helyi önkormányzás általános elveiről az Oroszországi Föderációban”) szabályozza. A felső szintet a járás (**район**, rajon, pontosabb fordítása kerület) alkotja, az alsó szinten pedig a községek (**поселение**, poszelenyije) találhatóak, melyek két típusba tartoznak: városi vagy falusi. A felsoroltakon kívül lehetőség van a járásoktól független városi körzetek szervezésére is (**городской округ**, gorodskoj okrug), ezek egyszintű önkormányzata egyszerűen gyakorolja a járási (hatósági) és a községi (önkormányzati) hatásköröket. Az önálló régiót alkotó két nagyvárosban egyszintű önkormányzati rendszer működik, Moszkva a budapestiekhez hasonló méretű kerületekre (**район**, rajon) oszlik, Szentpétervár pedig valamivel kisebb körzetekre (**округ**, okrug).

A járások és a városi körzetek Moszkva és Szentpétervár kivételével teljesen lefedik az ország területét. A legritkábban lakott térségekben a törvény lehetővé teszi, hogy ne alakuljon községi önkormányzat, ezeken az úgynevezett községek közötti területeken (**межселенная территория**, mezsszelennaja tyerritorija) közvetlenül a járási önkormányzat gondoskodik a közfeladatok ellátásáról.

2013 elején a járási önkormányzatok száma 1817, az ezekhez tartozó városi és falusi községeké 1687 illetve 18 722 volt, a városi körzeteké pedig 518, míg Moszkva 146 kerületre, Szentpétervár pedig 111 körzetre oszlik. Oroszország összes népességének 11%-a él a két nagyvárosban, 48% a városi körzetekben, a maradék 41% a járásokban, amiből 17% a jut a városi községekre, és mindössze 24% a falusi községekre.

A járások átlagos területe egy nagyobb magyar megyének felel meg, de ez az adat nem sokat árul el a valóságról. A legkisebb járások a magyarországiakéhoz hasonló kiterjedésűek, míg a legnagyobbakban Magyarország többször is elférne. Népségük hasonlóan szélsőségesen ingadozik: míg az átlag mintegy 32 ezer fő, tehát a magyar járásokéhoz (48 ezer fő) nagyságrendileg hasonló, addig a legkisebb érték ezer alatti, a legnagyobb pedig meghaladja a 300 ezret. A legnagyobb területű és legkisebb népségű járások az ország északi és keleti, ritkán lakott vidékein találhatók.

A városi körzetek átlagos népessége mintegy 130 ezer fő, a tényleges értékek ezer és másfél millió fő között mozognak. Jó részük egyetlen városból áll, de sokukhoz tartozik kisebb-nagyobb vidéki terület is, egyes esetekben akár több magyar megyényi kiterjedéssel és a központi városénál nagyobb népességgel.

A községek területe és népessége szintén nagy szélsőségek között ingadozik, a sűrűn lakott országrészekben hasonló egyes európai országokhoz, a ritkán lakott területeken viszont akár több megyényi, esetleg több Magyarországnyi is lehet a területük.

Az orosz közigazgatás jellegzetes intézménye a zárt közigazgatási egység (**закрытое административно-территориальное образование**, rövidítve „ЗАТО”, ZATO) vagy zárt város. Ezek részben titkos katonai vagy ipari létesítmények (rakétabázisok, űrközpontok, magfizikai kutatóközpontok stb.) települései, ahova csak külön engedéllyel lehet belépni. A szovjet időkben több száz volt belőlük az országban, köztük több százezres nagyvárosok is, és jó részük nem szerepelt a térképeken és a népségi adatokban sem! A 2010-es népszámláláskor azonban már csak 42 volt a számuk, átlagosan 30 ezer lakossal. Igazgatásilag a régiókból kiemelve közvetlenül a szövetségi kormány szervei alá vannak rendelve, az önkormányzati statisztikákban pedig városi körzetekként jelennek meg, mivel a városi körzetekre vonatkozó szabályokat alkalmazzák rájuk némi eltéréssel.

Az orosz táj földrajzi övezetessége

Oroszország tájai a hatalmas kiterjedés ellenére meglehetősen egyhangúak, néhány alaptípussal leírhatók, és olyannyira jellegzetesek, hogy több orosz elnevezést (mint a tundra, tajga, sztyep) számos idegen nyelv is átvett. A tájtípusokat hagyományosan a rájuk jellemző növénytakarásokkal azonosítják, amit elsősorban az éghajlati tényezők határoznak meg. A tájtípusok a klímát meghatározó tényezők együtthatásának köszönhetően az ország nagy részén szabályos övezetességet mutatnak. A főbb tényezők közül a földrajzi szélesség elsősorban az évi középhőmérsékletre, az Atlanti-óceántól való távolság pedig a csapadékmennyiségre és az évi hő ingásra van befolyással. A tengerszint feletti magasság a hegyvidéki területeken sajátosan színezi az időjárási viszonyokat. Az egyes övezetek határa természetesen nem éles, átmeneti zónák is vannak. Az alapvető földrajzi övezetek északról délre haladva a 2. Jegyzet tartalmazza.

örök fagy

tundra

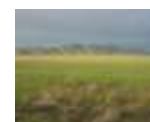
tajga

lombos erdő

erdős sztyepp

sztyepp

félsivatag

Képek forrása: <http://sciencelinkcafe.com>, <http://static.panoramio.com>, <http://www.colourbox.com>, <http://www.oilpaintinghk.com>, <http://upload.wikimedia.org>, <http://www.jmeshel.com>

- **Észak-kaukázusi szövetségi körzet**

A Kaukázus – Európa leghatalmasabb hegysége – északi előterében található körzetről már a területi közigazgatási egységeinek a típusa alapján borítékolható, hogy ez itt az Oroszországi Föderáció belpolitikai értelemben vett „puskaporos hordója,” hiszen 6 nemzetiségi köztársaság és egy határterület alkotja. Ezt az elmúlt két évtized történelme igazolta is. Területe majdnem kétszerese Magyarországnak, lakossága pedig majdnem 10 millió. A körzet központja **Pjatyigorszk**. A Kaukázus hegyvidékén kívül sztyeppe és félsivatag található itt.

--	--	■■■■■■■	■	--	--
Terület	Aut. körzet	Köztársaság (6)	Határterület (1)	Aut. terület	Város

- **Volgamenti szövetségi körzet**

A Kelet-Európai síkság keleti felét elfoglaló körzet 11-szer nagyobb Magyarországnál, lakossága 30 millió. 7 orosz etnikumú terület és 6 nemzetiségi köztársaság, valamint egy határterület alkotja. A Központi körzet mellett itt található az orosz gazdaság másik fő bázisa. Központja **Nyizsnij Novgorod**. Névadó folyója Európa legnagyobbja, a mi Dunánkat megelőző Volga. Számos földrajzi övet átfog, a tajgától a sivatagokig terjed.

■■■■■■■	--	■■■■■■■	■	--	--
Terület (7)	Aut. körzet	Köztársaság (6)	Határterület	Aut. terület	Város

- **Északnyugati szövetségi körzet**

A hatalmas Kelet-Európai síkság északi felét elfoglaló körzet 18-szor nagyobb, mint Magyarország, lakossága viszont „csak” 13 millió. Központja Oroszország „másik” nagyvárosa, a közel 5 milliós **Szentpétervár**. Rajta kívül 7 orosz nemzetiségű terület, két nemzetiségi köztársaság és egy autonóm körzet alkotja. Területe az örök fagy övezetétől a tundrán át a tajgáig terjed.

■■■■■■■	■	■■	--	--	■
Terület (7)	Aut. körzet (1)	Köztársaság (2)	Határterület	Aut. terület	Város (1)

- **Uráli szövetségi körzet**

Az Európát Ázsiától elválasztó, ásványokban gazdag Ural hegység vidékén és a Nyugat-szibériai-alföldön négy orosz terület és két autonóm körzet található. Ez a terület 20-szorosa Magyarországnak; lakossága 12 millió. Központja **Jekaterinburg**. Az örök fagy övezetétől a sztyeppvidékig terjed.

■■■■	■■	--	--	--	--
Terület (4)	Aut. körzet (2)	Köztársaság	Határterület	Aut. terület	Város

- **Szibériai szövetségi körzet**

Az Észak-Ázsia középső részét alkotó körzet hatalmas kiterjedésű, természeti erőforrásokban gazdag; területe 56-szor nagyobb, mint Magyarország. Hogy ezt elképzelhessük: valamivel nagyobb, mint az Európai Unió és valamivel kisebb, mint Ausztrália. Lakossága majdnem 20 millió, központja Szibéria legnagyobb városa, **Novoszibirszk**. A természetföldrajzi értelemben vett Szibériának csak középső és déli része tartozik ide. A hatalmas térség nagy része hegyvidék, amely déli irányban egyre magasabb hegyláncokká emelkedik. Kiterjedtebb alföl-

di táj csak nyugaton található. Délen, a mongol határ menti legmagasabb hegyvidékeken 4 nemzetiségi köztársaság található, az alföldi rész és a hegyközi medencék túlnyomórészt orosz lakosságú vidéken 5 terület és 3 határterület osztozik, mely utóbbiak egyike messze északra nyúlik az alig lakott sarkvidékig. Északi vége az örök fagy birodalma és tundra, legnagyobb része hegyi tajga, sztyeppvidékek csak egyes déli medencékben alakultak ki.

■■■■■	--	■■■■■	■■■	--	--
Terület (5)	Aut. körzet	Köztársaság (4)	Határterület (3)	Aut. terület	Város

- **Távol-keleti szövetségi körzet**

A legnagyobb területű körzet több mint 67-szerese Magyarországnak, méretében szintén Ausztráliához lehetne hasonlítani. Lakossága viszont mindössze 6 millió, ami rendkívül alacsony népsűrűséget, a térség nagy részén egyenesen lakatlanságot és igen fejletlen infrastruktúrát feltételez. Ide tartozik a természetföldrajzi értelemben vett Szibéria északkeleti része is. A terület nagy része erdős hegyvidék kiterjedt fennsíkokkal, délen és keleten – a Csendes-óceáni partvidéke térségében – magas hegyláncokkal, a hatalmas folyók völgyeiben széles medencékkel, a sarkvidéken tengerparti alföldekkel. Északi része – Szibériai körzethez hasonlóan – igen hideg éghajlatú tundra, középső és déli részén a magas hegyvidékeket hegyi tajga borítja, míg alacsonyabb déli területein hűvös monszunéghajlat uralkodik dús erdőségekkel. Ásványkincsekben, kitermeletlen nyersanyagokban gazdag. Központja **Habarovszk**. 3 terület és 3 határterület, 1-1 köztársaság, autonóm terület és autonóm körzet alkotja – tehát ez a körzet nagyvároson kívül az összes oroszországi területi igazgatási típust felvonultatja.

■■■	■	■	■■■	■	--
Terület (3)	Aut. körzet (1)	Köztársaság (1)	Határterület (3)	Aut. Terület (1)	Város

Az orosz területi közigazgatás földrajza

Központi szövetségi körzet

Belgorodi terület

(**Белгородская область** „Belgorodszkaja oblaszty”)

1,5 millió fő, 27 ezer km², 57 fő/km², városi népesség 66%.

Alacsony dombvidék és síkság az ukrán határ mentén, mintegy egyharmad Magyarországnyi területen. Székhelye **Belgorod** (356 ezer fő) Moszkvától 560 km-re, délre, másik nagyvárosa Sztarij Oszkol (221 ezer fő), fontos vasúti csomópont. A szomszédos Kurszki terület vasérclelőhelyei itt is megtalálhatók; itt termelik ki az országban a vasérc 40 %-át. Ennek megfelelően a vas- és acélipara jelentős. A sztyeppvidékhez tartozik, termőföldje kiváló csernozjom (feketeföld), amin főleg búzát termesztenek.

Brjanszki terület

(**Брянская область** „Brjanszkaja oblaszty”)

1,3 millió fő, 35 ezer km², 36 fő/km², városi népesség 69%.

A belorusz és az ukrán határ mentén elterülő síkvidék, nagysága Magyarország egyharmada. Székhelye **Brjanszk** (416 ezer fő) Moszkvától 350 km-re, délnyugatra. A régió nagy része vegyes erdő. Tőzeget és foszforitot bányásznak. Iparában a vasgyártás és a gépipar említhető. Gabonát és burgonyát termesztenek. A II. világháborúban a brjanszki erdőkben működtek a legnagyobb partizánosztatok a közel 2 éves német megszállás idején.

Ivanovói terület

(**Ивановская область** „Ivanovszkaja oblaszty”)

1,1 millió fő, 21 ezer km², 49 fő/km², városi népesség 81%.

Negyed Magyarországnyi síkvidék a Volga⁶¹ mentén, amely itt több km széles a Gorkiji-víztározó miatt. Székhelye **Ivanovo** (408 ezer fő) Moszkvától 250 km-re, északkeletre. Ez a tajgaövezet déli pereme nyír- és lucfenyőerdőkkel. Iparát a textilipar és a gépgyártás, mezőgazdaságát a burgonya- és hagymatermesztés jellemzi.

Jaroslavl terület

(**Ярославская область** „Jaroslavszkaja oblaszty”)

1,3 millió fő, 36 ezer km², 35 fő/km², városi népesség 82%.

Az egyharmad Magyarországnál valamivel nagyobb területű régió a Volga menti sík területen fekszik, a déli tajgához tartozik. Székhelye **Jaroslavl** (591 ezer fő) Moszkvától 260 km-re, északkeletre, másik nagyvárosa Ribinszk (201 ezer fő) a róla elnevezett víztároló gátjánál a Volga mellett. Gazdaságát a hadipar, gépgyártás, olaj- és fafeldolgozás jellemzi. A vizenyős mocsaras területeken a szántóföldi művelés csak a lenre korlátozódik, emellett szarvasmarha tenyésztése jelentős.

Kalugai terület

(**Калужская область** „Kaluzsszkaja oblaszty”)

1,0 millió fő, 30 ezer km², 34 fő/km², városi népesség 76%.

A közel egyharmad magyarországnyi területű régió síkvidéken, a vegyes erdők övezetében fekszik. Székhelye **Kaluga** (325 ezer fő) Moszkvától délnyugatra, 160 km-re. Könnyűipara, ezen belül textilipara jelentős. Ebben a régióban, Obnyinszk városában (105 ezer fő) helyezték üzembe a világ első atomerőművét 1954-ben. Mezőgazdaságát a gabona- és a burgonya-termesztés jellemzi.

Kosztromai terület

(**Костромская область** „Kosztromszkaja oblaszty”)

0,67 millió fő, 60 ezer km², 11 fő/km², városi népesség 70%.

A majdnem 2/3 Magyarország nagyságú sík régió a déli tajga övezetben fekszik. Székhelye **Kosztroma** (269 ezer fő) Moszkvától északkeletre, 300 km-re. Fő folyója a Volga, melynek közel fél Balatonnyi öblösödése, a „Kosztromai-tenger” a Gorkiji-víztározó része. Még kiaknázatlan szénhidrogén, gyémánt és titán ásványvagyona van. Textil- és fafeldolgozó-iparát a len termesztés és a szarvasmarha-tenyésztés egészíti ki.

Kurszki terület

(**Курская область** „Kurszkaja oblaszty”)

1,1 millió fő, 30 ezer km², 37 fő/km², városi népesség 65%.

Az ukrainai határ mentén, a Közép- orosz-hátság alacsony dombvidékén fekszik ez a majdnem 1/3 Magyarországnyi régió. Székhelye **Kurszk** (415 ezer fő) Moszkvától délre, 450 km-re. Legjelentősebb ásványa a kurszki vasérc, melynek kitermeléséhez vas- és gépgyártás társul. A régió az erdős sztyepp és a sztyepp övezet határán van, s 3/4 része jó minőségű fekete-föld, ahol a gabonafélék (búza, rozs és árpa), valamint a kender termesztése emelhető ki. Ebben a régióban zajlott a II. világháború legnagyobb – két hónapon át tartó – tankcsatája.

Lipecki terület

⁶¹ A **Volga** Európa legnagyobb folyója és ~ 3500 km hosszú; a második legnagyobb a Duna ~ 2800 km-rel.

(Липецкая область „Lipeckaja oblaszty”)

1,2 millió fő, 24 ezer km², 48 fő/km², városi népesség 64%.

A fél Dunántúlnál valamivel nagyobb kiterjedésű régió síkvidéken, az erdős sztepp övezetben található. Székhelye **Lipeck** (509 ezer fő) Moszkvától délre, 370 km-re. Vas- és acélipara mellett változatos a gépgyártása (háztartási-, szerszám- és mezőgazdasági), valamint vegyipara, cukor- és konzervgyártása. Mezőgazdaságában a napraforgó- és a cukorrépa-termesztés emelhető ki.

Moszkva város

(Москва „Moszkva”)

12 millió fő, 2511 km², 4771 fő/km².

Az 1147 óta dokumentált történelemmel rendelkező város ma Európa legnépesebb települése, lakossága több mint Magyarorszáé. Kiterjedése 2012 nyaráig Budapesténél mintegy kétszer nagyobb volt, akkor azonban az addiginak két és félszeresére bővítették, így ma nagyobb Komárom-Esztergom megyénél is, és délnyugati irányban 70 kilométerre terjeszkedik a városközponttól, így határossá vált a Kalugai területtel is. 2012-ig 125 kerületre oszlott, melyeket 10 körzetbe osztottak, akkor azonban 21 községet is idecsatoltak, melyeket 2 új körzetbe osztottak, így ma 12 körzetében 146 helyi önkormányzat működik. Szövetségi jelentőségű városként az összes többi régióhoz hasonlóan saját parlamentje és kormánya van. A Kelet-európai-síkság földrajzi középpontjában, a vegyes erdők övezetében alakult ki. 1480 óta, amikor a moszkvai fejedelemség megszabadult a tatár uralom alól, Moszkva az orosz birodalom fővárosa egy bő két évszázadnyi periódustól (1712-1918) eltekintve, amikor Szentpéterváre volt ez a szerep. Moszkva az orosz gazdasági, politikai és kulturális élet, valamint a közlekedés központja.⁶² Szimbolikus épületei világszerte ismertek.⁶³

Moszkvai terület

(Московская область „Moszkovszkaja oblaszty”)

7,1 millió fő, 44 ezer km², 159 fő/km², városi népesség 80%.

A Kelet-európai-síkság középső részén, Moszkva körül található régió területe majdnem fele akkora, mint Magyarország. Székhelye elvileg a külön régiót alkotó Moszkva, azonban a terület parlamentje és kormánya 2007-ben a főváros északnyugati szomszédságában lévő **Krasznogorszk** (117 ezer fő) városában emelt új kormányzati központba költözött. Ez azonban nem a legnagyobb város a régióban, tucatnyi nála népesebb település található a moszkvai agglomerációban, a legnagyobbak Balasiha (215 ezer fő) és Himki (207 ezer fő). A terület a Volga és az Oka folyók közötti néhol dombos síkság. Eredeti növényzete vegyes és lombhullató erdő volt, amit a mezőgazdaság és a települések erősen visszaszorítottak. A régió gyakorlatilag Moszkva vonzáskörzete („Podmoszkovje”), naponta sok százezer ember ingázik a fővárosba. Gazdaságát az úrkutatás-technológia és a hadiipar, az atomerőmű-gépészet, a közlekedési gépgyártás és a textilipar jellemzi. Mezőgazdasági területe az erőteljes agglomerálódás miatt csökken.

⁶² **Metró**hálózata például naponta 9 millió utast szállít.

⁶³ **Moszkva** központjában, a Vörös téren: a Kreml (egykor cári palota, ma a kormány központja), a Vaszilij Blazsennij székesegyház, a Lenin-mauzóleum; továbbá a Tretyjakov képtár, az Állatkert, a Balett és a metróhálózat.

Orjoli terület

(**Орловская область** „Orlovszkaja oblaszty”)

0,79 millió fő, 25 ezer km², 31 fő/km², városi népesség 65%.

A Dunántúl felénél nagyobb alacsony dombvidék, hullámos síkság. Székhelye **Orjol** (318 ezer fő) Moszkvától délre, 320 km-re. Barnaszén, tőzeg és lignites vasérckészletei vannak, fő folyója az Oka. Iparát acélgyártás és mezőgazdasági gépgyártás, mezőgazdaságát cukorrépa és burgonyatermesztés jellemzi.

Rjazanyi terület

(**Рязанская область** „Rjazanszkaja oblaszty”)

1,2 millió fő, 40 ezer km², 29 fő/km², városi népesség 71%.

Közel fél Magyarországnyi területű, lapos síkvidéki, lápokkal tarkított régió az Oka folyó vízgyűjtőjén, a vegyes erdőkövezetében. Székhelye **Rjazany** (525 ezer fő) Moszkvától délkeletre, 180 km-re. Gazdaságát a vegyipar, kőolaj-feldolgozás, elektronika és a gépgyártás képviseli. Szarvasmarha-tenyésztése, tejipara, burgonya-, takarmány- és zöldségtermesztése jelentős.

Szmolenszki terület

(**Смоленская область** „Szmolenszkaja oblaszty”)

1,0 millió fő, 50 ezer km², 20 fő/km², városi népesség 73%.

A belorusz határ mentén, a vegyes erdők övezetében, alacsony, erdős dombvidéken található ez a fél Magyarországnál valamivel nagyobb régió. Fő folyója a Dnyeper. Székhelye **Szmolenszk** (327 ezer fő) Moszkvától nyugatra, 370 km-re. Gépgyártása (autó, fegyver, repülőgép) jelentős. Fő terménye a len és a burgonya. A II. világháború során települései csaknem teljesen romba dőltek. Itt található a lengyel-szovjet relációban rossz emlékű katyni erdő.

Tambovi terület

(**Тамбовская область** „Tambovszkaja oblaszty”)

1,1 millió fő, 34 ezer km², 31 fő/km², városi népesség 59%.

Az erdős sztyepp övezetbe tartozó síksági régió kiterjedése Magyarországnak 1/3-a. Székhelye **Tambov** (280 ezer fő) Moszkvától délkeletre, 410 km-re. Mezőgazdaságát a cukorrépa-, napraforgó- és burgonyatermesztés jellemzi; iparát az élelmiszeripar, gépgyártás és műszeripar. Növénynemesítő hagyománya⁶⁴ a biotechnológiában manifesztálódik.

Tulai terület

(**Тульская область** „Tulszkaja oblaszty”)

1,6 millió fő, 26 ezer km², 60 fő/km², városi népesség 79%.

Egyharmad Magyarországnál kisebb terület a Közép- orosz-hátság alacsony dombvidékén, a lombohullató erdők övezetében. Székhelye **Tula** (501 ezer fő) Moszkvától délre, 170 km-re. A moszkvai barnaköszén-medence készletének közel a fele itt helyezkedik el, kitermelése 1855-től folyik. Ennek megfelelően régi iparvidék: vaskohászat, bányagépgyártás, hőerőművek, és mindenekelőtt a hadiipar jellemzi. Talaja kiváló minőségű csernozjom (feketeföld), ahol a sörgyártás alapanyagaként elsősorban árpát termesztnek, továbbá főként még burgonyát és repcét, illetve baromfit tenyésztnek a moszkvai agglomeráció kiszolgálására. Fő folyója az Oka.

Tveri terület

(**Тверская область** „Tverszkaja oblaszty”)

⁶⁴ Itt dolgozott **Micsurin**, aki mintegy 300 új növényfajt kísérletezett ki; nevét egy város őrzi: Micsurinszk (99 ezer fő).

1,4 millió fő, 84 ezer km², 16 fő/km², városi népesség 75%.

A Magyarországnál valamivel kisebb terület nyugati felét a Valdaj-hátság alacsony dombvidéke alkotja, keleti része síkság, a déli tajga és a vegyes erdők határövezetéhez tartozik. Fő folyói az egyaránt itt eredő Volga és Nyugati-Dvina, déli határán található a Kaszpi-tenger, a Balti-tenger és a Fekete-tenger vízválasztóinak találkozási pontja. Székhelye **Tver** (404 ezer fő) Moszkvától északnyugatra, 160 km-re. Ásványkincse a tőzeg, nehézipara a szovjet-orosz rendszerváltást követően összeomlott, csak a gépipar egyes ágazatai maradtak talpon (vasút- és darugyártás). A volgai vízi energiája és atomerőműve más területeket is ellát. Talaja gyenge minőségű, amely csak a len- és a burgonyatermesztés számára kedvező.

Vlagyimiri terület

(**Владимирская область**, „Vlagyimirszkaja oblaszty”)

1,4 millió fő, 29 ezer km², 49 fő/km², városi népesség 78%.

A közel egyharmad Magyarországnyi terület nagyrészt síkság a vegyes erdők övezetében, északnyugati részén a Szmolenszk–Moszkvai-hátság alacsony dombvidéke emelkedik. A terület az Oka folyó vízgyűjtője, sok láppal, mocsárral. Székhelye **Vlagyimir** (345 ezer fő) Moszkvától keletre, 180 km-re. Jelentős ipari terület, mezőgazdasági gépgyártása (nehézgépek), orvosműszer-gyártása, motorkerékpár-gyártása és textilipara (pamutipara) jelentős. Megemlíthető a szerszám- és fegyvergyártása is, valamint az elektronikai ipar. Gabona- (búza-, rozs-, árpa-) len- és burgonyatermesztés jellemzi a mezőgazdaságát. Belföldi közlekedési csomópontok találhatóak a területen.

Voronyezsi terület

(**Воронежская область**, „Voronyezsszkaja oblaszty”)

2,3 millió fő, 52 ezer km², 45 fő/km², városi népesség 64%.

A rövid szakaszon Ukrajnával is határos terület valamivel nagyobb, mint fél Magyarország. Nyugati fele a Közép- orosz-hátság alacsony dombvidéke, keleti fele síkság, fő folyója a Don. Teljes egészében a sztyeppövezetben fekszik, északi része eredetileg erdős sztyepp, talaja a legjobb minőségű feketeföld. Székhelye **Voronyezs** (890 ezer fő) Moszkvától délre 460 km-re. Ásványkincsei közül a foszfor, kőzetek közül a gránit említhető. Voronyezs repülőgép- és rakétatechnika-gyára legnagyobb az országban. Iparában ezen kívül a hadi- és vegyipar, valamint az elektrotechnika; mezőgazdaságában a gabona (búza, rozs, árpa) és a cukorrépa, napraforgó termesztése, illetve a hozzájuk kapcsolódó élelmiszeripar emelhető ki. Itt zajlott a magyar történelemben gyászos emlékeztető doni katasztrófa (Don-kanyar, 1942).

Déli szövetségi körzet

Adigeföld vagy Adige Köztársaság

(**Республика Адыгея**, „Reszpublika Adigeja”)

0,44 millió fő, 8 ezer km², 57 fő/km², városi népesség 51%.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyénél nem sokkal nagyobb régió – Ingusföld mellett – az egyik legkisebb területű köztársaság az Oroszországi Föderációban. Enklávéként ékelődik a Krasznodari határterületbe, ahova 1991-ig autonóm területként tartozott. Az őslakos adigék részaránya 25%, az oroszoké 64%, a maradék pedig számos nemzetiség között oszlik meg. Fővárosa **Majkop** (144 ezer fő) Moszkvától 1250 km-re. A Kaukázus északi hegyláb felszínén fekszik, északi része sík erdős sztyepp, déli fele erdős hegyvidék. Olaj- és földgázvagyonnal rendelkezik, a hegyekben vasat, aranyat, ezüstöt és wolframot bányásznak. Ennek megfelelően nehéz gépgyártás, fém- és fafeldolgozás, papíripar jellemzi gazdaságát. Északon búzát, napraforgót, délen teát és dohányt termesztnek, sertést és birkát tenyésztnek.

Asztraháni terület

(**Астраханская область** „Asztahanszkaja oblaszty”)

1,0 millió fő, 49 ezer km², 21 fő/km², városi népesség 67%.

A majdnem fél Magyarországnyi kiterjedésű teljesen sík terület a Kaszpi-tengertől északra, a Volga két partján fekszik. A szinte teljes egészében a tengerek szintjénél mélyebben (a Kaszpi-mélyföldön) fekvő terület félsivatag és sivatag, amit csak a több ágra szakadozó Volga szakít meg. Székhelye a Volga deltavidékén fekvő **Asztrahán** (520 ezer fő) Moszkvától 1250 km-re. Az orosz népesség aránya az összes oroszországi terület és határterület közül itt a legalacsonyabb, mindössze 68%, mellettük 16%-nyi kazah és 7%-nyi tatár él itt. Mezőgazdaságát a rizstermesztés, iparát az atomenergia-termelés, az élelmiszeripar (fő terméke a volgai és a kaszpi-tengeri kaviár), valamint a bőripar és gépgyártás jellemzi.

Kalmükföld vagy Kalmük Köztársaság

(**Республика Калмыкия** „Reszpublika Kalmikija”)

0,29 millió fő, 75 ezer km², 4 fő/km², városi népesség 44%.

A köztársaság területe Magyarországnak 80%-át teszi ki, keleti fele a lapos Kaszpi-mélyföldre esik, nyugaton enyhén hullámos síkság. Éghajlata száraz kontinentális, a kalmük táj kelet felé sivatagba átmenő száraz sztyeppe. A népesség 57%-a őslakos kalmük,⁶⁵ 30% orosz. Fővárosa **Eliszta** (104 ezer fő) Moszkvától 1150 km-re. Gazdaságából a kőolaj- és földgáztermelés, valamint a -feldolgozás említhető. Mezőgazdaság csak öntözéssel lehetséges.

Krasznodari határterület

(**Краснодарский край** „Krasznodarszkij kraj”)

5,2 millió fő, 75 ezer km², 71 fő/km², városi népesség 53%.

A Magyarország területének 80%-át kitevő határterület a Fekete- és az Azovi-tenger keleti partján található. Az északi síkság sztyeppéje a Kaukázus lejtőin erdőbe, majd gyér növényzetű magashegyvidékbe fordul. A Kaukázus és a Fekete-tenger közötti keskeny sávon Oroszország legkellemesebb, mediterrán klímájú területe található. Bolgár, kazár és tatár uralom után a XVIII. században került orosz fennhatóság alá. Lakosságának 88%-a orosz, akiknek jellegzetes néprajzi csoportját alkotják a kubáni kozákok, mellettük jelentős kisebbség az 5%-nyi örmény. Az eredeti őslakosok, az adigék aránya elenyésző, ők ugyanis nagyobb arányban csak a határterületbe ékelve kialakított saját köztársaságukban élnek. Székhelye **Krasznodar** (745 ezer fő), Dél-Oroszország egyik gazdasági központja⁶⁶ Moszkvától 1200 km-re, másik két nagyvárosa a Fekete-tengeri üdülőközpont, Szocsi (343 ezer fő), ahol a 2014-es téli olimpiát rendezik, és Novorosszijszk (242 ezer fő), az orosz déli hadiflotta bázisa. Gazdaságát a kőolaj-finomítás, vegyipar és élelmiszeripar jellemzi. Mezőgazdasága kölest, zabot, lent, napraforgót, szóját, dohányt és citrusféléket termeszt.

Rosztovi terület

(**Ростовская область** „Rosztovszkaja oblaszty”)

4,3 millió fő, 101 ezer km², 42 fő/km², városi népesség 67%.

Ez az Ukrajnával határos, Magyarországnál valamivel nagyobb terület (közel akkora, mint Izland szigete) majdnem teljesen sík vidék. Fő folyói a Don és a Donyec, délnyugati része eléri az Azovi-tengert, a Fekete-tenger beltengerét. Ez a terület volt a 700-as és 800-as évek-

⁶⁵ A **kalmükök** nyelve a mongol nyelvcsoporthoz tartozik, vallásukra nézve pedig buddhisták, s e két kulturális sajátosságuk külön-külön is egyedülállóvá teszi őket Európában. 1943-ban a németekkel való kollaboráció vádjával Szibériába deportálták őket, a köztársaságot megszüntették, s csak az 50-es évek végén alakították újra. Bár nagy részük visszatelepülhetett, kultúrájuk nem heverte ki a megpróbáltatásokat.

⁶⁶ A **Forbes** magazin 2000-2010 években többször üzleti szempontból a legjobb orosz városként rangsorolta.

ben a magyarok második őshazája, a Meotisz,⁶⁷ és nagyjából ez volt a doni kozákok⁶⁸ autonóm területe is a szovjethatalom előtt. Székhelye **Rosztov-na-Donu** (a „doni Rosztov”, 1,089 millió fő) Moszkvától 950 km-re, két további nagyvárosa az Azovi-tenger partján fekvő Taganrog (258 ezer fő) és a Donyec menti iparvidéken található beszédes nevű Sahti (jelentése „bányák”, 240 ezer fő). Mezőgazdaságát a köles, napraforgó, gyapot és a gyümölcs (dinynye, gránátalma) termesztése jellemzi. Jelentős a szénbányászata, mivel átnyúlik ide az ukrajnai donyecki bánya- és iparvidék. Iparában az atomenergia, a kőolaj-finomítás, a helikopterek és mezőgazdasági gépek gyártása, valamint az élelmiszeripar (halfeldolgozás) emelhető ki.

Volgográdi terület

(**Волгоградская область** „Volgogradszkaja oblaszty”)

2,6 millió fő, 113 ezer km², 23 fő/km², városi népesség 76%.

A Volga folyó alsó folyásánál, teljesen sík vidéken elhelyezkedő terület Magyarországnál 1,2-szer nagyobb, majdnem akkora, mint Bulgária. Székhelye **Volgográd** (1,021 millió fő), a II. világháború sorsfordító, közel fél évig tartó ütközetéről 1942-ben elhíresült egykori Sztálingrád,⁶⁹ Moszkvától 900 km-re. Másik nagyvárosa a folyó Volgográddal szemközti partján lévő Volzsszkij (314 ezer fő). A sztyepei övezetben található, így mezőgazdaságát szántóföldi kultúrák (rozs, köles, napraforgó) jellemzik. Iparában a kőolajfinomítás és a volgai vízenergia-termelés emelhető ki. A Volgográd és Volzsszkij között található vízerőmű a legnagyobb Európában, teljesítménye meghaladja a paksi atomerőműét.⁷⁰

Észak-kaukázusi szövetségi körzet

A Kaukázus vidéke, mint az európai népesség bölcsője, a maga nehezen járható útvonalaiival számos, egymástól izolált népcsoportnak adott otthont és civilizációs fejlődési kereteket. Ez az egyetlen a szövetségi körzetek közül, ahol a népesség többsége nem orosz, bár ők 30%-os arányukkal így is a legnagyobb közösséget alkotják. Az itt kialakult nemzetek nem tudtak olyan stabil területi államszerveződési egységekbe rendeződni, mint Európa másik, hasonló adottságú magashegységében a svájci kantonok, vagy az osztrák tartományok. A történelem során a tartós birodalmi elnyomást – legutóbb a szovjet diktatúrát – követően az itt élő népekben rendkívül felerősödött a területi függetlenség iránti igény, ami a Kaukázustól délre fekvő Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán önállósulásához vezetett az 1990-es évek elején. Ugyanez a regionalizálódó, szeparatista folyamat figyelhető meg az Oroszországi Föderáción belül maradt észak-kaukázusi köztársaságok egy részében is, elsősorban Csecsenföldön. Egyedülálló a szövetségi körzetek között abban is, hogy székhelye nem valamely hozzá tartozó régió központja, hanem a Sztavropoli határterület második legnagyobb városa, a kaukázusi

⁶⁷ A **Meotisz** az Azovi-tenger történelmi neve. A magyarok a Volga és a Káma folyó vidékéről, az Urál-hegység nyugati előteréből (Magna Hungariából), 600 körül indultak déli irányba, a Volga, majd a Don mentén. A Meotiszban, vagy más néven **Levédiában** letelepedett, ún. „doni magyarok” 840-850 között vándoroltak tovább **Etelközbe**, a 3. őshazába (a Prut, Dnyeszter és Dnyeper folyók vidékére); majd onnan 895-ben tovább, a Kárpát-medencébe.

⁶⁸ A **kozákok** a magyarországi hajdúkhöz hasonló félkatonai réteg tagjai, akik regionális igazgatási autonómiát kaptak a cároktól. Oroszország déli sztyeppvidékein telepedtek le a Volga és a Dnyeper táján a XVI. századtól kezdve. A déli határvidék katonai biztosítása, valamint Szibéria kutatása és meghódítása volt a feladatuk. Az orosz polgárháborúban mind a fehérek, mind a vörösök oldalán részt vettek. Életüket **Solohov** világhírű **Csendes Don** című regényciklusa jellemzi legjobban.

⁶⁹ **Volgográdot**, Oroszország 12. legnagyobb városát eredetileg Caricinnak hívták. 1925-ben nevezték el Sztálin után, és 1961 óta viseli a folyójáról kapott mai nevét.

⁷⁰ Paksé mintegy 2 GW (gigawatt), a Volgográdi vízerőműé 2,6 GW.

gyógyvizek vidékének központja, **Pjatyigorsz**. A térség Moszkvától nagyjából 1500 km távolságra található, vagyis ugyanolyan messze, mint Budapest.

Csecsenföld vagy Csecsen Köztársaság

(**Чечня** „Csecsnya”, **Чеченская Республика** „Csecsenszkaja Reszpublika”)

1,3 millió fő, 16 ezer km², 85 fő/km², városi népesség 35%.

A köztársaság területe akkora, mint Pest és Bács-Kiskun megye együttesen, északi része a sivatagos Nogaj-sztyepp pereme, középső része dombvidék, majd déli irányban hirtelen 2-3000 méterre emelkedő magashegység. Ez Oroszország etnikailag legegységesebb nem-orosz régiója: az iszlám vallású csecsenek⁷¹ alkotják a népesség 95%-át, míg az oroszok részaránya csak 2%; a többiek főleg egyéb kaukázusi népekhez tartoznak. Ez az egységesség azonban új keletű, az 1990-es évektől a háborús viszonyok miatt hagyta el a csecseneket kívül szinte mindenki a régiót. Fővárosa **Grozni** (272 ezer fő) Moszkvától 1500 km-re. Mezőgazdaságát a juhtenyésztés, a zab-, köles- és napraforgó-termesztés dominálja. Korábban a kőolaj-finomítás, ólom- és cinkkohászat, élelmiszeripar volt jellemző, azonban a folyamatos háborús viszonyok miatt a gazdaság 80 %-ban szétzilálódott. A szeparatista törekvések előbb helyi csecsen-orosz háborúhoz vezettek, majd hegyvidéki gerillaharcokhoz és moszkvai terrorista merényletekhez. (Első csecsen háború: 1994-96; második csecsen háború: 2000-2009.) Újabban (2012) érdekes módon, a gazdaság lassú újjáépítésében a kalandturizmus kezd megjelenni!

Dagesztán vagy Dagesztáni Köztársaság

(**Республика Дагестан** „Reszpublika Dagesztan”)

2,9 millió fő, 50 ezer km², 59 fő/km², városi népesség 45%.

A Kaszpi-tenger partja mentén elterülő köztársaság területre kicsit nagyobb, mint Szlovákia. Etnikai összetétele még oroszországi mértékkel is rendkívül színes, a mintegy tucatnyi helyi nemzet és nemzetiség közül a legnépesebbek az avarok (29%), a dargok (17%), a kumikok (15%), a lezgek (13%), a lakok (6%), a tabaszaranok (4%) és a nogajok (1,5%). Rajtuk kívül azeriek (5%), oroszok (4%) és csecsenek (3%) élnek itt.⁷² Fővárosa **Mahacskala** (572 ezer fő) Moszkvától 1600 km-re. Jelentős városa még a szintén a Kaszpi-tenger partján álló Derbent (119 ezer fő), mely a legdélebbi és egyben legrégebbi város Oroszország területén.⁷³ Északi fele a félsivatagi Nogaj-sztyepp része, déli felén a Kaukázus több mint 4000 méter magas hegycsúcsai emelkednek. Fő ásványkincse a Kaszpi-tenger mellékén a kőolaj és a földgáz. Jelentős az acélipar, a gépgyártás, a vegyi- és textilipar. Szőlőtermesztése, bortermelése juhtenyésztése és tejipara is említésre méltó. A szomszédos csecsen polgárháború miatt sok menekült él itt, és 2000 óta Dagesztán területén is folyamatosan jelen van a terrorizmusban megnyilvánuló gerillatevékenység.

⁷¹ A **csecsenek** és az **ingusok** a kavkázok (innen ered a Kaukázus elnevezés) leszármazottai, a legősibb kaukázusi népek, s így – ahogy néhány amerikai nyelvész állítja – egyben a legősibb európaiak is, hiszen az európai népek a kaukázusi embertípust képviselik. A legősibb települések a Kaukázus északi régiójában időszerűségük előtti 150 000 (!) évesek. Sajnálatos, hogy a nyugati civilizáció bölcsőjében még a XXI. században is ilyen feszült polgárháborús állapotok uralkodnak.

⁷² A szovjet korszakban a **Dagesztáni** Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságnak 11 hivatalos nyelve volt: a felsorolt tíz mellett a ma már csak néhány száz beszélőt számláló, de a szomszédos Azerbajdzsánban is élő *tat* nyelv is ezek közé tartozott.

⁷³ **Derbent** első írásos említése 438-ból való, de a régészeti leletek tanúsága szerint akkor már több mint ezer éve erődített város állt a helyen. Jelentőségét a Kaukázus és a Kaszpi-tenger közötti mindössze három kilométer széles átjáró ellenőrzésének lehetősége adta, mivel ez volt a Közel-Kelet és Kelet-Európa közötti egyetlen biztonságos útvonal.

Észak-Oszétia (vagy Alánia) vagy Észak-osztét Köztársaság

(**Республика Северная Осетия – Алания** „Reszpublika Szevernaja Oszetyija – Alanyija”) 0,71 millió fő, 8 ezer km², 88 fő/km², városi népesség 64%.

A köztársaság akkora, mint Bács-Kiskun megye, népességének 65%-a osztét (másképp *alán*, innen a köztársaság másik neve), 21%-a orosz, a többiek főleg egyéb kaukázusi népekhez tartoznak. Fővárosa **Vlagyikavkaz** (312 ezer fő) Moszkvától 1500 km-re. Földrajzi környezete főleg a Kaukázus 5000 méter fölé is emelkedő hegyvidéke, északon kis része a Terek folyó menti alföld sztyeppjére esik. Cink-, réz-, ezüst- és ólombányászata jelentős. Ásvány- és gyógyvizekben gazdag. A völgyekben búzát, kukoricát, napraforgót termesztenek, szarvasmarhát és juhot tenyésztnek. Turizmusa – Csecsenföld közelsége ellenére – jelentős, területének a fele nemzeti park!

Ingusföld vagy Ingus Köztársaság

(**Республика Ингушетия** „Reszpublika Ingusetyija”) 0,41 millió fő, 4 ezer km², 122 fő/km², városi népesség 38%.

A Csongrád megye nagyságú, kicsi köztársaság lakosságának 94%-a szunnita iszlámvallású ingus, 5% csecsen. Az oroszok aránya itt a legkisebb Oroszországban, nem éri el az 1%-ot. Fővárosa az 1995-ben alapított, egyelőre csupán néhány ezres lakosságú **Magasz** Moszkvától 1500 km-re. A Kaukázus magashegységében, Csecsenföld és Észak-Oszétia között fekszik. 1992-ben alakult, az addigi Csecsen-Ingus Köztársaság kettéválasztásával. Ásványkincsei: kőolaj, földgáz, márvány, gránit, ásványvizek, ritkafémek ércei. Zabot, kölest és napraforgót termesztnek, birkát tenyésztnek. Az első orosz-csecsen háborúban részt vettek, a második háború óta (2007) mintegy 25 ezer orosz katona állomásozik a köztársaságban.

Kabard- és Balkárföld vagy Kabard-Balkár Köztársaság

(**Кабардино-Балкарская Республика** „Kabargyino-Balkarszkaja Reszpublika”) 0,86 millió fő, 12 ezer km², 69 fő/km², városi népesség 54%.

A köztársaság területe akkora, mint Észak-Magyarország, lakosságából 57% őslakos kabard, 13% őslakos balkár és 23% orosz. A lakosság 55%-a muszlim vallású. Fővárosa **Nalcsik** (240 ezer fő) Moszkvától 1400 km-re. Nagyrészt a Kaukázus magashegységében található; északkeleti pereme alföld, majd délnyugati irányban, 100 km-es távon 5000 méteres magasságba emelkedik a térszín, számos hegycúcsa meg is haladja azt.⁷⁴ Gazdag wolfram-, molibdén- és szénlelőhelyekkel rendelkezik. Az orosz-csecsen, majd az orosz-grúz háború megviselte a köztársaság gazdaságát, ahol a munkanélküliség elérte a 90 %-ot, éppúgy, mint a szomszédos Csecsen- és Ingusföldön. Zab-, napraforgó- és köles termesztését, valamint juhtenyésztését lehet említeni.

Karacsáj- és Cserkeszföld vagy Karacsáj-Cserkesz Köztársaság

(**Карачаево-Черкесская Республика** „Karacsajevo-Cserkesszkaja Reszpublika”) 0,48 millió fő, 14 ezer km², 33 fő/km², városi népesség 43%.

A köztársaság területe akkora, mint Tolna, Baranya és Somogy megyék területe összesen. Lakosságából 41% karacsáj nemzetiségű, 12% cserkesz. A köztársaság két névadó nemzete mellett szintén őslakos abazák 8%-ot tesznek ki, az oroszok pedig 32%-ot, a többiek főleg egyéb kaukázusi népek tagjai. A lakosság fele iszlámvallású. A II. világháború idején a karacsájokat a németekkel való együttműködés miatt deportálták, s csak 1957-ben térhettek vissza az életben maradtak. A köztársaság fővárosa **Cserkesszk** (129 ezer fő) Moszkvától 1300 km-re. Földrajzilag a Kaukázus hegyvidéke, északról déli irányban egyre emelkedő

⁷⁴ A kabard – cserkesz határon emelkedik Európa legmagasabb hegycúcsa, az 5642 m magas **Elbrusz**.

hegyláncokkal. Legfontosabb ásványkincse az arany és a szén. Mezőgazdaságában a zab, napraforgó és a köles emelhető ki, illetve a juhtenyésztés.

Sztavropoli határterület

(**Ставропольский край** „Sztavropolszkij kraj”)

2,8 millió fő, 66 ezer km², 42 fő/km², városi népesség 57%.

Az etnikai-gazdasági feszültséggel terhes észak-kaukázusi hegyi köztársaságok mindegyikével szomszédos régió kiterjedése akkora, mint Magyarország 70 %-a. Lakosságából 81% orosz és 6% örmény, a többiek tucatnyi nemzet és nemzetiség között oszlanak meg. Székhelye **Sztavropol** (399 ezer fő) Moszkvától 1200 km-re, második legnagyobb városa pedig Pjatyigorszk (143 ezer fő), az Észak-kaukázusi szövetségi körzet székhelye. Nagy része a Sztavropoli-hátság dombos sztyeppvidékén helyezkedik el. Jelentős a földgázvagyona. Mangánt, ólmot, molibdént bányásznak. Iparát az élelmiszer- és faipar jellemzi. Mezőgazdasága öntözéssel rozst, kölest, valamint napraforgót termeszt.

Volga menti szövetségi körzet

Baskíria vagy Baskír Köztársaság

(**Республика Башкортостан** „Reszpublika Baskortosztan”)

4,1 millió fő, 143 ezer km², 28 fő/km², városi népesség 60%.

A Magyarországnál éppen másfélszer nagyobb köztársaság nemzetiségi összetétele változatos: orosz (36%), őslakos baskír (29%), tatár (25%), a többiek főleg egyéb volgai népek tagjai. Fővárosa **Ufa** (1,062 millió fő) Moszkvától 1200 km-re, másik nagyvárosa **Sztyerlitamak** (273 ezer fő). Baskíria keleti része a Déli-Ural hegyvidékén terül el, Európa határán,⁷⁵ nyugati része pedig sík- és dombvidék a sztyeppe és az erdős sztyeppe övezetében. Természeti erőforrásokban nagyon gazdag (ásványkincsek: kőolaj, földgáz, szén, mangán, króm, ólom, fluor, barit, pirites vasérc, só, azbeszt és féldrágakövek; erdők: bükk, fenyő, hárs, juhar; ásvány- és gyógyvizek). Iparában országos jelentőségű a kőolajipar, a vegyipar (műtrágya, műanyag) és a szeszipar. Ezen kívül a fafeldolgozás és az élelmiszeripar is említendő. A nyugati ország-részben a Belaja folyó menti síkságokon burgonyát, napraforgót, kölest és rozst termesztnek, szarvasmarhát tenyésztnek.

Csuvasföld vagy Csuvas Köztársaság

(**Чувашия** „Csuvasija”, **Чувашская Республика** „Csuvaszkaja reszpublika”)

1,3 millió fő, 18 ezer km², 68 fő/km², városi népesség 59%.

A Kelet-Európai-síkságon, a lombhullató erdők övezetében, a Volgától délre fekvő köztársaság éppen akkora, mint a Dél-Dunántúl. A többségi nemzet 68%-kal a csuvasok, 27% orosz, a többiek egyéb volgamentei népekhez tartoznak. Fővárosa **Csebokszári** (454 ezer fő) Moszkvától 600 km-re, keletre. Kölest és rozst termesztnek, sertést és juhot tenyésztnek. Igen jelentős a komlótermesztés és a söripar. Főbb ásványkincsei: gipsz, foszfor, tőzeg. Villamosgépgyártása, pamut- és vegyipara (műanyag és műtrágya) és vízenergia-termelése említendő.

Kirovi terület

(**Кировская область** „Kirovszkaja oblaszty”)

1,3 millió fő, 120 ezer km², 11 fő/km², városi népesség 74%.

A Magyarországnál 1,3-szor nagyobb, uralkodóan erdős terület a tajga-övezetbe esik; nagy része mocsaras síkság, északi fele az Észak- orosz-hátság alacsony dombvidéke. Fő folyója a

⁷⁵ A mai Baskíria északnyugati – Tatárfölddel (lásd ott) határos – részén volt valaha a magyar őshaza, a **Magna Hungaria**.

Vjatka, a Káma mellékfolyója. Székhelye **Kirov** (474 ezer fő) Moszkvától 800 km-re. Iparát a gépgyártás és vegyipar jellemzi, könnyűiparát a bőr-és szőrmeipar, valamint a faipar. Mezőgazdaságában a rozstermesztés említhető.

Mariföld vagy Mari Köztársaság

(**Республика Марий Эл** „Reszpublika Marij El”)⁷⁶

0,70 millió fő, 23 ezer km², 30 fő/km², városi népesség 63%.

A Tiszántúlnál valamivel kisebb, az Észak-Dunántúlnál valamivel nagyobb területű köztársaság a Kelet-európai-síkság keleti felén található a vegyes erdők övezetében, a Csebokszári-víztározóval kiszélesedő Volgától északra. Lakosságából az őslakos mari népesség 44% (csökkenő tendenciával), a többség 47% orosz és megemlíthető a tatár etnikum is (6%). Fővárosa **Joskar-Ola** (249 ezer fő) Moszkvától 650 km-re. Főleg rozst termesztenek, szarvasmarhát és sertést tenyésztnek. Gazdaságát a fém- és fafeldolgozás, gépgyártás és az élelmiszeripar jellemzi leginkább. A kelet európai síkvidék érintetlen védett természeti környezete az ökoturizmust ösztönzi.

Mordvinföld vagy Mordvin Köztársaság

(**Республика Мордовия** „Reszpublika Mordovija”)

0,83 millió fő, 26 ezer km², 31 fő/km², városi népesség 60%.

A Tiszántúl nagyságú köztársaság a lombhullató erdők övébe esik, keleti része a Volga menti-hátság dombvidéke, nyugati része síkság. Az őslakosok a mordvinok; finnugor eredetű nép, nyelvük – mint a magyar – az urál-altaji nyelvcsaládba tartozik, s a lakosság 40%-át teszik ki. A többség orosz (53%) és megemlíthető még a tatár etnikum (5%). Fővárosa **Szaranszk** (297 ezer fő) Moszkvától 500 km-re. Rozst, kölest, kendert és lent termesztenek. Gazdaságában kiemelhető a len- és kenderipar, élelmiszeripar, fafeldolgozás és a gépgyártás.

Nyizsnij Novgorod-i terület

(**Нижегородская область** „Nyizsegoradszkaja oblaszty”)

3,3 millió fő, 77 ezer km², 43 fő/km², városi népesség 79%.

Területe Magyarországnak 80%-a, a Volga és az Oka folyók mentén található síkvidék a tajga déli peremvidékén. Székhelye a Volga partján, az Oka torkolatánál fekvő **Nyizsnij Novgorod**⁷⁷ (1,251 millió fő) Moszkvától 400 km-re, ma jelentős tőzsdeközpont, másik nagyvárosa az 1930-ban az előbbitől mindössze 34 km-re hadifelszerelések és fegyverek gyártására alapított Dzerzsinszk (241 ezer fő). A terület gazdaságát a vegyipar, kőolaj-finomítás, fafeldolgozás, papírgyártás, acél- és gépgyártás jellemzi. Mezőgazdaságában a búza-, len- és kendertermesztés, valamint az erdőgazdálkodás említhető.

Orenburgi terület

(**Оренбургская область** „Orenburgszkaja oblaszty”)

2,0 millió fő, 124 ezer km², 16 fő/km², városi népesség 60%.

Területe Magyarországnak 1,3-szerese, keleti fele a Déli-Urál hegyláb felszíne, nyugat felé ellaposodó sztyeppés dombvidék. Népességének csupán 76%-a orosz, jelentős kisebbségek a tatárok (8%) és a kazahok (6%). Székhelye **Orenburg** (548 ezer fő) Moszkvától 1200 km-re, másik nagyvárosa Orszk (240 ezer fő). Fő folyója a Kaszpi-tenger felé tartó, Európa és Ázsia határát jelző Urál. Gazdaságát az itteni szénhidrogén- (kőolaj- és földgáz-) készletek kitermelése és feldolgozása határozza meg; a síkvidéken kölest, zabot, árpát és rozst termesztenek.

⁷⁶ „Marij El” jelentése egyszerűen Mariföld mari nyelven.

⁷⁷ Az 1221-ben alapított ősi város nevének jelentése „alsó újváros”, 1932 és 1990 között Gorkijnak nevezték Makszim Gorkij író után.

Penzai terület

(**Пензенская область** „Penzenszkaja oblaszty”)

1,4 millió fő, 43 ezer km², 32 fő/km², városi népesség 67%.

A majdnem fél Magyarországi terület a Volga jobb partján fekszik, nagy részén a Volga menti-hátság alacsony dombvidéke található, az erdős sztyeppe övezetében. A 87%-nyi orosz mellett 6%-nyi tatár él itt. Székhelye **Penza** (517 ezer fő) Moszkvától 550 km-re. Szántóföldjein rozst, kölest, napraforgót termesztnek. Könnyűiparát a fafeldolgozás és élelmiszeripar, nehéziparát a gépgyártás jellemzi.

Permi határterület

(**Пермский край** „Permszkij kraj”)

2,6 millió fő, 160 ezer km², 16 fő/km², városi népesség 75%.

A Magyarországnál több mint másfélszer (1,7-szer) nagyobb határterület⁷⁸ Európa földrajzi határán helyezkedik el a tajga és a vegyes erdők határán. Keleti fele az Urál hegyvidéke, nyugati fele alacsony dombság és síkság. Fő folyója a Káma. A népesség többsége orosz (87%), 5% a tatárok aránya és 3%-nyi az őslakos komi-permják, akik főleg egykori autonóm körzetük területén élnek. Székhelye **Perm** (991 ezer fő) Moszkvától 1200 km-re. Főleg burgonyát és rozst termesztnek, kecskét tenyésztnek. Ásványkincsei közül a legfontosabb a kőolaj és a földgáz, szén, tőzeg, arany, gyémánt, króm. Itt található a világ egyik leggazdagabb káliumsó-lelőhelye. Iparát a kőolaj-finomítás, vegyipar, gépgyártás, a vízenergia-előállítás, vaskohászat és pamutipar jellemzi leginkább.

Szamarai terület

(**Самарская область** „Szamarszkaja oblaszty”)

3,2 millió fő, 54 ezer km², 60 fő/km², városi népesség 80%.

A fél Magyarországnál valamivel nagyobb síksági terület a Volga egy nagy kanyarjában fekszik az erdős és a nyílt sztyeppe határvidékén. Székhelye **Szamara** (1,165 millió fő) Moszkvától 850 km-re, másik nagyvárosa az olasz kommunista vezetőről elnevezett Togliatti (720 ezer fő), Oroszország legnagyobb nem régióközpont városa. A terület gazdaságát leginkább a vízi energiatermelés és a gépgyártás (ezen belül nagyon jelentős a repülőgépgyártás és az űrkutatási eszközök előállítása, továbbá a csapágy- és kábelgyártás) jellemzi. Mezőgazdaságában a napraforgó, rozs-, köles- és zabtermesztés említhető.

Szaratovi terület

(**Саратовская область** „Szaratovszkaja oblaszty”)

2,5 millió fő, 101 ezer km², 25 fő/km², városi népesség 75%.

A Magyarországnál valamivel nagyobb terület a Volga mentén fekszik, a sztyeppe övezetben. Nyugati felén a Volga menti-hátság dombvidéke emelkedik, míg a Volgán túli rész enyhén hullámos síkság. Székhelye **Szaratov** (838 ezer fő) Moszkvától 750 km-re, másik nagyvárosa a Volga szemközti partján lévő Engels⁷⁹ (202 ezer fő). Mezőgazdaságát a köles-, rozs- és árpatermesztés jellemzi. Iparában a kőolaj-feldolgozás, a hő- és vízenergia-termelés, az élelmiszeripar és a vegyipar emelhető ki. Saratovnál gyakorlatilag összeér a Volgográdi- és a Szaratovi-víztározó.

⁷⁸ A határterület a Permi terület és a hozzá tartozó, részben önálló Komi-permják autonóm körzet összevonásával keletkezett 2005-ben.

⁷⁹ Az 1931-ig Pokrovszknak hívott város volt az 1918-ban létrehozott **Volgai Német Autonóm Köztársaság** fővárosa. A köztársaságot 1941-ben megszüntették, amikor a közel két évszázad óta itt élő németek náciikkal való kollaborációjának lehetőségétől rettegő Sztálin áttelepítette őket Közép-Ázsiába.

Tatárföld vagy Tatár Köztársaság

(**Республика Татарстан** „Reszpublika Tatarsztan”)

3,8 millió fő, 68 ezer km², 56 fő/km², városi népesség 75%.

A köztársaság területe közel háromnegyede Magyarországnak, keleti fele az Urál előterének dombvidéke,⁸⁰ nyugati fele síkság, ahol a Szamarai-víztározóval visszaduzzasztott Volgával találkozik a Káma folyó. A terület főleg a lombhullató erdők övezetéhez tartozik, de északon a vegyes erdők, délen az erdős sztyeppe zónájába is benyúlik. A lakosság 53%-a tatár⁸¹, 40%-a orosz. Fővárosa **Kazán** (1,144 millió fő) Moszkvától 700 km-re, másik két nagyvárosa pedig a Kamaz teherautógyár székhelye, Nabereznije Cselni (513 ezer fő) és Nyiznyekamszk (234 ezer fő). Rozst, kölest, és zabot termesztnek, birkát és kecskét tenyésztnek. Tatárföld legfontosabb ásványkincse a kőolaj, földgáz és a gipsz. Nagyon fejlett ipari régió, vegyipara, gépgyártása jelentős, különösen a teherautó- és a repülőgépgyártás. Itt található a világ egyik legnagyobb helikoptergyára. Könnyűiparában a textil-, a fa- és az élelmiszeripar jelentős.

Udmurtföld vagy Udmurt Köztársaság

(**Удмуртская Республика** „Udmurtszkaja Reszpublika”)

1,5 millió fő, 42 ezer km², 36 fő/km², városi népesség 69%.

A közel fél Magyarország nagyságú köztársaság északi része dombvidék, középső és déli része a Káma folyó felé lejtő síkság. A déli tajga övezetébe esik, közel a felét fenyőerdő borítja. Az udmurt őslakosság aránya 50-ről 28%-ra esett vissza az utóbbi évszázadban, míg az oroszok aránya 40-ről 62%-ra növekedett, emellett 7% tatár nemzetiség is él a köztársaságban. Fővárosa **Izsevszk** (628 ezer fő) Moszkvától 1000 km-re. Tőzegben, ásványvizekben, ásványokban gazdag. Legfőbb gazdasági adottsága az olajkincs, melynek nagy részét exportálják. Gépgyártásában a fegyverek és hadifelszerelések gyártása a legfontosabb. Rozst és zabot termesztnek, birkát és kecskét tenyésztnek.

Uljanovszki terület

(**Ульяновская область** „Uljanovszkaja oblaszty”)

1,3 millió fő, 37 ezer km², 34 fő/km², városi népesség 74%.

Az éppen Dunántúl nagyságú terület nagyrészt a Volga menti-hátság területén, kisebb részt a Volgán túli síkságon fekszik, a Volga, illetve az azon kialakított hatalmas víztározók mentén. Népességének csak 74%-a orosz, mellettük 12% tatár, 8% csuvas él itt. Székhelye **Uljanovszk**⁸² (615 ezer fő) Moszkvától 700 km-re. Gazdaságában az atomenergia-termelést, a gépgyártást és a faipart lehet említeni. A mezőgazdasági földeken rozst és kölest termesztnek.

⁸⁰ Ez a vidék a magyarok őshazája, a **Magna Hungária** és bolgároké, a **Volga Bulgária**, ahonnan mindkét nép részben elvándorolt az Azovi-tenger (Meotisz) irányába, délre. A mongol Aranyhorda (a „tatárok” mongolok, akik nevüket a görög *Tartaros* = alvilág, pokol szóból kapták, kvázi „pokolfajzat” jelentéssel) az 1230-as évektől kezdve tartósan uralta a vidéket, egészen az 1550-es évekig, amikor Rettegett Iván orosz cár az Orosz birodalomhoz csatolta.

⁸¹ A több mint 5 millió **tatár** Oroszország legnagyobb nemzete az oroszok után, történelmi okokból nagy számban élnek saját köztársaságuk határain kívül is. Egyrészt a térség korábbi uralkodó etnikumaként régen is a többi nép közé vegyülve települtek le sokfelé, másrészt a szovjethatalom kezdeti időszakában, az 1920-as években a vegyes lakosságú területeken általában az ő kárukra vonták meg a nemzetiségek közötti határokat. Például Baskíria nyugati részén is számos tatár többségű járás található.

⁸² A város híres szülőtte Vlagyimir Iljics **Lenin**, eredeti nevén Uljanov, s 1924-ben róla nevezték el az addig Szimbirszk néven ismert várost.

Északnyugati szövetségi körzet

Arhangelszki terület

(**Архангельская область** „Arhangelszkaja oblaszty”)

1,2 millió fő, 413 ezer km², 3 fő/km², városi népesség 76%⁸³

A Magyarországnál mintegy 4,5-szer nagyobb, Svédországnál valamivel kisebb terület a Kelet-Európai síkság északi részén terül el, a Jeges-tenger egyik beltengerének, a Fehér-tengernek a vízgyűjtő területén. Ide tartozik még a Jeges-tenger Barents-tenger nevű részét keletről illetve északról határoló Novaja Zemlja és a Ferenc József-föld⁸⁴ nevű szigetcsoport. A terület legnagyobb része a tajgaövezetbe tartozik, a sarkkörön túli partvidék tundra, a szigetek nagy részén pedig az örök jég uralkodik. A népessége lényegében tisztán orosz, akiknek jellegzetes helyi néprajzi csoportja a *pomorok*, a „tengermellékiek”. Székhelye **Arhangelszk** (349 ezer fő) Moszkvától 1000 km-re, az Északi-Dvina folyón a Fehér-tenger közelében épült kikötőváros. Gazdaságát a fa- és papíripar, a tengermelléken a lazac és tőkehal halászata jellemzi. Az Arhangelszk kikötőjéhez vezető tengeri útvonalat a téli félévben jégtörőkkel teszik hajózhatóvá. A terület híres szülötte Lomonoszov, a leghíresebb moszkvai egyetem névadója.

Kalinyingrádi terület

(**Калининградская область** „Kalinyingradzkaja oblaszty”)

0,94 millió fő, 15 ezer km², 63 fő/km², városi népesség 78%.

A terület kiterjedése akkora, mint a Duna-Tisza köze (Pest és Bács-Kiskun megye együtt), Litvánia és Lengyelország között fekszik a Balti-tenger mellékén. Politikai szigetként nem határos közvetlenül a többi orosz közigazgatási egységgel, tehát Oroszország exklávéja.⁸⁵ A népesség 86%-a orosz, mellettük az egykori Szovjetunió szinte valamennyi nemzete képviselve van az itt lakók között. Székhelye **Kalinyingrád** (432 ezer fő) Moszkvától 1100 km-re, melynek neve 1946-ig Königsberg volt. A város egykor a Német Lovagrend balti államának egyik központja volt, később Poroszországhoz tartozott, majd 1945-ben csatolták a Szovjetunióhoz. Gazdaságát gépgyártás, élelmiszeripar és rozstermesztés jellemzi, de valódi jelentőségét az orosz északi flotta bázisa adja, amely közvetve vagy közvetlenül lényegében az egész régió gazdaságának alapja.

Karélia vagy Karél Köztársaság

(**Республика Карелия** „Reszpublika Kkarelija”)

0,64 millió fő, 181 ezer km², 4 fő/km², városi népesség 78%.

A csaknem két Magyarországnyi kiterjedésű köztársaság Észak-Európában, Finnország és a Fehér-tenger között helyezkedik el. Jégkorszaki örökségként tavakban gazdag síkvidék, mely a tajgaövezet része, de klímája a tengerek közelségének és a Golf-áramlatnak köszönhetően nem kontinentális, ezért északi fekvéséhez képest mérsékelt. A népesség többsége orosz (82%), az őslakos nemzetiség, a finnel rokon karélek részaránya csupán 7%. Fővárosa **Petrozavodszk** (262 ezer fő) Moszkvától 700 km-re, a hatalmas Onyega-tó⁸⁶ mellett. Gazda-

⁸³ E számok nem tartalmazzák a területileg ide tartozó, de önálló föderációs alany Nyenyecföld adatait

⁸⁴ A **Novaja Zemlja** az Urál tengerből kiemelkedő folytatása. Nevének jelentése „új föld”, területe akkora, mint Magyarország. Itt volt 1955-1990 között a szovjet kísérleti atomrobbantások fő helyszíne. A Ferenc József-föld 191 jéggel borított, lakatlan sziget, melyet 1873-ban fedezett fel egy osztrák-magyar expedíció, s 1926-tól tekintette a Szovjetunió saját birtokának (addig az Antarktiszhoz hasonló volt a státusza).

⁸⁵ A terület szárazföldi megközelítéséhez legalább két volt szovjetköztársaságon (Litvánián kívül Lettországon vagy Fehéroroszországon is) át kell utazni.

⁸⁶ Az **Onyega**-tavon, Európa 2. legnagyobb taván Karélia a Vologdai és a Leningrádi területtel osztozik. Az itt található 1650 szigeten 89 ortodox fatemplom áll. Tőle nem messze nyugatra van – Karélia és a Leningrádi terület között – a **Ladoga**-tó, amely Európa 1. és a világ 14. legnagyobb édesvízű tava.

ságát a jelentős vasércbányászat, az alumínium-, a papír- és a faipar, valamint a vízenergia-termelés jellemzi. Szarvasmarhát tartanak, kevés szántóföldjén takarmányt és burgonyát termesztenek. Megemlíthető a Fehér-tenger lazachalászata.

Komiföld vagy Komi Köztársaság

(**Республика Коми** „Reszpublika Komi”)

0,90 millió fő, 417 ezer km², 2 fő/km², városi népesség 77%.

A Magyarországnál négy és félszer nagyobb köztársaság Európa északkeleti végén terül el. Keleti felén az Urál hegyláncai húzódnak, nagy része a Pecsora és a Vicsегда folyók síkvidéki vízgyűjtője, amit csak alacsony dombvidékek tarkítanak. A táj főleg tajga, ami északon tundrába megy át. Lakosságának 65%-a orosz és 24%-a komi őslakos. Fővárosa **Sziktivkar** (235 ezer fő) Moszkvától 1000 km-re. A köztársaság erőforrásai: szén, kőolaj, földgáz, arany, gyémánt és fa. Északkeleti részén található a Pecsorai-szénmedence, Vorkuta (71 ezer fő) központtal. Gazdaságának legfontosabb ágazatai a kőolaj-finomítás és a fafeldolgozás. Állattenyésztésében a rénszarvas említhető.

Leningrádi terület

(**Ленинградская область** „Leningradszkaja oblaszty”)

1,7 millió fő, 84 ezer km², 21 fő/km², városi népesség 66%.

Az Ausztria nagyságú (Magyarországnál valamivel kisebb) terület néhol dombokkal tarkított síkvidék, amit nyugaton és északon nagyrészt állóvizek határolnak: a Csúd-tó, a Finn-öböl (a Balti-tenger legkeletibb öble), a Ladoga-tó és az Onyega-tó. A terület a tajgaövezetbe tartozik, bár nyugati, sűrűbben lakott részén már kevés az erdő. Központja **Szentpéterváron** (szovjet névén: Leningrádban) van Moszkvától 630 km-re, de maga a város – a hozzá csatolt félmillió lakosú agglomerációs övezettel együtt – nem tartozik ide, így a régió tulajdonképpen csak a nagyváros tágabb vonzáskörzetét foglalja magába. Elsősorban rozst termesztenek. Szentpétervár környékén a szuburbanizációs zóna lakófunkciós települései vannak.

Murmanszki terület

(**Мурманская область** „Murmanszkaja oblaszty”)

0,80 millió fő, 145 ezer km², 5 fő/km², városi népesség 93%.

Észak-Európában a Skandináv félszigetről keleti irányban a Jeges-tengerbe (pontosabban a Barents-tenger és a Fehér-tenger közé) benyúló, másfél Magyarország nagyságú Kola-félszigeten található. A félsziget északi fele dombság erdős tundrával, a déli pedig síkság tajgával, közepén viszont egy kis területen 1000 m fölé emelkedő hegylánc található. Székhelye **Murmanszk**⁸⁷ (307 ezer fő) Moszkvától 1500 km-re. A területen vasércet, nikkelt és foszfátot bányásznak. Gazdaságát faipar, nikkeltkohászat, gépgyártás, vízi energia előállítása jellemzi. Élelmiszeriparában megemlíthető a lazac és tőkehal halászata, feldolgozása, valamint a vadászattal összefüggő prém- és szőrmeipar.

Novgorodi terület

(**Новгородская область** „Novgorodszkaja oblaszty”)

0,63 millió fő, 55 ezer km², 11 fő/km², városi népesség 71%.

A terület fél magyarországnyi nagyságú, a déli tajga és a vegyes erdők határvidékén fekszik nagyrészt síkvidéken, amit csak keleten tarkít némi dombság. Székhelye **Velikij Novgorod**

⁸⁷ **Murmanszk** a legnagyobb sarkkörön túli város a világon. A 12 km mély Kóla-öbölben lévő kikötője a Golf-áramlatnak köszönhetően egész évben jégmentes, de innen keletre már mindenütt befagy a tenger télen. A II. világháborúban kiemelt stratégiai fontosságú volt, ezen keresztül látták el a szövetséges hatalmak a Szovjetuniót utánpótlással és hadifelszereléssel. A vasútvonala Európa és az egész világ legészakabbra fekvő vonala. (A „murman” szó lapp nyelven „Norvégiából valót” jelent, rokon a „normann” szóval.)

(219 ezer fő) Moszkvától 500 km-re. Novgorod („újváros”) a legősibb orosz város, amit a mai Svédország területéről érkező vikingek⁸⁸ alapítottak 859-ben. A novgorodi állam Bölcs Jaroszláv⁸⁹ fejedelemsége alatt meghódította a kijevei viking államot is, de végül mintegy 500 évnyi fennállás után Rettegett Iván beolvasztotta a moszkvai fejedelemségbe. A II. világháborúban a németek szisztematikusan elpusztították az első orosz állam fővárosának 2500 történelmi épületét. A 40 megmaradt és a helyreállított épületek ma az UNESCO Világörökség részét képezik. A terület elsősorban mezőgazdasági jellegű vidék, főbb terményei a len és a burgonya, iparából az elektronika, a műtrágyagyártás és a fémfeldolgozás, valamint az élelmiszeripar említhető.

Nyenyecföld vagy Nyenyec autonóm körzet

(**Ненецкий автономный округ** „Nyenyeckij avtonomnij okrug”)

0,042 millió fő, 177 ezer km², 0,24 fő/km², városi népesség 68%.

A majdnem két Magyarországnyi területű körzet Európa északkeleti sarkában található, a Jeges-tenger melléktengereinek (Fehér-, Barents- és Kara-tenger) partvidékén. Sarkvidéki éghajlatú, néhol dombokkal tarkított síkvidéki tundra. 42 ezer lakosával a legkisebb népességű Oroszország összes szövetségi alanya közül, igaz, egyes közigazgatási feladatokat az Arhangelszki terület szervei látnak el. Lakói nemzetiségre nézve oroszok (66%), nyenyecék (19%), és komik (9%). Székhelye **Narjan-Mar** (22 ezer fő) Moszkvától 1550 km-re, a Pecsora folyó torkolatvidékén, itt tömörül a körzet lakosságának több mint a fele. A helyiek hagyományos gazdasági tevékenysége a rénszarvastenyésztés, ma a körzet gazdaságát jelentős kőolaj- és földgázkitermelése jelenti, a Lukoil, Total, Rosneft és TNK-BP érdekeltségeivel.

Pszkovi terület

(**Псковская область** „Pszkovszkaja oblaszty”)

0,67 millió fő, 55 ezer km², 12 fő/km², városi népesség 70%.

Oroszország nyugati határán helyezkedik el a bő fél Magyarországnyi nagyságú, Észt-, Lett- és Fehéroroszországgal is határos terület. Néhány alacsony dombsággal megtört, vizekben gazdag síkvidék a déli tajga és a vegyes erdők határvidékén. Központja a 903 óta ismert ősi orosz város, **Pszkov** (203 ezer fő) Moszkvától 600 km-re, a hatalmas Csúd-tó déli medencéjét alkotó Pszkovi-tó közelében. Gazdaságában a len- és burgonyatermesztés, szarvasmarhatenyésztés, a barnaszénbányászat, a vegyipar és a pamutipar említhető.

Szentpétervár város

(**Санкт-Петербург** „Szankt-Petyerburg”)

4,9 millió fő, 1399 km², 3594 fő/km².

Szövetségi jelentőségű város, Oroszország „második fővárosa”, az orosz alkotmánybíróság székhelye.⁹⁰ A Finn-öböl partján fekszik a Néva folyó deltaszerű torkolatában, részben csa-

⁸⁸ A hagyomány szerint maga Rurik (830-879), a középkori orosz fejedelmi családok legendás ősatya volt az alapító.

⁸⁹ Róla nevezték el az ország ezeréves fennállásának műemlékét, a leghíresebb orosz templomot, a Szófia-székesegyházat és a világ egyetleneként élvonalában álló, novgorodi Jaroszláv egyetemet is.

⁹⁰ A várost I. Péter cár alapította 1703-ban a svédektől frissen elfoglalt területen, hogy Oroszország balti-tengeri kijáratául szolgáljon, és ő adta németes nevét is: **Sankt-Peterburg** (Szankt-Petyerburg, Szentpétervár), majd 1712-ben Moszkvából ide helyezte birodalma fővárosát is. II. Miklós, az utolsó cár oroszosította a nevét **Petrográdra** 1914-ban, a németek ellen is vívott I. világháború kitörésekor. A bolsevikok helyezték vissza Moszkvába a fővárost a hatalomátvételük után nem sokkal, 1918-ban, főképp azért, mert az távolabb volt a polgárháború zajától, és mert ott a munkásosztály túlsúlya jobban érvényesült. 1924-ben, Lenin halála után szinte azonnal róla nevezték el a várost, melyet így 1991-ig **Leningrádnak** hívtak, akkor kapta vissza eredeti nevét. A skandináv fővárosokkal, Oslóval, Stockholmmal és Helsinkivel nagyjából egy szélességi körön fekszik, de egyikük sem hasonlítható hozzá méretében és jelentőségében.

tornákra tervezve, mint „észak Velencéje.” 18 igazgatási kerületre oszlik, ezek pedig összesen 111 önkormányzati egységre, melyek többsége városi körzet, de 30 közülük olyan város és egyéb település, melyeket 1991 óta olvasztottak be a metropoliszba. Ez utóbbiak együttes népessége 624 ezer fő, a legnagyobb Kolpino (139 ezer fő). Gazdaságát acélipar, gépgyártás, vegyipar, textilipar (gyapjú-, pamut- és selyemipar), atomenergia-termelés, valamint fafeldolgozás és élelmiszeripar jellemzi. 250 múzeuma közül világhírű az Ermitázs; a városnak mintegy 4000 műemlék épülete van. Itt élt és alkotott Puskin, Dosztojevszkij, Gogol, továbbá Csajkovszkij, Sosztakovics, Muszorgszkij és Rimszkij-Korszakov, valamint Anna Pavlova. A pétervári (leningrádi) balett szintén világhírű; balettiskoláját még 1738-ban alapították.

Vologdai terület

(**Вологодская область** „Vologodszkaja oblaszty”)

1,2 millió fő, 145 ezer km², 8 fő/km², városi népesség 71%.

A másfél magyarországnyi nagyságú terület a Kelet-Európai-síkság északi részén fekszik a déli tajga övezetben. Itt húzódik a Volga és az északra tartó folyók vízválasztója, bár a táj lapos, dombokkal csak helyenként tagolt síkság. Székhelye **Vologda** (302 ezer fő), Miskolc testvérvárosa, Moszkvától 420 km-re, másik nagyvárosa a székhelynél valamivel népesebb Cserepovec (312 ezer fő). A szántóföldeken kendert, lent, kölest, rozst és árpat termesztnek. Állattenyésztésében a szarvasmarha emelhető ki, egész Oroszországban márkanévként ismert a vologdai sajt és vaj. Iparát hő- és vízenergia-termelés, vaskohászat és papírgyártás jellemzi.

Uráli szövetségi körzet

Cseljabinszki terület

(**Челябинская область** „Cseljabinszkaja oblaszty”)

3,5 millió fő, 89 ezer km², 39 fő/km², városi népesség 82%.

A majdnem Magyarország nagyságú, Kazahsztánnal határos terület a Déli-Urál keleti oldalán található, tehát nagyobbik része földrajzilag már Ázsiában van. A magasabb részeken hegyvidéki erdők találhatók, az alacsonyabbak az erdős és a nyílt sztyeppe vidékéhez tartoznak. A népesség 84%-a orosz, a két jelentős kisebbség az 5-5%-nyi tatár és baskír. Székhelye **Cseljabinszk**⁹¹ (1,130 millió fő), Oroszország 9. legnépesebb városa Moszkvától 1500 km-re, a Transzszibériai vasút nyomvonalán. Másik nagyvárosa Magnyitogorszk⁹² (408 ezer fő), mely az első volt a semmiből létrehozott „szocialista városok” közül még az 1920-as években. A hegyvidék ércekben (vas, mangán, réz, króm, nikkel, cink, arany) gazdag, ennek megfelelően a terület kohászata és gépgyártása (traktor) fejlett. Atomerőműve és vegyipara is jelentős. Mezőgazdasági terményei: búza, roz, köles, burgonya.

Hanti- és Manysiföld vagy Hanti-Manysi autonóm körzet

(**Ханты-Мансийский автономный округ – Югра** „Hanti-Manszijszkij avtonomnij okrug – Jugra”) 1,5 millió fő, 535 ezer km², 3 fő/km², városi népesség 91%.

A Magyarországnál majdnem hatszor nagyobb, Spanyolország nagyságú körzet a Nyugat-szibériai-alföldön található, nagy része lapos síkság. Magasabb térszín csak északnyugaton található, ahol az Urál gerince képezi a régió határát. A középső tajgaövezethez tartozik, nagy részét erdő és mocsár borítja. Székhelye az őslakos nemzetiségek hagyományos kulturális központja, **Hanti-Manszijszk** (80 ezer fő) Moszkvától 1900 km-re, két nagyvárosa viszont

⁹¹ 2013. február 5-én egy mintegy 17 méter átmérőjű meteorit lépett a légkörbe **Cseljabinszk** felett, majd 20 km magasságban széttöbbszort és úgy csapódott a felszínbe. A hanghatás következtében több ezer ház ablaka betört, sérüléseket okozva. 100 évente fordul elő ilyen esemény a Földön, és ez a mindmáig legszélesebb körben, videofelvételkel dokumentált meteorit becsapódás.

⁹² A név jelentése „mágnes város”, a hatalmas magnetit lelőhelyekre utalva.

Szurgut (307 ezer fő) és Nyizsnyevartovszk (252 ezer fő) az Ob mentén, mindkettő szénhidrogén-bányászati központ. Az Irtis és az Ob völgyében rozst és burgonyát termesztnek. A hanti és a manysi⁹³ őslakosság aránya a népességben csak 1-1 %, a népesség döntő részét a szénhidrogén kitermelése miatt bevándorolt munkások alkotják; az oroszok részaránya 68, az ukránoké 6, a tatároké 8%, de az egykori Szovjetunió szinte valamennyi nemzete képviselteti itt magát. Az okrug gazdaságának karakterét az határozza meg, hogy az Oroszország által kitermelt kőolaj fele innen származik.

Jamali Nyenyecföld vagy Jamali nyenyec autonóm körzet

(**Ямало-Ненецкий автономный округ** „Jamalo-Nyenyeckij avtonomnij okrug”)

0,52 millió fő, 769 ezer km², 0,7 fő/km², városi népesség 85%.

A Magyarországnál több mint nyolcszor nagyobb körzet a Nyugat-szibériai-alföld északi részén terül el, nagy része tundra, csak kisebb déli része esik a tajgaövezetbe. A lapos síkságon alig vannak dombok, nyugati határát viszont a Sarki-Urál hegylánca alkotja. A csupán 6%-ot kitevő nyenyec őslakosság fő tevékenysége a rénszarvastenyésztés és a vadászat. Az oroszok aránya 62%, ukrán 10%, tatár 6%, a többiek az egykori Szovjetunió szinte minden részéből települtek ide. Ez a terület a hatalmas Gazprom társaság fő bázisa, mely Oroszország földgáz-kitermelésének 90 %-át és kőolajbányászatának 12 %-át adja. Székhelye a sarkkörön fekvő **Szalehard** (43 ezer fő) Moszkvától 1900 km-re. A közigazgatási funkciók egy részét a Tyumenyi területről irányítják. Fő folyója az Ob. Északon a rénszarvastenyésztés említhető.

Kurgani terület

(**Курганская область** „Kurganszkaja oblaszty”)

0,91 millió fő, 71 ezer km², 12 fő/km², városi népesség 60%.

A ³/₄ Magyarországnyi, éppen Írország nagyságú terület a Nyugat-szibériai-alföld déli részén, az erdős sztyepp övezetben található az Irtis legnagyobb mellékfolyója, a Tobol mentén a kazah határnál. Székhelye **Kurgan** (334 ezer fő) Moszkvától 1700 km-re. Mezőgazdasága búzát és rozst termeszt, iparából az élelmiszeripar és a gépgyártás emelhető ki.

Szverdlovszki terület

(**Свердловская область** „Szverdlovszkaja oblaszty”)

4,3 millió fő, 194 ezer km², 22 fő/km², városi népesség 84%.

A Magyarországnál több mint kétszer nagyobb terület a középhegységi jellegű Középső-Urál két oldalán fekszik, emellett hozzá tartozik a Nyugat-szibériai-alföld egy része is a tajgaövezetben. Székhelye **Jekatyerinburg**⁹⁴ (1,350 millió fő) Moszkvától 1400 km-re, jelenleg a 4. legnépesebb orosz város, és Moszkva és Szentpétervár mellett a 3. ahol magyar diplomáciai képviselő (főkonzulátus) is működik. Másik nagyvárosa Nyizsnyij Tagil (362 ezer fő), fontos nehézipari központ. A terület ásványkincsekben gazdag, ennek megfelelően vas-, króm- és nikkelkohászata kiemelkedő. A II. világháború óta a hadiipar egyik fellelővárosa, s gépgyártása is jelentős; az uráli iparvidék központja. A hegyvidéki terület medencéiben búzát és rozst termesztnek.

⁹³ A hanti és manysi nyelv etimológiai rokonságot mutat a magyarral és a finnel.

⁹⁴ Az 1722-ben alapított várost **Nagy Katalin** cárnő tiszteletére nevezték el, 1924 és 1991 között azonban Szverdlovszknak hívták J. M. Szverdlov bolsevik vezető után; innen származik a terület máig megmaradt elnevezése is. A város rossz emléke, hogy a bolsevikok itt végezték ki II. Miklós cárt és családját 1918 júliusában.

Tyumenyi terület

(Тюменская область „Tyumenszkaja oblaszty”)

1,3 millió fő, 160 ezer km², 9 fő/km², városi népesség 60%⁹⁵.

A Nyugat-szibériai-alföld déli részén, az Irtis mellékfolyóinak vízgyűjtőjén, a déli tajga és az erdős sztyepp övezetben fekszik a Magyarországnál majdnem kétszer nagyobb terület. Székhelye **Tyumeny**⁹⁶ (582 ezer fő) Moszkvától 1700 km-re a Transzszibériai vasútvonal mentén, az első orosz alapítású település Szibériában, ma jelentős ipari város. A terület mezőgazdasága kölest és búzát termeszt, birkát és szarvasmarhát tenyészt. A II. világháború alatt és után iparosodásnak indult: elsősorban a hadiüzemei és a gépgyártása, de említhető még a fafeldolgozása is. Az 1970-es években az ide tartozó északi autonóm körzetekben felfedezett szénhidrogén ezt a térséget az orosz olaj- és földgáztermelés központjává tette.

Szibériai szövetségi körzet

Altaj-hegyvidék vagy Altaj Köztársaság

(Республика Алтай „Reszbublika Altaj”)

0,21 millió fő, 93 ezer km², 2,3 fő/km², városi népesség 28%.

Az éppen Magyarországnyi területű köztársaság teljes egészében az Altaj 4500 méter fölé emelkedő magashegységi táján fekszik Ázsia földrajzi középpontjában, ahol a szibériai tajga, a kazah sztyeppe és a mongol sivatag találkozik. Nemzetiségi összetételét tekintve a lakosságban 57% orosz, 35% altaji őslakos, 6% pedig kazah. Fővárosa **Gorno-Altajszk** (57 ezer fő) Moszkvától 3200 km-re. Ásványkincsei: arany, ezüst, vasérc, lítium. Iparában a könnyűipar és a faipar dominál. Állattenyésztésében a jak említhető. Gazdaságában új elem a hegyvidéki turizmus megjelenése.

Altaji határterület

(Алтайский край „Altajszkij kraj”)

2,4 millió fő, 168 ezer km², 14 fő/km², városi népesség 55%.

A Magyarországnál csaknem kétszer (1,8-szor) nagyobb régió nagy részén az Altaj-hegység hegyláb felszínét alkotó dombságok emelkednek, nyugati része a Kulunda-alföld, nagy része az erdős és a nyílt sztyepp övezetében fekszik. Székhelye **Barnaul** (612 ezer fő) Moszkvától 3000 km-re, másik nagyvárosa Bijszk (210 ezer fő). Fő folyója az Ob. Ásványkincsei: molibdén, bauxit, ólom, vas, mangán és arany. Felszínének 60% erdő. Az alföldön és az Ob völgyében búzát és rozst, cukorrépat, napraforgót és lent termesztnek, birkát, szarvasmarhát és jakot tenyésztnek. Könnyűiparában a textilipar, a gyapjú és a tejtermékek említhetők, iparában a gyémántcsiszolás, olaj- és szénfeldolgozás.

Bajkálontúli határterület

(Забайкальский край „Zabajkalszkij kraj”)

1,1 millió fő, 432 ezer km², 2,5 fő/km², városi népesség 66%.

A közel Svédország nagyságú (Magyarországnál 4,7-szer nagyobb) határterület a mongol és a kínai határon fekszik, teljes egészében hegyvidéki jellegű, csupán az Amurt tápláló nagyobb folyók völgyei fekszenek 500 m-nél alacsonyabban. Szinte kizárólag hegyi tajga borítja, délkeleti részén azonban a szomszédos mongol tájhoz hasonló sztyeppe található. Főleg oroszok lakják (90%), a burjátok aránya 7%, ők főleg a régióba beolvadt egykori *Uszty-ordinszkiji burját autonóm körzet* területén élnek. Székhelye **Csita** (324 ezer fő) Moszkvától 4800 km-re.

⁹⁵ E számok nem tartalmazzák a területileg ide tartozó, de önálló föderációs alany Hanti- és Manysiföld valamint Jamali Nyenyecföld adatait.

⁹⁶ Neve állítólag a mongol „tümén” (magyarul tömény; jelentése tízezer) szóból ered.

Legnagyobb hegységei délnyugaton a Jablonovij-hegység, északon pedig a Sztanovoj-felföld. Legfontosabb ásványkincsei: ón, arany, ólom, cink, fluorit, fekete- és barnaszén. Erdőkben gazdag, az Amur völgyében búzát, a többi helyen elsősorban zabot termesztnek és szarvasmarhát, birkát tenyésztnek. Iparában a hőerőművek és az önkohászat emelhető ki.

Burjátföld vagy Burját Köztársaság

(**Республика Бурятия** „Reszpublika Burjatyija”)

1,0 millió fő, 351 ezer km², 2,8 fő/km², városi népesség 58%.

A Németországgal közel azonos nagyságú (3,8 Magyarországnyi) köztársaság területe hegyvidék a Bajkál-tótól keletre, a mongol határ mentén. Fővárosa **Ulan-Ude** (404 ezer fő) Moszkvától 4400 km-re. A mongolokkal rokon őslakos burjátok részaránya 30%,⁹⁷ az oroszoké 66%. A Sztanovoj- és a Vityim-felföld ásványkincsekben gazdag (arany, volfrám, cink, uránium, grafit). A völgyekben búzát, burgonyát termesztnek; lovat, birkát és szarvasmarhát tenyésztnek. A bányászaton és kohászaton kívül megemlíthető a gép-, a fa-, a bőr- és szőrme-, valamint a textilipar.

Hakaszföld vagy Hakasz Köztársaság

(**Республика Хакасия** „Reszpublika Hakaszija”)

0,53 millió fő, 62 ezer km², 9 fő/km², városi népesség 67%.

A 2/3 Magyarországnyi területű köztársaság 1991-ben vált ki a Krasznojarszki határterületből, ahova addig autonóm területként tartozott. A terület nagyrészt a Szajánok hegységrendszeréhez tartozó, tajgával borított hegyvidék, a Jenyiszej mentén lévő alacsonyabb rész a Minuszinszki-medence hideg sztyeppvidéke. Lakóinak 82%-a orosz, és csupán 12%-nyi az őslakos hakaszok aránya (1926-ban még 50% volt). Fővárosa **Abakan** (165 ezer fő) Moszkvától 3400 km-re. Szénbányászata és az erre települt hőerőművei jelentősek. Megemlíthető még a faipara. A völgyekben búzát termesztnek, szarvasmarhát, kecskét és jakot tenyésztnek.

Irkutszki terület

(**Иркутская область** „Irkutszkaja oblaszty”)

2,4 millió fő, 775 ezer km², 3,1 fő/km², városi népesség 80%.

Közép-Szibéria déli részén, a Bajkál-tótól nyugatra eső hegyvidéken található régió területe több mint 8-szorosa Magyarországnak, kb. akkora, mint Törökország. Nagy részét a Középszibériai-fennsík foglalja el, délen pedig a Keleti-Szaján határolja, történelmi és gazdasági jelentősége azonban a kettő közötti mélyedésnek, az Irkutszki-medencének van, ahol az Európából a Távolszibériára tartó útvonal (és a Transzszibériai vasút is) fut. Itt az Angara folyó mentén az erdős sztyepp egy nagyobb foltja is kialakult, megtörve a szinte végtelen tajgát. A terület népessége túlnyomó részt orosz (91%), az őslakosnak tekinthető burjátok aránya csak 3%, ők főleg a régióba beolvadt egykori *Agai burját autonóm körzet* területén élnek. Székhelye **Irkutszk** (588 ezer fő) Moszkvától 4200 km-re, másik két nagyvárosa az Irkutszk körül kialakult milliós agglomeráció másik pólusa, **Angarszk** (234 ezer fő), és az Angara egyik óriási vízerőművéhez épített **Bratszk** (246 ezer fő). A terület gazdaságát hagyományosan a faipar és nagy folyóján, az Angarán épített vízierőművei miatt az energiatermelés jellemzi.⁹⁸ Mivel a hegyvidék ércekben gazdag, wolfram, mangán, réz és alumínium bányászata és kohá-

⁹⁷ A **burjátok** autonóm köztársaságát 1923-ban a mai Burjátföldnél nagyobb területen hozták létre, de 1937-ben egyes részeit a szomszédos Csitai illetve Irkutszki területhez csatolták, ahol egy-egy burját autonóm körzetet szerveztek. 2008-ban azonban a két körzetet megszüntették, beolvastották őket az Irkutszki területbe illetve a Csitai terület átnevezésével létrehozott Bajkálontúli határterületbe.

⁹⁸ Az **Angarán** épült két legnagyobb vízerőmű (a bratszki és az uszty-ilimszki) teljesítménye egyenként mintegy másfélszerese Európa legnagyobb vízerőművének, a volgográdiának, vagy kétszerese a paski atomerőművének.

szata jelentős. A kozákok által a Bajkál-tó⁹⁹ közelében, az Angara partján 1661-ben alapított Irkutszket 1898-ban érte el a Transzszibériai vasút (5185 km).

Kemerovói terület

(**Кемеровская область** „Kemerovszkaja oblaszty”)

2,8 millió fő, 96 ezer km², 29 fő/km², városi népesség 85%.

A Magyarországnyi kiterjedésű régió Nyugat-Szibéria déli részén, a Kuznyecki-medencében található, melyet nyugatról az alacsony Szalair-hegyvonulat, keletről a 2000 méter fölé is nyúló Kuznyecki-Alatau fog közre, míg délről az Altaj előhegységei határolják, északra viszont nyitott a Nyugat-szibériai-alföld felé. A magasabb területeket hegyi tajga borítja, az alacsonyabbak az erdős sztyepp övezetbe tartoznak. Vizeit az Ob nagy mellékfolyója, a Tom gyűjti össze. Székhelye **Kemerovo** (533 ezer fő) Moszkvától 3000 km-re, a medence alföldi kijáratánál, másik két nagyvárosa pedig a medence déli, magasabb részének központja, Novokuznyeck (548 ezer fő), és az ennek milliós agglomerációjába tartozó Prokopjevsk (210 ezer fő). Gazdaságát a nagy feketeszénkészleteire települt hőenergia-előállítás, a vegyipar, gépipar, a vas-, ólom-, mangán- és cinkkohászat jellemzi. Mezőgazdasági termelését a medencékben a búzatermesztés jellemzi.

Krasznojarszki határterület

(**Красноярский край** „Krasznojarszkij kraj”)

2,8 millió fő, 2 millió 367 ezer km², 1,2 fő/km², városi népesség 76%.

A határterület 25-ször nagyobb Magyarországnál, olyan, mintha Spanyolországtól Francia-, Német- és Lengyelországon át Belorussziáig terjedő sávról lenne szó. Észak-déli irányú kiterjedése mintegy 3200 km, vagyis majdnem akkora, mint a Moszkva és Krasznojarszk közötti távolság, de a kelet-nyugati is eléri az 1000 km-t. A régió az örök hó birodalmához tartozó jeges-tengeri szigetektől (*Szevernaja Zemlja*, magyarul *Északi-föld*) a sarkvidéki tundrán és a Közép-szibériai-fennsík tajgaövezetén keresztül a Szajának magas hegyláncáig sokféle földrajzi övezetre terjed ki. A határterület nyugati részén a hatalmas Jenyiszej¹⁰⁰ folyó hömpölyög délről észak felé. Viszonylag sűrűbben lakott vidék csak délen, a fennsík és a magashegységek közötti medencékben van, ahol sztyepp is található. Lakóinak 91%-a orosz, a határterület északi és középső területeinek rénszarvastenyésztéssel, halászattal és vadászattal foglalkozó őslakos népei együttesen mintegy 1%-ot tesznek ki.¹⁰¹ Székhelye **Krasznojarszk** (974 ezer fő) Moszkvától 3400 km-re, a Transzszibériai vasút vonalán. Ásványkincsekben rendkívül gazdag, a készletek nagy része még kitermelésre vár: platina, nikkel, kobalt, réz, volfrám, arany és szén. Színesfémkohászata, fafeldolgozása, energiaipara (vízerőművek) és olajfinomítása jelentős. Itt található a világ legészakabbi százezres városa, Norilszk (175 ezer fő), mely hatalmas bányászati-kohászati kombinátjának köszönheti létét, ahol a palládium, a platina, a nikkel, a ródiom és a kobalt világtermelésének egyaránt több mint 10%-át állítják elő; emel-

⁹⁹ **Bajkál-tó.** A Föld legmélyebb tava (1637 m), amely egy tektonikus hasadékvölgyben fekszik Dél-Szibériában, 636 km hosszú – több mint 8-szor hosszabb, mint a Balaton – és 25-80 km széles. A világ édesvízkészletének 20 %-át adja, ami megegyezik az Észak-amerikai Nagy-tavak együttes vízkészletével. Vize 40 m-ig átlátszó, élővilága gazdag.

¹⁰⁰ A **Jenyiszej** az Angarával a világ 6. leghosszabb folyója (5115 km). Közép-Szibériában az Alsó- és a Köves-Tunguszka folyók vidéke az 1908-ban a világúrból itt becsapódó ismeretlen objektumról is ismert.

¹⁰¹ A rendkívül **ritkán lakott** északi és középső területeken, ahol 17,5 Magyarországnyi területen ma is mindössze 50 ezer ember él, a szovjet nemzetiségi politika jegyében két autonóm (nemzetiségi) körzetet hoztak létre 1930-ban: a Tajmir-félsziget sarkkörön túli tundravidekén a *dolgánok* és a *nyenyeczek* számára, a Közép-szibériai-fennsík tajgavidékén pedig az *evenkik* számára. A két körzet az Oroszországi Föderáció önálló alanya volt, 2007-ben azonban megszüntették őket beolvastva a Krasznojarszki határterületbe.

lett azonban az üzem szintén világszerte környezetszennyezésben. A déli folyó völgyekben búzát és árpat termesztenek, az északi tundrákon rénszarvast tenyésztnek.

Novoszibirszki terület

(**Новосибирская область** „Novoszibirszkaja oblaszty”)

2,7 millió fő, 178 ezer km², 15 fő/km², városi népesség 77%.

A Magyarországnál majdnem kétszer nagyobb régió Nyugat-Szibéria déli részén fekszik, Nyugati fele síkvidék, keleti fele a Kuznyeck-i-medencét határoló dombvidék folytatása, az erdős sztyepp övezetbe esik, északi peremén mocsaras tajgával. Székhelye az Ob folyó¹⁰² mentén épült **Novoszibirszk** (1,474 millió fő) Moszkvától 2800 km-re, amely nemcsak Szibéria legnagyobb városa, hanem az ország 3. legnépesebb települése Moszkva és Szentpétervár után. Az oblaszty gazdaságát vegyipar, gépgyártás (repülőgép), vas- és ónkohászat, hő- és vízi energiatermelés jellemzi. Búzát és rozst termesztenek, kecskét és szarvasmarhát tenyésztnek.

Omszki terület

(**Омская область** „Omszkaja oblaszty”)

2,0 millió fő, 141 ezer km², 14 fő/km², városi népesség 71%.

A Nyugat-szibériai-alföld déli részén, az Irtis folyó vízgyűjtő területén található régió másfel-szer nagyobb, mint Magyarország. Nagy része sztyepp, de északon már a tajgaövezetbe nyúlik. Székhelye **Omszk** (1,154 millió fő) Moszkvától 2200 km-re, a Transzszibériai vasútvonal mentén, mely 1895-ben érte el. Az Irtis, melynek legnagyobb kikötője ez a város, a világ 13. leghosszabb folyója (több mint 4200 km). Szántóföldjein búzát, kölest, rozst termesztenek, szarvasmarhát tenyésztnek. A II. világháború óta a területre jelentős ipar települt (vasúti gépgyártás, hajóépítés). Ma itt működik Oroszország legnagyobb kőolaj-finomítója; jelentős a vegyipara és hőenergia-termelése is.

Tomszki terület

(**Томская область** „Tomszkaja oblaszty”)

1,0 millió fő, 314 ezer km², 3,4 fő/km², városi népesség 70%.

A három és fél magyarországnyi, nagyjából Lengyelországgal azonos kiterjedésű régió a Nyugat-szibériai-alföldön, az Ob folyó vízgyűjtőjén található. Szinte egésze lapos síkság, csupán délkeleten nyúlik át ide a Kuznyeck-i-medence dombvidéke. A tajgaövezetben fekszik, az erdőséget csak kiterjedt mocsarak és az Ob széles ártéri rétjei szakítják meg. Székhelye **Tomszk** (525 ezer fő) Moszkvától 2900 km-re, a Tom folyó mentén. Iparát gépgyártás, feldolgozás, vegyipar és élelmiszeripar jellemzi. Szántóföldjein rozst és búzát termesztenek, főleg kecskét tenyésztnek. Tomszknak nemzetközi repülőtere és egyeteme van.

Tuva vagy Tuvai Köztársaság

(**Республика Тыва** „Reszpublika Tiva”)

0,31 millió fő, 169 ezer km², 2 fő/km², városi népesség 53%.

Az Mongóliával szomszédos, két Magyarországnál valamivel kisebb köztársaság Ázsia földrajzi középpontjában található, ahonnan a legközelebbi tengerek (a Jeges-tenger és a kínai Sárga-tenger) is több mint 2000 km távolságra vannak. A Szajánok és az Altaj magashegységeiben, valamint az általuk közrefogott magas fekvésű medencékben fekszik, legalacsonyabb pontja is majdnem 500 méterrel a tenger szintje fölött van. Vizeit elsősorban a Jenyiszej folyó gyűjti össze, kisebb részben a mongóliai Uvsz-tóba folynak. Az orosz síkvidékeken ismert földrajzi övezetesség itt nem jelenik meg, a hegységekben elsősorban a magasság alakítja a növénytakarót, a medencék pedig hűvös és száraz sztyeppvidékek. Népességéből az őslakos

¹⁰² Az **Ob**-Irtis Oroszország leghosszabb folyója és a világon az 5. (a Nílus, Jangce, Amazonas, Mississippi-Missouri után) 5410 km-rel.

tuvai¹⁰³ 82%, az orosz 16%, így ez az egyetlen régió a Szibériai szövetségi körzetben, ahol az oroszok nem alkotnak többséget. Fővárosa **Kizil** (110 ezer fő) Moszkvától 3700 km-re. A régióban szenet, kobaltot, aranyat bányásznak. Hévízekben gazdag terület. Megemlíthető a faipara és a jak tenyésztése. Tuva nem rendelkezik vasúttal, a Kizilt az országos hálózattal összekapcsoló 400 km-es vonalat 2012-ben kezdték el építeni.

Távol-keleti szövetségi körzet

Amuri terület

(**Амурская область** „Amurszkaja oblaszty”)

0,83 millió fő, 362 ezer km², 2,3 fő/km², városi népesség 67%.

A Magyarországnál négyszer (és Németországnál is valamivel) nagyobb terület az orosz Távol-Kelet délnyugati részén, az Amur–Zeja-medencében fekszik, délen az Amur folyó¹⁰⁴ választja el Kínától, északon pedig a Sztanovoj-hegylánc Jakutföldtől. Felszíne változatos, folyómenti síkságok, magas- és középhegységek, fennsíkok és medencék váltakoznak itt. A magasabb területek még a tajga övezetbe tartoznak, az Amur mente viszont már a csendes-óceáni csapadékos monszunéghajlat befolyása alatt kialakult lombhullató erdők térsége. Székhelye **Blagoveszenszk**¹⁰⁵ (214 ezer fő) Moszkvától 5600 km-re, az Amur és a Zeja folyók találkozásánál. Fafeldolgozása, élelmiszeripara, hajó-, bánya- és elektronikai gépgyártása, valamint vegyipara említhető, emellett igen fontos a Tukuringra-hegységben az arany, a molibdén és a vasérc bányászata. Déli részén jelentős barnaszén-kitermelés is folyik. A medencékben búzát és burgonyát termesztenek, szarvasmarhát tenyésztnek.

Csukcsföld vagy Csukcs autonóm körzet

(**Чукотский автономный округ** „Csukotszkij avtonomnij okrug”)

0,051 millió fő, 721 ezer km², 0,07 fő/km², városi népesség 65%.

A körzet Oroszország és egész Ázsia legkeletibb régiója, a Csukcs- és a Bering-tenger határolja. Kicsit kisebb, mint Törökország, közel 8 Magyarországnyi méretű. Nagy része hegyvidék, kietlen, úttalan, hideg éghajlatú tundra, a vegetációs időszak 2 hónap. Az oroszok a népesség 52%-át teszik ki, a terület névadó őslakossága, a csukcsok 27%-ot, a többiek ukránok (6%), eszkimók, evenek (3-3%) és csuvancok (2%). Székhelye **Anadir** (13 ezer fő) Moszkvától 6200 km-re. Iparában a bányászat említhető (arany, ón), agrárgazdaságában a rénszarvas-tenyésztés és a tengeri halászat.

Habarovszki határterület

(**Хабаровский край** „Habarovszkij kraj”)

1,3 millió fő, 788 ezer km², 1,7 fő/km², városi népesség 82%.

A régió nyolc és félszer akkora, mint Magyarország, megfelel nagyjából Törökország méretének. A Csendes-óceán egyik beltengere, az Ohotszki-tenger mentén terül el, területének nagy részét magashegységek (északon a Bureja- és a Dzsugdzsúr-hegység, délen a Szihote-Aliny) foglalják el, alföldek csupán az Amur mentén vannak. A hegyekben aranyat és vasércet bányásznak. A tajgával borított kraj ritkán lakott terület. Székhelye **Habarovszk** (577 ezer fő) Moszkvától 6200 km-re, a Transzszibériai vasút vonalán, ez a város adja az orosz Távol-Kelet

¹⁰³ A tuvai kultúra sajátossága a mongolhoz hasonló **torokéneklés** és a **régészeti** leletek. 1921 és 1944 között Tuva szovjet védnökség alatt álló önálló népköztársaság volt, az akkor kiadott **bélyeg**ek különleges ritkaságok.

¹⁰⁴ Az **Amur** 4444 km hosszával a világ 10. leghosszabb folyója.

¹⁰⁵ Az oroszok (kozákok) először 1653-ban, majd – kínai uralom után – 1858-ban, vetették meg lábukat az Amur északi, bal partján. Ekkor kezdték meg az Angyali üdvözet („**Blagovescsenyije**”) templom építését, s később erről nevezték el a terület fővárosát, amely a közeli aranybányáknak és az amuri hajózásnak köszönhetően gyorsan fejlődött; itt nyílt meg az orosz Távol-Kelet első színháza is.

ipari termelésének egyharmadát. Másik nagyvárosa **Komszomolszk-na-Amure** (264 ezer fő). A régió gazdasága és városai az Amur menti alföldre koncentrálódnak: itt finomítják a csővezetéken érkező szahalini kőolajat, ezen kívül vaskohászat, gépgyártás és hőenergia-termelés jellemzi. A hegyvidékeken a fáfeldolgozás, a tengermelléken a halászat említhető. A folyóvölgyekben búzát és szójababot termesztnek.

Jakutföld vagy Jakut Köztársaság

(**Якутия** „Jakutyija,” **Республика Саха** „Reszpublika Szaha”)

1,0 millió fő, 3 millió 084 ezer km², 0,3 fő/km², városi népesség 64%.

Jakutföld területe 33-szor nagyobb, mint Magyarországé, akkora, mint Nyugat- és Közép-Európa együtt, Spanyolországtól Lengyelorszáig; illetve majdnem akkora, mint India. Önálló országgként a 8. legnagyobb lenne. Természetföldrajzi értelemben Szibériához tartozik: nyugati harmada a Közép- szibériai-fennsík dombvidéke, középen az északra tartó Léna¹⁰⁶ folyó völgye és síksági medencéje található, míg a keleti rész a tulajdonképpeni Északkelet-Szibéria. Ennek nyugati részén a Verhojanszki- és a Cserszkij-hegység magasodik,¹⁰⁷ még távolabb pedig Jakutföld legkeletibb régiója, a Kolima-alföld terül el. A köztársaság déli részén a Sztanovoj-hegyvidék húzódik, és ide tartoznak a Jeges-tengerben az Új- szibériai-szigetek. A régió északi része sarkvidéki tundra, déli fele tajga (vörösfenyő). A köztársaság lakosságának 50%-a jakut (saját nevükön *szaha*) őslakos, 38%-a orosz. Fővárosa **Jakutszk** (270 ezer fő) Moszkvától 4900 km-re. Gazdaságát leginkább a bányászat jellemzi: hatalmas, nagyrészt kiaknázatlan szén- és kőolajkészletei vannak a Léna-medencében. A hegyvidékeken aranyat, ónt és gyémántot bányásznak, gyémántkitermelése a világtermelés 25 %-át adja. Agrárgazdaságában a rénszarvastenyésztés említhető, egyéb állattenyésztésre és földművelésre csak a központi részen, a Léna alföldjén van mód.

Kamcsatkai határterület

(**Камчатский край** „Kamcsatszki kraj”)

0,32 millió fő, 464 ezer km², 0,7 fő/km², városi népesség 77%.

Magyarországnál ötször nagyobb, Spanyolországnál valamivel kisebb, Svédországnál valamivel nagyobb terület, a Pacifikus-hegységrendszer részét képező vulkáni lánc által alkotott félszigeten, Kamcsatkán, illetve attól északra a Korják-hegység vidékén. A terület nagy része tundra. A népesség 86%-ban orosz, a korják őslakosok aránya csak 2%, ők főleg a régióba beolvadt egykori *Korják autonóm körzet* területén élnek északon. Székhelye **Petropavlovszk-Kamcsatszki** (180 ezer fő) Moszkvától 6800 km-re. Gazdaságát a tengeri halászat és az erdészet, fakitermelés jellemzi legjobban. Szenet bányásznak, de a legtöbb ásványkincse és a kőolaj készlete még kiaknázatlan.

Magadani terület

(**Магаданская область** „Magadanszkaja oblaszty”)

0,16 millió fő, 462 ezer km², 0,3 fő/km², városi népesség 95%.

A Csendes-óceán partvidékén és részben Kelet-Szibériában elhelyezkedő terület hegyvidék: délnyugaton a Szuntar-Hajata, északkeleten a Kolima-hegység emelkedik a Magyarországnál ötször nagyobb (nagyjából Svédország nagyságú) területen. Délről az Ohotszki-tenger (a

¹⁰⁶ A **Léna** 4400 km hosszú, ezzel az ország 4. és a világ 11. leghosszabb folyója. Legnagyobb mellékfolyói az Aldan és a Viljui. Jakutföld más nagy folyói, a Kolima, Ingyirka, Jana és Olenyok szintén a Jeges-tenger felé tartanak.

¹⁰⁷ E két hegység fogja közre a Verhojanszki-katlant. Itt, **Verhojanszkban** mérték az északi félteke abszolút hidegrekordját, mínusz 70 fok körüli értékekkel (a pontos érték vitatott, mivel az alkalmazott hőmérők nem teljesen pontosak ezen a hőmérsékleten), és itt fordul elő a világ legnagyobb (több mint 100 Celsius fokos) évi hőmérséklet-ingadozása, mivel nyáron akár 37 fok fölötti is lehet a hőség.

Csendes-óceán egyik beltengere) és a Selihov-öböl határolja. Éghajlata csapadékos és hideg (télen -20, nyáron +10 fokos középhőmérséklet jellemzi). Az oroszok aránya 84%, az ukránoké 6%, a nagyrészt lakatlan terület betelepülését elsősorban az arany vonzotta, jelenleg viszont elvándorlás és csökkenés jellemzi, az őslakos evenek aránya pedig 2%. Székhelye **Magadan**¹⁰⁸ (96 ezer fő) Moszkvától 6000 km-re. A terület középső részének hegyvidékén aranyat, ónt és feketeszenet bányásznak. A terület erdős, ennek megfelelően a faipara jelentős; élelmiszeripara a tengeri halászatra alapul.

Szahalini terület

(Сахалинская область „Szahalinszkaja oblaszty”)

0,50 millió fő, 87 ezer km², 6 fő/km², városi népesség 80%.

A majdnem Magyarországnyi nagyságú terület a Japán-szigetek északi folytatásaként a nagy Szahalin szigetből és a Japán által részben vitatott hovatarozású Kuril-szigetektől áll. Szahalin az Ohotszki- és a Japán-tenger között fekszik, a Kuril-szigetsor pedig az Ohotszki-tengert választja el a Csendes-óceántól. A szigeteken 1882-ben jelentek meg az oroszok; az 1905-ös orosz-japán háború után a terület Japánhoz került a II. világháború végéig. Lakossága 86%-ban orosz, a legnagyobb kisebbség az 5%-nyi koreai. Székhelye **Juzsno-Szahalinszk** (182 ezer fő) Moszkvától 6700 km-re. Iparát a fa- és papíripar, valamint a tengeri halászatra alapuló élelmiszeripar jellemzi. Szahalin fő gazdasági értéke a kőolaj és a földgáz; jelenleg Exxon és Shell érdekeltségek végzik a kitermelést. A sziget ezen kívül feketeszenében is gazdag.

Tengermelléki határterület

(Приморский край „Primorszkij kraj”)

2,0 millió fő, 165 ezer km², 12 fő/km², városi népesség 76%.

A határterület a Japán-tenger mellékén, az erdős Szihote-Aliny hegység területén található, határos Kínával és Észak-Koreával is. Területe majdnem kétszerese (1,8-szorosa) Magyarországnak. Lakossága 93%-ban orosz. Székhelye **Vlagyivosztk** (592 ezer fő) Moszkvától 6500 km-re, kikötőváros, Oroszország Csendes-óceáni flottájának székhelye, és a Transzszibériai vasút végállomása (vasúton 9289 km-re Moszkvától). A hegyvidéken ólmot, cinket, ónt, aranyat és szenet bányásznak. Gép- és hajógyártása, fafeldolgozása, tengeri halászata és élelmiszeripara jelentős. Ez az orosz Távol-Kelet legerősebb gazdasági régiója, több mint 100 bankkal, értéktőzsdével, külkereskedelmi vállalatokkal. A folyóvölgyekben szóját, gabonát, burgonyát és zöldséget termesztnek, birkát tenyésztnek. Itt él a világ összes szabadon élő szibériai (vagy amuri) tigrise, mintegy 300 példány.

Zsidó autonóm terület

(Еврейская автономная область „Jevrejszkaja avtonomnaja oblaszty”)

0,18 millió fő, 36 ezer km², 5 fő/km², városi népesség 68%.

Az egyharmad magyarországnyi erdős terület az Amur mentén található a kínai határ mentén; nyugati és északi részén középhegységek húzódnak, déli és keleti része síkság. 1934-ben hozták létre Sztálin akarata szerint, és 1948-ig az oda telepített zsidó lakosság létszáma elérte a 40 ezret. A későbbi évtizedekben a zsidó lakosság létszáma az (elsősorban Izraelbe irányuló) elvándorlás miatt csökkent, 2010-ben már csak 1628 volt itt a számuk. Székhelye **Birobidzsan** (75 ezer fő) Moszkvától 6000 km-re. A területen fekete- és barnaszenet, grafitot, ónt, nikkelt, vasat és antimont bányásznak, s ezek kohászata is említést érdemel. Az Amur menti síkságon búzát termesztnek és szarvasmarhát tenyésztnek.

¹⁰⁸ Magadan volt az 1930-as, 40-es és 50-es években az észak-kelet-szibériai **Gulag** munkatábor-hálózat központja. A terület hegyvidékein mintegy egymillió kényszermunkás dolgozott embertelen körülmények között. A Magadani területet, mint közigazgatási egységet csak 1953-ban, Sztálin halála után hozták létre, a térség addig gyakorlatilag a Gulag irányítása alatt állt.

1. Jegyzet

A mai Oroszország területén a felsőbb szintű területi egységek elnevezései egyáltalán nem, határaik pedig csak elvétve változtak 1961 után, és ez a területi beosztás lett az alapja az önálló Oroszországi Föderáció felosztásának.

Az 1920-as évek reformja (az eredeti *rajonizálás*, vagyis a közigazgatásnak a gazdasági körzetek alapjára helyezése) során a mintegy 50 kormányzóság helyét 13 terület és határterület (meg számos nemzetiségi autonómia) vette át. Ezek 1930-tól egyre jobban elaprózódtak; a „végleges” állapot az 50-es évek végére alakult ki. Ettől kezdve 49 terület és 6 határterület volt, vagyis az eredeti szám bő négyszerese, ami nagyjából megegyezett az egykori kormányzóságok számával. Ehhez a számhoz azonban jött még 16 autonóm köztársaság, 5 autonóm terület, 10 autonóm körzet és két különálló nagyváros.

Az egykori cári kormányzóságokkal sok a hasonlóság, ami a földrajzi adottságoknak és a hasonló nagyságrendnek köszönhető, de az eltérés sem kevés. Történeti folytonosság nincs, az az 1920-as években, a Szovjetunió létrejötte után megszakadt.

2. Jegyzet

Az **örök fagy** birodalma az Északi-jeges-tenger szigeteinek nagy része, ahol a hőmérséklet soha vagy legfeljebb rövid időszakokra emelkedik a fagypontra fölé. A hó- és sziklasivatagban növényzet csak nyomokban található, de ez a táplálékban gazdag hideg tengerből élő emlősök (jegesmedve, rozmár) élőhelye. Állandó emberi település itt nincs, csak tudományos kutatóállomások létesültek.

A **tundra** az Északi-jeges-tenger és egyes szigeteinek partvidékén található fagyos övezet, ahol az évi középhőmérséklet fagypontra alatti. Déli határa Európában az Északi sarkkör, Ázsiában viszont északabbra tolódik. Gyér növényzet, elsősorban zuzmók találhatók itt, valamint ezzel táplálkozó állatok (rénszarvas) és rájuk vagy tengeri állatokra vadászó ragadozók. pl. jegesmedve, sarki róka. Állandó települések itt sincsenek, de nomád életmódot folytató népek (nyenyecék, eszkimók, dolgánok stb.) gyéren belakták a zord vidéket, részben vadászattal, részben rénszarvastenyésztéssel fenntartva magukat. A tundra déli peremén, az erdős tundrán már néhány centiméteres cserjék és törpefenyők is megtalálhatók.

A **tajga** a különböző fenyőfélékből álló végtelen északi erdőségek birodalma. A tajgaövezet nyugatról keletre haladva egyre szélesebb és az egyre szárazabb időjárás miatt egyre ritkább, így a csupán mohákkal borított talajú európai sötét tajgától erősen elüt a szibériai világos tajga, ahol már fű és cserjék alkotják az aljnövényzetet. A tajga állatvilága változatos, sokféle növényevő és ragadozó él itt. Az ember már a történelem előtti időkben megtelepült a tajgán, táplálékot a vadászat és a gyűjtögetés biztosított, a prémes állatok vadászata pedig megalapozta a délebbi vidékekkel való kereskedelmet. Gazdaságilag nagy jelentőségű a fakitermelés.

A **lombos erdők** öve, beleértve a tajga felől átmenetet képező vegyes erdőket is a Kelet-európai-síkságra jellemző, és nyugatról keletre haladva egyre keskenyebb sávot foglal el. Az ország nyugati határán még több száz kilométer széles, Brjanszktól Pszkovig terjeszkedik, az Urálon túl viszont szinte eltűnik. Ez az orosz történelem szempontjából talán a legfontosabb zóna, itt jött létre a legtöbb város és viszonylag nagy a népsűrűség, ennek következtében az eredeti összefüggő erdőségek jelentős része eltűnt és mezőgazdasági területek vették át a helyét.

A következő, jellegzetesen orosz táj a **sztyeppe**, a füves puszták, melyet az erdővel az **erdős sztyeppe** kapcsol össze. A nyílt sztyeppe volt „a népek országútja”, ahol az ázsiai nomádok egymást követő hullámokban árasztották el Kelet-Európa déli részét, némelyikük Közép-Európába is behatolva – miként őseink is. Ez a táj egyúttal a mezőgazdaságilag legértékesebb és legsűrűbben lakott része is Oroszországnak, talaja a kitűnő minőségű feketeföld (oroszul csernozjom), ez okozta a nomádok és a letelepedett szlávok közti örökös háborúskodást, ami végül a különböző földrajzi tájakat átfogó Orosz Birodalom létrejöttéhez vezetett.

Az európai Oroszország utolsó síkvidéki tájtípusa, Kaszpi-tengert északról és nyugatról övező **félsivatag** már nem alkot széles övezetet, és gazdasági jelentősége is csekély. Nagyobb részt ma is állattartással foglalkoznak itt, a földművelés csak az öntözött területeken lehetséges.

Ez az övezetesség elsősorban Oroszország nyugati felére, az európai és a nyugat-szibériai síkvidékekre jellemző. Az ország keleti felén, a Jenyiszejen túl különböző magasságú hegyvidékek uralkodnak, melyek módosítják a klasszikus övezetességet. A csapadék mennyisége kelet felé egyre csökken, a kontinentális jelleg pedig egyre erősödik. Ennek ellenére az alapvető zónák általában itt is alkalmasak a tájtípusok leírására. Az orosz Távol-Keletre viszont mindez nem igaz, mivel ott a Csendes-óceán hatására hűvös monszunklíma uralkodik, ami sokkal csapadékosabb, mint a szibériai tájak.

Források:

- Атлас СССР (A Szovjetunió atlasza). A SZU Minisztertanácsának Földmérési és Térképészeti Hivatala, Moszkva, 1984.
- Federal Districts of Russia: http://en.wikipedia.org/wiki/Federal_districts_of_Russia
- Federal Subjects of Russia: http://en.wikipedia.org/wiki/Federal_subjects_of_Russia
- Földrajzi világtalasz – Kartográfiai Vállalat Budapest
- Képes politikai és gazdasági világtalasz – Kartográfiai Vállalat Budapest
- Oroszország közigazgatási felosztása: http://hu.wikipedia.org/wiki/Oroszország_közigazgatási_felosztása
- Oroszország 2010. évi népszámlálásának adatai a Szövetségi Állami Statisztikai Szolgálat internetes portálján. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm
- Oroszországi Föderáció törvénye „A helyi önkormányzás szervezetének általános elveiről”. (2003. évi 131. szövetségi törvény, 2003. október 6.) http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148544/
- Russian Regions: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Russian_Regions-EN.svg
- Subdivisions of Russia: http://en.wikipedia.org/wiki/Subdivisions_of_Russia#Federal_subjects
- Székely A. 1978. Szovjetunió, I. kötet (Természetföldrajz) – Gondolat Kiadó, Budapest

Melléklet III.

Kína közigazgatási földrajza

K Í N A

Forrás: <http://kina.terkepek.net/>

KÍNA ZÁSZLAJA: A vörös szín a kommunista forradalom, a nagy csillag pedig a kommunista párt szimbóluma. A négy kisebb csillag a munkásokat, a parasztokat, a polgárságot és a patrióta kapitalistákat jelképezi, akiket egyesít a kommunizmus építésének feladata.

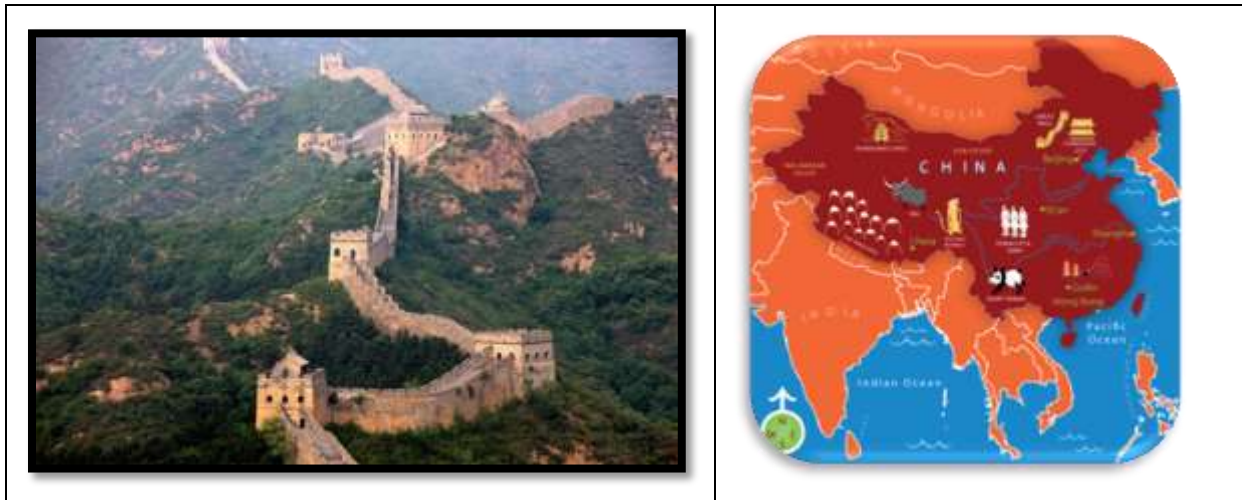

KÍNA CÍMERE: A Kínai Népköztársaság szimbóluma, s egyben szuverenitásának jelképe. A címer 1950. március 23-án került betervezésre a KKP (Kínai Kommunista Párt) ülésére, amelyet aztán azon év szeptember 20-án fogadtak el hivatalosan is jelképnek. A Kínai Népi Alkotmány 37. cikkelye kimondja, hogy "a Kínai Népköztársaság címerének közepén a Tiananmen térnek és az öt csillagnak ott kell állnia! Továbbá az arany fogaskeréknek, a búzából készült karimának és a vörös köpenynek, amely május 5-e tiszteletére szerepel!" Május 5-e Kína "születésnapja," a forradalmi és munkásmozgalmi harcok leverésének évfordulója. Az 5 csillag közül a legnagyobbik jelöli a KKP-t, míg a másik négy az embereket. A fogaskerék és a karima a munkás- és parasztosztály jelképe, a Tiananmen tér pedig az "ország (és Peking) főtere". A vörös szín a hatalom, az erő jelképe.

KÍNA JELKÉPE: A sárkányok évezredek óta a kínai mitológia és folklór legnagyobb jelentőségű természetfeletti lényei. Nyugaton elterjedt, hogy a sárkány Kína jelképe, és ezt egyaránt vonatkoztatják a Kínai Népköztársaságra. A kínaiak olykor a „sárkány leszármazottaiként” (*lung te csuan-zsen* 龍的傳人) hivatkoznak magukra. A kínaiak manapság a több ezer éves történelmi és kulturális örökségük jelképeként tekintenek a sárkányra, amelyet előszeretettel használnak díszítő motívumként. A sárkány alakjának kifigurázása, gúnyolása tabunak számít.

KÍNA TÖRTÉNELME:

A Kínai Birodalom vagy Kínai Császárság i. e. 221-től 1911-ig állt fenn, és a világtörténelem egyik leghosszabban fennálló államalakulata volt.

A Qin-dinasztia uralkodása (ie. 221-206) alatt az összes kínaiak lakta területet saját uralma alatt egyesítette, és ezzel megteremtette a Kínai Birodalmat (Kínai Császárság). Hatalma megszilárdítása végett a többi állam élére helytartókat küldött, erősen központosítva ezzel a hatalmát. Hatalma felmérhető a 20. században feltárt kínai agyaghadzsereg méreteiben. A Qin-dinasztia nem volt hosszú életű, nem sokkal Qin Shi Huangdi halála után lázadások törtek ki.

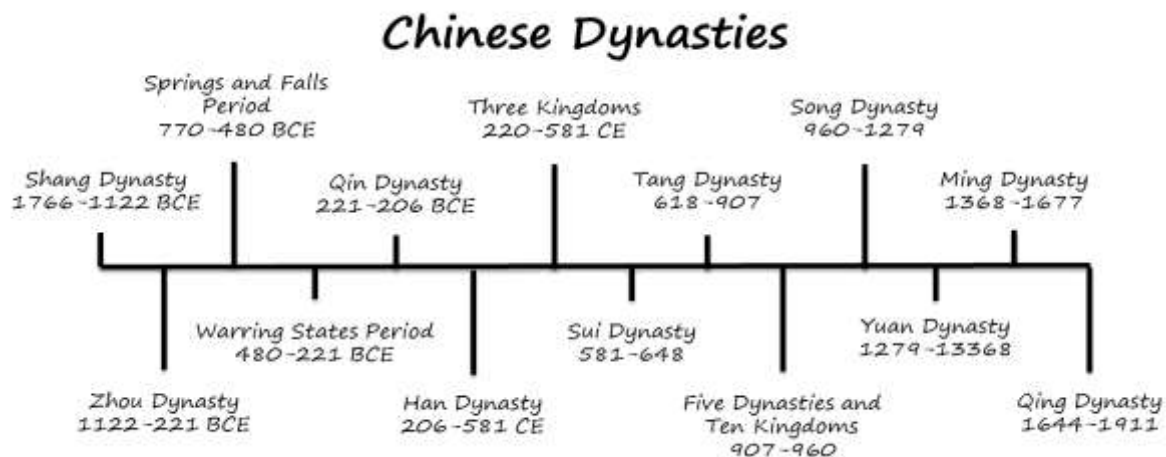
A későbbi dinasztiák alatt (Han-dinasztia, majd annak bukása után a Hat dinasztia kora (széttagoltság korszaka), Sui-dinasztia, Tang-dinasztia, ezek után a az öt dinasztia kora, a Song-dinasztia kora) erős technikai fejlődés indult be a birodalomban: kereskedelmi útvonalak épültek, sikeres és erős államszervezet alakult ki, virágzásnak indult a kínai művészet.

A Ming-dinasztia (1368-1644) volt az utolsó nemzeti dinasztia Kínában. A hatalom a császár kezében összpontosult, és egészen a császárság bukásáig így is maradt. Fővárosa az első évtizedekben Nanking (Nanjing), majd 1421-től Peking (Beijing) volt. Pekingben ekkor épült a ma is látható császári palota, és ekkor alakult ki Peking mai formája. Gazdaságát és kultúráját tekintve a Ming-kor Kína egyik aranykora volt, nagymértékű városiasodás, kulturális virágzás, hatalmas építkezések jellemezték.

A 16. századtól érkeztek az első európai hajós felfedezők Kínába, akiket teljesen lenyűgözött az óriási, jól szervezett, virágzó birodalom. A tengerészek beszámolóí felkeltették az európai érdeklődést Kína iránt. A portugálok a helyi hivatalnokok lefizetésével 1557-ben megvetették lábukat a dél-kínai Makaón. Ennek ellenére a kínai elzárkózás miatt nagyobb mértékű kereskedelem Kína és a Nyugat között nem alakulhatott ki. A kereskedők mellett keresztény hittérítők is érkeztek Kínába. A kínaiakat az új hit nemigen érdekelte, de az európai tudomány annál inkább: így aztán a hittérítők elsősorban az európai naptárkészítés, csillagászat, térképészet stb. tudományával ismertették meg őket, és csak másodsorban a kereszténységgel.

A Ming-korszak második felében Kína bezárkózott, és a sztyeppeövezet határán újjáépítette a Nagy Falat. Az 17. század első felét frakcióharcok, eunuchok uralma és gazdasági válság kísérték.

1644-ben a Li Zicheng (Li Ce-cseng) vezette parasztfelkelők elfoglalták Pekinget, majd ugyanebben az évben a mandzsuk is hatalmas inváziót indítottak Kína ellen, így a Ming-dinasztia megbukott.

A 19. századi Kína:

Kína egy ideig sikerrel elzárkózott Európa elől. A kínai hatóságok betiltották az ópiumkereskedelmet. Az angolok háborút indítottak Kína ellen, ezt ópiumháborúnak is szokás nevezni. Később Kína a korabali nagyhatalmak kollektív félgymarmatává vált az egyenlőtlen szerződések révén.

Az ópiumháború utáni szabad kereskedelem politikájának köszönhetően az ország egyre inkább külföldi befolyásolság alá került. Kína elvesztette gyarmatait (Vietnámot, Laoszt, Kambodzsát, Burmát, Koreát és Tajvant). Az 1900-as évek elején hatalmi harcok dúltak az országban. Mao Ce-tung 1949-ben megszüntette a császárságot és kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot. A politikai elégedetlenség és a növekvő infláció 1989-ben tüntetésekhez vezetett. A modern kori kínai politika hatására Kína napjainkra a világ egyik legdinamikusabban fejlődő országává vált.

KÖZIGAZGATÁSI SZERKEZET

Alkotmány, államforma

Az alkotmány alapján az Országos Népi Gyűlés a legfelsőbb törvényhozó hatalom, minden évben két hétig ülésezik, feladata a legfontosabb politikai irányelvek, törvények, az állami költségvetés, valamint legfontosabb személyi változások megvitatása és elfogadása. A legtöbb törvényt az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága fogadja el.

Törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás

Az alkotmány szerint csak az Országos Népi Gyűlés (ONGY) módosíthatja az alkotmányt, hozhat törvényeket és dönthet az ország politikai élete szempontjából jelentősebb kérdésekben. Az ONGY-BAN egyaránt képviselve vannak a tartományok, a központi kormányzat alá rendelt városok, a fegyveres erők választott küldöttei, valamennyi nemzetiség, „demokratikus párt” és szervezet. Az ONGY tagjait ötéves időtartamra választják meg. Évente egyszer ülésezik, ülését az ONGY Állandó Bizottsága hívja össze. Mielőtt az ONGY éves ülése megnyílik, előkészítő ülést tart, hogy megválassza az elnökséget és a főtitkárt, és hogy elfogadják a hivatalos programot. Amikor az ONGY nem ülésezik, a munkát az ONGY Állandó Bizottsága folytatja, amely felelősséggel tartozik az ONGY-nak. Az Országos Népi Gyűlésnek széles feladat- és hatásköre van. Ebbe beletartozik az, hogy módosíthatja az alkotmányt, illetve ellenőrzi annak betartását. Törvénybe iktatja és módosítja a bűncselekményekre, az állami szervezetekre és az egyéb fontosabb területekre vonatkozó alapvető szabályokat. Megválasztja a Kínai Népköztársaság elnökét és alelnökét. A miniszterelnök javaslata alapján dönt a miniszterelnök-helyettesek, az államtanácsosok, a minisztériumok és a bizottságok vezetésével megbízott miniszterek, a Legfelsőbb Ellenőrzési Főigazgatóság vezetőjének és az Államtanács főtitkárának jelöléséről. Megválasztja a Központi Katonai Bizottság (KKB) elnökét, s az elnök javaslata alapján dönt a KKB más tisztségviselőinek megválasztásáról. Megválasztja a Legfelsőbb Népi Bíróság elnökét és a Legfelsőbb Népi Ügyészség főügyészét. Felülvizsgálja és jóváhagyja a népgazdasági és társadalomfejlesztési tervet, valamint az ezek végrehajtásáról szóló döntéseket. Módosítja vagy érvényteleníti az Állandó Bizottság nem megfelelő határozatait. Jóváhagyja a tartományok, autonóm területek, közvetlenül a központi kormányzat alá tartozó városok létrehozását. Dönt a különleges közigazgatási területek felállításáról, és meghatározza az ottani rendet. Dönt háború és béke kérdéséről. Visszahívhatja, vagy felmentheti hivatalából a KNK elnökét vagy alelnökét, az Állandó Bizottság, az Államtanács és a KKB tagjait, a Legfelsőbb Népi Bíróság elnökét és a Legfelsőbb Népi Ügyészség főügyészét.

KÍNA TERÜLETI IGAZGATÁSI FÖLDRAJZA:

Északkelet-Kína 东北

Hagyományosan ezt a területet nevezték Mandzsúriának, mivel ez volt a Kínát két és fél évszázadon át uraló mandzsu nép őshazája. Kínaiaknak eredetileg tilos volt itt letelepedni, de a 19. század második felében nagyarányú betelepülés kezdődött, s mára az őslakos mandzsuk gyakorlatilag beolvadtak a hanok közé. A kései han betelepülésnek köszönhetően Kína más tájaival ellentétben Északkeleten sok erdőség megmaradt. Mezőgazdaságilag a mérsékelt övi gabonafélék – búza, kukorica, kaoliang – a jellemzők, s ebben a régióban termelik a legtöbb szójababot, napraforgót, cukorrépát és almát. Mindazonáltal a régió leginkább az iparáról híres. A 20. század első felében a nyersanyag- és területhiányban szenvedő japánok a befolyási övezetükbe vont, ásványkincsekben igen gazdag Mandzsúriában építették ki bányászati és nehézipari bázisukat, s a KNK megörökölte ezt a bázist. Liaoning Kína legvárosiasodottabb tartománya, itt a legsűrűbb a vasúthálózat, itt bányásszák a második legtöbb szenet, székvárosának, Senjangnak (沈雅, Shěnyáng) a gépgyártása egész Kína gépgyártásának az egynegyedét teszi ki. A Senjangtól nem messze fekvő Ansan (鞍山, Anshān) Kína legnagyobb kohászati központja, itt állítják elő a Kínában termelt acél egynegyedét. EkHejlungcsiangb található Kína legnagyobb olajmezeje, Tacsing (大庆, Dàqīng). Megjegyzendő, hogy jelenleg a régió igen nagy válságban van a hatalmas, elavult, állami tulajdonban lévő kohászati üzemek miatt.

Tartományai:

		
Liaoning 辽宁 Liáoníng	Csilin 吉林 Jílín	Hejlungcsiang 黑龙江

Liaoning 辽宁

Liaoning mai formáját a kommunista rendszer hatalomra jutását követően nyerte el, ezt megelőzően elég változatos közigazgatással bírt, a 40-es évek második felében több központi irányítás alatti város és négy apró tartomány tette ki a mostani területét. A kulturális forradalom alatt Liaoning is megnagyobbodott, s egészen Mongóliáig ért, miután Belső-Mongólia zömét szétosztották a szomszédos tartományok között. Az 1970-es évek végére visszaállt a rend, s Liaoning elnyerte végső alakját.

A tartomány két eléggé elkülönülő részre oszlik, az északi, belső tartományra, a tartomány-székhely Shenyanggal az élen, s a Liadong-félszigetre Dalian ellenpólussal. Míg ez utóbbi az egyik legfejlettebb kínai nagyváros, s az ország egyik legfontosabb kikötője (az élhetőségi ranglistákon pedig már évek óta a legjobb helyezéseket éri el a kínai városok között), addig a tartomány északi, belső fele még ma is a túltolt nehézipari beruházások következményeit nyögi. Itt található Anshan, a kínai vas- és acélváros, kohói egészen a közelmúltig a legnagyobbak voltak az országban. A belső bányavidékek bővelkednek nyersanyagokban. A nem kevés szén mellett óriási vasérctartalékok, bór, a világ egyik legnagyobb magnezit készlete, s gazdag kőolajlelőhelyek is előfordulnak.

Mára Liaoningot csaknem 45 millió ember lakja, akik mintegy másfél Magyarországnyi területen élnek. A negyedmillió koreai és 700000 mongol mellett itt él a legnépesebb mandzsui kisebbség is, több mint ötmillióan, a lakosság majdnem 13%-át képezve. Miattuk így a hanok alig 83%-át adják az ittenieknek, de ettől függetlenül nem kell nemzetiségi miliót elképzelni, mivel a mandzsuk mára megkülönböztethetetlenül beleolvadtak a kínai masszába, s jelenlétük így nem szembeötlő.

Liaoning egyúttal az egyik legurbanizáltabb része is Kínának, a lakosság több mint kétharmada város lakó. Ha a tartományi jogú városoktól eltekintünk, kizárólag Guangdong előzi meg, cirka 1%-kal, de az utóbbival ellentétben Liaoningban az urbanizáltság strukturálisan is fennáll, nem csupán arról van szó, hogy a Gyöngy-folyó deltájának egybenőtt megahalmaza torzítja a statisztikát. A múlt történései, s a korai iparfejlesztés miatt a falvak előfordulása eléggé foghíjas, ténylegesen milliós településből már a nagy kínai gazdasági boom előtt is jópár akadt. Shenyangban, a székhelyen több mint hatmillió, míg Dalianben csaknem ötmillió lakos él.

A tartomány sűrűn lakott, s csaknem teljesen hasznosított. A mezőgazdasági szektor leghíresebb termékei a gyümölcsök, a Liadong-félsziget Kína első számú exportminőségű alma- és őszibarack-termelő vidéke.

A tartomány székhelye: **Senjang**. Teljes népesség: 42 170 000 fő (2004), 100 megye és 1511 járás található itt. A terület 145 900 km² kiterjedésű.

Csilin 吉林

Ez a terület sokáig nem számított Kína részének. Különböző koreai királyságok terjesztették ki rá hatalmukat. Kínával először a hódító nomád népek révén került egy államba. Így uralkodott területén a dzsürcsen Csin-dinasztia, majd a mongol Jüan-dinasztia. A mandzsui Csing-dinasztia idején a terület katonai kormányzójának hatalma a Japán-tengerig terjedt, tehát magába foglalta a mai orosz Tengermelléki határterületet is. A han kínaiak bevándorlását szigorúan korlátozták.

A Csing-dinasztia 1860-ban kénytelen volt átadni a Tengermelléket Oroszországnak. Ekkor engedélyezték kínaiak számára a nagyobb arányú betelepülést. A 20. század elejére már kínai volt a lakosság túlnyomó többsége.

1932-ben a tartomány területe része lett Mandzsukuo japán bábállamnak. A II. világháború végén a Szovjetunió Vörös Hadserege szállta meg. A volt Mandzsukuo más részeihez hasonlóan a szovjetek itt is a kínai kommunistáknak adták át a hatalmat, akik Mandzsúriából kiindulva meghódították egész Kínát a kínai polgárháborúban. A mai tartomány határait 1950-ben vonták meg. A kulturális forradalom idején további területeket csatoltak hozzá Belső-Mongóliából, de ezeket később visszaadták Külső-Mongóliának.

A tartomány fontos nehézipari központ. Abban az időben is súlyos gazdasági nehézségekkel küzdött, amikor Kína többi területén gyors fejlődést éltek át.

A tartomány székhelye: **Changchun**. Teljes népesség: 27 090 000 fő (2004). 60 megye és 1006 járás található itt. A terület 187 400 km² kiterjedésű.

Hejlungcsiang 黑龙江

A tartomány történelmileg nem Kína, hanem Mandzsúria része. Területén különféle nomád népek váltották egymást, amelyek gyakran támadták Kínát. Innen származott a dzsürcsi Csing-dinasztia (1115-1234), amely meghódította Észak-Kínát. Azonban ekkor sem egyesítették Kínával a mai tartomány területét. Innen származott az utolsó kínai dinasztia, a mandzsu Csing-dinasztia is. Ennek uralma idején, 1683-ban szervezték meg Mandzsúria igazgatását. Két katonai kormányzót neveztek ki, a nyugati részért felelős illetékessége messze északra, az Amur folyón túl lévő Sztanovoj-hegyvidékig terjedt. A keleti rész kormányzója a Japán-tenger partjáiig volt illetékes. Ezzel egy időben megtiltották kínaiak betelepülését a területre.

1860-ban a kínai kormány kénytelen volt feladni minden területet az Amúron túl az Orosz Birodalom javára. Ugyanakkor megnyitották Mandzsúriát a kínai bevándorlás előtt. A 20. század elejére a lakosság döntő többsége már kínai volt.

1932-ben alakult meg Mandzsukuo japán bábállam. Ennek része lett a tartomány. 1945-ben területét a Szovjetunió csapatai szállták meg, majd ez lett az első tartomány, amely a kínai kommunisták uralma alá került. 1954-ben egyesítették egyetlen tartománnyá a nyugati és keleti területeket.

A tartomány székhelye: **Harbin**. Teljes népesség: 38 170 000 fő (2004), 128 megye és 1284 járás található itt. A terület 460 000 km² kiterjedésű.

Északnyugat-Kína 西北

Elmaradott régió, a Senhszin kívüli területei Külső-Kínához tartoznak. Senhszi a kínai civilizáció bölcsője, valaha a kínai világ szíve volt, de mára elmaradott mezőgazdasági tartományná vált. A senhszi löszföldeken főleg búzát, kölest, árpát termelnek, a tartomány iparilag fejletlen. Kanszu, Csinghaj, Ninghszia és Hszincsiang elmaradott, jórészt nemzetiségek által lakott területek, külterjes gazdálkodással. Hszincsiang jelentős része sivatagos, itt főleg oázisgazdálkodás folyik, a többi területen búzát, árpát, kölest, kaoliangot stb. termelnek, illetve állatokat tenyésztnek. Az utóbbi időben létrehoztak egy-két nehézipari központot Kanszuban és Hszincsiangban, de a régió arculatát ez nem változtatta meg lényegesen. Kanszu stratégiai jelentőségét az adta a történelem folyamán, hogy itt halad keresztül a „kanszui folyosó”, amely Belső-Kínát összeköti Belső-Ázsiával. Csinghaj történelmileg és földrajzilag Tibet része, politikai okokból tették önálló tartománnyá. Hszincsiang lakosságának jelentős része az ujjur nemzetiséghez tartozik, akik időről időre fellázadnak a kínai uralom ellen, sok gondot okozva ezzel a kínai kormánynak.

Tartományai:

		
Senhszi 陝西 Shǎnxī	Kanszu 甘肅	
		
Csinghaj 青海	Ninghszia 宁夏	Hszincsiang 新疆

Senhszi 陕西

A tartomány a kínai civilizáció egyik bölcsője. A mai tartományi székhely, Xi'an, Kína egyik ősi fővárosa. A Selyemút keleti végállomása volt. Xi'an közelében található a kínai piramisok.

A történelem egyik legpusztítóbb földrengése 1556. január 23-án volt Senhszi tartomány délkeleti részén. 830 ezer ember halt meg. A Csing-dinasztia idején sok ember vándorolt ki a nyugati határvidékre, Hszincsiangba.

A kínai polgárháború idején a tartományban volt a Hosszú menetelés végpontja. Jenan városban szervezték meg a kínai kommunisták Mao Ce-tung vezetésével államukat. Székhelye: **Xi'an**. Teljes népesség 37 050 000 fő (2004). 107 megye és 1745 járás található itt. A terület 205 800 km² kiterjedésű.

Kanszu 甘肃

E tájon haladt át a Selyemút, itt volt a keleti végpontja. Az itt épült erődök igen fontosak voltak Kína belső területeinek védelmében, másrészt e táj volt a Kína és Belső-Ázsia közötti kulturális érintkezés színtere. 1000 táján a helyi lakosságból sokan áttértek az iszlám vallásra. A tartomány máig a kínai anyanyelvű muszlimok központja.

1862-ben nagyszabású muszlim lázadás robbant ki a tartományban. A mozgalom áterjedt Kína más részeire is. Milliós számra voltak áldozatok. Nem egyszerűen muszlimok harcoltak a kínai császári csapatokkal, mert császári oldalon is sok muszlim harcolt. A felkelést csak 1877-ben számolták fel végleg.

Székhelye és legnagyobb városa a tartomány délkeleti részén található **Lancsou**. Teljes népesség 26 190 000 fő (2004). 86 megye és 1344 járás található itt. A terület 454 000 km² kiterjedésű.

A tartomány 12 prefektúrai szintű városra és 2 autonóm prefektúrára van felosztva.

Csinghaj 青海

Qinghai csak viszonylag későn vált Kína tartományává. A tartomány nagy része, amelyet a 20. század elejéig hagyományosan Kokonornak hívtak, Külső-Kínában található, és számos etnikum (többek között tibeti, han, mongol és türk) keveredik a területén. A Tang-dinasztia és az azt követő kínai dinasztiák gyakorlatilag ütközőországgként használták az egymást követő tibeti dinasztiákkal folytatott háborúkban. A tartomány székhelye: **Xining**. Teljes lakosság: 5 390 000 fő (2004), 43 megye és 429 járás található itt. A terület 721 000 km² kiterjedésű.

Qinghai egy prefektúraszintű városra, egy prefektúrára és hat autonóm prefektúrára van felosztva.

Ninghszia 宁夏

Ninghszia a nagy kínai löszplató hegyekkel körülvett északi részén fekszik. A terület egészében észak felé lejt, a Sárga-folyó is erre folyik. Északnyugaton a Holan-hegység (régábbi nevén Alasan) zárja le, északkeleti határán kezdődik a Tengri-sivatag, az Ordosz fennsíkon. Legmagasabb pontja 3556 méterrel van a tengerszint felett.

Kínai viszonylatban a terület ritkán lakott, ezért a betelepülést nem korlátozták. Ennek nyomán a lakosság 1900 és 2000 között egyötödével gyarapodott. Bár az autonóm területet a huj-kínaiak számára hozták létre, ők már kisebbségbe kerültek a lakosságon belül a hankínaiakhoz képest. A huj nemzetiség tagjai kínaiul beszélnek, de etnikumuk kialakulásában minden bizonnyal közép-ázsiai népcsoportok is szerepet kaptak. Kereskedőként Kína más tartományaiban is megjelentek. Külön nemzetiségként kezelésüket elsősorban a mohamedán vallásukkal kapcsolatos szokásaik indokolják.

A tartomány székhelye: **Yinchuan**. Teljes lakosság: 6 220 000 fő (2009), 21 megye és 219 járás található itt. A terület 66 000 km² kiterjedésű.

Az autonóm terület öt prefektúrából áll.

Hszincsiang 新疆

Hszincsiang–Ujgur Autonóm Terület, vagy Xinjiang

Kína legnyugatibb és legnagyobb tartománya. Északon Oroszország, észak/északkeleten Mongólia, keleten Kína, délen Tibet, nyugaton India (Kasmír), Afganisztán, Tádzsikisztán, Kirgizisztán és Kazahsztán határolja.

A tartomány székhelye: **Ürümcsi**. Teljes lakosság: 19 630 000 fő (2004). 99 megye és 1005 járás található itt. A terület 1 664 897 km² kiterjedésű.

Hivatalos a kínai és az ujgur nyelv, de beszélnek még kazah, altaji és kirgiz nyelven. Az ujgur nyelv az Altaji nyelvcsalád török ágába tartozik; az ujugrok a magyarok genetikai rokonépe.

Főbb nemzetiségek:

Ujgur – 45%

Han – 41%

Kazah – 7%

Hui – 5%

Kirgiz – 0,9%

Mongol – 0,8%

Dongxiang – 0,3%

Tádzsik – 0,2%

Xibe – 0,2%

Kína legnagyobb ipari városa, a Távols-Kelet egyik gazdasági központja, tartományi jogú város a kelet-kínai tengerpart középső részén, a Jangce torkolatvidékén, a folyam Huangpo nevű kis mellékfolyójának két partján. Közigazgatási területének lakossága a második legnagyobb Kínában (Csungking után), de ténylegesen városias területeinek lakossága a legnagyobb az országban. Sanghaj, a 2000-es népszámlálás szerint lakóinak száma 16,738 millió fő volt, beleértve 3,871 millió fő ideiglenes népességet.

Sanghaj a Kelet-kínai-tenger, a Csendes-óceán melléktengere partján fekszik, körülbelül egyenlő távolságra Pekingtől és Hongkongtól. Északról a Jangce, keletről a Kelet-kínai-tenger, délről Zhejiang (Csöcsiang) tartomány, illetve a Kelet-kínai-tenger Hangcsoui-öble, nyugatról pedig Jiangsu (Csiangszu) tartomány határolja. Mivel három oldalról víz veszi körül, félszigetnek is tekinthető. A városon átfolyó Huangpu-folyó a városközponttól 28 km-re csatlakozik a Jangcéhoz, amely innen további 40 km-re ömlik a tengerbe. A tengeri hajók egészen a városig fel tudnak jönni a széles és mély folyókon. A Huangpu két részre osztja a várost: a Puxira, a nyugati oldalon lévő régi és a Pudongra, a keleti részen épült új városra.

Sanghajra a szubtrópusi monszun éghajlat jellemző. Ez azt jelenti, hogy a telek (decembertől februárig) hűvösek és szárazak, néha fagy is tapasztalható, a nyarak (július és augusztus hónapok) forrók és csapadékosak. A tavasz és az őszi mérsékelt hőmérsékletűek.

Sanghaj 19 megyei szintű részből: 18 kerületből és egy megyéből (Chongming megye 崇明县) áll. Sanghaj belvárosa kilenc központi kerületből áll. Ezen túl további nyolc külvárosi kerület is Sanghajhoz tartozik. Sanghaj városi szintű felosztásában 220 egység: 114 város, 3 városi körzet és 103 alkerület található. A községi felosztása pedig 3393 lakóközösséget és 2037 falusi közösséget tartalmaz.

Santung 山东省 Shāndōng

Santung, a Kínai Népköztársaság keleti részén fekvő tartomány. Székhelye és legnagyobb városa a tartomány középső részén található **Csinan**. 1937-ben Japán megtámadta Kínát. A második kínai-japán háború már a második világháború része volt. Santung tartomány egész területét elfoglalták a japán seregek. A vidéki körzetekben azonban erős volt az ellenállás. Erre a japánok a "felperzselt föld" taktikáját alkalmazták. A háború végére a kommunista párt

hadserege már a tartomány egyes részeit elfoglalta. A kínai polgárháború négy éve alatt elfoglalták az egészet. 1949-ben megalapították a Kínai Népköztársaság egyik tartománya lett.

A 19. század hosszú politikai és gazdasági bizonytalansága után Santung mára az ország egyik legnépesebb (95 793 065 - 2010-ben) és befolyásosabb tartománya lett. Santung az elmúlt években, főleg a keleti részeken, hatalmas gazdasági fejlődésen ment át. Ma már az egész ország egyik leggazdagabb tartománya.

Santungban 17 prefektúra szintű város van:

Csiangszu 江苏 Jiāngsū

Csiangszu a Kínai Népköztársaság keleti partjainál fekvő tartománya. Nevét a tartomány két nagy városának, Csiangning (mai nevén Nancsing) és Szucsou rövidítéséből kapta. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Nancsing. Maga a tartomány 1666 óta létezik nagyjából a mai határai között.

Teljes népesség 74 330 000 fő 2004-es népszámlálás alapján.

Csiangszu tartomány 13 prefektúrai szintű városra van felosztva.

tar-

Csöcsiang 浙江 Zhèjiāng

Csöcsiangot északról Csiangszu tartomány és Shanghai, észak-nyugatról Anhuj tartomány, nyugatról Csianghszi tartomány és délről Fucsien tartomány határolja, míg keletről a Kelet-kínai-tenger és a Japán Rjúkjú-szigetek. 1368-ban szervezték meg Csöcsiang tartományt. Azóta lényegében változatlanok a határai. Itt volt az I. ópiumháború hadszíntere. A háborút lezáró békében Ningbo kikötőt, Kína kénytelen volt megnyitni a külföldi hajók előtt. A II. világháború alatt japán megszállás alá került a tartomány. A japánok pekingi bábkormányja igazgatta. A kommunista hatalomátvétel után Kína más vidékeihez viszonyítva kevés beruházás történt Csöcsiang tartományban. Vasúthálózata fejletlen maradt. Teng Hsziao-ping reformjai után azonban megugrott a fejlődés. Az addig fejletlennek számító tartomány gyorsan a legfejlettebbek közé került Kínán belül.

Teljes népesség 47 200 000 fő 2004-es népszámlálás alapján.

Csöcsiang tartomány 11 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Anhuj 安徽 Anhuī

Az ország keleti részén, a Jangce és a Huajho folyó medencéjében fekszik. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Hofej. Az Anhui név a tartomány két délen fekvő városának, Ancsing és Hujcsou (ma Huangsan) nevének összevonásából jött létre.

A mandzsu Csing-dinasztia hatalomra jutása után ebből a területről először rendes tartományt szerveztek, majd 1666-ban ez kettévágták és megszervezték a mai Anhuj és Csiangszu tartományt. Azóta Anhuj tartomány határai lényegében változatlanok.

Teljes népesség 64 610 000 fő 2004-es népszámlálás alapján.

Anhuj tartomány 17 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Csianghszi 江西 Jiāngxī

A Kínai Népköztársaság déli dél-keleti részén található Csianghszi tartomány. Északon a Jangce partja határolja. Neve nem azt jelenti, amit szó szerinti olvasata, „a Jangcétól nyugatra”, hanem a Jiangnan Xi (江南西; „Nyugat-Jiangnan”, pontosabban „a Jangce folyótól délre eső terület nyugati része”) szavak összevonásából ered. A nevet akkor kapta, amikor Jiangnan tartományt (nevének jelentése „a Jangcétól délre”) a Tang-dinasztia idején nyugati és keleti részre osztották. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Nanchang.

A kínai polgárháborúban nagyon hamar a kommunisták bázisa lett a tartomány. 1935-re a Kuomintang nyomására helyzetük katonailag tarthatatlanná vált. Kitértek, és megkezdődött a Hosszú Menetelés.

Teljes népesség 42 840 000 fő 2004-es népszámlálás alapján.

Jiangxi tartomány 11 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Fucsien 福建 Fújiàn

A Kínai Népköztársaság délkeleti partjainál fekvő tartománya. Északon Csöcsiang, nyugaton Csianghszi, délen Kuangtung tartomány, keleten pedig a Tajvani-szoros határolja. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Fucsou. A Kínai Népköztársaság a tartomány részének tekinti a Csinmen és Macu szigetét, a gyakorlatban azonban ezeket a Kínai Köztársaság (Tajvan) irányítja. A tartomány neve két városának, Fucsou és Csien'ou nevének összevonásából keletkezett.

1689-ben Fucsien tartományhoz csatolták Tajvan szigetét. Ekkor indult meg Tajvan benépesülése kínaiakkal, többségük Dél-Fucsienből származott. Fucsien egyébként egész történelme során gyakran szolgált az északról - belháborúk és nomád támadások miatt - menekülők menedékeül, ugyanakkor némileg békésebb időszakokban sokan vándoroltak el innen jobb élet reményében. Tajvan 1885-ben önálló tartomány lett, majd 1895-ben Japán gyarmata. Ekkor nyerte el Fucsien tartomány mai határait. A II. világháború végéig erős japán befolyás érvényesült, de fejletlen vidék volt vasút nélkül, kevés műúttal. Gazdaságilag az 1970-es évek eleje óta felvirágzott, különösen a tengerparti területek. Ismét sok a bevándorló Kína középső és északi területeiről.

Teljes népesség 35 110 000 fő 2004-es népszámlálás alapján.

Fucsien tartomány 9 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Közép-dél-Kína:

Tartományai:

		
Henan 河南	Hubei 湖北	Hunan 湖南
		
Guangdong 廣東	Kuanghszi 广西壮族自治区	Hainan 海南

Ebben a régióban igen különböző tartományok találhatók. Henanban, Kína legnépesebb tartományában – az egyik legkorábban benépesült területen – a mezőgazdaság az uralkodó, itt termelik a legtöbb búzát, dohányt és szezámot, s jelentős a gyapottermesztés is. Erre épül a tartomány könnyű- és élelmiszeripara. Hubeiben főleg rizst és szóját termesztnek, és Wuhan, a tartomány székvárosa ma már nehézipari központ. Hunan tartomány a rizs, a tea és a gyapot földje, jelentős ipara egyelőre nincs. Guangxi hegyes-völgyes, nehezen megközelíthető tartomány, számos nemzeti kisebbség lakja, ipara jelentéktelen, a földeken rizst és cukornádat termelnek. Guangdong viszont Kína második leggazdagabb tartománya, székvárosa, Kanton (广州) egy ideig a kínai-nyugati kereskedelem kizárólagos központja volt. Guangdong határos Hongkonggal és Makaóval, s a hongkongi tőkebefektetések egyik legfontosabb célpontja. Rizst, édesburgonyát, cukornádat és trópusi gyümölcsöket termesztnek itt, s Guangdongban állítják elő a kínai selyem egynolcadát. A legfontosabb iparág a könnyűipar, különösen a textilipar. Guangdongban található két dúsgazdag „különleges gazdasági övezet”. Hainan, Kína második legnagyobb szigete, a 80-as években vált önálló tartománnyá és „különleges gazdasági területté”, trópusi éghajlatán főleg rizst termelnek.

Henan 河南

Közel 100 millió lakosával Honan a legnépesebb tartomány az országban. Nevét („a folyótól délre”) a tartomány északi részét átszelő Sárga-folyóról kapta. A tartomány székhelye és legnagyobb városa Csengcsou. Honant hagyományosan a kínai civilizáció bölcsőjének tekintik.

Itt uralkodtak a legendák ködébe vesző ősi dinasztiák. Itt kezdődik Kína írott történelme. A tartományban született Konfuciusz és Lao-ce.

Henan 17 prefektúra szintű városra és egy prefektúrába nem sorolt megyei szintű városra van felosztva.

Hubei 湖北

Nevét "a tótól északra" a tartománytól délre, Hunan tartományban található Dongting-tóról kapta. A tartomány székhelye és legnagyobb városa Wuhan.

A területen az első szervezett állam az i.e. VIII-V. században a Csu-dinasztia állama volt.

Hubei 12 prefektúrai jogú városra, 1 autonóm prefektúrára, 3 közvetlen irányítású megyei jogú városra, és egy megyei szintű erdészeti körzetre van felosztva.

Hunan 湖南

Nevét „a tótól délre” a tartomány északi részén található Tungting-tóról kapta. A tartomány székhelye és legnagyobb városa Csangsa.

Kína írott történetében i.e. 350 táján jelent meg ez a vidék.

Hunan 13 prefektúrai jogú városra és egy autonóm prefektúrára van felosztva.

Guangdong 廣東

Kínai Népköztársaság déli partjainál fekvő tartománya. A tartomány a nyugati világban a portugál átírásnak köszönhetően *Kanton tartomány*ként is ismert. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Kuangcsou (*Kanton város*).

A tartományra az egységes Kína első császárai terjesztették ki hatalmukat. A későbbi időkben, amikor meggyengült a központi hatalom, kínai dinasztiák uralma alatt maradt.

Guangdong tartomány 21 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Kuanghszi 广西壮族自治区

Kína egyik déli tartománya, annak Vietnammal közös határa mellett. Az itt élő csuangák 14 milliós lélekszámukkal Kína második legnagyobb nemzetiségének számítanak. Teljes lakossága 1995-ben 46 millió, 2004-ben 48 millió fő volt, területe 236 700 km², amelynek 85%-a hegyvidék. A fővárosa Nanning, további jelentős városai még Kujlin, Vucsou, Jülin és Pejhaj. A tartomány elhelyezkedése miatt mindig a kínai civilizáció határterületének számított. I.e. 214-ben alapított itt államot egy kínai tábornok.

Hainan 海南

Kínai Népköztársaság legkisebb tartománya, mely az ország déli partjai mellett fekvő sziget-csoporton terül el. A szigetcsoport legnagyobb szigete szintén a Hajnan nevet viseli. A tartomány székhelye és legnagyobb városa Haikou. A sziget őslakói a li néphez tartoznak. E néphagyományai szerint - maga is kínai eredetű, de ősidők óta a szigeten él.

Hainan Közigazgatási felosztása:

Hajnan közigazgatási felosztása némileg eltér a többi kínai tartományétól, a tartomány legtöbb megyéje közvetlenül a tartományi szint alatt működik, nem pedig valamely prefektúra részeként. Hajnan 2 prefektúra szintű városra és 16 prefektúrába nem sorolt megyére van felosztva.

Délnyugat Kína:

Tartományai:

		
Csungking 重庆 Chóngqìng	Szecsuan 四川 Sichuan	
		
Kujcsou 贵州	Jünnan 云南	Tibet 藏

Viszonylag elmaradott régió, Szecsuan (és a benne fekvő Csungking) kivételével csak az utóbbi évszázadokban vált Kína részévé. Csungking város nehézipari központ, 1997-ig Szecsuan tartományhoz tartozott (addig Szecsuan volt a legnépesebb tartomány), ekkor kapott tartományi jogú városi rangot. (A környező hatalmas mezőgazdasági területeket is Csungkinghoz csatolták, így papíron Csungking lett Kína legnagyobb városa.) A rizséről, selyméről és csípős ételeiről híres Szecsuan sokáig el volt vágva Kína többi részétől, csak a 20. században épültek ki ideig a vasútvonalak, s jórészt ma is mezőgazdasági tartománynak számít. Megjegyzendő, hogy Szecsuan nyugati fele földrajzilag és történelmileg Tibethez tartozik, a tartományhoz politikai okokból csatolták. A hegyes-völgyes Kujcsou Kína legszegényebb tartománya, jelentős részét nemzetiségek lakják, ipara elmaradott. Jünnan valamivel

fejlettebb, mint Kujcsou, ásványkincsekben gazdag, s jelentős mennyiségű rizst és búzát termelnek itt. Jünnanban Kína 56 nemzetiségéből 22 megtalálható.

A magas hegységek közé zárt Tibetben egészen a legutóbbi időkig szinte semmiféle ipari termelés nem folyt, a földeken pedig az árpa különböző változatait termelték. A történelem folyamán Tibet sokáig önálló állam volt – egy időben uralma nagyobb területre kiterjedt, mint a Kínai Császárságé –, csak a 18. századtól került valamelyest kínai befolyás alá, s a kínai központi kormányzat csak 1950-től gyakorol felette valódi hatalmat.

Csungking重庆 **Chóngqìng**

Csungking alapvetően két régióból áll: egyrészt magából a városból, másrészt az azt körülölelő, közigazgatásilag hozzá tartozó mezőgazdasági területekből. A 82400 km²-es, csaknem magyarországnyi teljes terület lakossága 2004-ben 32 355 000 fő volt, ezen belül magának a városnak a lakossága 3,4 millió fő. Korábban a város Szecsuan tartomány része volt; 1997. március 14-étől azonban hozzászólva a környező járásokat, leválasztották Szecsuanról, és tartományi szintű közigazgatási egységgé emelték, amely csak a központi kormányzatnak van alárendelve.

Szecsuan 四川 **Sichuan**

Kínai Népköztársaság közép-nyugati tartománya. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Chengdu.

Sichuan / Szecsuan és a szomszédos Jünnan tartományban élt egykor a bó nép, akiket a Ming-dinasztia terjeszkedése elpusztított, vagy asszimilált a kínai népbe.

Sichuan közigazgatási földrajza:

Sichuan tartomány 18 prefektúrai szintű városra és 3 autonóm prefektúrára van felosztva.

Kujcsou 贵州

Kínai Népköztársaság délnyugati részén fekvő tartománya. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Guiyang.

A tartomány lakosságának ma is csak kétharmada kínai, a kínaiak zöme újkori betelepülő.

Kujcsou közigazgatási felosztása:

Guizhou tartomány 4 prefektúrai szintű városra, 2 prefektúrára és 3 autonóm prefektúrára van felosztva

Jünnan 云南

Kína egyik déli tartománya, amely Vietnammal, Laosszal és Mianmarral határos.

Területe 394000km², amelynek csupán 6%-a alkalmas mezőgazdasági művelésre, és negyedrésze erdőség, a maradék pedig hegyvidék, amelyek magassága a nyugati vidékeken a 4000 métert is meghaladja. Fejlődését segítik ásványkincsei, turisztikai látványosságai és az ASEAN országokhoz való közelsége is. Lakossága 44millió fő, akik között sok nemzetiségi található: Kína 55 nemzetiségéből 20 fellelhető itt. Székhelye Kunming.

Tibet བོད

Közép-Ázsiában (néhány forrás szerint Dél-Ázsiában) és a tibeti nép otthona. Az átlagosan 4900 méter tengerszint feletti magassággal a Föld legmagasabban fekvő sík területe, amelyet az utóbbi néhány évtizedben a „világ teteje”-ként szokás emlegetni. Amikor még Tibet kevésbé volt reflektorfényben, a „világ teteje” kifejezést a Pamír-hegységre alkalmazták.

2008. március 14-én, Lhasza utcáin összecsaptak a tibeti tüntetők és a kínai rendőrök. A gyarmatosító kínai kereskedők néhány boltját feltörték és kifosztották, tulajdonosukat bántalmazták. A kínai hatóságok a tőlük megszokott brutalitással verték le a tibeti szerzetesek által vezetett tüntetéseket, s ennek tibeti források szerint 130-140 halálos áldozata volt, köztük valószínűleg több kínai nemzetiségű is. A kínai kormány rendkívüli állapotot hirdetett az ország területére, amelyet április 4-én szüntettek meg.

A Tibeti Autonóm Tartomány 1 prefektúrai szintű városra és 6 prefektúrára van felosztva:

Észak-Kína 华北

Tartományai:

		
Peking 北京 Běijīng	Tiencsin 天津 Tiānjīn	
		
Hopej 河北 Héběi	Sanhszi 山西 Shānxī	Belső-Mongólia 內蒙古

Észak-Kína talán az egyik legjelentősebb régió Kínában. Közel hétszáz éve itt található Kína politikai központja. Ez a régió a hanok és az északi nomádok úgynevezett ütköző- és keveredési zónája volt. Meghatározó éghajlat a száraz, kontinentális jelleg és ennek köszönhetően a búza adja a régió mezőgazdasági termelésének legjelentősebb részét. A búza mellett a zab-, a kukorica-, a köles- és kaoling-termesztés határozza meg a régió arculatát. Nem csak a növénytermesztés határozza meg Észak-Kína arculatát, Belső-Mongólia, ahol a lakosság kevesebb,

mint 10%-a mongol, az állattenyésztéséről híres (például: marha, birka, ló tevé, stb.), a gyapot-termelésben pedig egész Kínában Hopej áll az első helyen. Hopej látja el a fővárost élelemmel, tehát mezőgazdasági tartományról beszélünk, míg ezzel szemben Belső-Mongólia nehézipari termelést is folytat a külterjes gazdálkodás mellett. Senhsziben bányásszák a legtöbb szenet, Tiencsin és Peking hatalmas kereskedelmi, gazdasági és ipari központok.

Peking 北京 Běijīng

A Kínai Népköztársaság fővárosa, négy tartományi jogú városának egyike. Pekinget északról, nyugatról, délről és kis részben keletről Hopej tartomány határolja, míg délkeletről Tiencsin tartománnyal szomszédos. Peking - népességét tekintve – Sanghaj után a második legnagyobb kínai város. Peking tartományi jogú város lakossága 2004-ben 14 927 000 fő volt. Az ország egyik fő közlekedési csomópontja, minden irányban tucatnyi vasútvonal, közút és autópálya indul ki innen. Itt található a legtöbb nemzetközi légitársaság kínai központja is. Peking elismerten Kína politikai, oktatási és kulturális központja.

A város koncentrikus körgyűrűk által határolt sávos rendszerben terjeszkedik. Központja a Tienanmen kapu és tér, illetve az attól északra fekvő Tiltott Város, ami a császárok rezidenciája volt. A Tienanmen tértől nyugatra terül el Csungnanhaj városrész, Kína mai legfőbb vezetőinek lakóhelye. Peking központján keletről nyugatra fut a Csang'an főút, a város egyik fő útőere.

A város klímája meglehetősen zord. Pekingben komoly probléma az általános szennyezettség és a közlekedés és ipar okozta levegőszennyezés.

Peking tartományi jogú városban 18 közigazgatási egység található, megyei jogú egységek, amelyeket a tartomány vezetésének helyettesi rangú vezetői kormányoznak. A 18 között 16 kínai körzet és 2 kínai megye található.

Peking belvárosi és külvárosi területei 8 körzetre tagozódnak.

Peking 18 körzete és megyéje tovább osztódik 273 alacsonyabb, kerületi szintű közigazgatási egységre: 119 városrészre, 24 kerületre, 5 etnikai városrészre és 125 alacsonyabb egységre tagozódik.

Peking politikai rendszere kettős pártrendszerben működik, mint Kína minden más kormányzati intézménye.

Tiencsin 天津 Tiānjīn

A Kínai Népköztársaság négy tartományi jogú városának egyike, Hopej tartomány és Peking tartományi jogú város közvetlen szomszédságában. Tiencsin az Észak-Kínai-síkságon terül el, északról a Jensan-hegység keletről a Pohaj-tenger (Sárga-tenger) határolja. Észak-Kína legnagyobb part menti városa.

A városi lakosság tekintetében Sanghaj, Peking és Kanton után a negyedik legnagyobb település.

A 2011-es népszámlálás szerint Tiencsin város és a hozzá tartozó területek lakossága 13,54 millió volt. A város maga két fő központra oszlik, egyrészt a Hajho-folyó két partján elterülő központra illetve a Pohaj-tengerpartján felépült modern gazdasági körzetre (Pinhaj Új Terület). Tiencsin a 19. század második felétől fogva fontos kikötőváros és „Peking kapuja” volt a külföldiekkel folytatott kereskedelem, ill. háborús események során. 1860 és 1945 között összesen kilenc nemzet rendelkezett koncessziós területtel a városban, amelyek nagyban meghatározták annak gazdasági, kulturális és építészeti fejlődését.

Tiencsin tartományi jogú város 16 megyei jogú egységre oszlik, ezen belül 13 körzetre (kerületre) és 3 megyére.

Hebei 河北 Héběi, magyar átírás: Hopej

A Kínai Népköztársaság északi tartománya. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Shijiazhuang. Teljes népesség 68 090 000 fő a 2004-es népszámlálás alapján.

Hebei tartomány 11 prefektúrai szintű városra van felosztva.

Belső-Mongólia 內蒙古 Nèi Měnggǔ

Kína autonóm tartománya. A régió gazdag ásványkincsekben. Ezek kitermelése legújában futott fel, így névlegesen, kínai mércével mérve magas lett az egy főre jutó GDP.

Kínának mindig szoros kapcsolata volt a tőle északra elterülő füves pusztákkal. Az ott élő, egymást követő nomádnépekre a kínai síkság lakói nem tudták tartósan kiterjeszteni hatalmukat. A nomádok viszont időről időre meghódították Kína egy részét vagy éppen egészét, de tartósan nem tudták uralmuk alatt tartani.

Teljes népesség 23 840 000 fő (2004).

Shanxi 山西 Shānxī

A Kínai Népköztársaság északi tartománya. Tartományi székhelye és legnagyobb városa Tajiüan.

Sanhszi Kína széntermelésének központja, ám a környezetszennyezés miatt ebben a tartományban a legmagasabb a születési rendellenességgel világra jövők aránya.

A tartomány ősidők óta Kína része, de önálló tartománnyá csak a Ming-dinasztia idején szervezték. Számtalanszor vált harcterré a különböző kínai belharcokban, illetve az északi nomádok támadásai idején. Földrajzi helyzete és természeti viszonyai miatt korán kereskedelmi és pénzügyi központtá vált.

A 20. század első felében Kína más részeihez viszonyítva nyugodt hely volt a tartomány. A II. világháborúban megszállták a japánok. A japán kapituláció után területének nagy része a kínai kommunisták kezébe került, de végül 1949-ben a tartomány a Kínai Népköztársaság része lett.

KÍNA FONTOSABB VÁROSAI

Senjang 沈阳 Shěnyáng

Liaoning tartomány fővárosa Kína északkeleti részén, egyben Mandzsúria legnépesebb és Kína negyedik legnépesebb városa. Nevét a tőle délről lévő Hun-folyóról kapta, amelyet régen Sennek neveztek, jelentése a „Sen-folyó északi partja”. Fontos nehézipari és kereskedelmi központ, szárazföldi és légi közlekedési csomópont, területén 5 vasútvonal halad át, és Mandzsúria más részeivel autópályák is összekötik. Központjában a Főpályaudvar található, amelyet még az oroszok építettek a 20. század elején, és korának legnagyobb ázsiai pályaudvara volt. A város déli részén található az északkeleti régió legnagyobb repülőtere, a Senjang Taohszen Nemzetközi Repülőtér, számos belföldi, illetve nemzetközi járáttal – többek között Frankfurtba, Szöulba, Tokióba és Szingapúrba. Közigazgatási területe 13 000 km², amelyen 10 városi kerület és 4 járás található.

Teljes népesség: 8 106 171 fő (2010)

Népsűrűség: 1658 fő/km²

Nanking 南京 Nánjīng

Jiangsu tartomány (*Csiangszu*) fővárosa Kínában. Korábban többször volt Kína fővárosa, és a négy nagy történelmi főváros közé sorolják; kulturális és történelmi szerepe kiemelkedő.

Nanking a Jangce folyó alsó szakasza mellett, a deltavidéknél helyezkedik el, Sanghajtól kb. 300 km-re nyugatra, Pekingtől kb. 1200 km-re délre, Chongqingtől (Csongcsing) kb. 1400 km-re keletre. A Jangce a város nyugati oldala mellett folyik el, míg északról, délről és keletről a Ningzheng (Ningcseng) -hegység határolja.

Nanking 13 megyei szintű területből áll: 11 kerületből és 2 megyéből.

Nanking a Jangce delta ipari fejlesztési területen fekszik, mely innen Sanghajig húzódik, és a terület további fontos városai (Sanghaj felé haladva): Csangcsou (Changzhou), Vuhszi (Wuxi), Szucsou (Suzhou). Ez a sáv Kína egyik gazdaságilag legfejlettebb területe, kiépült infrastruktúrával (autópályák, vasútvonalak, a Nagy-csatorna és a folyó vízi útjai). Ezen a területen – így Nankingban is – igen jelentős az ipar: kínai, külföldi és vegyes vállalatok van-

nak jelen. A város legfontosabb ágazatai az autóipar, elektronika, petrokémia, vas- és acélipar.

Nanking a kelet-kínai térség egyik legfontosabb csomópontja: szárazföldi, vízi és légi összeköttetése más területekkel kiváló.

Kikötője a legnagyobb folyami kikötő Kínában. A kikötői terület 98 km hosszan húzódik a folyó mellett.

Teljes népesség: 5 836 000 fő

Tiencsin 天津市

A Kínai Népköztársaság (KNK) négy tartományi jogú városának egyike, Hopej tartomány és Peking tartományi jogú város közvetlen szomszédságában. Tiencsin az Észak-kínai-síkságon terül el, északról a Jensan-hegység keletről a Pohaj-tenger (Sárga-tenger) határolja. Észak-Kína legnagyobb part menti városa.

A városi lakosság tekintetében Sanghaj, Peking és Kanton után a negyedik legnagyobb település. A város maga két fő központra oszlik, egyrészt a Hajho-folyó két partján elterülő központra (beleértve az óvárost is), illetve a Pohaj-tenger partján felépült modern gazdasági körzetre (Pinhaj Új Terület). Tiencsin a 19. század második felétől fogva fontos kikötőváros és „Peking kapuja” volt a külföldiekkel folytatott kereskedelem, ill. háborús események során. 1860 és 1945 között összesen kilenc nemzet rendelkezett koncessziós területtel a városban, amelyek nagyban meghatározták annak gazdasági, kulturális és építészeti fejlődését.

A 2011-es népszámlálás szerint Tiencsin város és a hozzá tartozó területek lakossága 13,54 millió volt, ebből 9,9 millió rendelkezett állandó lakhely igazoló papírral (hukou). Az állandó lakosok közül 6,13 millió fő volt városlakó, míg 3,82 millió a vidéki területeken élt. A 2005-ös népszámlálás szerint a Kínai Népköztársaság 56 nemzetiségéből 52 képviselteti magát Tiencsinben. A lakosság 97%-a vallotta magát han nemzetiségűnek, 2% hui-nak (muszlim etnikai csoport) 0,6% mandzsunak. Tízezer fő feletti lélekszámú kisebbség volt még a mongol és a koreai.

Tiencsin tartományi jogú város 16 megyei jogú egységre oszlik, ezen belül 13 körzetre (kerületre) és 3 megyére.

Kanton / Guangzhou (广州)

A város Kína déli részén található. Kuangtung tartomány székhelye. Hongkongtól mintegy 120 km-re északra fekszik. Kikötőváros a Dél-kínai-tengerig hajózható Gyöngy-folyón. Guangdong tartomány központja és Dél-Kína egyik kulcsfontosságú kereskedelmi kikötője. A 2000-es népszámlálási adatok szerint 6 millió lakosa van, és az elővárosaival együtt ez a szám eléri a 11,85 milliót. Ezzel a tartomány legnépesebb városa, és Kína harmadik legnépesebb metropolisza.

E város körül, más városokkal való egyesítésével terveznek egy óriási, 41 000 km² (mintegy fél Magyarország) területű városias területet létrehozni. A város teljes népessége 2014-re meghaladta a 13 milliót.

Kanton tartományi ranggal rendelkező város, ami 11 megyei jogú egységre oszlik.

Shanghai 上海

Kína legnagyobb ipari városa, a Távol-Kelet egyik gazdasági központja, tartományi jogú város a kelet-kínai tengerpart középső részén, a Jangce torkolatvidékén, a folyam Huangpo nevű kis mellékfolyójának két partján. Sanghaj a Kelet-kínai-tenger, a Csendes-óceán melléktengere partján fekszik, körülbelül egyenlő távolságra Pekingtől és Hongkongtól. Északról a Jangce, keletről a Kelet-kínai-tenger, délről Zhejiang (Csöcsiang) tartomány, illetve a Kelet-kínai-tenger Hangcsoui-öble, nyugatról pedig Jiangsu (Csiangszu) tartomány határolja. Mivel három oldalról víz veszi körül, félszigetnek is tekinthető. Közigazgatási területének lakossága a második legnagyobb Kínában (Csungking után), de ténylegesen városias területeinek lakossága a legnagyobb az országban.

A halászzattal és textiliparral (gyapot, selyem) foglalkozó kisváros a 19. század közepén indult gyors növekedésnek. A britek által Kínára kényszerített első egyenlőtlen szerződés, az 1842-es nankingi béke értelmében Sanghaj nyílt város lett, kikerült a kínai joghatóság alól és megnyílt a külkereskedelem előtt. A város gyors fejlődésnek indult, és a 20. század 30-as éveire a Távol-Kelet fontos nemzetközi gazdasági és pénzügyi központja lett. A britek után a franciák,

az amerikaiak és a japánok is megkaparintottak egy-egy területet, és ezeken saját városnegyedeket hoztak létre. Az óriási kereskedelemnek köszönhetően hamarosan Sanghaj lett Kína legnagyobb kikötője (Hongkong akkoriban még elmaradott terület volt).

A japán agresszió, a második világháború, majd a kommunista hatalomátvétel nyomán a város nemzetközi gazdasági jelentőségét nagyrészt elvesztette.

1990 után, a Teng Hsziao-ping által bevezetett kínai gazdasági reform nyomán Sanghaj újra gazdasági virágzásnak indult, és 2005-re a világ legnagyobb teherkikötőjévé vált.

Teljes népesség: 19210000 fő

Sencsen 深圳市

Egy szubtartományi város Kína déli részén, Kuangtungban, melynek déli része határos a Hongkong Különleges Igazgatású Területtel. Sencsen a külföldi befektetések egyik központja Kínában, és az 1970-es évek óta a világ egyik leggyorsabban fejlődő városa, valamint az ország legforgalmasabb kikötője. 2001 és 2010 között Kína legnagyobb export-import forgalmát bonyolító városa volt, 2010-ben kereskedelmi forgalma meghaladta a rekordnak számító 74 milliárd amerikai dollárt.

Népsűrűség: 4346,5 fő=km

Vuhan 武汉

Közép-Kína legnépesebb városa, Hupej tartomány székhelye. A Jianghan-fennsíktól keletre fekszik, a Jangce és a Han folyók találkozásánál. A város 13 nagyobb kerületre osztható.

Három város, Vucsang, Hankou és Hanjang összeolvadásával jött létre. Az 1920-as években (a Kuomintang idején) Csang Kaj-sek főhadiszállása volt. Ma a város elismert politikai, gazdasági, kulturális, oktatási és közlekedési központ, továbbá itt épül Kína legnagyobb földalatti városa.

Hongkong 香港

Hongkong Különleges Igazgatású Terület, röviden Hongkong a Kínai Népköztársaság két különleges igazgatású területének egyike (a másik Makaó), 263 szigetből álló városállam, bár a köznyelvben gyakran egyszerű városként értelmezik. Hongkongot a Dél-kínai-tenger határolja.

Területe Budapest kétszeresét teszi ki, míg lakossága Magyarország népességének körülbelül kétharmada. A Föld egyik legsűrűbben lakott területe, lakóinak 93,6 százaléka kínai nemzeti-ségű, akiknek nagy része a szomszédos Kuangtung tartományból származik.

Hongkong az első ópiumháború (1839–1842) után a Brit Birodalom fennhatósága alá került, először csak a Hongkong-sziget, majd 1860-ban a Kaulung-félsziget, és 1898-ban az Új területek is. A második világháborúban japán megszállás alá került. A háború után ismét a Brit Birodalom részét képezte, 1997-ben csatolták vissza Kínához. Az 1970-es évektől 2006-ig Hongkongban a „pozitív be nem avatkozás” elnevezésű gazdasági politikát követték. A gyarmati időszak jelentősen befolyásolta Hongkong kultúráját, amelyről gyakran állítják, hogy benne „találkozik Kelet és Nyugat”. Ugyancsak a gyarmati befolyásnak köszönhetően Hongkong oktatási rendszere egészen 2009-ig a britekét követte.

Hongkongnak a kínaitól eltérő, saját jogrendszere van – *Alaptörvénynek (Basic Law)* nevezett alkotmánnyal –, saját pénzneme és bevándorlási törvényei, továbbá saját közúti forgalmi szabályai (továbbra is a baloldalon vezetnek). Csak a honvédelmi és diplomáciai ügyekben kötődik szorosan a Kínai Népköztársasághoz.

Hongkong egyike a világ kereskedelmi és gazdasági központjainak, kapitalista gazdasági rendszerrel. A hongkongi dollár 2010-ben a világ 8. legtöbbet kereskedett devizája volt. Az egy főre jutó jövedelem tekintetében Hongkong a világ élvonalába tartozik.

Hongkong híres többek között filmművészetéről, a harcművészetekről, a kantopop zenéről, a kínai és nyugati elemeket változatosan ötvöző konyhájáról és felhőkarcolóiról.

Közigazgatási felosztás

Hongkongban 2000 óta nincsenek helyi önkormányzatok, amikor megszüntették a két települési önkormányzatot, és nincsenek formálisan meghatározott települések sem. Hongkong igazgatási tekintetben 18 kerületre oszlik, ezek mindegyikében kerületi tanács működik, melynek tanácsadó hatásköre van olyan helyi ügyekben, mint a közintézmények, közösségi programok, kulturális tevékenységek vagy a környezet fejlesztése.

A kerületi tanácsoknak összesen 534 tagja van, akik közül 405-öt választanak. A többi tagot a kormányzó nevezi ki, illetve hivatalból tag a vidéki bizottságok 27 vezetője. A kormányzati politikát és terveket a Belügyminisztérium a kerületi tanácsokon keresztül teszi közzé.

Hszian 西安

Senhszi tartomány székhelye és egyben legnagyobb városa. Pekingtől mintegy 900 km-re délnyugatra fekszik.

Egyike Kína legnagyobb városainak. A hsziáni agglomeráció népessége 2005-ben meghaladta a 8 millió főt. A lakosság 99%-át a han kínaiak alkotják.

Ipari, közigazgatási, kulturális központ. A város gazdaságában elsőrendű az alumíniumkohászat, textilipar, elektronikai ipar, hi-tech iparágak, repülőgépek gyártása. A kínai űrkutatás egyik központja.

A város az egyik legősibb település Kína területén, mintegy 3000 éves múlttal rendelkezik. A Tang-dinasztia idején (Kr. u. 618–906) Csangan néven a császári Kína fővárosa volt. A mai napig megmaradt a 11 km hosszú városfal, amelyre a 8. században egy 13 emeletes pagodát építettek. A híres Selyemút is innen indult. A várostól nem messze található még az Agyag-hadsereg és a kínai piramisoknak nevezett ősi temetkezési halom-rendszer.

FORRÁSOK:

- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kína>
- <https://xn--krzetszmok-y4a9v.cybo.com/k%C3%ADna/kuanghszi/>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Hajnan>
- <http://hungarian.cri.cn/chinaabc/chapter1/chapter10202.htm>
- http://wiki.konfuciuszintezet.hu/index.php/K%C3%ADna_f%C3%B6ldrajza
- Clive Gifford – *Földrajzi Enciklopédia (Novum Kiadó) - 2006*

KÉSZÍTETTÉK:

Balázs Bence – BP3K9Z

Fekete Zoltán – JLMFE1

Géczi Ákos – IVFVL5

Vidák Viktor – Q1DWRN

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Közigazgatás-szervező szak 2016.